

II. BAYEZİD ve ÇEVRESİ

HÜKÜMDARIN ADAMLARI

Hedda Reindl

Çeviri: Ali Suat Ürgüplü

ARVANA

Hedda Reindl

II.Bayezid ve Çevresi
Hükümdarın Adamları

Çeviri : Ali Suat Ürgüplü

Arvana Yayınları
Giza Yayıncılık Yapım ve İletişim Sanayi Ticaret Ltd.Şti.
Sertifika no : 11758
ISBN: 978-605-61684-1-3
ARVANA bir Giza Yayıncılık Markasıdır.

II.BAYEZİD ve ÇEVRESİ
Hükümdarın Adamları
Hedda Reindl
Çeviri : Ali Suat Ürgüplü

Bu bir Giza Yayıncılık Ltd. kitabıdır.

1. Baskı İstanbul, Kasım 2014

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Tasarım: arteast reklam ajansı / www.arteastworks.com

Baskı: Pasifik Ofset Ltd.Şti.
Sertifika no : 12027
Adres: Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3-1 Baha İş Merkezi A Blok Kat:2
34310 Haramidere - İstanbul
Tel : 0212 412 17 77
www.pasifikofset.com.tr

Giza Yayıncılık Yapım ve İletişim Sanayi Ticaret Ltd.Şti.
Ali Sami Yen Sk. No:2 K:3 Muhaddisoğlu İş Hanı
34394 Gayrettepe – İstanbul
Tel :0212 288 58 46   Faks : 0212 275 92 28
www.gizakitap.com
info@gizakitap.com

Aziz Annem ve Babamın Anısına

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE TERCÜMEYE ÖNSÖZ

Bu kitabı kaleme alıp bitirdiğimden bu yana 35 yıl geçti. Tabii bu oldukça uzun zaman diliminde Osmanlı tarihçiliğinde yeni yaklaşımlar söz konusu olup yeni araştırma sonuçları da ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu arada doğal olarak II. Bayezid dönemi hakkındaki görüş ve algılamalarımın da epey değiştiğini söyleyebilirim.

Bu nedenle Sayın Reha Bilge, bana kitabın Türkçeye çevrilmesini teklif edince, ilk düşüncem 1979'da yazdıklarımı tekrar gözden geçirerek bunları tarih biliminin bugünkü durumuna getirmek, bir başka deyişle güncelleştirmek oldu. "Uzun iş bu, yapmayın, yıllar ister", demişti Reha Bey o zaman. Ancak arkadaşım Dr. Ali Suat Ürgüplü'nün mükemmel tercümesinin düzeltisi üzerinde çalışırken Reha Bey'in ne kadar haklı olduğunu şükranla gördüm. Çünkü kitaba birkaç bilgi ve kaynak eklemekle kalmayıp yeni düşünce ve değerlendirmelerden hareketle yeni bir inceleme yazmam gerekecekti. Örneğin Fatih'in ölümü meselesini, kitabı yazdığım zaman rahmetli hocam Hans Joachim Kissling'in etkisinde kalarak Bayezid'in bir komplosu olarak görmekteydim; bugün ise çok daha temkinli davranarak bu görüşe biraz şüpheyle yaklaşmaktayım.

Son otuz sene içerisinde II. Bayezid ve çevresinin bilimsel alanda çok revaçta olduğu söylenemez. Başta *Nature of the*

Early Ottoman State[1] adlı kitabındaki bir bölümü[2] olmak üzere Heath W. Lowry'nin bazı eserleri buna büyük bir istisna teşkil eder. Bu yazıda, bazan bence fazla genelleştirerek, ama ana çizgilerinde çok haklı olarak, Fatih, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde, Balkanlar ve Bizans'taki yüksek aristokrasinin Mahmud Paşa Angelović, Hersekzade Ahmed Paşa, (Paleolog) Mesih Paşa gibi bazı mensuplarının Osmanlı ricaline dönüştürüldüğünü anlatır. Fazla genelleştirerek derken, Lowry'nin bunlara, Gedik Ahmed Paşa ya da Hadım Ali Paşa gibi, daha mütevazı kökenli, yerel sipahi sınıfına mensup ailelerin oğullarını da dâhil etmiş olmasını kastediyorum. Balkan ve Bizans aristokrasisi kökenli adamları Osmanlı yönetici zümresine almayı, aslında Osmanlıların, din değiştirenlerin toplumsal konumunu korumak ve bu durumdan istifade etmekle ilgili geleneğine bağlayabiliriz. Lowry'nin bu çok değerli çalışmasında bazı dikkatsizlikler göze çarpar. Örneğin, Sadrazam İshak Paşa'dan bahsederken, aynı ismi taşıyan iki veya üç şahıs bulunduğunu gözden kaçırarak, onun devşirme kökenli olduğunu ifade eder. Oysa sözü edilen II. Bayezid dönemi sadrazamı İshak Paşa, baba adının gösterdiği gibi, devşirmeden gelmeyip, yüksek konumdaki Müslüman bir Türk ailesinin çocuğudur.[3] Buna rağmen, Lowry'nin bu konudaki katkısı küçümsenemeyecek kadar büyüktür.

Bu değerli bilim adamının bir başka araştırması Hersekzade Ahmed Paşa'ya yönelik[4] olup, burada bu yetenekli devlet ada-

---

1 Albany: SUNY, 2003. Türkçe tercümesi: *Erken dönem Osmanlı Devleti'nin yapısı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2009.

2 Ay. eser, s. 115-130, "The Subsumption of Members of the Byzanto-Balkan Aristocracy into the Ottoman Ruling Elite". Türkçe tercümesi, s. 127-142, "Osmanlı Senkretizminin Son Safhası: Bizans-Balkan Aristokrasisi Üyelerinin Osmanlı Yönetici Seçkinlerine Dâhil Edilmesi".

3 Krş. "İshak Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22, s. 357-538

4 Heath W. Lowry, *Hersekzade Ahmed Paşa: an Ottoman statesman's career & pious endowments. From Prince Stjepan Vukčić-Kosača of Herzegovina to Vezîr-i Âzam (Grand Vezir) Hersekzâde Ahmed Paşa/Bir Osmanlı devlet adamının meslek hayatı ve kurduğu vakıflar. Hersek Prensi Stjepan Vukčić-Kosača'dan Veziriazam Hersekzâde Ahmed Paşa'ya.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2011.

mı ve onun vakıfları hakkında bir dizi yeni bilgiler vermektedir. Gene Hersekzade Ahmed Paşa hakkında olan ve kendi kalemimden çıkan küçük bir yazıya[5] da burada değinmem gerekir. Bu çalışmamda beş defa sadrazamlık makamını üstlenen Paşa'nın ailesi ve kitaplarıyla ilgilenip, kişiliğinin yeni bilgilerle biraz daha açığa çıkmasına katkıda bulundum. Söz konusu çalışmamda değindiğim üzere, Hersekzade'nin 1507 senesinde bir kızını Mihaloğulları'ndan Mehmed Bey b. Ali Bey ile evlendirmesini, Mariya Kiprovska'nın da mükemmel bir makalesinde[6] ortaya koyduğu gibi Mihaloğulları ve başka eski uçbeyi ailelerinin Balkanlar'da (ve belli bir ölçüde de Anadolu'da), heterodoks dervişleri himaye altına alması, tekke ve zaviye vakfetmesi ve dini görüşlerini paylaşması bağlamında değerlendirmek gerekir. Hersekzade'nin kitap mevcudunun incelenmesiyle ortaya çıkan sonuç ise Paşa'nın sufi eğilimine denk düşmektedir. Bu arada Adnan Kadrić'in bir makalesi, Ahmed Paşa'nın bilinmeyen bir başka yönünü daha ortaya çıkartmıştır: Hersekzade'nin de şair olduğunu ki bu, ideal vezir imgesine pek uymaktadır.[7]

Hersekzade'den söz ederken, Aikaterini Dimitriadou'nun 2000 senesinde Edinburgh Üniversitesi'nde sunduğu, İdris-i Bidlisi'nin II. Bayezid üzerine yazdığı *Heşt Behişt*'in sekizinci kitabı hakkındaki (maalesef yayınlanmamış) doktora tezini[8] anmam gerekir. İdris'in aşırı tantanalı üslubundan dolayı hiç

5 Hedda Reindl-Kiel, "Some Notes on Hersekzade Ahmed Pasha, his Family, and his Books", Selim S. Kuru – Baki Tezcan (haz.), *Defterology: Festschrift in Honor of Heath Lowry.* (= *Journal of Turkish Studies* 40) Cambridge, Mass.: Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 2013, s. 315-326.

6 Mariya Kiprovska, "The Mihaloğlu Family: Gazi Warriors and Patrons of Dervish Hospices", *Osmanlı Araştırmaları* XXXII (2008), s. 193-222. Mariya Kiprovska, Mihaloğlu ailesi üzerine Bilkent Üniversitesi'nde bir doktora tezi hazırlamaktadır.

7 Adnan Kadriæ, "Veliki vezir i pjesnik Ahmed-Paša Hercegoviæ u poetiziranim hronikama na Osmanskom jeziku", *Annali Gazi Husrev-begove biblioteke* 29-30 (Sarajevo 2009), s. 187-204.

8 Aikaterini Dimitriadou, The *Heşt Behişt* of Idris Bidlisi: the reign of Bayezid II (1481-1512). PhD thesis, The University of Edinburgh, 2000. Bir yıl sonra Hicabi Kırlangıç'ın kaleminden İdris'in başka bir tarih eserinin Türkçe tercümesi çıkmıştır: İdris-i Bidlîsî, *Selim Şah-nâme*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001. Muhammed İbrahim Yıldırım'ın hazırladığı İdris'in Heşt Bihişt'in yedinci kitabının Türkçe tercümesi 2013 yılında yayınlanmıştır: İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt, VII. Ketîbe: Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

de kolay anlaşılmayan ve kelimesi kelimesine çevrilmesi âdeta imkânsız olan bu kaynak eserini mealen İngilizceye çevirmiştir. İdris'in II. Bayezid'in yöneticilerine yönelik bilgiler, özellikle makamları ve tarihlemeleri hakkında bazen yetersiz kalmasına rağmen, bazı bilinmeyen ayrıntıyı ortaya koymaktadır. Örneğin, İdris'ten Hersekzade Ahmed Paşa'nın çok erdemli, yetenekli ve yakışıklı bir adam olup çok güzel şarkı söylediğini öğrenmekteyiz.[9] Daha önemli başka bir ayrıntı, Davud (1) ve Hersekzade Ahmed Paşaların bir azil ve yine atanmasına yönelik bilgi vermesidir. Yalnız İdris'in tarihlemesinde (hicri 889/ miladi 30 Ocak 1484-17 Ocak 1485) bir yanlışlık söz konusudur. Bahsedilen olaydan sonra, Bayezid'in orduyla Sofya'ya yürümesi (ki 1483 yılında gerçekleşmiştir) ve bir sonraki bölümde hicri 889/miladi 1484 senesinde (Kili ve Akkirman'a karşı) gerçekleştirilen Boğdan seferi anlatıldığından, azil ve tayin tarihinin, hicri 888/ miladi 9 Şubat 1483-29 Ocak 1484 olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağı açıktır. Bu azil ve tayine, Edirne Subaşısı ile yerel yeniçeri komutanları arasında meydana gelen bir anlaşmazlığın çarpışmaya dönüşmesi ve Subaşı'nın kasti olmayan bir şekilde öldürülmesi olayı yol açmış görünmektedir. Davud ile Ahmed Paşa bu olay için sorumlu tutularak azledilmekteydi. İkisi bir süre sonra (Eylül 1483 olabilir) gene eski makamlarına kavuşmuştur.[10]

Hızırpaşaoğlu Mehmed Paşa'nın 1485 senesinde vezirlikten azlinin "irtidat" (dinden çıkması) yüzünden olduğunu bildirmekte olması, İdris'in verdiği yeni bilgiler arasındadır.[11]

Hadım Firuz Paşa'dan söz ederken İdris başka kaynaklardan aldığımız tabloya biraz daha renk katmakta ve Firuz'un çok güzel ve gayretli olduğunu, ayrıca da mali meseleleri iyi idare ettiğini yazmaktadır.[12]

9 Dimitriadou, The *Heşt Bihişt* of Idris Bidlisi, s. 221.
10 Dimitriadou, The *Heşt Bihişt* of Idris Bidlisi, s. 171-172.
11 Dimitriadou, The *Heşt Bihişt* of Idris Bidlisi, s. 176.
12 Dimitriadou, The *Heşt Bihişt* of Idris Bidlisi, s. 236-237.

İskender Paşa'nın ailesi hakkında yeni bilgiler ise başka iki çalışma dolayısıyla edinilmektedir. Biri, Behija Zlatar'ın hem Paşa'nın oğlu ve torunları, hem de Bosna ve özellikle Saraybosna'daki vakıfları hakkındaki ayrıntılı bir yazısıdır. Ailenin Prusać (Akhisar) yöresinde mülkü olması da ilgimizi çekmektedir.[13] Ayrıca doktora tezini Kanuni'nin veziri Makbul/Maktul İbrahim üzerine hazırlayan Ebru Turan,[14] İbrahim Paşa'nın eşi olan İskender Paşa'nın torunu Muhsine Hatun ve akrabaları hakkında bulduklarını dikkat çekici bir makalede yayınlamıştır.[15] İdris-i Bidlisi'nin anlattıklarına göre İskender Paşa'nın oğlu Mustafa Bey, Yavuz Sultan Selim ile bir baba-oğul ilişkisi içindedir.[16] Bu bilgi doğrultusunda, bu ailenin Osmanlı hanedanına oldukça yakın bir konumda olduğunu söyleyebiliriz.

İdris-i Bidlisi'nin işaret ettiği üzere bir zamanlar Şehzade Cem'e lalalık yapan[17] Gedik Ahmed Paşa ve Mesih Paşa hakkında yazdığım birer ansiklopedi maddesinde[18] daha önce bilinmeyen bazı bilgiler verebildim.

Burada son otuz beş yıl içinde konumuza ait incelemelerin bir bibliyografyasını verecek değilim, ama yukarıda değindiklerim dışında bazı önemli çalışmaları anmadan geçemiyorum. Nabil S. Al-Tikriti'nin (maalesef yayınlanmamış) doktora tezi[19] Bayezid'in oğullarından ve aynı zaman dönemin âlim-

---

13 Behija Zlatar, "O Bosanskom sand□akbegu Skender-Paši i njegovim potomcima", *Prilozi za Orijentalnu Filologiu* 61 (2011), Sarajevo 2012, s. 319-350.

14 Ebru Turan, The Sultan's favorite: İbrahim Pasha and the making of the Ottoman universal sovereignty in the reign of Sultan Süleyman (1516-1536). PhD thesis, The University of Chicago, 2007.

15 Ebru Turan, "The Marriage of Ibrahim Pasha (ca. 1495-1536): The Rise of Sultan Süleyman's Favorite to the Grand Vizierate and the Politics of the Elites in the Early Sixteenth-Century Ottoman Empire", *Turcica* 41 (2009), s. 3-36.

16 İdris-i Bidlîsî, *Selim Şah-nâme*, s. 385.

17 Dimitriadou, The *Heşt Bihişt* of Idris Bidlisi, s. 82.

18 Hedda Reindl-Kiel, "Gedik Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi* 13, İstanbul 1996, s. 543-544. Ay. yaz., "Mesih Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 29, İstanbul 2004, s. 304-305.

19 Nabil Sirri Al-Tikriti, Şehzade Korkut (ca. 1468-1513) and the Articulation of Early 16th Century Ottoman Religious Identity. PhD thesis, The University of Chicago 2004.

lerinden Şehzade Korkut'un hayatı, çevresi, düşünce dünyası ve dini görüşlerini anlamamıza önemli bir katkı sağlamıştır. Erdem Çıpa'nın Yavuz Sultan Selim'in taht kavgalarından nasıl galip çıktığını araştıran doktora tezinin[20] Türkçe çevirisi[21] de Bayezid devrinin son yıllarına ışık tutmaktadır.

Osmanlı tarihçileri genellikle Osmanlıların doğu komşularından ziyade batı devletleriyle ilişkileri üzerinde dururken, Shai Har-El'in 1485-1491 senelerindeki Osmanlı-Memluk savaşını çok geniş bir kaynak temeline dayanıp bol miktarda bilinmeyen teferruat vererek araştırdığı kitabını[22] da zikretmem gerekir. Bu bağlamda Cihan Yüksel Muslu'nun II. Bayezid'in tarih eserlerinde edindiği imajı ve oğlu Selim'in daha sonraki Mısır fethiyle ilgili bir çalışmasını[23] anmak yerinde olacaktır.

İlhan Şahin ile Feridun Emecen'in yirmi yıl önce hazırladığı 1501 tarihli bir Ahkâm Defteri[24] II. Bayezid'in bazı ricalinin kariyerlerine dair ek bilgi vermektedir. Ayrıca, II. Bayezid döneminin Feridun Emecen'in kaleminden çıkmış, zevkle okunan müthiş bir toplu bakışı, Bayezid ricali ile ilgili çok sayıda ayrıntıya anlam vermekte okura yardımcı olmaktadır.

Benzer bir şekilde, siyaset bilimci Reha Bilge'nin geniş bakış açısının ürünü olan ve özellikle dönemin Avrupa politikasındaki büyük bağlantılara da odaklanan *II. Bayezid: Deniz Sa-*

---

20 H. Erdem Çıpa, The Centrality of the Periphery: The Rise to Power of Selim I, 1487-1514. PhD thesis, Harvard University 2007.

21 H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası: I. Selim'in Saltanat Mücadelesi.* İstanbul: YKY, 2013.

22 Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman Mamluk War 1485-91*. Leiden, New York, Köln: Brill, 1995.

23 Muslu Yüksel Cihan, "Ottoman-Mamluk Relations and the Complex Image of Bāyezīd II", Benjamin Lellouch – Nicolas Michel (haz.), *Conquête ottomane de l'Égypte (1517): Arrière-plan, impact, échos.* Leiden-Boston: Brill 2012, s. 51-78.

24 İlhan Şahin – Feridun Emecen, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm: II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1994.

vaşları ve Büyük Strateji[25] adlı eser, geniş bir okuyucu kitlesine akıcı bir üslupla zamanın tablosunu vermektedir. Bu cilt, Reha Bilge'nin, Mertol Tulum'la birlikte yayına hazırladığı, Matrakçı Nasuh'un büyük tarih eserinin bir parçası olan *Tarih-i Sultan Bayezid*[26] adlı eserle beraber, gene Reha Bilge'nin kaleminden çıkan *1514* adlı kitaba[27] bir nevi dibace teşkil etmektedir.

Burada söz ettiğim çalışmaların sonuçlarına ne yazık ki kitabımın Türkçe çevirisinde yer veremedim. Ancak II. Bayezid dönemine ait bir inamat defterinden[28] Sayın Mag. Davut Erkan'ın (ve dolaylı bir şekilde de Prof. Dr. Feridun Emecen'in) benimle cömertçe paylaştığı bazı bilgileri * yıldız içine koyarak metine ekledim.

Bu kitabın Türkçeye kazandırılmasında üç kişiye teşekkür borçluyum: Tercüme edilmesi ve Giza yayınlarına alınması teklifinde bulunan Sayın Reha Bilge'ye, metni mükemmel bir şekilde Türkçeye çeviren Dr. Ali Suat Ürgüplü'ye ve çevirinin kontrolünü üstlenip titiz bir denetim yapan Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye. Bu üç değerli insana en derin şükranlarımı ne kadar ifade etsem az olur.

İstanbul, Mayıs 2014
Hedda Reindl-Kiel

25 Reha Bilge, *II. Bayezid: Deniz Savaşları ve Büyük Strateji*. İstanbul: Giza, 2012.

26 Reha Bilge, Mertol Tulum, *Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi*. Istanbul : Giza, 2012.

27 Reha Bilge, *1514: Yavuz Selim ve Şah İsmail. Türkler, Türkmenler ve Farslar*. İstanbul: Giza 2010.

28 Defter-i Müsveddât-ı İnamât ve Tasaddukât ve Teşrifât ve İrsaliyât ve Adât ve Nökeriye ve Gayruhu. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet 71.

ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Sonraki nesiller, Osmanlı tahtının sekizinci hükümdarını "Bayezid-i Veli" olarak adlandırdı. Bu dindar padişah, İstanbul'un fatihi olan "Cihangir" Fatih Sultan Mehmed ile şiddette ondan aşağı kalmayan "Yavuz" lakaplı Selim arasında oldukça sönük kalır. Bayezid'in siyasi faaliyetlerinin nispeten adil bir surette değerlendirilmesindeki başlıca zorluklardan biri de özellikle o devrin devlet adamlarına dair bilgimizin oldukça kıt olmasıdır. Elinizdeki çalışma, bu eksikliği giderme amacını güden bir ilk denemedir.

Bu kitap, pek çok kişiyi hayalkırıklığına uğratacaktır, dâhili gelişmeler hakkında mümkün olduğunca eksiksiz malumat umanları da, klasik manada bir prosopografi (kim kimdir sözlüğü) bekleyenleri de. Bu çalışma, her iki talebi de tatmin etmekten uzak olup, arada bir yerlerdedir.

Bu cildin ön çalışmalarına başladığımda mümkün olduğunca geniş bir çevreyi ele almak niyetindeydim, çünkü pek çoğu için eldeki kaynak malzemenin vereceğinin, her hâlükârda en nihayet münferit memuriyetlerde geçirilen zaman hakkında kuru bir bilgiden ibaret olacağına kaniydim. Bir müddet bu minval üzere yol katettikten sonra ağzına kadar dolup boşalan kâğıt kutusu sonunda fikrimi değiştirmeme sebep oldu. Bu yüzden de çalışmanın boyutlarının makul bir sınırı aşmaması için erkân ve rical arasından "kaymak tabakası"nı ayırmak bana mantıklı geldi.

Bilinçli olarak görünüşte birbiriyle alakasız sıralanmış münferit biyografiler oluşturmaya karar verdim. Bununla ilk hamlede yapılması gayet kolay olacakmış gibi görünen, aceleye getirilmiş bir gruplandırmadan ve etiketlendirmeden kaçınmak istedim.

Osmanlı ve Avrupa kaynaklarının aynı anda değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin yayınlanmış arşiv malzemesiyle de zenginleştirilmesi, karanlık kalmış bazı noktaların aydınlanmasına muhakkak katkıda bulunmuştur. Ancak ben de en az eski tarihçiler kadar yanlışlıkların, hataların ve karıştırmaların kurbanı olmuşumdur. Her nevi tamamlayıcı bilgi ve düzeltme önerisi için her zaman müteşekkirim.

Bu çalışmanın bir eksiğini gidermek ise mümkün olmamıştır: Dr. Irene Witzel'in kapsamlı ve uzun zamandır baskıya hazır olan çalışmasının önüne geçmemek için İdris-i Bidlisi'nin tarih eseri değerlendirmeye alınamamıştır. İlgili metinlerin daha sonra eklenmesi ise şüphesiz burada okuyucuya sunulan eserin yayınını çok fazla geciktirirdi.

Burada bu çalışmanın ortaya çıkmasını mümkün kılan ve teşvik eden herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim: Her şeyden önce bu çalışmayı teklif ve hiç eksik etmediği yardımseverliğiyle belirleyici şekilde teşvik eden muhterem hocam Prof. Dr. Hans Joachim Kissling'i anmak isterim. Bazı zor soruların açıklığa kavuşturulmasında sabırla yanımda olan Münih'ten Bedriye Atsız Hanımefendi'ye, beraber uzun çalışma saatleri gecirdiğimiz ve kitabın taslağını gözden geçiren Passau'dan tahsil arkadaşım ve meslektaşım Dr. Brigitte Moser-Weithmann'a ve prosopografik sorunlara dikkatimi ilk çeken Münih'ten Prof. Dr. Hans Georg Majer de teşekkür etmek isterim.

1981 yılında Kâbil'de vefat eden Viyanalı bilim adamı Dr.

Richard F. Kreutel'in babacan nasihatleri ve dostluğundan uzun yıllar istifade etmek nasip oldu. Bu yüzden bu küçük teşekkür ifadesinin artık ona ulaşamayacak olması benim için pek acıdır.

Fuad Köprülü'nün artık İstanbul'daki Yapı Kredi Bankası'na ait olan eski kütüphanesindeki Oruç yazmasını incelememi mümkün kılan her ikisi de İstanbullu Haluk Şaman ve Vedat Nedim Tör Beylere lütufkâr yardımseverliklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim. Kaynaklar hakkında çok sayıda bilgi ile birlikte basılacak nüshanın tamamlanmasındaki etkili teşviki dolayısıyla Berlin'den Dr. Klaus Schwarz'a özellikle teşekkür ederim. Freiburg'dan cand. phil. Elisabeth Siedel, Berlin'den Dr. Şenay Yola hanımefendilerle Münih/Berlin'den Prof. Dr. Matthias Bernath, Üsküp'ten Prof. Dr. Vančo Boškov, İstanbul'dan Dr. Mark A. Epstein, Nürnberg'den Dr. Edip Edipoğlu, Münih'ten Dr. Eberhard Krüger ile İstanbul'dan Prof. Dr. Şehabettin Tekindağ beyefendilerin değerli desteği ve çok çeşitli yardımlarından istifade etmem mümkün oldu. Dizinin yapılmasında her ikisi de Bonn'dan olan Dr. Gabriele Feige Hanımefendi ile Dr Karl-Heinz Lindner Beyefendi dostça yardım elini uzattılar. İstanbul'daki Yapı Kredi Bankası Halk Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi, Paris Bibliothèque Nationale ve Münih'teki Bayerische Staatsbibliothek memur ve sözleşmeli personeli benden dostane teşviklerini esirgemedi. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile DAAD (Alman Akademik Becayiş Hizmeti)'nin sağladığı bir yıllık bir araştırma bursu, çalışmanın ortaya çıkmasına kolaylık sağladı. Adı geçen bütün kişi ve kurumlara en derin teşekkürü bir borç bilirim.

Bad Godesberg, Ocak 1983
Hedda Reindl

GİRİŞ

I. Kaynaklar

II. Bayezid devrinin dış siyaset faaliyetleri hakkında bugün nispeten iyi bilgi sahibiyiz.[29] İç siyaset ve özellikle personel siyaseti münasebetlerine dair malumatımız ise hâlen oldukça noksandır.[30]

Bu iç siyaset ve personel siyaseti sahasına dair ana kaynaklar zamanın Osmanlı tarihleri ve bunun yanında elbette – Osmanlı tarihinin bu dönemi için oldukça sınırlı miktarda mevcut olsa da – arşiv malzemesidir. Bu araştırmanın amacı, tarihlerde mevcut olan prosopografik malzemenin – bugüne kadar yayınlanmış arşiv malzemesiyle takviye edilerek – tanıtılmasıdır.

Bu sahada araştırmacının önüne çeşit çeşit zorluklar çıkar: birincisi, zamanın Osmanlı tarihleri, *Sultanın izz ü celâli için* (‘ad maiorem Sultani gloriam’) yazılmış olup geri kalan

29 Burada her şeyden önce II. Bayezid devrine ait ve esas itibariyle dış siyasetle ilgilenen iki monografi zikredilmelidir: Fisher, *The foreign relations of Turkey 1481-1512*. Tansel, *Sultan II. Bayezit'in siyasî hayatı*. Ayrıca bakınız: Kissling, *Sultan Bajezid's II. Beziehungen zu Markgraf Francesco II. von Gonzaga*; bundan başka bir dizi münferit araştırma.

30 Krş. Kissling, “Personalpolitik”, çeşitli yerlerde.

şahısların tasvirine pek az yer ayırmışlardır. Bundan başka birbirinden ayrı olmakla beraber aynı ismi paylaşmanın (homonym) sıklığı da bir sorun teşkil eder ki bu sorun tarihçilerin şahıs adlarını - mesela Veliyüddinoğlu Ahmed Paşa veya Gedik Ahmed Paşa yerine yalnızca Ahmed Paşa yazmak gibi - tam olarak göstermeme alışkanlıkları sonucu daha da içinden çıkılmaz bir hâle gelmektedir. Bu *künye*, *neseb*, *nisbe* veya *lakab*ı bir kenara bırakarak yalnızca *ism*i zikretmek âdeti[31] elbette her çeşit karışıklığa çanak tutmaktadır. Muhterem hocam Hans Joachim Kissling bu suretle vukua gelen ve yalnızca günümüzün araştırmacılarının değil, zaman zaman eski tarihçilerin de kurbanı olduğu[32] hatalara tekrar tekrar dikkat çekmişti.[33] Bu tarz yanlış anlamalar, yalnızca – ister tarih metinleri, ister arşiv malzemesi, ister başka kökenli kaynaklar olsun – başka kaynaklardan karşılaştırma malzemesi almak yoluyla önlenebilir.

Elinizdeki çalışmada, basılı olarak mevcut bulunan şu tarih eserlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır: Âşıkpaşazade[34], Neşri[35] ve Tursun Bey[36]. “Genişletilmiş Oruç” adıyla anılan eser[37] ile Ruhi’nin[38] metin gruplarının yanısıra, bu yakınlarda Richard F. Kreutel tarafından yapılan modern bir bilimsel Almanca tercümesi ile erişilebilir kılınan (“Historia Musulmana Turcorum e monumentis ipsorum exscripta” adlı eserden

31 Krş. Fleisch, “Ism”, *EI*[2] IV, 179-181.

32 Bkz. Mesela Kissling, “Personalpolitik”, 109. Ay. yaz., “İskender-Paša”, 130 ve 131.

33 Mesela tarihçi Ruhi, Sinop’un fethinin (1461) giriş taksiminde İsfendiyaroğlu İsmail’i Karamanoğlu İsmail yapmıştır.

34 Giese’nin neşrinin yanısıra (kısaltma: GApz) Ali Bey’in İstanbul baskısı (kısaltma: Apz) ile (II. Mehmed’in hükümranlığının sonuna kadarki zaman dilimi için) Kreutel’in Almanca tercümesi, *Hirtenzelt*, kullanılmıştır.

35 Taeschner, *Neschrî*, I: Cod. Menzel; II: Cod. Manisa.

36 Mehmed Arif, “Tursun Beğ, Ta’rih-i Ebu’l-Feth”.

37 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 181-285.

38 Suppl. turc 1047 ve anc. fonds turc 99 demirbaşlı Paris yazmalarında genişletilmiş bir Oruç’un sözkonusu olduğunu ilk defa Giese, *Die altosmanische Chronik des ‘Aşıkpaşazâde*, 14 adlı eserinin girişinde kabul etmişti.

alınan) Codex Hanivaldanus'a[39] da başvurulmuştur. Bundan başka Osmanlı tarih yazıcılığının iki eseri daha araştırma kapsamında ele alınmıştır ki bunlar Bihişti[40] ve Kemalpaşazade'ninkilerdir. [41]

Söz ettiğimiz ilk iki tarih hakkında burada Giese[42] ve Ménage'ın[43] kaynakları sağlam bir şekilde eleştiren (source-critical) çalışmalarına dikkat çekmekle yetinelim. Âşıkpaşazade'nin ölüm tarihi ve dolayısıyla eserinin olası kaleme alınış tarihi hakkında, Hans Joachim Kissling'in, Âşıkpaşazade'nin 1493-4 tarihlerinde henüz hayatta olduğu sonucuna varan araştırmasını hatırlatmak isteriz.[44]

Tursun Bey'in "Tarih-i Ebu'l-Feth" adıyla Fatih Sultan Mehmed'in devrine dair bir tarih eseri olarak tanıtılan eseri, Bayezid'in 1488 yılına kadarki ilk hükümdarlık yıllarını da içine alır ve o tarihlerde meydana gelmiş olmalıdır. Bizzat tarihçinin kendisi, naklettiği havadisin kaynakları arasında kendi yaşadıklarının yanı sıra o zamanki halkın bildiği malumatı da saymaktadır. Tursun Beg'in eserindeki kronoloji ve zikrolunan şahıslara dair çok sayıdaki çarpıklık ve yanlışlıklar da – Halil İnalcık'a göre – bundan kaynaklanmaktadır.[45]

Osmanlı tarih yazıcılığı dâhilinde Codex Hanivaldanus'un (kısaltma: Haniv.) konumu bugüne kadar epeyce karanlıkta kalmış görünmektedir. Haniv. II. Mehmed'in hükümranlık devrinin sonuna kadar Giese'nin Anonim'inin geleneğini takip ederken, II. Bayezid ve I. Selim devri için kesinlikle tespit

---

39 Bkz. Mordtmann, "Rûhî Edrenewî", çeşitli yerlerde. Ayrıca: Flemming, *Türkische Handschriften* I, 103, Nr. 126.

40 Bkz. Karatay, *TMSK Türkçe Yazmalar Kataloğu* I, 206, No 627. Ayrıca: Babinger, *GOW*, 43-45, Ménage, "Bihishtî", *EI*² I, 1210.

41 Bkz. Ménage, "Kemâl Pasha-zâde", *EI*² IV, 879-881.

42 Bkz. Giese, "Einleitung zu meiner Textausgabe der altosmanischen Chroniken", çeşitli yerlerde. Ay. yaz., *Die verschiedenen Textrezensionen des 'Âşiqpašazâde bei seinen Nachfolgern und Ausschreibern*, çeşitli yerlerde.

43 Ménage, *Neshrî's History of the Ottomans*, çeşitli yerlerde.

44 Kissling, "Sejjid Vilayet", 67.

45 Bkz. İnalcık, "Tursun Beg", 68.

edilebilmiş bir kaynaktan söz etmek mümkün değildir.[46]

Bir taraftan ilk çevireni Divan Tercümanı Murad'ın, diğer taraftan da Lewenklaw'un malumat kumkuması hümanistik revizyonundan çok çekmiş olan metin de,[47] asıl Osmanlı yazarın çıktığı muhite dair pek az ipucu vermektedir. Tespit edilebilenler şunlardan ibarettir: Haniv.'ın ilk şekli, Osmanlı halk tarihlerinin oluştuğu ortamdan çıkmaktadır.[48] Göze çarpan dedikodu yayma eğilimi, hiç şüphesiz özgün yazardan ziyade metni elden geçiren şahsa mal edilmelidir. Padişahı devlet bünyesinde kudreti elinde tutan tek hâkim olarak tasvir eden diğer Osmanlı tarihlerinden farklı olarak, Haniv.'in meçhul tarihçisi, II. Bayezid'i hükümdarlığının başlangıcından itibaren kararlarını akıl hocalarının hükümlerine dayanarak veren ve yaşı ilerleyip elden ayaktan düştükçe, gücün ellerinin arasından gittikçe kayıp gittiği bir adam olarak resmetmektedir. Bu bağlamda Mihaloğlu İskender ile Ali Bey'in de Padişah'ın akıl hocası olarak sahneye çıkması zikre değer.[49]

Victor L. Ménage'ın kapsamlı araştırmaları sayesinde[50] - bildiğimiz üzere, Oruç'un tarih eseri de yazarın kendi elinden çıkma iki nüsha olarak mevcuttur. Bunlardan birincisi Oxford ve Cambridge yazmalarına dayanarak Franz Babinger tarafından 1925 yılında yayınlanmış olup[51] hicri 899/miladi 1494 yılına kadarki olayları ele almakta iken, Paris Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale) suppl. turc 1047 (kısaltma: P) ve anc. fonds turc 99 (kısaltma: Pa) ile Manisa Genel Kütüphanesi'nin Muradiye Kütüphanesi'nde 5506/II (fol. 143-236, kısaltma: M) korunan olunan ikinci metin, hicri 908/miladi

---

46 Kreutel, *Bayezid*, 193.
47 Aynı eser, ay. yer.
48 Kreutel, *Bayezid*, 184.
49 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 198 v.d.
50 Ménage, "Recencions", çeşitli yerlerde.
51 Babinger, *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch*.

1502 yılına kadar gelmektedir.[52] Hans Joachim Kissling tarafından neşredilip tercüme olunan "Menakıb-i Sultan Bayezid Han b. Mehmed Han" adlı metin de ikinci metnin bir kısmını temsil etmektedir.[53]

Ménage'ın metin tahlillerinin ortaya koyduğu üzere, ikinci metnin en eski versiyonu, başta ve sonda eksikleri olan M yazmasında mevcuttur.[54] M Sultan Bayezid'e ithaf edilmiş olup, (Oxford yazması gibi) ikinci versiyonun dört yazması içerisinde dibacede yazarın adını veren tek yazmadır: Oruç bin Adil ül-Kazzaz kâtib ül-Edrenevi.[55]

Maddeten en güvenilir metni en yeni yazma olan P sunmaktadır; Pa ise "imlâ bakımından en az tahrifata uğramış nüsha"-dır.[56] Bu çalışmada her iki Paris yazmasının yanı sıra Richard F. Kreutel'in P'yi temel alan ama M ve Pa'daki metin farklılıklarını da veren Almanca tercümesi de kullanılmıştır.[57]

Tarihçi Ruhi de Oruç gibi aslen Edirneliydi. Hayatı hakkın-

---

52 Ménage'ın ("Recensions", 322), Oruç'un II. Bayezid devrinde yaşayıp yazmış olması gerektiği yolunda vardığı sonuç, İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde Irène Beldiceanu-Steinherr'in yaptığı bir keşifle ("Un legs pieux du chroniqueur Uruj", çeşitli yerlerde) doğrulanmıştır. Bu arşiv kaydına göre Oruç hicri 905/ miladi 1499-1500 yılında Edirne'de bir vakıf kurmuştur. Bu vakıf, 4000 akçe nakit ile yılda 1848 akçe getiren muhtelif gayrimenkullerden oluşmaktaydı. Bundan da Oruç'un Edirne'nin varlıklı sakinlerinden olduğu anlaşılmaktadır. (Aynı makale, 361 v.d.).

53 Kissling, "Eine anonyme altosmanische Chronik über Sultan Bâjezîd II." (Metin) ve aynı yazardan, "Die anonyme altosmanische Chronik über Sultan Bâjezîd II." (Tercüme). Buna ilaveten Ménage, "Another Text of Uruè's Ottoman Chronicle", çe°itli yerlerde. Bir Avrupa kopyasına dayanan (metin bir Fransız dil oğlanından istinsah edilmiştir) tarih eserinin metni, içerik bakımından en güvenilmez versiyon olduğu için bu çalışmada değerlendirilmemiştir.

54 Ménage, "Recensions", 321. Kreutel, *Bayezid* 31'e göre M günümüze kadar gelmiş en eski el yazması olmalıdır.

55 Ménage, "Recensions", 317. Ayrıca krş. İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", 152.

56 Kreutel, *Bayezid*, 31.

57 Kreutel, *Bayezid*, 31 ve 158 (891 H'ye Not 5), 161 (897 H'ye Not 6), 163 (897 H'ye Not 13), 167 (900 H'ye Not 13), 172 (903 H'ye Not 29), 177 (906 H'ye Not 29).

da hemen hemen hiçbir bilgi olmayıp[58] bilinenler şu defter kayıtlarından ibarettir: Hicri 909 Cemaziyülahir'inde yazarın bir oğlu ölmüş ve Padişah da bu vesile ile hicri 23 Cemaziyülevvel 909/miladi 13 Ekim 1503 tarihinde, şaire Bursa ipekli kumaşından bir elbise ("câme-i benek-i Bursa, sevb") göndertmiştir.[59] Hükümdarın aynı yıl içerisinde tarihçiye para ve kıyafet olarak başka üç hediye daha verdiği belgelidir.[60] Yani Ruhi'nin en azından 1500'den sonraki yıllarda Padişah'ın özel ilgisine mazhar olduğu anlaşılmaktadır.

Ruhi'nin eseri uzun zaman kayıp kabul edilerek yalnızca Ali ve Müneccimbaşı'nın ondan yaptığı alıntılarından bilinmekteydi. İşte bu alıntılara dayanarak J. H. Mordtmann, Berlin'deki or. 4º 821 (kısaltma: B) yazmasının Ruhi'ye ait olduğunu tespit edebilmiştir.[61] Mordtmann ayrıca Ruhi Tarihi'nin şu yazmalarda da bulunduğu görüşündeydi:

1. Oxford, Bodleian Library (Bodleian Kütüphanesi), ms. Marsh 313 (kısaltma: AO).

2. Cezayir (şehir) Bibliothéque-Musée 1650 (kısaltma: A).[62]

3. Mehmed Fuad Köprülü'nün özel kütüphanesindeki anonim yazma (kısaltma: YKB)[63] ki Köprülü *MOG* I'de bundan Şeyh Bedreddin'e dair bir pasaj, Kraelitz de aynı ciltte I. Bayezid'in intiharına dair başka bir pasaj yayınlamıştı.[64]

58 Krş. Babinger, *GOW*, 42 F ve Mordtmann, "Rûhî Edrenewî", 130.

59 Barkan, "İstanbul'un saraylarına ait muhasebe defterleri", 329, No. 222. Ayr. bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 479, IV, No. 4.

60 Barkan, "İstanbul'un saraylarına ait muhasebe defterleri", 298, No. 13 c, 361, No. 355 ç, 372, No. 416 a.

61 Mordtmann, "Rûhî Edrenewî", çeşitli yerlerde.

62 Mordtmann, "Rûhî Edrenewî", 136.

63 Mordtmann, "Rûhî Edrenewî", 133 v.d.

64 Köprülüzade, "Bemerkungen zur Religionsgeschichte Kleinasiens", Anhang I, 217 v.d. Kraelitz, *MOG* I, 239.

A, B ile aynı örnekten kaynaklanmış görünürken[65] AO, – Victor Ménage'ın tespit ettiği gibi – 1485 civarı Bayezid'in arzusu üzerine kaleme alınmış daha eski bir anonim tarihtir. B ile A hicri 917/miladi 1511 yılına kadar olan olayları anlatırken AO 1484 yılında sona erer.[66]

Mordtmann'ın, Köprülü yazmasının bir Ruhi metni de içerdiği yolundaki tahmini, yalnızca *MOG* I'de yayınlanmış olan yukarıda zikrettiğimiz iki pasaja dayanmaktadır. Bu Türk bilim adamı, bu yazma hakkında yalnızca "başı ve sonunun eksik olduğunu" ve muhtemelen "anonim tarihlerin çoğunluğu gibi II. Bayezid devrinde kaleme alınmış olduğunu" belirtmişti.[67]

Babinger'in Oruç yayınında, Köprülü ve Kraelitz tarafından alıntılanan söz konusu pasajların orada da mevcut olduğu ortaya çıkmış; bu da Babinger'in, YKB'nin "Oruç'un tarihinden başka bir şey olmadığı" kanısına varmasına sebep olmuştu.[68] Bundan başka Babinger, her iki metindeki bazı pasajların birbiriyle uyuşmasından dolayı Ruhi'nin Oruç'a bağlı olduğu sonucuna da varmıştı.

Gerçekten de Ruhi'nin eseri, daha eski tarih eserlerinin bir araya getirilmiş şeklinden ibarettir. Victor L. Ménage dört temel unsur tespit etmiştir:

1. Kısaltılıp üslubu sadeleştirilmiş bir AO metni ki 1484'e kadar gelmektedir,
2. Bunu tamamlayan bir kısım ki kaynağı ikinci Oruç versiyonudur.

---

65 Ménage, "Edirne'li Rûhî", 312.
66 Ménage, *Neshrî's History of the Ottomans*, 11. Ay. yaz., "Edirne'li Rûhî", 312.
67 Köprülüzade, "Bemerkungen zur Religionsgeschichte Kleinasiens", Anhang I, 217.
68 Babinger, *Urudsch*, (Giriş) XVIII.

3. 1484-1502 yılları olaylarının nakliyle devam eden bir kısım ki bu da esas itibariyle ikinci Oruç versiyonuna dayanmaktadır.

4. Hicri 913/Miladi 1507 yılında başlayıp hicri 917/miladi (Aralık) 1511'e kadar gelen ikinci bir ek.[69]

Bildiğim kadarıyla Köprülü, YKB yazmasının hangi yazara ait olduğu sorusuna ilişkin hiçbir zaman bir fikir beyanında bulunmamıştır. Vefatından sonra (1966) kütüphanesinin bazı kısımları ABD'ye satılmış, yazmalar da o tarihten beri kayıp kabul edilmişti. Birkaç yıl önce Yapı Kredi Bankası, başka bazı Türk âlimlerinin kütüphanelerinin yanı sıra Mehmed Fuad Köprülü'nün kütüphanesinin kalan kısmını da satın almıştır. Avusturyalı bilim adamı Richard F. Kreutel'in araştırmacı ruhu bana kayıp yazmanın izini sürme fikrini verirken, o zamanın Yapı ve Kredi Bankası Kültür Kültür ve Sanat İşleri Sorumlu Genel Müdürü Haluk Şaman Bey'in yardımseverliği de bunu mümkün kılmıştır. Gerçekten de söz konusu yazmayı, bankanın henüz tasnif edilmemiş yazma koleksiyonları arasında bulmak nasip oldu. Çeşitli güçlükler ve badireler sonucu YKB'yi tekrar görebilmem ancak 1975 kışında şimdiki YKB Kültür ve Sanat Bölümü'nün Genel Müdürü Vedat Nedim Tör'ün himmet ve desteği sayesinde mümkün oldu.

YKB, 166 b:	P, 100 a:
Ve gerü Uzun Hasan hicretün sene: 899 (!) yılında Ramazan ayının yiğirmi yedisinde vefat idüb oğlı Sultan Yakub yerine geçmişdi.	Ve gerü Acem vilayet tarafından Uzun (!) oğlı Yakub Beg vakaya uğrayub anasıyla kendüyi zehiri ile helak idüb ağu içürdiler.

Zaman darlığından yazmayı etraflıca incelemek mümkün ol-

69 Ménage, "Edirne'li Rûhî", 313.

YKB, 166 b:	P, 100 a:
Bu yıl içinde Sultan Yakub vakaya uğrayub anası kasd idüb taamla şerbetine zehir katub Sultan Yakub'a işaret olunup Sultan Yakub ol çanağıla ağulu şerbeti anasına verüb "evvel sen iç" deyüb anası dahi havfından alup içüp Sultan Yakub dahi anası içdügüne mağrur olup ol-dahi ol şerbetden içüp ikisi dahi helak oldılar. Sultan Yakub vilayet-i Acem tahtında Safer ayının on iki gününde vefat idüb oğlı Baysonkur padişah oldı. Hicretün sene: 895.	Mubarek Safer-ül muzafferün on ikinci gününde vefat edüb anun yerine oğlı Bay Sonkur padişah oldı. Hicretün sene: 895.

mayıp esas itibariyle II. Bayezid'in hükümdarlık devrini içine alan son kısmını ele almakla yetinmek zorunda kaldım. Yazmanın mikrofilmini çekmek mümkün olmadığı için aşağıdaki çalışma ancak geçici bir sonuç olarak kabul edilebilir. YKB hâlen İstanbul Yapı ve Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde 773 envanter numarasıyla yer almaktadır.[70] Yazma 199 varaktan ibaret olup, başı, sonu ve ortasından birkaç varak eksiktir. Ölçüleri 14,1 x 20,5 sm, metin kısmı ise 7,1 x 13 sm olup okunaklı bir nesih hattıyla her sayfada 15 satır olarak yazılmıştır. Sayfa numaraları yeni olup numaralama esnasında eksik varaklar dikkate alınmamıştır. Bu numaralamanın Köprülü'nün kaleminden çıkmış olması mümkündür. Kâğıt hafif sarı ve aharlı olup filigran tespit edilememektedir. Kenarlar kısmen kurt yeniğinden muzdariptir. Tek ciltten ibaret

70 Cf. *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*. Haz. Yücel Dağlı ve d., İstanbul 2001, s. 302. Bu bilgiyi edinmemde bana yardımcı olan Sayın Ömer Koç Beyefendi ile Sayın Tülay Güngen Hanımefendi'ye şükranlarımı sunarım.

olan yazmanın cilt kabı günümüze ait bir karton kapak olup pek perişan durumdadır.

YKB, Âl-i Osman'ın hicri 903/miladi 1498 yılına kadarki tarihini içine alıp Kemal Reis'in Mısır'a gönderilmesiyle kesintiye uğrar.

İçerik bakımından YKB, Oruç'un ikinci versiyonunu izlemekte olup, aynen bunun gibi "Tarih-i Kostantiniyye ve Aya Sofya"-nın ekini içermektedir.[71] Bu kısım, her iki Ruhi yazmasında (A ve B'de) ek olarak tarih metninin sonunda verilmiştir.[72]

YKB'nin Ruhi'nin eseri değil, Oruç'un tarihi olduğu, mesela II. Mehmed'in başarısız Belgrad kuşatmasının[73] veya II. Bayezid ile Cem arasındaki kardeş kavgasının[74] tasviri gibi, AO'yu takip ettiği pasajların karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır. Buralarda YKB'nin Oruç'un izinden gittiği açıkça görülmektedir. Ayrıca YKB, Oruç'un anlatım tarzının bütün karakteristiklerini göstermektedir ki makam değişiklikleri[75] ve (Muharrem ayının hafta içine tesadüf eden ilk gününün kaydedildiği) "gurre" başlangıçlarının sürekli zikredilmesinin[76] sebebi budur. Bununla beraber Ruhi'nin bir karakteristiği ise mimarlar ve mimari eserlere karşı gösterdiği özel ilgidir ki[77] bunun izine ne YKB'de ne de diğer Oruç yazmalarının herhangi birinde rastlayabiliyoruz.

---

71 Krş. Buluç, *Untersuchungen*, 21, ayr. Bkz. Tauer, "Notice sur les versions persanes de la légende de l'édification d'Aya Sofya", 491 v.d./Not 14. Flemming, *Türkische Handschriften* I, 92, Nr. 115.

72 Ménage, "Edirne'li Rûhî", 314, Not 14.

73 B, 130 a – 131 a; P, 80 a/b; Pa, 115 b – 116 a; YKB, 132 b – 133 b.

74 B, 150 a – 151 a; P, 91 b - 92 b; Pa, 131 a/b; YKB, 155 a - 156 b.

75 Krş. İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", 159.

76 Krş. Ménage, "Another Text", 275. Böyle ilk "gurre" başlangıcı YKB, 158 b'de bulunmaktadır: „hicretün sene 889/mah-ı Muharrem gurre yekşenbe" (890 yılı rakamı eksiktir). Bu arada, hicri 1 Muharrem 890/miladi 18 Ocak 1495 Pazartesi'ye tesadüf etmektedir.

77 Krş. Ménage, "Edirne'li Rûhî", 328-331.

Bundan başka YKB, yaklaşık hicri 891/miladi 1486 tarihinden itibaren mesela Yahşıoğlu'nun katili Mustafa'nın adı[78] veya Molla Gürani'nin vefatı[79] gibi P, Pa ve M'de bulunmayan ama B'de bulunan bazı ayrıntılar içermektedir. Hicri 891-893 yıllarının tasviri, başka bir sebepten daha dolayı dikkatimizi çeker: P, Pa ve M'de hicri 892 yılının olayları (muhtemelen esas alınan nüshadaki bir hatadan dolayı) yanlışlıkla hicri 891 yılına ait gösterilmiştir. Bu hata, YKB ve B'ye de alınmıştır.[80] Ancak P, Pa ve M, doğru olarak hicri 893 yılı ile devam ederken YKB'yi elden geçiren redaktör esas aldığı nüshanın hatasını, Edirne'deki yeni sultani imaretin açılışı ve Bayezid'in İstanbul'a dönüşünün 893 olan tarihini 892 yapmak suretiyle ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Hâlbuki imaret bahsinde verilen ebced hesabını içeren tarih mısraı ile 893 tarihi, herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak surette tespit edilmiştir.[81] Bu yeni hata da Ruhi tarafından aynen kopyalanmıştır. Bununla beraber, YKB'deki imaretin açılışının YKB'deki ayrıntılı tasviri P ile neredeyse kelimesi kelimesine uyuşurken bu vaka B'de iyice kısaltılmış bir şekilde bulunmaktadır.[82]

Öte yandan, Sultan Yakub b. Uzun Hasan ile annesinin hicri 895 yılına ait olarak gösterilen zehirlenmesi vakası, YKB'de P, Pa ve M'den daha ayrıntılı tasvir edilmiş olup, B'nin tasviri de YKB'ninki ile âdeta kelimesi kelimesine uyuşmaktadır.[83] Aşağıdaki pasajdan görüleceği gibi, bu noktada P'nin YKB'yi esas aldığı açıktır:

P'nin doğrudan doğruya YKB'ye dayanması yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı mümkün olamayacağı için her iki versiyonun da, bugün bilinen metinlerin sunduğundan çok

78 YKB, 161 a; B, 156 a.
79 YKB, 162 a; B, 156 a.
80 Krş. Kreutel, *Bayezid*, 158/Not 5 (891 H'ye).
81 YKB, 162 a. Tarih mısraı için krş. Kreutel, *Bayezid*, 159 Not 5 (893 H'ye).
82 P, 96 b; Kreutel, Bayezid, 44 v.d. B, 156 b.
83 YKB, 166 b; P, 100 a; Pa, 138 b; Kreutel, *Bayezid*, 52; B, 158 b.

daha kapsamlı bir metin ihtiva eden ortak bir örnek metne dayanması muhtemeldir. Bu örnek metin muhtemelen yukarıda zikredilen pasajda bozuk idi ki bu da YKB'de Uzun Hasan'ın vefat tarihinin böyle mantıksız bir şekilde yanlış yazılmasını[84] ve Sultan Halil'in hükümdarlığının zikredilmemesini[85] açıklayabilir. Örnek metindeki böyle bir bozukluk, P'nin redaktörünün bu pasajı ciddi şekilde kısaltıp üslubunu da değiştirmesine vesile olmuş olabilir. Anlam değişikliğine yol açan "ağu içürdiler" bu suretle ortaya çıkmış olabilir.[86]

Özet olarak şu tespitlerde bulunabiliriz: YKB'de bulunan metin Ruhi'nin kaynağı, hatta hicri 899/miladi 1498'den itibarenki kısım için temel kaynağı olmuştur; ancak kendisi Oruç'un ikinci metninin başka bir versiyonunu teşkil eder.

İkinci Oruç metni, Viktor L. Ménage'ın dediği gibi, görünüşe göre doğrudan veya dolaylı olarak İdris-i Bidlisi, Kemalpaşazade, Ruhi, Sadeddin ve Ali gibi nispeten iyi tanınmış bütün Osmanlı tarih yazarları tarafından kullanılmış olduğu için, II. Bayezid devrinin en mühim tarih eserlerinden biridir.[87]

Ruhi'nin tarihinin yalnızca – hicri 913/miladi 1507 yılından itibaren olan – son kısmının orijinalliğinden söz edilebilir. Burada Ruhi, ay be ay vukuatı Edirne'den ona nakledildiği gibi hikâye etmektedir. Bu kısmın bir özelliği de, Ruhi'nin bu yıllardaki taht kavgalarını, I. Selim devrinde veya daha sonra faaliyet göstermeye başlayan diğer tarihçilerden farklı olarak,

84 B, 158 b'de aynı şekilde düzeltilirken hicri 895 şeklinde bozulmuş. Doğrusu: hicri 882.

85 Başka bir yerde, YKB, 188 b'de sıralama doğru verilmiştir: Uzun Hasan – Halil – Yakub – Baysonkur.

86 Belirleyici olan, vakanın tarihlendirilmesinin uyuşmasıdır; hele İran tarih eserleri ekseri hicri 11 Safer 896/miladi 24 Aralık 1490 tarihini vermektedirler, krş. Woods, *Aqquyunlu*, 158; Minorsky, "Aq-Qoyunlu", 457 v.d.; Savory, "The Struggle for Supremacy in Persia", 57; Sarwar, *History of Shah Isma'îl Safawî*, 107.

87 Ménage, "Another Text", 273.

Selim'i yegâne meşru veliaht olarak yansıtmadan,[88] tarafsız bir çağdaş gözlemci sıfatıyla yazmasıdır.

İstanbul'un ilk subaşısı Karışdıran Süleyman Bey'in oğullarından Bihişti'nin tarihi de[89] – en azından günümüze gelmiş şekliyle – Bayezid'in hükümdarlığının son yılında (hicri 917/ miladi 1511-12) meydana gelmiştir ki,[90] bu da Babinger'in bu eserin "Osmanlı münşiyane tarih yazıcılığının en eski eseri" olduğu yolundaki tahminine ters düşmektedir.[91] Gerçi bu tarih eseri de Oruç'un ikinci metni gibi daha hicri 908/miladi 1502 yılında sona ermektedir.[92]

Bihişti'nin tarihi her şeyden önce (bugünkü zevkimize göre) tumturaklı, ağdalı üslubuyla, anlatım tarzı basit, eğitilmemiş ve hatta yer yer hantal, ama güçlü olan Âşıkpaşazade ve Oruç gibi halk tarihlerinden ayrılır. Âşıkpaşazade, Neşri ve Oruç tercihen basit bir şehirli orta sınıf okuyucu veya dinleyici kitlesine hitap ederken, Bihişti'nin eseri öncelikle seçme saray muhitinin müşkülpesent okuyucu kitlesini hedef almıştı. Bu yüzden (Edirne'ye yıldırım düşmesi, Bursa'da yangın çıkması vs gibi) yerel özellikteki haberler burada yer almazken Tunus Sultanı Sultan Osman'ın (Bayezid ve Kayıtbay arasında) aracılık rolü ve II. Bayezid'e tam bir Buhari nüshası göndermesi gibi mevki makam sahibi ve eğitim görmüş okuyucuların ilgisini çekebilecek haberler yer almaktadır.[93] Bu eseriyle şairlik

88 Ménage, "Edirne'li Rûhî", 313.

89 Babinger, *GOW*, 43 v.d. Bu çalışma için İstanbul, TSMK Revan 1270 yazması kullanılmıştır.

90 Hicri 917/miladi 1511'te şehit düşen Hadım Ali Paşa, çeşitli yerlerde "ölü" olarak zikredilmiştir. Bkz. ayr. Ménage, "Bihishtî", *EI*² I, 1210.

91 Babinger, *GOW*, 44.

92 Bihişti'nin tarihinin de günümüze gelememiş daha eski bir metninin olması ihtimal dışı değildir. Bu bağlamda şairin hicri 20 Şevval 909/miladi 6 Nisan 1504 tarihinde kendisi tarafından kaleme alınmış ve kâtibinin götürdüğü bir cilt için hünkârdan 5000 akçe gibi hatırı sayılır bir tutar ve ipek çatmadan ("câme-i çatma") bir elbise aldığını bildiren bir defter kaydına dikkat çekmek isteriz, bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 363, No 372 b.

93 Bihişti, 35 a.

yeteneğini ön plana çıkarmak istediği anlaşılan Bihişti'nin tarihinin başlıca bir özelliği, bir taraftan sonsuz derecede süslü püslü bir anlatımla aktarılan cenk sahneleri, diğer taraftan da rezaletamiz olayların kısa bir değinmeyle geçiştirilmesidir.[94]

Bihişti'nin kaynakları, günümüze kadar gelmiş el yazmaları ve Osmanlı tarih yazıcılığı içerisindeki yerine dair arkadaşım Brigitte Moser'in çalışmasını tavsiye ederim.[95]

Bayezid devrinin en önemli tarih eseri olarak meşhur âlim ve geleceğin şeyhülislamı[96] Kemalpaşazade'nin, Müeyyedzade'nin tavsiyesiyle Padişah'ın verdiği sipariş üzerine kaleme aldığı[97] tarihi kabul edilmektedir. 1502 yılı civarında İbn-i Kemal, her defter başına bir padişahın devrini aktaran "Tevarih-i âl-i Osman"ının telifine başlamıştır. VIII. cilt Sultan Bayezid'e ayrılmış olup hicri 913/miladi 1508 yılında sonra yazılmasına başlanmış[98] ve hicri 916/miladi 1511-12 civarı tamamlanmıştır.[99] Bu kısım yalnızca Millet Kütüphanesi'ndeki Ali Emiri 32 yazması (kısaltma: Kpz VIII)[100] şeklinde elimizdedir ki bu yazma bir tek nüshadır[101].

Kemalpaşazade, tarihi aşağı yukarı tesadüfi olayların ardarda sıralanması olarak görmeyip neden ve gereklerini de açıklama-

---

94 Hamzabeyoğlu Mustafa'nın katli, Gedik Ahmed Paşa'nın idamı veya Hadım Yakub Paşa'nın vezaretten azli bu kabildendir, Bihişti, 14 b, 16 a, 61 a.

95 Brigitte Moser, *Die Chronik des Ahmed Sinân Èelebi, genannt Bihišti. Eine Quelle zur Geschichte des osmanischen Reiches unter Sultan Bâyezid II*. München 1980.

96 Krş Ménage, "Kemâl Pasha-zâde", *EI*[2], IV, 880.

97 İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", 166 v.d.

98 Turan, Kpz, VII, Transkripsiyon, Giriş, XXIII.

99 Turan, Kpz, VII, Transkripsiyon, Giriş, XXII. *Hicri 9 Şaban 916/ miladi 11 Kasım 1510'da Kemalpaşazade "ki, *Tarih-i Al-i Osman* güft" (okudu) Padişah'tan 30.000 akçe ile bir samur kürk alır. Müverrihin adı bu kayıtta "Mevlana Şah Çelebi b. Kemal Paşa" olarak verilmektedir, Muallim Cevdet 71, vrk. 207 b. Para miktarı Şerafettin Turan'ın bahsettiği meblağla uyuştuğu ve İbn-i Kemal adında başka bir tarihçi de bilinmediği için büyük Osmanlı âlimi ve geleceğin şeyhülislamından başka biri olması mümkün görünmemektedir.*

100 Bkz: İstanbul Kütüphaneleri Tarih ve Coğrafya Yazmaları Kataloğu, 123, Nr. 8.

101 Turan, Kpz, VII, Transkripsiyon, Giriş, XXII.

ya gayret sarf eden ilk Osmanlı tarihçisidir.[102] Bunu yaparken hayret uyandıracak kadar doğru coğrafi veriler ve Avrupa olaylarının arka planına dair benzer şekilde ayrıntılı bilgiler aktarır. Polonya Kralı Jan Olbracht'ın Kara Boğdan'a akın etme hikâyesi buna bir örnektir.[103] Kemalpaşazade'nin bu tür haberleri hangi kaynaklardan aldığı, daha esaslı surette araştırılmaya muhtaçtır. Bugüne kadar yayınlanan I. ve VII. cilt[104] için, bunları yayına hazırlayan Şerafettin Turan bir dizi kaynak tespit edebilmişken[105] VIII. cilt için şimdilik yalnızca ikinci Oruç metninin kullanıldığına kesin gözüyle bakılabilir.[106]

Kemalpaşazade'nin bir özelliği, elinizdeki bu çalışma için tarihini fevkalade önemli bir kaynak haline getirmektedir: Ricalden biri öldüğü vakit, çoğu zaman müteveffanın kariyerinin kısa bir özetini verir. Bu bilgilerden kontrol edilebilenlerinin maddeten son derece güvenilir olduğu görülmüştür. Ancak İbn-i Kemal, bir ricalin mahvına yol açan sebepleri normalde vermemektedir.[107] Mesela Bihişti'nin tarihinde yer yer karşımıza çıkan entrika ve saireye atıftan Kemalpaşazade'de eser yoktur. Tasviri, anlatımı oldukça objektiftir. Bu yüzden de mesela Oruç veya Bihişti'de olduğu gibi şu veya

102 Ménage, "The Beginnings of Ottoman Historiography", 177.

103 Kpz VIII, 78 a – 78 b. Burada anlatıldığına göre Polonya Kralı'nın birkaç kardeşi vardı, bunların biri hariç her biri ayrı bir diyarda hükümdardı: biri Macaristan'da, biri Kayzer'in ülkesinde, biri (güya Polonya ile Macaristan arasında Batı Denizi'nin kıyısında bulunan) Bohemya'da, biri de (Moskof diyarı ile Polonya arasında bulunan) Litvanya'da hüküm sürerdi. Eli boş kalan kardeşe hüküm sürebileceği bir diyar yaratmak için kendisi (Polonya kralı) Kara Boğdan Prensi Büyük İstefan'ı yerinden etmeye karar verir. – Buna dair bkz. Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, 168 v.d. Jan Olbracht'ın bu seferle imkân olursa Boğdan'ı en küçük kardeşi Zygmunt adına kazanma niyetinde olduğuna, bazı tartışmalı hükümlere rağmen kesin gözüyle bakılabilir.

104 Turan, İbn-i Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter. I. Faksimile, II. Tenkitli transkripsiyon. Bununla krş. Ménage, "Ms. Fatih 4205: An Autograph of Kemâl Pasha-zâde's Tevârîkh-i âl-i 'Othmân, Book VII", çeşitli yerlerde. – Turan, İbn-i Kemal, Tevârih-i âl-i Osman. I. Defter.

105 Turan, Kpz VII, Transkripsiyon, (Giriş) XXXV-XLVI. Ay. yaz., Kpz I, 10-24.

106 Kreutel, *Bayezid*, 28; ayr. krş. a. yer, 172/Not 7 (904 H'ye).

107 Gedik Ahmed Paşa vakası buna bir istisna teşkil eder. Burada gaye, hiç şüphesiz her şeyden önce Padişah'ın hareket tarzını haklı çıkarmaktır.

bu ricalin kayırıldığı söylenemez. Bununla beraber İbn-i Kemal'in, eserin kaleme alındığı tarihte Osmanlı hanedanının bir sonraki padişahı gözüyle bakılan Şehzade Ahmed'i tuttuğu açıkça bellidir.

Oruç'ta Hadım Yakub Paşa'nın özellikle ön plana çıkarıldığı görülür. Tarihçi, yalnızca Yakub Paşa'nın kariyerinin kilometre taşlarını vermekle (ki bu normalde âdeti değildir) ve mücahitlik vasıflarını övmekle kalmaz; onunla mucizevi vakalar arasında bağlantı da kurar.[108] Yalnız metinden Oruç'un Yakub Paşa ile olan ilişkisinin mahiyeti anlaşılamamaktadır.

Eserinin Hadım Ali Paşa'ya olan muhabbetini açıkça ortaya koyduğu Bihişti'de de durum pek farklı değildir. Ali Paşa "şehid ve gazidir, zem eylemeğe/ anı vermeye akıl ve nakil ruhsatına" (zem eylemeye akıl ve nakil ruhsat vermez) mealindeki bir mısraı buna güzel bir örnek teşkil eder.[109] Bu tercihin sebebi, Ali Paşa'nın himayesini kazanma kaygısı olabilir. Âdeti olduğu üzere Ali Paşa, ayda bir âlim ve şairleri huzurunda toplayıp onlara maddi ihsanlarda bulunurdu.[110] İyi bir şöhretin o zamanlar da belli bir fiyatı vardı.

Bütün bu tarihlerin tek bir ortak noktası vardır: Güneş gibi her şeyin etrafında döndüğü mihver hep Padişah idi. Ancak onun kişiliği, mevki ve kudret timsallerinin arkasında saklı olup anlaşılması güçtür. Soğuk perdesinin aralanıp arkasından insan olarak Bayezid'in ortaya çıktığı pek nadirdir. Oruç'tan bir misal, Bayezid'in, Midilli'nin saldırıya uğrayıp alındığı haberini kendisinden sakladığını öğrendiği vakit hiddetle ihtiyar Mesih Paşa'nın kafasına bir av yayıyla vurmasının hikâyesidir.[111] Tarihlerde Bayezid'in mizacına dair tespit edilebilen

108 P, 104 b – 109 a; Pa, 144 a - 148 a; YKB, 174 a – 180 a; Kreutel, *Bayezid*, 63-71; B, 163 a – 165 a.

109 Bihişti, 56 b.

110 Hammer, *GOR* II, 359.

111 P, 145 a; Pa, 181 a; Kreutel, *Bayezid*, 145 v.d.

cüzi malumat, bazı karşıtlıkları da içeren bir kişilik portesi çizmektedir. Bu padişaha sık sık atfedilen mülayimlik vasfının, ne dereceye kadar aynı zamanda bir kararsızlık huyunu da örttüğünü söylemek zordur. Oruç'un yukarıda söz edilen anlattıklarına inanabilirsek Bayezid'in mizacının hiddet de içerdiğini görürüz. Bir diğer kişilik özelliği ise ancak dolaylı olarak tespit edilebilmektedir: Bayezid'in, Amasya'daki şehzadeliği esnasında güvenini kazanmış insanları vefakârane tutmaya devam etmesi. Hadım Ali Paşa, Koca Mustafa Paşa ve Hadım Yakub Paşa'nın hayat hikâyeleri buna örnek teşkil eder.

Batı kökenli başka bir kaynak da burada zikre değer: Vicenzalı Gian Maria (Giammaria) Angiolello'nun "Historia Turchesca"sı. 1450 civarında doğan bu şahıs, daha 18 yaşında kardeşi Francesco ile doğuya gelmişti. Eğriboz'un (Euboia) Osmanlılarca fethi esnasında Gian Maria 1470 yılında Türklere esir düşer, Francesco ise savaşta can verir. G. M. Angiolello, esaretinin ilk yıllarını II. Mehmed'in oğullarından Şehzade Mustafa'nın hizmetinde geçirir. Şehzade 1474'de öldüğünde bu Vicenzalı, Fatih'in sarayına gelip sonraki yıllarda onun maiyetinde muhtelif seferlere katılır. Angiolello kısa bir süre Mehmed'in halefi Bayezid'in de hizmetinde bulunur, ancak en nihayetinde İstanbul'dan kaçarak dolambaçlı yollardan Vicenza'ya evine döner. 1525'de saygın bir adam olarak memleketinde ölür.[112]

"Historia Turchesca" 1909'da Bükreş'te Ion Ursu tarafından yayınlanmıştır. Gerçi bu Romanyalı bilim adamı, eserin neredeyse tamamının Angiolello'nun değil Venedikli Donado da Lezze'nin kaleminden çıktığı fikrindeydi.[113] Bu görüşü savunmak bugün artık pek mümkün değildir; "Historia"nın büyük

112 Weil, "Ein unbekannter türkischer Transkriptionstext", 260 v.d.

113 Bu yüzden bu yayının adı da şöyledir: Ursu, *Donado da Lezze, Historia Turchesca (1300-1514)*.

kısmının Angiolello'ya ait olduğu kesindir.

Franz Babinger'in "edebi muamma" olarak adlandırdığı[114] "Historia Turchesca"nın içerdiği meselelerin çözümü maalesef hâlâ mümkün olamamıştır. Burada işaret edilecek sorunların açıklığa kavuşturulmasının yanı sıra, Angiolello'nun eserinin tatminkâr bir yeni yayınına acilen ihtiyaç vardır.[115]

Osmanlı tarih yazıcılarının verdiği bilgilerin çoğunu doğrulayan Avrupa kökenli başka bir kaynak (daha doğrusu bir kaynak derlemesi) daha vardır: Venedikli Marino Sanuto'nun günlükleri. Bu "sır kâtibi", 1496'dan 1533'e kadar dünyanın her tarafından Signoria'ya (Venedik hükümeti) gelen haberleri sonsuz bir emekle "*Diarii*"sine (günlüklerine) kaydetmiştir. 1879-1902 tarihleri arasında Guglielmo Berchet'in himmetiyle yayınlanan bu eser, basılı hâlde 46000 metin ve 7000 dizin sütununu içeren 58 cilt doldurmaktadır![116] Yalnızca şarkın muhtelif bölgelerinden gelen haberler, çok çeşitli bir malzeme oluşturmaktadır ki bu malzeme tatminkâr bir surette değerlendirilmiş olmaktan henüz çok uzaktır. Babinger'e göre "Venedik balyozlarının padişah huzuruna gönderdikleri mektuplar, şark konsüllerinin, denizcilerin, tüccarların özel haberleri, bu habercilerin Doğu Akdeniz'in her köşesinden gönderdikleri sayısız *dispacci* ve *relazioni*ler – başka hiçbir şey, zamanın ahvalinin daha etkileyici ve açık bir tasvirini yapamazdı".[117]

Bugüne kadar değerlendirilen malzemenin değerine kıyas-

114 Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio-de Campis*, Einführung, 12 (burada ayrıca konuyla ilgili literatüre dair bilgiler de bulunur).

115 Krş. Babinger, "Mehmed II., der Eroberer, und Italien", 194.

116 Sanuto, I *Diarii*, I – LVIII, Venedik 1879 – 1902. Bunun için ayrıca bkz. Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken" mit den Osmanen", 270/ Not 2 ve ay. yaz., "Marino Sanuto's Tagebücher als Quelle zur Geschichte der Safawijja", 380 v.d.

117 Babinger, "Marino Sanuto's Tagebücher als Quelle zur Geschichte der Safawijja", 381.

la Osmanlı araştırmaları alanında "*Diarii*"ye gösterilen ilgi gerçekten de sönük kalmıştır. Bunun sebeplerinden biri hiç şüphesiz Sanuto'nun metninin bugün önümüze çıkardığı dil zorluklarıdır. Üslubu "başlı başına bir araştırma konusu olup" dili "sintaktik değil âdeta parataktik"tir.[118] Buna ek olarak yanlış yazılmış, ama daha sıklıkla yanlış okunmuş ad şekillerinden kaynaklanan sorunlar da vardır.

118 Babinger, "Marino Sanuto's Tagebücher als Quelle zur Geschichte der Safawija", 383.

II. Memuriyetler

Ne Osmanlı ne de Avrupa kaynaklarının açıkça cevapladığı bir soru vardır: Devlet işlerinin yürütülmesinde padişahın gerçek payı ne idi? Başvezirin ne dereceye kadar padişahın siyasetini icra eden bir organ olduğu da aynı derecede tespiti zor bir husustur. Fatih Kanunnamesi uyarınca başvezir her hâlükârda padişahın mutlak vekili olarak tanımlanmıştır.[119]

Başvezir konum bakımından, yetkileri ulema ve saraya kadar uzanmasa da padişahtan sonra devletteki en kudretli adam idi. Bunun dışında gerek ordu gerek merkez ve taşra idaresine ait bütün meseleler ona tabi idi. Harp çıktığında başvezir sahraya giderken padişaha refakat eder ve onu temsilen başkomutanlık görevini de yapardı. Barış zamanında başkentte kanun ve düzenin sağlanması işi de ondan sorulurdu.[120] Divana başkanlık eder ve beş tuğ ile rütbece sefer esnasında çadırının önünde yedi veya dokuz tuğ dikilen padişahtan hemen sonra gelirdi.[121] Kubbe vezirlerinin yanı sıra Anadolu ve Rumeli kazaskerleri ile defterdar ve nişancı da divana dâhildi.[122] Fatih Kanunnamesi'nde sayıları belirtilmeyen kubbe vezirlerinin

119 Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 108 v.d.

120 Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 111.

121 Huart, "Tûgh", *EI*[1] IV, 888. Ayrıca krş. Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 140. Kelimenin muhtemelen Çince olan kökü için bkz. Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen* II, 618-622.

122 Lewis, "Dîwân-ı humâyûn", *EI*[2] II, 338.

sabit görev alanları olmayıp bunlar daha sonraki portföysüz Avrupalı bakanların karşılığıydı.[123] 15. yüzyılın sonlarından itibaren nişancı ve defterdar gibi diğer erkân da vezir rütbesini elde edebilirdi.[124] Bunların her birinin üç tuğ hakkı vardı.[125] Başvezir seferde ise çoğu zaman ikinci vezir (vezir-i sani) onun vekili (kaim-i makam) tayin olunur ve neredeyse aynı mutlak yetkiyle memuriyetin resmi işlerini yürütürdü.[126]

Kazaskerlik memuriyeti, 1468 yılında II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) tarafından ikiye bölünerek biri Rumeli'yi diğeri de Anadolu'yu idare eden iki kazasker ortaya çıkmıştı ki bunlardan Rumeli kazaskerinin konumu daha önemliydi.[127] Divan-ı hümayunda kazaskerlerin rütbesi kubbe vezirlerinden sonra, defterdar ve nişancıdan ise önce gelirdi. Sonuçta kazaskerlik makamı, ulema mesleğinin şeyhülislamlıktan sonraki en yüksek memuriyeti idi. Emirleri altında bulunan iki tuğa dayanarak her iki kazasker bir beylerbeyine eşit tutuluyordu.[128]

II. Bayezid devrinden itibaren imparatorluğun en yüksek rütbeli mali memuru olan başdefterdar, aynı zamanda Rumeli defterdarı idi. Anadolu'nun (Anadolu beylerbeyliğinin) mali meseleleri Anadolu defterdarının işiydi. Başdefterdarın divandaki yeri normalde başvezir ve kazaskerlerden hemen sonra gelirdi.[129] Padişahın tuğrasını çeken nişancı ile esas itibariyle aynı rütbede olsa da[130], bu ikisinin kanunla belirlenmiş mevkileri yoktu. Böylelikle nişancı, bir vezirin, beylerbeyinin veya yalnızca bir sancakbeyinin rütbesini de havi olabilirdi.[131]

---

123 Pakalın, *Tarih Deyimleri* II, 307.

124 Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 114.

125 Huart, "Tûgh", *EI*[1] IV, 888. Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 139.

126 Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 114; Pakalın, *Tarih Deyimleri* II, 307; Kuran, "Kâ'im-i makâm", *EI*[2] IV, 461.

127 Káldy Nagy, "Kâdî 'askar", *EI*[2] IV, 376.

128 Uzunçarşılı, İlmiye teşkilâtı, 206.

129 Lewis, "Defterdâr", *EI*[2] II, 83.

130 Babinger, "Nishândji", *EI*[1] III, 1001-1002.

131 Lewis, "Dîwân-i humâyûn", 338.

Beylerbeyilerde de Rumeli beylerbeyi Anadolu beylerbeyinden rütbece önce gelirdi. Bundan başka II. Bayezid devrinde Rum ve Karaman beylerbeylikleri mevcuttu.[132] İmparatorluğun kendi payına düşen kısmında beylerbeyi padişahın vekili (saltanat vekili) olup, mütevazı bir seviyede safa sürüp kendi divanına başkanlık ederdi. Ancak II. Mehmed'in bir kanunnamesinde, daha onun saltanatı devrinde beylerbeyi unvanının yalnızca fahri bir unvan olarak da verildiği görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, beylerbeyinin iki tuğ hakkı vardı.[133] Onun altında yerel taşra valileri olup tek bir tuğ hakları olan sancakbeyleri bulunurdu.[134]

Taşra yönetiminin bir alt basamağı olan subaşılık mevkii,[135] tarihlerde yalnızca son derece nadir istisnai hâllerde ele alınmaktadır, hatta sancakbeylerine dair haberlere dahi nispeten seyrek rastlanır. Tarihler, ulema ve saray makamlarına kimlerin gelip gittiğine dair de az bilgi vermektedir.[136]

Hans Joachim Kissling'in II. Bayezid'in imparatorluğun batı bölgelerinde yürüttüğü personel politikasına dair tespit edebildiği üzere, protokoldeki yerler, zorluklar karşısında ikinci derecede önem taşıyordu.[137] Bu, Mora Sancakbeyi Hadım Ali Paşa'nın İstanbul'a geri çağrılıp başvezarete tayinini, Mora'da Venediklilerle olan çatışmaların sona ermesinden sonra,

---

132 İnalcık, *The Ottoman Empire*, 106'daki toplu bakış tablosuna bakınız.

133 Ménage, "Beglerbegi", *EI*[2] I, 1160.

134 Huart, "Tûgh", *EI*[1] IV, 888, Dény, "Sandjak", *EI*[1] IV, 160.

135 Su- (sü) kelimesinin muhtemelen Çince 'šeu' (Çin. şou "beklemek, bekçilik etmek; eski anlamı yerel kuvvetler/garnizon) bkz. Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen* III, 282-285. Bu terim, Osmanlı İmparatorluğu'nda iki farklı memuriyetin adıydı: a) sancakbeyi ve sipahiler arasındaki askeri rütbe; buna dair bkz.: İnalcık, *The Ottoman Empire*, 117. b) (büyük-) şehirlerdeki zabıta amiri, buna dair bkz. Beldiceanu, *Recherche sur la ville ottomane au XV*[e] *siècle*, 95-109. Ayrıca bkz. Kramers/(Kafesoğlu), "Sü-başı", İA XI, 78 v.d. Pakalın, *Tarih Deyimleri* III, 259-261.

136 Bu kurumların hiyerarşisine dair iyi bir özet, (saray memuriyetlerinden taşra idaresine geçiş imkânlarına dair bilgilerin yanı sıra) İnalcık, *The Ottoman Empire*, 82 (Saray) ve 170 ('ulemâ) da bulunabilir.

137 Kissling, "Personalpolitik", 115.

Ali Paşa'nın orada kalmasına artık gerek kalmaması ile açıklayan Kemalpaşazade'nin tespitiyle de doğrulanmaktadır.[138]

Cezai mahiyetteki sürgüne gönderme anlamını taşıyan atamalar, çoğu zaman fazla güçlük çekmeden geniş çaptaki rütbe değişikliklerinden anlaşılmaktadır. Bir başvezir Filibe subaşılığı[139] veya bir vezir Bursa sancakbeyliğine[140] tayin olunduğunda zaruretten söz etmek pek mümkün değildir.

Bu suretle durumları düzene sokulan erkân ve rical, bir zaman sonra kendilerini yeniden kanıtlamak firsatına kavuşurlardı.[141] Burada bir sancak memuriyetinin öneminin yalnızca maddi getirisine değil, her şeyden önce her eyaletin imparatorluğun günlük politikasındaki konumuna bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

Uçbeyliklerinin siyasi önemleri dolayısıyla iç sancaklardan daha yüksek bir konumda oldukları bellidir. Bir uçbeyi, yalnızca sınırın öte tarafında olup bitenlere dair verdiği bilgiyle her zaman hafızalarda ayrıcalıklı bir yer edinebilirdi. Ayrıca (özellikle imparatorluğun batı bölgelerinde) çoğu zaman gazalarda askeri olarak yararlık gösterme imkânına da sahipti. Elbette bu gazalar merkezi yönetimin o zamanki fikrine uymak zorunda olduğundan padişahın iznine tabi idi.

Demek ki ilk aşamada imparatorluğun batısındaki uçbeyliklerinin özel önemi vardı. Semendire[142] ve Bosna[143] sancaklarının neredeyse beylerbeylik konumununda oldukları anlaşılmaktadır.

---

138 Kpz VIII, 110 b – 111 a.

139 Mesela 1485'te Mesih Paşa.

140 Mesela 1498'de Hadım Ali Paşa.

141 Not 21 ve 22'de adı verilen ricalin kariyerinin seyri, bunun tipik bir örneğidir: Mesih Filibe subaşılığından önce Kefe sonra da (Kili ve Akkirman ile) Silistre sancakbeyliğine ve en son da tekrar başvezirliğe yükseldi. Ali Bursa'daki memuriyeti sonrasında Edirne muhafızı, daha sonra yedi yıl (Venedik ile cereyan eden harpten dolayı hem siyasi hem de askeri bakımdan özel öneme sahip olan) Mora'da sancakbeyi idi. Oradan en nihayet başvezirliğe tayin olundu.

142 İskender Paşa (Eğriboz-Bosna-Rumeli-Semendire-Anadolu), Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa (Bayezid'in lalası-Semendire-Rumeli) ve Ali Paşa'nın (Karaman-Semendire-Rumeli) kariyerleri bana bunun emaresini gösterir gibi gelmektedir.

143 Krş. Kissling, "Personalpolitik", 113-115.

Osmanlı donanmasının bulunması hasebiyle Gelibolu'nun özel bir yeri vardı. Bu yüzden bu sancakbeylik, kapudan-ı deryalık memuriyeti ile birlikte tevcih edilirdi.[144] Ancak Sanuto'daki bir pasaj, (en azından 1503'e kadar) devamlı bir kapudan-ı deryalık memuriyetinin olmadığı sonucuna varmamıza yol açar. Ona göre ancak ihtiyaç hâlinde Gelibolu sancakbeyine padişah tarafından bu rütbe tevcih edilirmiş.[145]

Bazı ön çalışmalara rağmen,[146] valiliklerin Osmanlı şehzadelerine hangi usule dayanarak verildiği sorusu henüz tamamen açıklığa kavuşmamıştır. Bizzat Bayezid'in, şehzade şehri Amasya'yı havi Rum beylerbeyliğine öncelik tanınmasını eşyanın tabiatından gördüğü anlaşılmaktadır.[147] Şehzadelerin oğullarına, babalarının beylerbeyliği dâhilinde sancaklar verilmesi eğilimi vardı.[148]

Bu kısa toplu bakışta muhtelif memuriyetlerin işlevlerinin ayrıntılarına girilemeyeceği tabiidir. Bu yüzden, diğer sorular için sahada otorite olarak kabul edilen literatüre başvurulması tavsiye olunur.[149]

144 Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye teşkilâtı*, 414.

145 Sanuto, *Diarii* V, 460 (Andrea Gritti'nin 'Relatione' adlı yazısı, 1503): "El sanzacho de Galipoli sempre se intende esser capitanio zeneral, ita che quando el Signor fa armada, el sanzacho che se atrova in dicto locho di Galipoli monta su quella capitanio zeneral, quale ha cargo etiam de elezer li sopracomiti di le galie et padroni di fuste et altri navilii, come a lui pare."

146 Kappert, *Die osmanischen Prinzen und ihre Residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert*. Ayrıca: Uzunçarşılı, "Sancağa çıkarılan Osmanlı şehzadeleri", çeşitli yerlerde.

147 En sevdiği ve aslında halefi olarak tahtta görmek istediği oğlu Ahmed'i oraya tayin etmesi buna işaret eder. Başka bir işaret de belki de B, 197a'da mevcuttur: burada tarihçi, (Bayezid'in Ahmed lehine tahttan feragat etme arzusu üzerine) Vezir Mustafa Paşa'ya şu sözleri mal eder: "Sultanum, bu kapu halkı mücerred Amasya'dan gelene razi değildür".

148 Mesela Şehzade Ahmed b. Bayezid: (1480) Çorum; Şehzade Mehmed b. Şehinşah: Beyşehir (Şehinşah Karaman valisi idi).

149 Hammer, *Staatsverfassung* I-II. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye teşkilâtı*. Aynı yazar: *Kapıkulu Ocakları* I-II. Aynı yazar, İlmiye teşkilâtı. Aynı yazar, *Saray teşkilâtı*, Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I. İnalcık, *Ottoman Empire*, 65-118. Ayrıca bkz. Beldiceanu, *Recherche sur la ville ottomane au XV*[e] *siècle* (Index). Suæeska, "Die örtlichen Verwaltungsorgane des Osmanischen Reiches bis Ende des 17. Jh." (özellikle Balkan Yarımadası'ndaki ilişkiler için).

III. Tarihi Özet

II. Bayezid ve Dönemi

II. Bayezid'in çocukluk ve gençliğine dair pek bir bilgimiz yoktur. Annesinin kökeni dahi belli değildir. Hicri 872/miladi 1468 yılından kalma bir belgede adı Gülbahar bint Abdullah olarak geçer.[150] Franz Babinger onun "Hristiyan bir Arnavut esire" olduğu görüşündeydi;[151] ancak Türk asıllı olması da asla ihtimal dışı değildir.[152] Hatta Sydney N. Fischer, Bayezid'in 1485'te adına bir cami yaptırdığı annesinin Tokat'taki eski bir aileden gelmiş olabileceğini dahi muhtemel görmektedir.[153]

Bayezid, Fatih Sultan Mehmed'in en büyük oğlu olarak 1447/48 yılında (hicri 851 Şevval veya Zilkade'sinde) Trakya'daki Dimetoka'da doğmuştur.[154] Daha 1453/54 kışında küçük bir çocukken kendisine ismen Rum sancakbeyliği emanet edilmiştir. 1454 yılının ilk aylarında lalalarının himayesi altında eyaletinin başkenti olan Amasya'da memuriyetine başlamış olmalıdır.[155] Şehzade Amasya'da büyümüş, gençliğini

150 Gökbilgin, *Edirne*, 320/Not 414.

151 Babinger, *Mehmed*, 53.

152 Türk asıllı olması ihtimalini Angiolello'nun, Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa'nın, Bayezid'in dayısı ("barba da parte di madre") olduğuna dair verdiği bilgi desteklemektedir, bkz. Ursu, *Da Lezze*, 180.

153 Fisher, *Foreign Relations*, 14.

154 Babinger, "Mehmed's Heirat mit Sitt-Chatun (1449)", 225.

155 Kappert, *Amasya*, 19 v.d.

burada geçirmiş ve 1481 yılına kadar genç bir adam olarak burada yaşamıştır.

Şehzade'ye ilk defa 1473 yılında nispeten büyük bir askeri görev verilmiştir; babasının Uzun Hasan'a karşı çıktığı seferde Mehmed'in en sevdiği oğlu olan küçük Şehzade Mustafa sol kanada kumanda ederken Bayezid, Otlukbeli Savaşı'nda ordunun sağ kanadına kumanda etmişti.[156]

Siyasi ve idari konularda Bayezid'in akıl hocaları elbette başta lalaları idi; ancak entelektüel gelişimi yalnızca resmi şehzade hocaları değil, özellikle şehzade kenti Amasya'daki zihni hayatı şekillendiren âlim ve mutasavvıfların, şair ve edebiyatçıların etkisinde kaldı.[157] Ancak genç Bayezid'in din ve edebiyata eğilimi, asla bir derviş misali dünyadan elini eteğini çekme olarak görülmemelidir. Aksine o, "sağı solu hiç belli olmayan ve şiddete eğilimli babasının son derece kuvvetli kuşkularının hedefi olarak, bir maiyetle genç bir züppenin biraz hoppa hayatını sürüyordu".[158]

II. Mehmed'in çok sayıdaki seferi, büyük miktarda para yutmuş ve bir dizi katı iktisadi tedbire yol açmıştı.[159] Bu tür tedbirler arasında, akçenin ayarının düzenli olarak düşürülmesi de vardı ki bu da akçenin itibarının düşmesiyle bağlantılı idi.[160] Bunun sonucu da halkın hoşnutsuzluğu idi. Ancak özellikle bu tür hareketler, paralı asker olmaları hasebiyle paranın değerinin düşmesinden doğrudan etkilenen yeniçeriler arasında ciddi hoşnutsuzluklara yol açmıştı.[161] Karamani

156 Hammer, *GOR* II, 118-120.

157 Şehzade'nin Amasya'daki lalaları, hocaları ve sair çevresi için bkz. Kappert, *Amasya*, 20-66.

158 Kissling, "Chalvetijje", 246 v.d. 1477 yılı civarında vuku bulan "afyon meselesi" de belirleyici idi; buna dair daha fazla bilgi için bkz. Ertaylan, *Cem*, 48-53; Gökbilgin, "Müeyyed-zâde", İA VIII, 787; Kappert, *Amasya*, 38 v.d.

159 Buna dair: Babinger, "Mehmed der Eroberer in östlicher und westlicher Beleuchtung", 214 v.d. Ay. yaz. *Sultanische Urkunden*, XII-XIV.

160 Babinger, *Mehmed* 489 v.d. İnalcık, "Mehmed II." , İA VII, 532 v.d.

161 Böyle bir hadise daha önce 1446 yılında da bir kere bir yeniçeri ayaklanmasına yol açmıştı; krş. İnalcık, *Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar* I, 92-96. Babinger, *Mehmed*, 490.

Mehmed Paşa'nın (1476-1481) sadareti esnasında ayrıca bir de toprak reformu yapıldı. Askeri tımar ve zeamet ihtiyacını karşılamak üzere emlak ve vakıf malları devletleştirildi. Bu da ilk başta ilmiye mensupları, derviş tekkeleri ve tarikatları ve Müslüman eşraf arasında tepkiye yol açtı. Bu reformu tasvip etmeyenler arasında Bayezid de vardı ve fikrini de saklamamıştı. Bu suretle mağdurların sempatisini kazandı. Fatih Sultan Mehmed'in idaresinden mağdur olanlar, yavaş yavaş, gelecekte zararları telafi edecek bir siyasetin teminatçısı gözüyle bakılan Amasya'daki şehzadeye bel bağlamaya başladılar.[162] Fatih Sultan Mehmed'in devlet idaresini savunanlar ise, en kuvvetli taraftarı Fatih Sultan Mehmed'in son veziri ve Bayezid'in can düşmanı Karamani Mehmed Paşa olan Şehzade Cem etrafında toplandılar. [163]

Fatih Sultan Mehmed'in sağlık durumu 1479 civarından itibaren gözle görülür şekilde bozulmuş ve aynı zamanda her iki şehzade arasında gizliden gizliye devam eden iktidar mücadelesi de şiddetlenmişti.[164] Amasya ve Konya'daki şehzade saraylarında Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra iktidarı devralma planları şekillenmeye başlamış olmalıdır.

Günümüze ulaşan arşiv malzemesinden[165] anlaşıldığı kadarıyla Bayezid'in planları açıkça komplolar üzerine kuruluydu. Komplonun kilit isminin, Fatih'in tam güvenini kazanmış olan Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa olduğu anlaşılmaktadır.[166] Komplocuların arasında bundan başka Bayezid'in kızı Ayşe ile evli olan Arnavud Sinan, genç Hersekzade Ahmed[167] ve yaşlı muhteris İshak Paşa da bulunuyordu.

162 İnalcık, "Mehmed II.", 533.
163 Kissling, "Chalvetijje", 246 v.d.
164 İnalcık, "Mehmed II.", 533.
165 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 478-481.
166 Mustafa ayrıca Bayezid'in kızlarından biri ile evliydi.
167 1484 yılından itibaren Ahmed de Bayezid'in kızlarından Hundi Hatun ile evliydi.

Mehmed'in ani ölümünde (3 Mayıs 1481) stratejik bakımdan en mühim makamların Bayezid taraftarlarının elinde olması herhalde bir tesadüf olamaz. Hamzabeyoğlu Mustafa, Bolu sancakbeyi sıfatıyla Bayezid'in payitahta yürüyüşünü bizzat güvenlik altına almıştı.[168] Aynı zamanda Cem'in erken bir hamlesine karşı da tedbir alınmıştı: Cem'in vilayeti olan Karaman'ın komşu bölgesi Hamid'ili nin sancakbeyi Hersekzade Ahmed idi.[169] Anadolu Beylerbeyi sıfatıyla Sinan'ın memuriyet makamı Kütahya'da idi. Oradan Konya-İstanbul yolu mükemmelen denetlenebilirdi. Başkent de İshak Paşa'nın kumandası altındaydı.[170] Bayezid'in, babası Mehmed'in ölümünde parmağı olabileceğine dair Hans Joachim Kissling'in dile getirdiği kuşkular,[171] bu çerçeveye pek güzel uymaktadır.

Tabii tahta çıkmakla (19 Mayıs 1481)[172] genç hükümdar için iktidar mücadelesi nihai surette kazanılmış olmuyordu. Cem taht kavgasına hazırlanıp eski başkent Bursa'yı işgal ederek saltanatını ilan edecekti. 20 Haziran 1481'de Yenişehir'de vuku bulan belirleyici savaştan Bayezid galip çıktı; ancak Cem de Mısır'a kaçma fırsatını buldu.[173] Yani Bayezid açısından tehlike asla geçmiş sayılamazdı.

Daha fetret devrinde İshak ve Hamzabeyoğlu Mustafa şiddetle başa güreşmekteydi. İshak galebe çalarak Mustafa'yı ikinci mevkie attı ve başvezareti eline geçirdi. Bu gelişmeyle

168 Bolu'dan Amasya-İstanbul hattını kesme imkânı, 1509 yılında Bayezid'in oğulları Selim ve Ahmed arasında kavgaya sebep olmuş görünüyor.

169 Mehmed öldüğünde Hersekzade Ahmed Isparta'daki makamında kalmamış görünmese de güvendiği adamlara talimat vermiş olacak.

170 İshak o sırada İstanbul muhafızı idi.

171 Kissling, "Chalvetijje", 246-251.

172 Şehzade Abdullah'a yazılan bir mektubun Tansel, *Bayezit*, 21 v.d. (Faksimile: 22'den sonraki resim)'de atıfta bulunulan bir kopyasında bizzat Bayezid, İstanbul'a geliş ve tahta çıkış tarihini 20 Rebiülevvel Cumartesi (hicri 886)/miladi 19 Mayıs 1481 Cumartesi olarak vermektedir. Başka bakımlardan son derece güvenilir kaynaklarda bu tarihin sık sık 21 Rebiülevvel olarak geçmesi, Bayezid'in öğleden sonra geç vakitte başkente vardığını akla getirir (zira Müslüman günü, Hristiyan kronolojisinin bir önceki gününün gün batımında başlar).

173 Hammer, *GOR* II, 253-257. Ayrıca bkz. Ertaylan, *Cem*, 95-108.

divanda ölümüne bir mücadelenin temelleri atılmış oluyordu. İç siyaset bakımından Bayezid'in hükümdarlığının ilk yılına, iç siyasette bu durumu denetim altına almak uğruna harcanan ümitsiz çabalar damga vurdu.

Cem'in 1482 baharında Mısır'dan dönüşü, imparatorluğun birliği için yeni bir tehlike teşkil ediyordu. Ancak yine bozguna uğrayan talihsiz şehzade, Rodos'a kaçar (30.Temmuz 1482). Oradan Sen Jan Şövalyeleri vakit geçirmeden kendisini Fransa'ya nakleder. Şehzade en nihayet 1489 yılında Papa'nın himayesi altına alınır, 1494'te de Fransa Kralı VIII. Şarl'a teslim edilir. Cem 25 Şubat 1495'de Napoli'de – iddiaya göre zehirlenerek – ölür.[174]

Yani 1482 sonbaharından itibaren Padişah, Avrupa devletlerinin Osmanlı tahtında hak iddia eden Cem'i kullandıklarını ve bir haçlı seferi düzenleyerek kendi, yani Bayezid'in hükümdarlığını ve hatta imparatorluğun bekasını yeniden tehdit ettiklerini hesaba katmak zorundaydı. 1495'e kadar geçen yıllar boyunca Cem'in döneceği korkusu, Bayezid'in siyasetine yön veren başlıca unsurlardan biriydi.

Ancak mali sebeplerden dolayı bu yıllarda çok büyük askeri teşebbüslere girişmek de imkân haricindeydi. II. Mehmed'in halefine bıraktığı devlet mekanizması, ekonomik bakımdan hiç de parlak durumda değildi.[175] Bayezid'in 1484 yılında Boğdan (özellikle ticaret merkezleri olan Kili ve Akkirman) üzerine sefere çıkmasının[176] nedenleri de bu yüzden son tahlilde ekonomikti. Boğdan ticaret yoluna düzenlenen bu taarruz

---

174 Bu konudaki temel monografi bugün bile Thuasne, *Djem-Sultan*dır. Ayrıca: Ertaylan, *Cem* (çok sayıda mühim Osmanlı arşiv belgesini havidir). Ayrıca bkz. İnalcık, "Djem", *EI*[2] II, 529-531 ve orada verilen literatür.

175 Bkz. Babinger, *Sultanische Urkunden*, XIII.

176 Buna dair bkz. Beldiceanu, "La conquête des cités marchandes", çeşitli yerler. Buna dair Kissling, "Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia's und Aqkermân's", çeşitli yerler. Ayrıca Beldiceanu, "La campagne ottomane de 1484", çeşitli yerler. Ay. yaz. , "Kilia et Cetatea Albã à travers les documents ottomans", çeşitli yerler.

için uygun zemini Büyük İstefan'ın Eflâk'ta güttüğü Osmanlı karşıtı siyaset hazırlarken, haraç ödemesinin reddi de somut vesile olmuş oldu.[177] Hans Joachim Kissling ayrıca, Bayezid'in Kili ve Akkirman'a karşı hareket tarzı ile kerestesi kısmen Karpat Dağları'ndan da gelecek bir Osmanlı açık deniz donanmasının inşası arasındaki ilişkiye de dikkat çekmişti. [178]

Memluklerle Osmanlılar arasında 1485-1491 yılları arasında Kilikya'daki "kanayan sınır"da gerçekleşen çatışmalardaki başlıca etkenlerden biri de[179] Toros bölgesinden gelen inşaat kerestesi uğruna sürdürülen kavga idi.[180] Bu harbin sebepleri arasında elbette stratejik önemi de olan verimli Çukurova ile sınırdaki rahat durmayan Türkmen aşiretlerinin yola getirilmesi sorunu da vardı.

Osmanlı-Memluk ilişkileri ta Fatih Sultan Mehmed devrinden beri çok iyi değildi. Cem'in 1481/82'de Kahire'de dostça karşılanması da Memluk Sarayı ile Osmanlı hükûmeti arasındaki sorunların üstüne tuz biber ekti. Bayezid'in Venediklilerden Cem'in Fransa'dan Kahire'deki annesi Çiçek ile harıl harıl mektuplaşarak hummalı bir şekilde planlar yapmakta olduğunu öğrenmesiyle[181] durum son derece ciddileşti. Hatta Memluk Sultanı Kayıtbay, annesinin teşvikiyle talihsiz şehzadeyi Sen Jan Şövalyeleri'nin Büyük Reisi'ne teslim etmeyi bile denedi, ancak başaramadı.[182]

Mısır'a karşı savaş talihsiz idi. Osmanlı genelkurmayı saf-

177 Beldiceanu, "La conquête des cités marchandes", 44-55.

178 Kissling, "Flottenpolitik", 37. Ayrıca krş. Beldiceanu, "La conquête des cités marchandes", 50, 87, 89.

179 Kissling, "Flottenpolitik", 37. Ayrıca bkz. Wiet, "Deux princes ottomans à la cour d'Egypte", 149 v.d. (Annexe II).

180 Buna dair Tekindağ, "Nüfus mücâdelesi", çeşitli yerlerde. Ayrıca: Fisher, *Foreign Relations*, 35-42. Ayrıca bkz. Tansel, *Bayezit*, 93-115.

181 Orada hicri 903 Ramazan'ı/miladi 1498 Mayıs'ında vebadan ölür, bkz. Wiet, *Ibn Iyâs* I, 431.

182 Thuasne, *Djem-Sultan*, 133-135. Ertaylan, *Cem*, 297 v.d.

larında haset ve resmen beceriksizlik, hezimetin başlıca sebepleriydi. Birkaç başarısız sefer ve kaybedilen savaşlar, her iki tarafa da büyük insani ve maddi kayıptan başka bir şey getirmemişti. 1491 yılında imzalanan barış antlaşması da bu savaşın kazananı olmadığını açıkça ortaya koymuştu.[183]

Matthias Corvinus'un 6 Nisan 1490'da Viyana'da aniden ölümüyle[184] Macaristan karışır; Bayezid de tam da Cem'den de ciddi bir tehlike yokken Macar gücünün çökmesinden yararlanmaya niyetlenir.[185] Sorumlu Semendire Sancakbeyi Hadım Süleyman Paşa'nın raporları,[186] İstanbul'da Belgrad'ın

183 Artık sınır Toroslar'daki Gülek Kalesi'nden geçmekteydi. Çukurova yine (harpten önce olduğu gibi) Memluk hâkimiyeti altındaydı; Kpz VIII, 54 b. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 372.

184 Kral Matthias ve Bayezid arasındaki münasebetler için bkz. Gökbilgin, "Korvin Mathias (Mátyás)ın Bayezid II.e mektupları tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar muahedesinin Türkçe metni", çeşitli yerler. Ayrıca bkz. Hazai, "Eine türkische Urkunde zur Geschichte der ungarisch-türkischen Beziehungen im XV. Jh.", çeşitli yerler.

185 Krş. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 87.

186 Hadım Süleyman, Bosna doğumlu, II. Mehmed'in yetiştirmesi, saray hiyerarşisinde yükseldi (Kpz VII, Transkripsiyon, 423/Faks. 465), 1474'de Rumeli beylerbeyi oldu, aynı yıl İşkodra'yı (İskenderiye) kuşattı ama alamadı, başarısız Boğdan kış seferini (1474/75) yürüttü (Kpz VII, Transkripsiyon 377-382/Faks. 413-419), 1477'de İnebahtı'ya başarısız bir hücumda bulunması sonucu mevkiinden alarak (Kpz VII, Transkripsiyon 420-422/Faks.462-465) zindana atıldı (Hammer, *GOR* II, 157). Rumeli beylerbeyi (1474-1477) olarak faaliyetlerine dair bkz. Todorov/Nedkov, *Turski izvori* I, 120/II, 88; I, 122/II, 89; I, 124/II, 91; I, 126/II, 92; I, 130 v.d./II, 96; I, 132-134/II, 98; I, 134/II, 99; I, 138/II, 102; I, 140/II, 103. Daha 1478 yılında tekrar Anadolu beylerbeyi olarak İşkodra'nın fethine katılmıştı (Tursun, 168; Kpz VII, Transkripsiyon 445, 450-453/Faks. 493, 499-503), çok geçmeden de Arnavutluk sancakbeyi iken asiler tarafından esir alındığı anlaşılmaktadır. Napoli Kralı Ferrante'ye satılır; Ferrante de onu Bayezid'in tahta çıkması vesilesiyle İstanbul'a geri gönderir (P, 102 a; Pa, 141 a/b; YKB, 170 b; Kreutel, *Bayezid*, 57; B, 161 a. Kpz VII, Transkripsiyon 520/ Faks. 587. Ayrıca krş. Volpicella, *Regis Ferdinandi Primi Instructionum Liber*, 96, 99. Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 86. Ayrıca krş. Uzunçarşılı, "Otranto'nun zaptından sonra dostluk görüşmeleri", 601 ve 606. Gökbilgin, "Napoli kralı mektupların Türkçe suretleri", 33). 1491-1492'de Süleyman, Semendire sancakbeyiydi (P, 102 a; Pa, 141 a; YKB, 170 b; Kreutel, *Bayezid*, 57; B, 161 a; Bihişti, 35 b – 36 b). 1493 baharında sancakbeyi olarak Hersek'e tayin olundu. Çok geçmeden sağlığı süratle bozulmaya başladı (Truhelka; *Spomenici*, 215 v.d.) ve muhtemelen 1494 yılı sonlarında memuriyet mahallinde öldü (bunun en geç 7.Ocak 1495 tarihinde olmuş olması lazımdır; bkz. Kraelitz, *Urkunden*, 96-99 ve Tablo XII b). Edirne'deki cami vakfına dair bkz. Şener, "Edirne'de Süleyman Paşa vakfiyesi", çeşitli yerlerde.

sorunsuz bir şekilde alınabileceği yolunda ümitler doğurur. Belgrad'ın Macar kumandanı Lorenz Ujlaky'nin, yeni kral II. Vladislav Jagiello'nun düşmanı olup Osmanlılarla beraber iş çevirmekten çekinmediği anlaşılmaktadır.[187]

Macaristan'a yapılan akıncı taarruzları, Türklerin niyetleri hususunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. En nihayet 1492 baharında Padişah'ın kendisi hatırı sayılır bir ordu ile Belgrad üzerine sefere çıkar.[188] Ancak daha Sofya'da ümitlerin aldatıcı olduğu ve Belgrad'ın Türklerin eline kolay kolay geçmeyeceği belli olmuştu. Bu yüzden Bayezid, bir sefer ile, boyun eğmez Arnavutluk'ta sürekli alevlenen isyanlara son vermek üzere, yönünü batıya çevirir.[189] Osmanlı donanması da Sinan Paşa'nın kumandasında doğu Adriyatik kıyısına gönderildiği için, batıya yönelik bu hareketin ta başından itibaren Osmanlıların hesaplarının bir parçasını teşkil etmiş olması muhtemeldir.[190] Bayezid 1492 yazı sonlarında, Manastır (Bitola) civarında bir Kalenderi dervişinin suikastinden kılpayı kurtulur. Bu saldırının Osmanlı İmparatorluğu'nun din siyaseti üzerindeki etkisi büyük olur: Padişah, bütün Işık, Torlak ve Abdalların Rumeli'nden Anadolu'ya sürülmesini emreder.[191]

Karintiya, Karniyola ve İstirya'nın yanısıra Macaristan da Türk akınlarını hedefi olmaya devam etmiştir. Bayezid'in diğer planlarını açığa vuran bir gelişme, divandaki "şahin" İskender Pa-

---

187 Hammer, *GOR* II, 302. Fessler/(Klein), *Geschichte von Ungarn* ²III, 249. Süleyman'ın Semendire'den İstanbul'a gönderdiği mektuplardan biri Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşa'nın mektupları", 55 v.d.'nda yayınlandı. Orada yayınlanan yazıların geri kalanı, aynı adı taşıyan daha sonraki bir şahsın, yani Kanuni Sultan Süleyman'ın 1547 yılında ölen başvezirinin, kalemindendir; bkz. Turan, "Süleyman Paşa (Hâdım)", İA XI, 194.

188 Tansel, *Bayezit*, 151-153.

189 Tansel, *Bayezit*, 171 v.d., Hammer, *GOR* II, 303.

190 Tansel, *Bayezit*, 172. Fisher, *Foreign Relations*, 34, ise Bayezid'in Arnavutluk teşebbüsü ile yalnızca zevahiri kurtarmaya çalıştığından şüphelenmektedir. Bu seferin ve arka planının etraflı bir etüdü hâlen mevcut değildir.

191 Tansel, *Bayezit*, 175. Ayrıca krş. Kissling, *Gonzaga*, 12 v.d./Not 31.

şa'nın himayesi altındakilerden Hadım Yakub Paşa'nın 1492 baharında Bosna sancakbeyliğine tayin olunmasıdır. Komşu Hırvatistan'da Frankapani (Frangipani) Kontları, Matthias Corvinus'a kaptırdıkları mülklerinin bir kısmını tekrar ele geçirmiş olup,[192] şimdi de bir Macar hür şehri ilan edilmiş bulunan sahil şehri Senj'i geri alma çabası içerisindeydiler. Bayezid, bundan kaynaklanan iç karışıklıkları[193] Senj'e karşı bir Osmanlı hücumu için kullanmak niyetindeydi.

Bayezid şu an için Cem tehlikesini nispeten düşük addedebilirdi. 1492 yazında Papa VIII. Innocente ölmüş ve bu Osmanlı şehzadesi de yeni papa VI. Alexander Borgia'nın himayesine girmişti. İtalyan siyaset sahnesindeki yeni gelişme, hizipleşme ve entrikalar hakkında Bayezid'in bilgisi tamdı. İyi işleyen bir istihbarat ağının yanı sıra Padişah'ın Mantova Markisi II. Francesco Gonzaga ile olan dostluğunun da bunda bir payı olsa gerektir.[194]

Bayezid'in Senj üzerindeki emelleri, sürekli burnunun dibinde Türk donanmasına destek veren bir üssün varlığı korkusuyla yaşayan Venedik Cumhuriyeti'ni harekete geçirdi. Bu yüzden Venedik, Papa'yı Bayezid'e karşı artık Cem silahını kullanmaya teşvik etme girişiminde bulundu. Alexander de gönülsüz tedbirlerle pek de ikna edici olmayan bir surette karşılık verdi.[195] Bu da Bayezid'e Hırvat meselesini gönül rahatlığıyla takip etme fırsatını verdi. 9 Eylül 1493'te Bosna Sancakbeyi Yakub'un Udbina'daki birliklerini soktuğu savaş, karşılarına çıkan Macar ve Hırvatların korkunç bir şekilde katledilmesiy-

---

192 Frankapani'lerin aile içi didişmeleri Kral Matthias'a Gaèko, Otoèac ve orta Adriyatik sahilini ele geçirme fırsatını vermişti. 1480'de Krk adası da Venediklilere kaptırılır; bkz. Stoy, "Frankapani", 522 v.d.

193 Bkz. Fessler/(Klein), *Geschichte von Ungarn* ²III, 253.

194 Kissling, *Gonzaga*, 18.

195 Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 94. Ayrıca bkz. Kissling, *Gonzaga*, 18 v.d.

le son buldu.[196] Macaristan'a karşı savaşlar 1494 yılı boyunca da devam etti; Osmanlı Devleti ile II. Vladislav arasında bir ateşkes ancak 1495 yılında mümkün oldu.[197]

Bu arada İtalya'da durum kökünden değişmişti. Napoli Kralı I. Ferrante'nin 1494 Ocak'ı sonunda ölmesi, Fransa'nın İtalya'ya girmesine zemin hazırladı. Coşku dolu genç Fransa Kralı VIII. Şarl'ın arzusu doğrultusunca bu girişim, bir haçlı seferi olarak Güney İtalya'dan başlayıp İstanbul üzerinden Kutsal Topraklar'a ulaşacaktı. VI. Alexander'in planlarından haberdar olan Bayezid, süratle hazırlanarak[198] aynı zamanda korktuğu kardeşi Cem'i ortadan kaldırma çabalarına hız verdi.[199] 1495 Ocak'ı ortalarında Şarl en nihayet Papa'yı, Cem piyonunu (20.000 Duka altını karşılığı) planlanan haçlı seferi için "ödünç vermeye" mecbur etti.[200] Altı hafta sonra bu talihsiz Osmanlı şehzadesi öldü.[201] Ölüm haberi Bayezid'i 14 sene sonra bir kâbustan kurtarmış oldu.

Şimdi Padişah büyük ölçekli bir çatışmayı ele alabilirdi: Hasım Venedik'ti. Memluk Devleti ile olan ticari ilişkilerinden dolayı Venedik Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'de hayati çıkarları vardı ve bunları bir dizi destek noktası ile korumaya çalışıyordu. Dolayısıyla ilerleyen Osmanlı İmparatorluğu ile eninde sonunda bir çatışma olması kaçınılmazdı. Bayezid'in tahta çıktıktan sonra bunun farkına varmasının fazla uzun sürmediği bellidir. Her hâlükârda bir açık deniz donanması inşası için gösterdiği gayret bu sonuca varmamıza sebep olmaktadır.

---

196 Hammer, *GOR* II, 306 v.d. Zinkeisen, *GOR* II, 503 v.d. Ayrıca bkz. Iorga, *Notes et extraits* V, 210-214.

197 Hammer, *GOR* II, 307 v.d. 1495 antlaşmasının 1498'de yapılmış uzatması, Æoroviæ, "Der Friedensvertrag zwischen dem Sultan Bayazid II. und dem König Ladislaus II.", 56-59'da yayınlanmıştır.

198 Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 94-97.

199 Kissling, *Gonzaga*, 35-43.

200 Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 112 v.d.

201 Buna dair bkz. Thuasne, *Djem-Sultan*, 363 v.d.

Bunun giriş taksimi olarak görülebilecek bir olay daha 1488 yılında Bayezid, Memluk seferine hazırlık maksadıyla Venedik Cumhuriyeti'nden, o sırada zaten Venedik destek noktası olan, Kıbrıs'taki Magosa Limanı'nı donanma üssü olarak talep ettiğinde yaşanmıştı. Sultan diplomatik sahada büyük baskı uygulamasına rağmen, Serenissima (Serenissima Venedik Cumhuru'na alem olan sıfattır) son dakikada bu yakışıksız Osmanlı talebini reddedebilmişti.[202] Bir yıl sonra da bütün Kıbrıs adası Venedik'in eline geçmişti.[203]

Doğu Adriyatik kıyısındaki Osmanlı-Venedik çıkar alanında da durum pek farklı değildi. Bunun en iyi örneği, Bayezid'in 1493'te Hırvatistan'da dolaylı olarak Venedik Cumhuriyeti'ne karşı yürüttüğü faaliyetleridir ki bunları Signoria'nın Papa'ya bir haçlı seferi başvurusu takip etmiştir.

Bir sonraki adımı, Hadım Firuz'un 1496 yılında İşkodra (İskenderiye; Shkodër) sancakbeyi iken sessiz sedasız gerçekleştirmeye başladığı, Kotor'un güneyinde yer alan Župa'nın ilhakı teşkil etmiştir.[204] Bundan başka Bayezid, donanma inşası programını kuvvetle devam ettirmiş ve ayrıca ciddi şekilde silahlanmıştır.[205]

Venedik ile için için devam eden çatışmanın alevlenerek açıktan açığa bir savaş halini almasından önce, 1484'deki Boğdan seferi, 1497'de geç sonuçlarını göstermeye başlamıştı. Kili ve Akkirman'a karşı girişilen o zamanki teşebbüsün bir yan unsuru, Osmanlılarla Kırım Tatarları arasında karadan bir bağlantının güvenceye alınması[206] idi.[207] Doksanlı yılların

202 Kissling, "Flottenpolitik", 36-39.

203 Buna dair daha fazla bilgi için bkz. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, 388-392.

204 Buna dair Kissling, "Fîrûz-Beg", çeşitli yerlerde.

205 Fisher, *Foreign Relations*, 58 v.d., 60.

206 Kırım Hanı Mengli Giray, 1475'ten beri Osmanlı tabiiyetini kabul etti, bkz. Hammer, *GOR* II, 142.

207 Tatarların Kili ve Akkirman arasındaki bölgede Oruç'un bahsettiği (geçici) yer-

başından beri Lehistan'a yapılan sistematik Tatar saldırıları, Volhinya ve Galiçya'ya kadar dehşet ve ölüm saçmaktaydı. Polonya Kralı Jan Olbracht'ın 1497'deki Boğdan seferinin[208] hedeflerinden biri de bu Tatar tehlikesine set çekmekti. Kral aynı zamanda Boğdan Prensi Büyük İstefan'ın hükümdarlığını elinden almak emelindeydi. Jan Olbracht'ın elinde Boğdan için yeni bir hükümdar da hazırdı: en küçük Jagiellon olan kardeşi Zygmunt.[209] İstefan yardım için İstanbul'a başvurdu. Ama daha bir Türk ordusu gelmeden de İstefan, aşağı Tuna havzası civarından bazı Osmanlı sipahi birliklerinin desteği ile, Lehleri ciddi bir yenilgiye uğrattı.[210]

Jan Olbracht'ın, üç Jagiellon kardeşin (Jan Olbracht, Macar Kralı II. Vladislav ve Litvanya Grandükü Alexander) birlikte hareket etmesi fikri açıkça hüsrana uğramıştı.[211] Bunun sebepleri arasında Bosna'daki Macar mülklerine Osmanlıların düzenledikleri taarruzlar da vardı.[212] Bununla beraber Jan Olbracht'ın başarısız seferi, Osmanlı hükûmetine Lehlerin Karadeniz limanlarını fethetmeyi amaçladıklarını açıkça göstermişti. Bunu takip eden bir buçuk yıl boyunca Galiçya'yı hedef alan akıncı saldırıları,[213] Lehleri bu tür planlardan başarıyla vazgeçirecekti.[214]

Lehistan'a karşı bu teşebbüsler, Bayezid'i Venedik üzerindeki emellerinden asla vazgeçirmedi. "Il Moro" lakaplı Milanolu Sforza Ludovico başta olmak üzere,[215] Venedik Cumhuriye-

leşimi de bununla ilgili olabilir, P 93 b; Pa, 132 b; YKB, 158 a/b; Kreutel, Bayezid, 37. Ayrıca krş. Kissling, "Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia's und Aqkerman's", 333 v.d.

208 Buna dair (kronoloji ve güzergâh) Papée, *Jan Olbracht*, 150-152.

209 Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, 168.

210 Tansel, *Bayezit*, 84-86.

211 Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, 169.

212 Fisher, *Foreign Relations*, 55.

213 Hammer, *GOR* II, 310-312. Ayrıntılar Tansel, *Bayezit*, 86-91'de de mevcuttur.

214 Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, 169.

215 Fisher, *Foreign Relations*, 61 ve 65. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 116. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, 408 v.d.

ti'nin İtalya'daki düşmanlarının da buna katkısı oldu.[216] Gerçi Lehistan ile olan ihtilaf, Venedik ile açıkça savaşa gidilmesini biraz geciktirmiş olabilir. En azından başka türlü Padişah'ın, hücumu neden Blois Ligi'nin en nihayet bir araya getirilip çeki düzen verildiği 1499 baharına kadar geciktirdiği anlaşılamaz. Signoria ile (VIII. Şarl'in 1498'de tahta çıkan halefi olan) Fransa Kralı XII. Louis arasındaki bu ittifak, gerçi öncelikle bu iki müttefik arasında paylaşılması planlanan Milano'ya karşı olsa da[217] Bayezid'in, bu iki gücün Türklere karşı ortak bir harekâta girişmesinden korkması için de neden vardı. Venedik ile Fransa arasında şekillenmeye başlayan irtibat da Osmanlı hükümdarının gözünden asla kaçmamıştı.[218]

Venedik Cumhuriyeti'ni hedef alan Türk saldırısı, şaşırtıcı bir sekilde oldukça beklenmedik bir surette gerçekleşti.[219] Bosna Sancakbeyi İskender Paşa[220] 1499 yazında Zadar (Zagoriye; İtal. Zara) üzerine bir yardım taarruzuna girişirken Padişah bizzat İnebahtı üzerine sefere çıktı. Kara ve deniz ortak harekâtları, Osmanlı donanmasının gelecekte Akdeniz'de hesaba katılması gereken bir unsur olduğunu gösterdi.[221] İnebahtı 28 Ağustos'ta düştü.[222]

Bir sonraki perde diplomatik sahnede oynandı: Venedik, müttefik kazanmaya çalışırken Osmanlı hükûmeti bunu engelle-

216 Babinger, "Relazioni visconteo-sforzesche con la Corte Ottomana", 205 (özellikle Not 63). Fisher, *Foreign Relations*, 52 ve 61. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, 116. Hammer, *GOR* II, 314.

217 Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, 407. Ayrıca bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 64/Not 106.

218 Fisher, *Foreign Relations*, 61-64.

219 Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, 409. Ayrıca bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 55.

220 İskender'in bu makama tayini ancak 1499 baharında gerçekleşmiş görünmektedir ki bu manidardır.

221 Bu teşebbüste Osmanlı donanmasının rolü hakkında bkz. Kissling, "Flottenpolitik", 40.

222 Fisher, *Foreign Relations*, 70. 1499 sonbaharında İskender, Aksu (Isonzo)'ya kadar yeni bir akın yaptı.

mek için elinden geleni yaptı.[223]

1500 yazında yine silahlar konuştu: Türkler Ağustos'ta Modon'u aldılar, kısa bir süre sonra da Koron ve Navarin teslim oldu. Böylece Venedik, Mora'daki en mühim destek noktalarını kaybetmiş bulunuyor ve yalnızca Monemvassia (Benefşe)[224] ile Nafplio (Anabolu)'yu elinde bulunduruyordu. En nihayet İspanya, Fransa ve Portekiz, zor durumdaki Venedik Cumhuriyeti'ne yardım elini uzattı. Artık Macarlar da ihtilafta Venedik'in yanında yer almak üzere hazırlıklara başlamışlardı.[225]

Ancak aynı zamanda doğuda Bayezid'in başına ciddi bir dert olacak başka bir gelişme söz konusuydu: İran sınırının öte tarafında Şah İsmail Safevi'nin baş döndürücü bir süratle yükselişi başlamıştı. Safeviye aslen Erdebil'de bir sünni derviş tarikatı olup 15. yüzyılın ortalarında Şeyh Cüneyd'in (1447-1460) liderliğinde köktenci şii kampa kaymıştı. Tarikatın müritleri esas itibariyle değişik Türkmen aşiretlerinin mensuplarından ibaretti. Çoğalan maiyeti ile tarikat, 15. yüzyılın ikinci yarısında siyasette de etkisini göstermeye başlayıp Şeyh Haydar'ın liderliğinde ilaveten askeri vasıflar da edindi. Onun yeni getirdiği kırmızı tarikat külahı, bu hareketin mensuplarına "Kızılbaş" adının verilmesine sebep oldu. Tarikat hareketinden devlet tesisine geçen adımı atmak en nihayet Haydar'ın oğlu İsmail'e (doğumu 1487) nasip oldu: 1501 ortalarında Tebriz'de tahta çıkarak Oniki İmam öğretisini devlet dini haline getirdi.[226]

---

223 Fisher, *Foreign Relations*, 73 v.d. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken,* 118.

224 Mora Yarımadası'nın güneybatısındaki küçük bir liman kasabası.

225 Fisher, *Foreign Relations*, 76 v.d.

226 Safaviya'nın yükselişini her seyden önce Hinz, *Irans Aufstieg zum Nationalstaat*, çeşitli yerlerde ele alır. İsmail'e dair bkz. Sarwar, *History of Shâh Ismâ'îl Safawî*, çeşitli yerlerde. Anadolu'daki Safevi hareketini ise Sohrweide, "Safaviden", çeşitli yerlerde ele alır. Safevi tarihinde Türkmen aşiretlerinin rolünü Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, çeşitli yerlerde ele alır.

Mora'da Venediklilere karşı savaşın tüm hızıyla devam ettiği 1500 yazında, genç (o sırada daha ancak 13 yaşında olan) İsmail, kendine Anadolu'dan mürit toplamak üzere Erzincan havalisinde ortaya çıkar.[227] Hareketi, özellikle (Rum eyaletindeki) Ustaclu, Şamlu, Rumlu, (Antalya bölgesindeki) Tekelü, (Elbistan, Maraş, Malatya civarındaki) Dulkadir, (Karaman vilayetindeki) Turgudlu ve (Toros bölgesindeki) Varsak Türkmenleri arasında yankı bulur. Bu boyların mensupları kitleler hâlinde İsmail'e katılmışlardı.[228] Saray ilk başta Safevilerin Osmanlı arazisine girmelerinden korksa da[229] İsmail Temmuz-Ağustos aylarında 7.000 kişiye ulaşmış bulunan mürit taifesiyle doğuya doğru göç eder.[230] Ancak bununla Anadolu'ya huzur gelmez: Karaman vilayetinde o yaz karışıklık baş gösterir; isyanın gerekçesi vergilerin daha yüksek bir seviyede tespit edilmesidir.[231] Bu ayaklanma ile sürgünde bulunduğu İran'dan apar topar gelen Karamanoğlu Mustafa, ata topraklarının hâkimiyetini tekrar ele geçirmeyi ümit ediyordu. Bu ayaklanma, esas itibariyle, heterodoks inançları dolayısıyla İsmail ve onun Safevi öğretisine muhabbet besleyen Varsak ve Turgudlu aşiretleri tarafından yürütülmekteydi.[232] Başvezir Mesih Paşa'nın bu isyanı büyük bir tedip seferi ile kanlı bir surette bastırması, ancak 1501 baharında mümkün oldu.[233]

Doğu ve batıdaki tehlikeli gelişmeler karşısında Bayezid 1501 Ocak'ında ilk defa Venedik ile bir barış antlaşması imzalanmasına ilgi duyduğunu belli etti. Ancak Signoria, fırsat ganimettir, diyerek husumete devam etmeyi tercih etti.[234]

---

227 Sohrweide, "Safaviden", 141.
228 Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 18 v.d.
229 Sohrweide, "Safaviden", 141.
230 Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 20.
231 Apz, 260 v.d. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 109.
232 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 109. Tansel, *Bayezit*, 123 v.d.
233 Fisher, *Foreign Relations*, 91. Ayrıca bkz. Tansel, *Bayezit*, 124 v.d.
234 Fisher, *Foreign Relations*, 78.

Savaş, büyük bir Osmanlı harekâtı gerçekleşmeden 1501 yılı boyunca sürdü; Türklerin ana asker planı dağılarak bir dizi küçük münferit girişim durumuna geldi.[235] Karaman'daki istikrarsız durum ve İsmail ve öğretisinin Anadolu'daki Türkmen boylarının itaatkârlığı bakımından yarattığı tehlike, Osmanlı birliklerini doğuda meşgul etti. Bayezid, başlangıçtaki savaş hedefine[236] ulaşamasa da Kızılbaş sorununu çözmek için acilen batı ile bir uzlaşmaya varmak zorundaydı.

1502 Ocak'ının ilk günlerinde yeni başvezir Hersekzade Ahmed Paşa, (Osmanlı elinde esaretten yeni kurtulmuş bulunan) Venedikli dostu Andrea Gritti ile bir barış antlaşmasının ilk ön müzakerelerini yürüttü. Aralık ayında bir antlaşma taslağı vardı ki bu da en nihayet 1503 Temmuz'unda onaylandı.[237]

Bayezid'in batıda ateşkes ihtiyacının ne derece ciddi olduğu daha 1502 baharında görülecekti. İsmail yeniden Erzincan'da ortaya çıktı. Akkoyunluların varisi Elvend Bey, önceki yıl uğradığı hezimetin ardından yeni birlikler düzmek üzere oraya gitmiş, bu da geçici olarak Anadolu Kızılbaşlarının Şah İsmail'e akışına set çekmişti. Onu takip eden İsmail'in üstüne yürümesi üzerine Elvend Bey kaçarken[238] Osmanlı cephesinde de alelacele Anadolu askeri teyakkuza geçirilip[239] İran sınırı

---

235 Fisher, *Foreign Relations*, 80. 1501 sonbaharında cereyan eden bir hadise, ölümünden altı yıl sonra dahi Cem'in Bayezid için bir dehşet kaynağı olmaya devam ettiğini gösterir. Başvezir Mesih Paşa, efendisine Midilli'nin bir Fransız-Venedik ortak donanması tarafından alındığını söylememekle kalmamış, ondan Cem'in oğlunun [Murad] Rodos'a vardığına dair kötü haberi de saklamıştı. Bu haberler Bayezid'e en nihayet ulaştığında yaşlı vezir Padişah'ın hiddetinden nasibini alır. Ayrıca krş. Thuasne, *Djem-Sultan*, 388/Not 1.) Bu arada Murad Rodos'un fethi esnasında Türklerin eline esir düşer ve Sultan Süleyman'ın emriyle 1522 Aralık'ı sonlarında idam edilir.

236 Herhalde Bayezid'in niyeti, hiç olmazsa Venediklilerin Mora'dan tamamen çıkarılması idi.

237 Müzakereler ve Ahmed Paşa'nın Gritti ile yazışmasına dair bkz. Heller, *Ahmed Paša*, 37-56.

238 Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 22 v.d.

239 Fisher, *Foreign Relations*, 92 v.d.

Kızılbaşlara kapatılır.[240]

Aynı zamanda Bayezid, Anadolu'daki heretik akımlara kızgınlıkla baskı uygulamaya başlar. Nisan ayında bir dizi İsmail taraftarını idam ettirir. Bu yeni öğretinin yayılmasına katkıda bulunan herkes yüzü dağlanarak Rumeli'deki yeni fethedilmiş olan bölgelere (özellikle Modon, Koron, İnebahtı, Arnavutluk ve Sırbistan'a) sürülür.[241]

Elvend Bey'in kaçması üzerine İsmail süratle Tebriz'e doğru hareket etti.[242] Osmanlı topraklarına bir Safevi saldırısı tehlikesi şimdilik geçmişti, zira İsmail öncelikle kendi ülkesindeki sorunlar ve sonra da güneydoğuda fütuhatla meşguldü.[243]

Anadolu halkı 1500'den sonraki yıllarda zor zamanlar geçirmişti. Doğal afetler, salgın hastalıklar, kıtlık ve pahalılık, Anadolu'nun büyük kısmında sefalete yol açmıştı. Osmanlı Kızılbaşlarının Şah İsmail'e akmasının sebeplerinden biri de şüphesiz iktisadi durum idi ve zaferden zafere koşan bu Safevi, ganimetten pay dağıtmaktaki cömertliğiyle de meşhurdu.[244] Gerçi – elbette bununla kıyas kabul etmeyecek derecede zayıf – bir insan seli de diğer yöne akmaktaydı. Her şeyden önce 1501'den beri Azerbaycan'dan pek çok Akkoyunlu taraftarı, Trabzon vilayetindeki Şehzade Selim'e sığınmıştı.[245] Bunu takip eden dönemde bu cengâver şehzade, babasının herhangi bir yasağına hiç mi hiç kulak asmadan Safevi arazi-

---

240 İsmail'in, taraftarlarının sınırı serbestçe geçmesi yolundaki talebi, Padişah tarafından reddedilir. Sohrweide, "Safaviden", 142. Ayrıca bkz. Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 23/Not 34.

241 Babinger, "Marino Sanuto's Tagebücher als Quelle zur Geschichte der Ṣafawija", 389 v.d.

242 Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 23.

243 Fisher, *Foreign Relations*, 93. Ayrıca bkz. Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 23-25.

244 Sohrweide, "Safaviden", 139 v.d.

245 Mülteciler Sürmene ile Rize arasındaki Karadeniz kıyısına yerleştirildi. Ora lehçesinde esas kökenlerinin izleri halen görülebilir. Bkz. Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 85 v.d.

sine tekrar tekrar saldırı girişimi yaptı.[246]

Artık Bayezid için zor yıllar başlamıştı. Oğlu Alemşah, 1503'te Manisa'da içkiye düşkünlük ve sair sefahatten otuz yedi yaşında öldü.[247] Padişah 1504 yılında en küçük oğlu on yedi yaşındaki Mehmed'i de kaybetti.[248] 1489'dan beri Kefe sancakbeyi olan bu şehzade,[249] Azrail aniden yakasına yapıştığında, oradaki hamisi Mengli Giray'ın kızını almak üzereydi.[250] Osmanlı başkentindeki dedikodulara göre babası tarafından zehirlenmişti.[251] Altı yıl sonra – Bayezid'in itirazlarına rağmen – aynı Tatar prensesi ile yapacağı evlilik, Selim'e taht yolunun açılmasında yardımcı olacaktı.[252] Genç şehzade Mehmed'in (veya çevresinin) hırsı felaketine mi sebep olmuştu? Kefe trajedisini örten esrar perdesi belki de asla tamamen aralanmayacaktır.

Bu esnada Padişah'ın sağlığı bozulmaya başlamıştı. Damla hastalığı olduğu tahmin edilen kronik bir illet, onu devlet işlerine tamamen hâkim olmaktan alıkoyuyordu. Padişah, imparatorluğun idaresini gitgide vezirlerine terk etmek zorunda kalmıştı.[253] Hükümdarın bedeni rahatsızlığının, kalan oğullar arasında (başlangıçta alttan alttan) bir iktidar mücadelesini tetiklemesinden başka bir şey beklenemezdi ve bu da oldu.

Bu arada İran'da Şah İsmail konumunu güçlendirmeye devam etmekteydi. Bu esnada hükümet – anlaşıldığı kadarıyla ülke içindeki Kızılbaş tehlikesinden dolayı – bunu şaşılacak

---

246 Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 86.
247 Uluçay, "Bayazıd II.in ailesi", 111 v.d.
248 Kpz VIII, 24 b ve 108 b. B, 182 a'ya göre Şehzade hicri 5 Receb 910/miladi 12 Aralık 1504 günü öğleden sonra ölmüştür.
249 Kpz VIII, 53 a.
250 Kpz VIII, 108 b, Bayezid'in bu bağlantıdan pek de hoşnut olmadığını ima eder. Evlilik planı ayrıca Gökbilgin, *Edirne*, 472/Nr. 13'den de anlaşılmaktadır.
251 Sanuto, *Diarii*, VI, 163.
252 Sanuto, *Diarii*, XI, 810.
253 Sohrweide, "Safaviden", 140.

kadar sakin karşıladı. Sadece pervasız Şehzade Selim, Trabzon'daki valiliğinden Safevilere karşı dur durak bilmeden küçük bir savaş yürütüyordu. En sonunda 1505 yazında Şah İsmail, İstanbul'a gönderdiği elçisi vasıtasıyla bu şehzadenin sınır tecavüzlerini şiddetle protesto etti.[254]

1505/6'da Akkoyunlu varisi Elvend Bey öldü; ölümü, açıkgöz bir kişi olan Dulkadir Beyi Alâüddevle'nin Güneydoğu Anadolu'daki topraklarını büyütme yolundaki uyuyan arzularını açığa çıkardı. Alâüddevle'nin Diyarbakır ve Mardin şehirlerine saldırısı, Şah İsmail'i harekete geçirdi.[255] Safevi, 1507 baharında bu dikbaşlı Türkmen beyine karşı bir tedip seferine çıkarak Mayıs civarında Osmanlı sınırını geçti. İsmail, önceden Padişah'ı niyetinin barışçı olduğu hususunda temin etmiş ve seferin yalnızca Alâüddevle'ye karşı olduğunun altını çizmişti. Bayezid'in tepkisi, Haliç'te İran Şahı'nın sözüne ne kadar güvenildiğini göstermekteydi: Osmanlı askeri gücünün neredeyse tamamı doğu yönünde sefere çıkarıldı.[256] Bunun etkisi görüldü. İsmail apar topar Fırat sınırının gerisine çekildi.[257]

Her iki hasım da henüz kendini nihai karşılaşma için yeterince hazırlıklı hissetmiyordu. Ancak her iki karargâhta da uzun vadede bir savaşın neredeyse kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştı. Bu görüş, Osmanlıları İsmail'in doğu komşusu ve "tabii rakibi" olan Özbek Hanı Şeybani (Şeybek) ile bir yakınlaşmaya yöneltmiş olabilir.[258] Safevi tarafı da "düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesinden hareketle Venedik'te karar kıldı.[259] An-

254 Fisher, *Foreign Relations*, 94.
255 Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 28 v.d.
256 Sohrweide, "Safaviden", 142.
257 Tansel, *Bayezit*, 244.
258 Hammer, *GOR* II, 345.
259 Daha 1505 yazında İsmail, Türklere karşı gelecekteki teşebbüslerinde Venedik Cumhuriyeti'nin desteğini sağlamak üzere Venedik'e bir elçi göndermişti. Buna dair bkz. Palombini, *Bündniswerben*, 44.

cak vakit, bir İran-Venedik ittifakı için hiç de müsait değildi; zira "Serenissima, fırtınalı tarihinin en tehlikeli maceralarından birine girişmişti"[260] ki bu, Avrupa'nın önde gelen güçlerinin bir araya gelerek oluşturduğu ve kendisini de öncelikle hedef alan Cambrai Ligi'nin ölümcül tehdidiydi (10 Aralık 1508). Neredeyse bütün Avrupa'nın husumetinin hedefi iken, bir de İran'la bir ittifaka girip Türklerin de öfkesini üzerine çekmek, Venedik için biraz fazlaca cüretkâr bir hareket olurdu.[261] İsmail'in Mısır ile ittifak girişimlerinin de sonucu da daha parlak olmadı. Buna mukabil Osmanlı sarayının Memluk hükümdarının dostluğunu kazanma çabaları, İstanbul ile Kahire arasında bir yakınlaşmayla sonuçlandı.[262]

Hicri 913/miladi 1507-8'de Bayezid'in oğlu Mahmud Manisa'da oldukça ani bir surette öldü. (Ölüm sebebi muhtemelen zehirlenmeydi.) Şehzadenin Has Mahmud adındaki özel çeşnigiri cinayete iştirakten tutuklanarak mahkûm edildi.[263] Ama bu cinayetin arkasındakiler kim ve hedefleri neydi? Manisa, başkente en kısa yoldan ulaşılabilecek şehzade kenti değil miydi![264]

1502 civarından beri Teke sancağının valisi olan Şehzade Korkud, kardeşinin ölümünden[265] sonra yeniden Saruhan vali-

260 Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 270.

261 Palombini, *Bündniswerben*, 45.

262 Palombini, *Bündniswerben*, 43 v.d.

263 B, 182 a/b. Burada hadise şöyle nakledilmektedir: "Ve bu yıl Sultan-ı Rum'un oğlı Sultan Mahmud sohbetde bir gece "yüreğim" deyüb geçüb üçünci gün fevt olub cenazesini iledüb Bursa'da ecdad civarında defn etdiler. Sene 913. Ve kendünün şarabdarbaşı hasekisi Has Mahmud demekle meşhur idi. Andan hananet (hıyanet?) zann olınub tutub İskender Boğazı'nda Derya-i Sıklab ağızında Yeni Hisar nam hisn-i hisasda (hasinde?) habs edüb ahır ahvalı malum olub hakkına kodılar".

264 Bayezid'in oğullarından dördü halen hayatta idi: En büyükleri olan Şehinşah, Karaman vilayetini idare ediyordu, Ahmed Rum valisi idi, Korkud Teke valisi olarak Antalya'da oturuyordu, en küçüğü olan Selim de Trabzon valisi idi (Uluçay, "Bayazıd II.in ailesi", 109, 113, 116).

265 Mahmud ve Ahmed'in annesi (Sanuto, *Diarii* V, 549'a göre) bir iken (yani Bülbül Hatun olacak) Korkud'un annesi Nigâr Hatun idi (bkz. Uluçay, "Bayazıd II.in ailesi", 113).

si olma ümitleri beslemekteydi. Kendisi zaten bir kere, 1484-1501/2 tarihleri arasında Manisa'da ikamet etmişti.[266] Şimdi babasına oraya iade ricasıyla başvurduğunda, bu talebi reddedilmişti. Bu olumsuz kararda Bayezid'in, hükümdarlığın en sevdiği oğlu olan Ahmed'e kalmasını sağlama kaygısı kadar, Korkud'un o esnada başvezaret makamını işgal eden Hadım Ali Paşa ile pek de dostane olmayan ilişkileri de muhtemelen bir rol oynamıştır.[267] Şimdi Şehzade inatla tahta geçmekten vazgeçtiğini beyan eder ve sancağının yönetimini güvenilir maiyetine teslim ederek ilmi meşgaleleriyle uğraşmak üzere Antalya Kalesi'ne çekilir.[268] Tahta çıkma şansının zayıf olduğunun ve tavır ve hareket tarzının da herşeyin üstüne tuz biber ektiğinin farkına varması, onun bir kaç ay sonra bir sürpriz yapmasına sebep olacaktı. 1509 Mayıs'ında gizlice denize açılarak Mısır'a gider, hasta babasına da dindar dindar hacca gitmek üzere hareket ettiğini yazar.[269]

Zaten o vakitler ağır hasta olan Padişah'ın oğullarından pek fazla hoşnut olduğu söylenemezdi. Ahmed ile Selim arasındaki sert kavga neredeyse açıktan açığa savaşa dönüşmek üzereydi. Aralarındaki ihtilafın geçici olarak sona ermesi, ancak babalarının bir ihtarı ile mümkün olmuştu. Bir tek Bayezid'in büyük oğlu Şehinşah, – güya sakat bacağından dolayı tahta çıkması zaten söz konusu olmadığı için[270] – iktidar kavgalarına karışmayıp birbirine düşen kardeşlerinin kavgalarını, hiç-

266 Uzunçarşılı, "Korkut", 543-546. Kpz VIII, 105 b-106 a'ya göre Korkud'un Teke'ye tayin edilmesinin sebebi, oradaki Kızılbaşların Şah İsmail'e gitmesini önlemek ve bölgedeki Osmanlı kontrolünü kuvvetlendirmekti. (Ayrıca krş. Sümer, *Safevi devletinin kuruluşu*, 27/Not 38.) Gerçi Şehzade Ahmed'in de kardeşi Mahmud'un Kastamonu'dan Manisa'ya geçişini temin etmek maksadıyla babasından Korkud'un yerinin değiştirilmesi için ricada bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Uzunçarşılı, "Korkut", 550. Uluçay, "Selim" I, 58.

267 Uzunçarşılı, "Korkut", 547. Şehzade ile Paşa, İzmir nahiyesinden dolayı şiddetli bir kavgaya tutuşmuşlardı: her ikisi de bu nahiyeyi has olarak kendine istiyordu; bkz. Ménage, "Edirne'li Rûhî", 315 v.d.

268 Uzunçarşılı, "Korkut", 548.

269 Ménage, "Edirne'li Rûhî", 316. Uzunçarşılı, "Korkut", 550.

270 Fisher, *Foreign Relations*, 105 (Sanuto'dan).

bir şey yapmadan seyretmekteydi.[271]

Bayezid o vakitler faal siyasetten elini eteğini neredeyse tamamen çekmişti. Hastalık ve dert onun vaktinden önce yaşlanmasına yol açıp mizacına da gamlı bir hava vermişti. Gençliğinin dervişane dindarlığı yerini çoktan koyu bir taassuba, mizacının bir zamanlarki efkârlı meftuniyeti de yerini derin bir hüzne bırakmış, eski halim selimliğinin yerini karar alma korkusu, hükümdarlığının ilk yıllarındaki korku ve temkinden kaynaklanan uyanıklığın yerini de ruhsuz bir tevekkül almıştı. İktidarı ele geçirmek için o kadar uzun seneler amansız bir mücadele verdikten sonra iktidar, bu ihtiyar hükümdar için bütün parıltısını kaybederek yorgun omuzlarında ağır bir yüke dönüşmüştü.

Hükümdarın ataleti, Osmanlı hükûmetinde gitgide daha fazla gün ışığına çıkan bir idari zaafa yol açmıştı. Cari gündelik işler divan tarafından halledilmekteydi. Divanın başkanlığını 1506'dan beri ordu ve yönetimde hizmeti görülmüş olan Hadım Ali Paşa yürütmekteydi. Ancak bu kültürlü ve eğitimli hadım, kubbe vezirleri arasında ancak eşitler arasında birinciydi.[272] İkinci vezir olan Koca Mustafa Paşa ise Ali gibi Bayezid'in eskiden beri güvendiği adamlardan olup bir zamanlar saraydaki kodamanlardan biri idi.[273] Hinoğluhin, sinsi, siyaseten son derece malın gözü ama bir o kadar da ahlaksız ve her zaman satın alınabilir ("semper vendibile")[274] olup cimriliği de dillere destandı.[275] Kubbe vezirleri arasında üçüncü mevkide ise Padişah'ın damatlarından olup ihtirası kadar harpteki kabiliyeti de dikkate değer olan Yahya Paşa bulunmaktaydı.

Hükümdarın namevcut olan liderlik ve denetimi, divan üye-

271 Uluçay, "Selim" I, 57.
272 Krş. Kissling, "Personalpolitik", 107.
273 Krş. Kissling, *Gonzaga*, 76.
274 Bkz. Hammer, *GOR* II, 636/Not ++++ (s. 384'e), Giovio'ya dayanarak.
275 Kissling, "Chalvetijje", 252 v.d.

sinin her şeyden önce kendi kişisel menfaatlerini kollamalarına fırsat tanımıştı. İçerde ise kötü idare ve kayıtsızlık almış yürümüştü. Kıtlık, deprem ve salgınların vurduğu Anadolu halkı[276] şimdi bir de güç sahiplerinin açgözlülüğünden çekmekteydi.[277] Yahya Paşa'nın ölümü ve ve namuslu Hersekzade Ahmed Paşa'nın vezarete tayini (1510 başı) bu hâl ve şartlarda pek bir değişiklik vücuda getirememişti.

Siyasi fikir konusunda divanda en küçük ortak paydada buluşulduğu anlaşılmaktadır. Çatışma ve açık kararlardan itinayla kaçınılmakta, bunun dışında olaylar akışına bırakılmaktaydı. Bir bütün olarak bu devrin siyasetinin bıraktığı izlenim, İstanbul'da bütün güçle hükmetmekten çok, olayların akışına son derece dikkatli bir şekilde tepki gösterildiğiydi.

Dış siyasette Osmanlı devlet gemisi sakin sularda, doğu ve batıdaki kanlı çatışmaların gölgesinde yalpalamaktaydı. İtalya'da eski hasım Venedik ümitsiz bir ölüm kalım mücadelesi vermekteydi.[278] Şimdi karada etrafı sarılıp kuşatılmış olan bir zamanların bu mağrur deniz gücü, silah yardımı için Padişah'a başvuruyordu. Gerçi Haliç'te asla açıkça hayır denmedi, ama Venediklilere iyi dileklerden başka pek bir şey de verilmedi.[279] İmparator Maximilian'ın, Venedik Cumhuriyeti'ne karşı Türkleri Avrupa cephesine çekme ümitleri de boşa çıktı.[280]

Orta ve Batı Avrupa güçlerinin gözü Apenin (İtalya) Yarımadası'na çevrili iken Lehistan ile Macaristan 1509'da Türklere karşı ittifak yaptı.[281] Lehistan'ın Boğdan ile olan çekişmeleri,

276 1509 Eylül'ünde dehşet verici bir deprem korkunç bir yıkıma yol açar; buna dair bkz. Hammer, *GOR* II, 349 v.d.

277 Uluçay, "Selim" I, 54.

278 Marko Cumhuriyeti'nin Cambrai Ligi ile kavgası için bkz. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig* II, 423-448.

279 Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 270-274.

280 Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 274 v.d., 278-294.

281 Palombini, *Bündniswerben*, 51/Not 3.

Litvanya'nın Moskova ile daimi çatışmaları[282] ve Macaristan'ın Osmanlı istilası endişesi, bu tehdidin ciddiyetini neredeyse tamamen ortadan kaldırdı.[283]

Osmanlıların Safevilerle doğrudan bir çatışma çıkmasından korkması için bir gerek yoktu. O sıralarda Şah İsmail, kuvvetlerini, birliklerinin sık sık Özbeklerle karşılaştıkları doğuda yoğunlaştırmaktaydı.[284] Hans Joachim Kissling'in bu yakınlarda göstermiş olduğu üzere, Safevi, gayretini her şeyden önce büyük uzun mesafe ticaret yollarının denetimini sağlamaya sarf etmekteydi.[285] Hindistan ticaretine erişimi yalnızca Memluk ve Venediklileri değil, Osmanlıları da vurmuştu ve bundan başka yeni yükselmekte olan ticari güç Portekiz'i de sahneye çıkarıyordu.[286]

Osmanlı ile Memluk sarayı arasında iyi komşuluk ilişkileri hüküm sürmekteydi. Yeni ticaret yollarının – bilhassa Ümit Burnu'nun – keşfi, Hindistan'la baharat ticaretinde, artık o zamana kadar olduğu gibi Kahire'nin değil de Lizbon'un kasalarının dolması sonucunu doğurmuştu. Bu yüzden de Mısır 1508'de Hint destekli bir donanma hamlesiyle çıkarcı Portekizlilerin faaliyetlerine bir son vermeye karar vermişti. Bu niyet tam bir hüsranla sonuçlandı: Mısır filosu 1509 başında Diu'da Portekizliler karşısında bozguna uğradı.[287]

---

282 Buna dair: Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, 184 v.d. Litvanya 1386'dan beri Lehistan ile aynı taç ve hanedan (Jagiello) altında birleşmiş bulunuyordu.(ay. yer, 182).

283 1510 Temmuz'unda Türk-Macar barış antlaşması bir yıllığına uzatılır; 1511 yılında da Lehistan ile Venedik'in de dâhil olduğu beş yıllık ek bir barış antlaşması imzalanır; bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 100 ve 102.

284 1510 sonlarında Safeviler, Merv yakınlarında Şeybani'ye karşı parlak bir zafer kazanır; Şeybani bu savaşta ölür. Ancak bununla İran'ın doğu sınırındaki Özbek meselesi hallolmuş olmaktan uzaktı; bkz. Savory, "Ismâ'il I", *EI*^{2} III, 186; ay. yaz. , "Safavid Persia", 399.

285 Doğu Akdeniz'e bir çıkış yolu arayışları da bununla ilgiliydi; bkz. Kissling, "Šah Ismâ'il", 101. 1503'ten beri Hürmüz fiilen bir Safevi uydu devletiydi, 1508'de Şah, Bağdat ve Basra'yı alır: ay. yer, 93.

286 Ay. yer, 93-102.

287 Buna dair mesela Serjeant, *The Portuguese off the South Arabian Coast*, 13-15.

Nil Nehri kıyısında artık Osmanlılarla dostane ilişkilerde bulunma mecburiyeti doğmuştu, ayrıca Osmanlılar savaşın devamı için malzeme sağlıyorlardı.[288]

Dolayısıyla Şehzade Korkud'un Kahire'de ortaya çıkıvermesi, Şehzade krallara layık bir surette karşılansa da Memluk sarayını herhâlde yalnızca sevince boğmamıştır. Tam da İstanbul ile müşkülat çıkmasından kaçınılıyordu. Bu yüzden de İstanbul'un diplomatik baskısı altında, 1510 yılında Şehzade'nin vatana dönüşü ve orada merhametle karşılanması müzakere edildi.[289] Ancak Korkud, arzularının başka türlü olmasına rağmen yeniden Antalya'da ikamete mecbur kılındı.[290]

1510 yazında Bayezid'in tahtı oğlu Ahmed'e bırakma arzusunun söylentisi yayıldı.[291] Bu, şehzadeler arasındaki taht kavgasını daha da kızıştırdı.

Başlangıçta en kötü konumda bulunan şehzade, Trabzon'daki Şehzade Selim idi; zira Amasya veya Antalya'dan başkente giden yol epey daha kısaydı. Selim bu durumu kabullenmeye yanaşmayarak kendi başına valiliğini terk ederek Kefe'ye oğlu Süleyman'ın sarayına gitti.[292] Selim, Mengli Giray'ın kızlarından biri ile evlenerek[293] Tatarların desteğini sağladı. Sarayın geri dönmesi yolundaki acil talebini kesinlikle reddederken aynı zamanda Anadolu'da başka bir valiliği kabul edebileceğini de bildirdi.[294]

Bu, Antalya'da bulunan kardeşi Korkud'da, Selim'e Korkud'un elde etmek için o kadar zaman boşuna uğraştığı Saruhan sancağının verileceği korkusunu uyandırmış ol-

288 Fisher, *Foreign Relations*, 101 v.d.
289 Ay. yer, 106.
290 Uzunçarşılı, "Korkut", 559 v.d.
291 Sanuto, *Diarii* XI, 294. B, 196 b – 197 a.
292 Uluçay, "Selim" I, 78.
293 Sanuto, *Diarii* XI, 810 ve XII, 508.
294 Uluçay, "Selim" I, 80 v.d.

malıdır. Korkud, Selim'den önce davranmak için (1511 Mart'ında)[295], bir gece ansızın Antalya'dan Manisa'ya gider. Böyle palas pandıras yola çıkması, halkta Padişah'ın öldüğü izlenimini uyandırır. Teke vilayetindeki Kızılbaşlar ile sosyal bakımdan hoşnutsuz olan çevreleri, merkezi otoritenin zayıf olduğu bu zamanı kendi amaçları doğrultusunda kullanma umuduyla, kısa zamanda yangın gibi bütün Anadolu'ya yayılan kanlı bir isyan çıkarırlar.[296]

İsyanın elebaşısı, Şahkulu[297] adında biriydi ki bunun babası olan Hasan Halife, Şeyh Cüneyd'e ve halefi Haydar'a Teke ve Rum'da vekâlet etmişti.[298] İsyanı körükleyenler arasında Kızılbaşların yanı sıra çok sayıda tımarlı sipahi de vardı, çünkü tımar dağıtımındaki yolsuzluklar ve iktidardakilerin despotizmi, pek çok sipahiyi isyana sürüklemişti.[299]

1511 Nisan'ı sonlarında Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa Kütahya'da isyancılarla savaşta ecel şerbetini içti. Bu hadiseden sonra en nihayet Hadım Sinan tayin olunana kadar Anadolu Beylerbeyliği postunun boş kalması, Osmanlı devlet idaresindeki çözülme belirtilerinin tipik bir örneğidir.[300]

---

295 Uzunçarşılı, "Korkut", 561.

296 Uluçay, "Selim" I, 60, Sohrweide, "Safaviden", 145 v.d.

297 Osmanlı tarihlerinde sık sık "Şeytankulu" zaman zaman da "Karabıyıkoğlu" olarak geçer (Sohrweide, "Safaviden", 146). Bu asi liderinin gerçek adı bilinmemektedir. Bir Osmanlı arşiv kaydında da adı sadece "Şahkulu" olarak geçer, bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 366, Nr. 385 b.

298 Sohrweide, Safaviden, 133 ve 136. Hasan Halife, Sultan Bayezid'den her yıl 6-7000 akçe alırmış (ay. yer, 146/Not 325).

299 Sohrweide, "Safaviden", 147. Özellikle tımarlı sipahilerin, önde gelen erkân ve ricalin yolsuzluklarından bu kadar olumsuz etkilenmesi tamamen tesadüfi olamaz. Sipahiler, zamanında Karamani Mehmed Paşa'nın, Bayezid iktidara geçtikten sonra büyük ölçüde iptal edilen toprak reformundan faydalanmışlardı. Sipahilerin mağduriyetinin – ve dolayısıyla kininin – köklerinin II. Bayezid devrinin bu ilk yıllarına kadar gitmesi mümkündür.

300 B, 200 b. Sinan Beg Boroviniæ, Hersekzade Ahmed Paşa'nın bir kuzeni olup 1501/2'de Osmanlı'nın Lehistan elçisi olarak vazife görmüştü (Sanuto, *Diarii* IV, 805). 1504-1506'da Hersek sancakbeyi, bunu müteakiben Semendire sancakbeyi (Truhelka, *Spomenici*, 128, 129, 211, 218-220) idi; bu vazifeyi 1511'de Anadolu beylerbeyliğine tayin olunana kadar sürdürdü; bir ay sonra bu makamı Yunus Ağa'ya bıraktı (B, 200 b. Ayrıca bkz. Sanuto, *Diarii* XIII, 222). *Hicri 7 Cemaziyülahir 917/ miladi 1 Eylül 1511 tarihinde Rumeli beylerbeyliğine geçmiştir (Muallim Cevdet 71, vrk. 237 a).* 6 Ocak 1512'de Sinan vezarete tayin oldu (Uluçay, "Selim" II, 122; *inamat defterine göre hicri 23 Şevval 917/miladi 13 Ocak 1512 tarihinde üçüncü vezir oldu ve Rumeli beylerbeyliği Yunus Paşa'ya verildi; Muallim

Kütahya felaketinden sonra Hadım Ali Paşa, refakatinde Şehzade Ahmed olmak üzere, bizzat isyancıların üzerine sefere çıktı. Taht sırasında divanın tercihi olan bu şehzade, bu harekât esnasında, cengâver şehzade Selim'in taraftarları arasında sayılan yeniçerilerin güvenini kazanmalıydı. Ancak savaşçı olmaktan ziyade ağırkanlı olan Ahmed bunda hiç de başarılı olamadı.

Selim ile merkez arasındaki ihtilaf, her iki tarafı da memnun edebilecek bir sonuca varmamıştı. Bu kararlı şehzade, Mayıs sonunda sadık bendeleri ve 1000 kadar Tatar askeri ile Varna yakınlarında karaya çıkarak zaman kaybetmeden Edirne üzerine yürüyüşe geçti.[301]

Bu esnada Anadolu'da isyancılar, Korkud'un üzerine yürümekteydi. Sonunda Korkud canını zor kurtardı. Konya'da ise Şehzade Şehinşah, isyancı Şahkulu müritleriyle gizli gizli dolaplar çevirmekle meşguldü.[302] Bundan kısa bir süre sonra öldü. Ölümü ani idi ama vakitsiz değildi: Ali Paşa ile isyancılar arasında 2 Temmuz 1511 tarihinde Sarmısaklı'da gerçekleşen[303] ve hem Başvezir'in hem de hasmı Şahkulu'nun hayatına malolan savaştan bir gece önce öldü. Elebaşının ortadan kalkmasıyla İran'a doğru bir kaçış hareketi başladı ve isyan süratle dağıldı.[304]

Bu esnada Edirne şehrinin kapıları önünde Selim ile Bayezid'in birlikleri birbirlerine karşı görüş mesafesinde saf tutmuşlardı. Ancak silahlar henüz konuşmaya başlamamıştı. Bunun yerine müzakere edildi. Bayezid'in tahtı Ahmed'e bırakmayacağı uzlaşıldı; Selim Semendire sancağını aldı ve

---

Cevdet 71, vrk. 251 b).* Ondan sonra 513-1514'de Bosna sancakbeyi (Truhelka, *Spomenici*, 187, 209), 1514-1515'de Rumeli beylerbeyi, 1515 ve 1516/7'de başvezir oldu ve 1517 başlarında Mısır seferinde şehit düştü (bkz. T. H. , "Sinan Paşa", İA X, 661-666).

301 Uluçay, "Selim" I, 82-84.

302 Uluçay, "Selim" I, 69. Şehzade ve isyancı arasındaki bu işbirliğinin arka planı tam olarak belli değildir, krş. Sohrweide, "Safaviden", 153.

303 Uluçay, "Selim" II, 123. Ayrıca bkz. Sohrweide, "Safaviden", 157/Not 395.

304 Sohrweide, "Safaviden", 155 v.d.

Macaristan üzerine bir akına çıkmakla görevlendirildi.[305] Her iki tarafın da ötekinin samimiyetinden şüphe ettiği açıktır.

Selim ağır aksak kuzeybatı yönüne doğru çekilerek Eski Zağra'da (Stara Zagora) asker toplamaya başladı. Ali Paşa'nın ölümü ve Padişah'ın İstanbul'a doğru yola çıktığı haberi ona burada ulaştı. Padişah'ın tahtı Şehzade Ahmed'e bırakması korkusu depreşti.[306] Selim kararlılıkla payitaht üzerine yürüdü. Ağustos başında da baba ile oğulun orduları Çorlu havalisindeki Uğraş'ta karşı karşıya geldiler. Bu sefer savaşı kaybeden Selim, Kili'ye giden bir gemiye kapağı güç bela atıp oradan da en sonunda, güvenli olan Kefe'ye geçti.[307]

Böylelikle Ahmed'in hizbi yine devredeydi çünkü Korkud'un tahta dair ciddi ümitleri yoktu. Ahmed ise tahtı çantada keklik görmekteydi. Ancak Padişah ve divanın, hükümdarlığı Ahmed'e teslim etme girişimleri başarısız oldu. İktidarın el değiştireceğine dair ilk belirtiyle, 20 Eylül 1511'de, öfkeleri özellikle Ahmed'in taraftarlarını hedef alan yeniçeriler ayaklandı.[308] Selim ve adamlarının önceden tedbir aldığı belliydi. Ayaklanmayı, Selim'in hizbinin nüfuzunu güçlendiren bir dizi görevlinin değişikliği süreci takip etti.[309]

Bu esnada Ahmed, hiç olmazsa Anadolu'yu itaati altına alma-

305 Hammer, *GOR* II, 354.

306 Uluçay, "Selim" I, 90/Not 57.

307 Uluçay, "Selim" II, 87-90.

308 Uluçay, "Selim" II, 118-120.

309 Şehzade Ahmed'in eniştesi Hersekzade Ahmed, başvezaretten çekilerek en son ikinci vezir olan Koca Mustafa sadaret mührünü devraldı (Uluçay, "Selim" II, 122. Hammer, GOR II, 361. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 243). Fisher, *Foreign Relations*, 109/Not 50 (Sanuto, *Diarii* XIII, 186 v.d. ve 221'e dayanarak)'daki (Koca) Mustafa'nın azledilerek yerine sabıkan Mora sancakbeyi olan başka bir Mustafa'nın geçtiği bilgisi, dikkatle incelendiğinde geçerliliğini korumamaktadır. Sabık Mora Sancakbeyi'nin (Truhelka, *Spomenici*, 128'e dayanarak "Mustafa Juriševiæ") vezarete tayini, Selim'in tahta çıkmasından önce değildir. Selim'in ömrü boyunca iyi niyet beslediği Hadım Sinan Paşa, vezarete tayin olur, Yunus Paşa Rumeli beylerbeyliğini elde eder, Anadolu da Dukaginzade Ahmed Paşa'nın idaresine girer (Uluçay, "Selim" II, 122). Bu makam değişikliklerinden etkilenmeyen yegâne postun, 1510 başlarından beri Selim'in damadı Bostancıbaşı İskender'in elinde bulunan kapudan-ı deryalık olması manidardır.

yı denedi. Merkez'den tekrar tekrar Karaman valiliğini istedi; mevcut şartlardan dolayı bu talebi reddedilince de zor kullanarak Konya'yı aldı. Bununla da başkentteki yeniçerilere isyan için yeniden mükemmel bir bahane sunmuş oldu.[310] En sonunda, hasta hükümdar baskılara boyun eğerek Ahmed'in Anadolu'daki faaliyetine bir son verilmesi için ordunun kumandasını Selim'e devretmeyi kabul etti.

19 Nisan 1512'de Selim İstanbul'a vardı.[311] Birkaç gün sonra hedefine ulaşmıştı: Bayezid "kendi rızasıyla" tahttan feragate zorlanmış, Selim de Osmanlı Hanedanı'nın dokuzuncu padişahı ilan edilmişti (24 veya 25 Nisan 1512).[312]

İktidarını kaybeden hükümdar, hayata gözlerini doğduğu şehir olan Dimetoka'da yummak niyetindeydi. İstanbul'daki Eski Saray'da birkaç gün vakit öldürdükten sonra aralarında mutemedi olan Yunus Paşa[313] ile vezir Hadım Sinan Paşa'nın[314] da bulunduğu ufak bir maiyetle yola çıktı. Ancak bu ihtiyar için yolculuk, daha 10 Haziran'da Havza havalisindeki Abalar köyünde sona erecekti: Azrail ona yetişmişti.[315]

Hastalık, ihtiyarlık ve kederin Bayezid'in hayat ışığını söndürmüş olması ihtimal dışı değildir. Ancak Selim'in Yahudi hekimi vasıtasıyla babasını zehirletmiş olması akla daha yakın bir ihtimaldir. Selim'in hükümdarlığı henüz hiç de sağlam

---

310 Uluçay, "Selim" II, 121-124.

311 Önce Korkud iktidarı kendi eline geçirme ümidiyle metropole gelmişti ki bu baştan pek olacak iş değildi. Selim başkente ancak Korkud orayı terk ettikten sonra girdi (Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 8 v.d. Fisher, *Foreign Relations*, 110 v.d.).

312 Fisher, *Foreign Relations*, 111. Uluçay, "Selim" II, 126 v.d. Hammer, *GOR* II, 364. Tarihleme meselesi için bkz. Tansel, *Bayezit*, 306.

313 Speiser, *Selimname*, 40'a göre Yunus, "bir zamanlar Bayezid ile beraber büyümüştü". Paşa'nın kariyerinde bilinen ilk postun 1504 yılında kapıcıbaşılık olması ve Yunus'un ayrıca Bayezid'in torunlarından biri ile evli olmasına binaen Paşa'nın Bayezid'in akranı olması son derece uzak bir ihtimaldir.

314 Sanuto, *Diarii* XIV, 464.

315 Zaman ve mekân Yunus Paşa'nın bir mektubu (TSMA 6335) ile kesinlikle belgelenmiştir, bkz. Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 10 ve Tablo V/Belge III. Ayrıca bkz. Tansel, Bayezit, 308 v.d. (faksimile: 310'den sonraki görüntü).

değildi. Ahmed ve Korkud'a karşı yürüttüğü mücadele daha sona ermemişti. Yani vicdansız ve şiddete eğilimli yeni padişahın, vücudu tehlike kaynağı olan babasını ortadan kaldırmak için yeterince gerekçesi vardı.[316]

316 Bayezid'in zehirlendiği şayialarına dair haberler Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 11-14 ve ek I ve II'de bir araya getirilmiştir. Ancak burada verilen malzeme ile kesin bir sonuca varmak mümkün olmamaktadır.

AHMED B. BAYEZİD, Şehzade, (1465-1513), II. Bayezid'in dördüncü oğlu (annesi Bülbül Hatun), Çorum (1480-1485) ve Rum (1485-1512) valisi.

Şehzade Ahmed, muhtemelen hicri 870/miladi 1465 yılında, geleceğin padişahı Bayezid'in dördüncü oğlu olarak Amasya'da doğmuştur.[317] Ahmed'in annesi Bülbül Hatun, kocasına ayrıca bir kız (daha sonra Hersekzade Ahmed Paşa'nın hanımı olan Hundi)[318] ve Mahmud adında başka bir oğul daha doğurmuştur.[319]

Angiolello'ya göre 1474 civarında (yeni ölmüş bulunan) Şehzade Mustafa b. Mehmed-i Sani'nin tek çocuğu olan 14 yaşındaki kızı, amcaoğlu olan "Şehzade Bayezid'in ilk oğlu" Ahmed Çelebi ile evlendirilmiştir.[320] Ancak burada Ahmed'in kendisinden yaşça büyük kardeşi Abdullah ile karıştırıldığı açıktır.[321]

Şehzade Ahmed, hicri 885/miladi 1480'de İstanbul'da Eski Saray'da kardeşleri Şehinşah, Korkud, Mahmud, Alemşah ve Selim ile amcaoğlu Oğuz Han b. Cem ile aynı zamanda sünnet edilir.[322] Bu nedenle tertip edilen eğlencelerden sonra

317 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 233. Alderson, *Ottoman Dynasty*, Table XXIII, No. 581. Kpz VIII, 23 b – 24 b'ye göre Bayezid'in ilk oğlu Alâeddin çocuk yaşta ölmüştü; ondan sonra en büyük şehzade Abdullah idi; onu Şehinşah, Ahmed, Korkud, Mahmud, Alemşah, Selim ve 1487'de doğan Mehmed takip ediyordu.

318 Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 106.

319 Sanuto, *Diarii* V, 459. Bu bilgi, Bursa'daki bir sicil kaydıyla da doğrulanmaktadır, bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, 22/Not 2.

320 Babinger, *Mehmed*, 359 v.d.'nda verilmiştir.

321 Angiolello'nun, bu genç eşin daha sonra Manisa ("Masto") valisi olduğuna dair verdiği bilgi (Ursu, *Da Lezze*, 70), söz konusu şahsın ancak Kpz VII, Transkripsiyon 522/Faks. 590'a göre, 1480'den önce Saruhan valiliğini elde eden ve Şehzade Mustafa'nın kızıyla evlendirilen Abdullah olmuş olabileceğini göstermektedir.

322 Kpz VII, Transkripsiyon 521/Faks. 588. Ahmed muhtemelen daha çocukken babası onun en sevdiği oğlu olduğunu ifade etmişti; Kpz. VII, Transkripsiyon 523/Faks. 591'deki bir anekdot buna işaret etmektedir: II. Mehmed, sünnet olduktan sonra torunlarına, kendisini mi yoksa babaları Bayezid'i mi sevdiklerini sormuş. Umumi cevap "[Seni] sultanımızı daha çok severiz" olmuş. Yalnızca Ahmed,

Sultan Mehmed torunu Ahmed'i Çorum valisi tayin eder.[323]

Görüldüğü kadarıyla Şehzade, Bayezid'in hükümdarlığının ilk yıllarında da bu makamda kalmıştır. O zamanlar Çorum, Eyalet-i Rum'un bir parçası olup[324] Ahmed'in bu vilayette bulunduğu İbn-i Kemal tarafından zikredilmiştir.[325] Kendisine (ikametgâhı Amasya'da olmak üzere) bütün eyaletin valiliği görevinin verilmesinin hicri 890/miladi 1485 yılında olduğu anlaşılmaktadır.[326] Aynı yıl Hızıroğlu Mehmed Paşa vezaretten azledilip bir süre sonra Ahmed'in atabeyliğine tayin olunmuştur.[327]

Anlaşıldığı kadarıyla Şehzade, bu yılların savaş olaylarında faal olarak yer almamıştır. Gerek duyulduğunda o zaman lalası olan kişi, askeri çatışmalara sahne olan yerlere gönderilmiştir.[328]

Karaman'da hicri 906/miladi 1500 yılı yazında çıkan isyandaysa Şehzade bizzat savaş meydanına çıkmıştır. Endişe verici karışıklık haberleri, ordusunu toplayarak Larende'ye (bugünkü Karaman) yürümesine sebep olmuştur. Oradan da ortalıktan kaybolan Karamanoğlu Mustafa b. Hamza'nın takibini üstlenmeye çalışarak Taşili'ne geçmiştir. Ancak Şehzade'nin birliklerinin bütün yöreyi taramasına rağmen, aradıkları adamı bulmaları mümkün olmamıştır. Neticede Ahmed kış başında bir iş halledemeden Amasya'ya geri dönerek oradan hükûmete ayrıntılı rapor vermiştir.[329] Bu girişime Ahmed dışında Karaman Valisi Şehzade Şehinşah[330] ve onun oğlu

---

babası Bayezid'e daha düşkün olduğunu belirtmiş.

323 Kpz VII, Transkripsiyon 523/Faks. 590.

324 Krş. Gökbilgin, "Eyalet-i Rum", 51 vd.

325 Kpz VIII, 13 b ve 23 b.

326 Kpz VIII, 37 a/b. Bu yıl Şehzade Ahmed Asitane'ye gelerek pek çok hediye almış ve kendisine ayrıca Rum valiliği verilmiş.

327 Kpz VIII, 37 b. Şehzade'nin lalalarının bir listesi Kappert, *Amasya*, 70-79'da mevcuttur.

328 Mesela 1482'de Süleyman Paşa (Kpz. VIII, 13 b) ve 1484'de Yakub Paşa (Kpz. VIII, 35 b – 36 a). Ayrıca krş. Kappert, *Amasya*, 72 v.d.

329 Bihişti, 56 b – 57 b. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 109.

330 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 109.

Mehmed[331] de katılmıştı. Ertesi yıl ilkbaharda isyanın Mesih Paşa tarafından bastırılmasında Ahmed yer almamıştır. O devirden kalma bir belgeden anlaşıldığı üzere, daha Mayıs'ta Lâdik'teki yazlık sarayında bulunuyordu.[332]

Şehzade'nin her zaman müşahade edilen savaşçılıktan uzak doğası, aynı mizacı paylaşan ve Hersekzade Ahmed Paşa'nın 1503'te Venedikli dostu ve müzakere muhatabı Andrea Gritti'ye gizlice ifade ettiğine göre, oğlu Selim'in pervasız kişiliğinden korkan babasının sempatisini kazanmasını sağlamıştır.[333]

Hicri 913/miladi 1507 yılında Şah İsmail'in Osmanlı hududunu aştığına dair korkutucu haberler Şehzade Ahmed'e ulaşınca derhal İstanbul'a haber vererek birlikler düzmüş, Amasya ile Tokat arasında bir ordugâh kurmuş ve olayların gelişmesini beklemeye koyulmuştu. Yol ve geçitler süvari ve piyade birlikleri tarafından tutulmuştu.[334]

Ahmed'in aldığı önlemlerin pek de bölgesine görülmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Kızılbaş ordusu Sivas üzerinden Kayseri havalisine yürüyerek oradan Dulkadir Türkmenleri'nin topraklarına akınlar yapmıştır.[335] Safevi şahının süratle geri çekilmesi, ancak Osmanlı ordusunun hemen tamamının Ankara yöresine yürümesi ile olmuştur.

Ahmed'in küçük kardeşi Selim'le komşu olması tekrar tekrar sürtüşmelere yol açmıştır. Ruhi'nin bir haberine göre Selim'in bölgesinde, Ahmed'in bölgesi ile sınır teşkil eden bir yayla varmış. Selim de yazı tam orada geçirerek Ahmed'in iktidar sahasındaki halka baskınlar düzenlemekten geri kal-

331 Bihişti, 57 a.

332 Majer, "Ein Nišan des Osmanprinzen Ahmed", 327 (ayrıca bkz. 321 ve 323). Lâdik, Amasya'nın 40 km kadar kuzey kuzey doğusunda yer alır.

333 Kappert, *Amasya*, 74.

334 Kpz VIII, 113 b.

335 Kpz VIII, 114 b.

mamış, bunun sonucu da her iki kardeş arasında çatışmalar olmuştu.[336] Bu olaydan bir zaman sonra Selim, Padişah'a elçiler göndererek Şab Karahisar (bugünkü Şebinkarahisar) sancağını talep etmiş, ancak bu talebi reddedilmişti.[337] Selim şimdi de bu bölge için mücadele etmeye başlamış, zamanın sancakbeyine, sancakbeyliğini terk edip İstanbul'a gidene kadar baskı yapmış ve o gidince de sancağı bir çırpıda ele geçirivermişti. Selim ayrıca, bazı civar mahallerin idari bakımdan Şebinkarahisar'a bağlı olduğu bahanesiyle zor kullanarak ele geçirdiği araziyi büyütmeye de çalışmıştı. Selim sonunda Ahmed'in taraftarlarını tehdit etmek üzere komşu bölgeye bazı adamlar gönderdiğinde, Ahmed bu davetsiz misafirlerden kimilerini öldürtmüş, kimilerini de defetmişti. Ahmed de bir taraftan Rum vilayeti ordusunu teyakkuza geçirerek babasına bir şikâyetname göndermişti. Hasta padişah da bunun üzerine kavgalı oğullarına son bir ihtarda bulunarak birbirleriyle iyi geçinmelerini emretmişti.[338]

Selim'in (ister kendisi, ister oğlu Süleyman için olsun) Şebinkarahisar sancağını kendi hükümranlık sahasına katmaya çalışması karşısında Ahmed'in duyduğu öfkenin kaynağını, iddia edildiği gibi bu toprak parçasının kendi egemenlik sahasına yakınlığında aramamak lazımdır.[339] Ahmed'in öfkesinin

336 B, 188 b. Şebinkarahisar'ın (Karahisar-ı şarki veya – oradaki şap yataklarından dolayı – Şab Karahisar) kuzeydoğusundaki Balaban Dağları'ndaki bir bölge sözkonusu olmalıdır. Okutan, Şebinkarahisar ve civarı, 11, akla gelebilecek üç yayla zikreder: Saydere yaylası, Çatak yaylası ve Tohumluk yaylası. O vakitler Şebinkarahisar Eyalet-i Rum'a dâhildi (krş. Gökbilgin, "Eyâlet-i Rûm", 52). Bu vilayete dâhil olduğuna dair bir delil de H. G. Majer tarafından yayınlanan 1501 yılına ait bir belgede (bkz. Not 16) ve ayrıca Gökbilgin, *Edirne*, 480 v.d., No. 9'da verilen 1503 yılından kalma bir defter kaydında mevcuttur.

337 B, 188 b. Başka kaynaklara göre Selim, Şebinkarahisar'ı oğlu Süleyman için talep etmekteymiş; krş. Uluçay,"Selim", I, 77 ve Tansel, *Bayezit*, 259.

338 B, 189 a/b.

339 Krş. Tansel, *Bayezit*, 259/Not 8 (Şükri'nin Selimname'sinden pasaj) ve Uluçay, "Selim" I, 77/Not 31. Bu Ahmed'in hükümdarlık sahasına fazla yakın olma savının, bildiğim kadarıyla, yalnızca Selim'in tahta çıkmasından sonra kaleme alınan eserlerde geçmesi dikkat çekicidir. Bununla muhtemelen, Şehzade Ahmed'in hükümdarlık sahasında bulunan yüksek gelirli bir sancağın keyfi bir şe-

sebepleri ortadadır: Şebinkarahisar hem Ahmed'in valisi olduğu Rum vilayetinin bir parçasıydı, hem de tartışma konusu olan bu bölge zengin şap yataklarından dolayı büyük ekonomik öneme sahipti.[340]

Saray, Şebinkarahisar sancağının Şehzade Süleyman'a verilmesi talebini reddettikten sonra padişah, içlerinden birisini seçmesi için bir dizi başka sancağı teklif eder, ama Selim bunların hepsini geri çevirir.[341] Bunun yerine Bolu'yu ister. Ahmed yine itiraz eder: Bolu sancakbeyi, her an Amasya'dan İstanbul'a giden yolu keserek Ahmed'in tahta çıkmak üzere başkente gidişini engelleyebilirdi.[342]

1509 Haziran veya Temmuz'unda, taht kavgalarının çıkış noktasını teşkil eden bu sorun geçici olarak halledilir. Ahmed'in oğullarından Murad Bolu'yu, Selim'in oğlu Süleyman da yıllık 300 bin akçelik bir gelirle Kırım'daki Kefe'yi alır. Ruhi'nin verdiği bilgilere göre her iki şehzadeye de sancaklar aynı gün tevcih edilmiştir.[343]

Gittikçe güncelleşen veraset kavgalarında bizzat Bayezid, tahtın en sevdiği oğlu Ahmed'e kalmasını sağlamak için bir takım gayretler içine girer. Ruhi, Padişah'ın (muhtemelen 1510 civa-

kilde ilhak edilmesi girişimi, üstü örtülü bir şekilde ifade edilmek istenmiştir.

340 Selim'in iştahını özellikle Karahisar civarındaki Şabhane köyünün şap yatakları kabartmış olmalıdır (krş. Mordtmann/Planhol, "Karahisar", *EI*² IV, 579). Şap, boyama ve tabaklamanın yanısıra eczacılık, kuyumculuk ve sikke darbında da kullanıldığından mühim bir ihracat kalemiydi (bkz. Faroqhi, "Alum Production and Alum Trade in the Ottoman Empire", 154 v.d.). Karahisar havalisinden çıkan birinci sınıf şap, daha Ortaçağlarda Avrupa ticaretinde "alume di rocca di Colonna" (Colonna = Karahisar) adıyla tanınıyordu (bkz. Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au moyen-âge* II, 555 v.d.).

341 Tansel, *Bayezit*, 259 ve 267.

342 Uluçay, "Selim" I, 77. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 234.

343 B, 189 b (iki şehzade oğlunun adlarını ihtiva etmemektedir). B, hadiseyi hicri 13 Rebiülahir 915/miladi 19 Haziran 1509 olarak tarihlendirirken Ceyb-i Hümayun Defteri Murad'ın tayin tarihi olarak hicri 1 Rebiülevvel 915/miladi 19 Haziran 1509'u vermektedir (bkz. Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 110). (Esasen Süleyman'ın hükümdarlığı devrine ait olan) bir arşiv belgesi ise Süleyman'a sancak verilmesi tarihi olarak hicri 18 Rebiülahir/miladi 5 Ağustos 1509 tarihini taşır (bkz. Uluçay, "Selim" I, 77/Not 32).

rında) vezirleri Hadım Ali Paşa, Mustafa Paşa ve Hersekzade Ahmed Paşa'ya tahtı oğluna bırakma niyetini açarak fikirlerini sorduğunu bildirir. Bunu izleyen müzakerede bu isimler, Ahmed'in gerçi uygun aday olduğu, ama diğer şehzadelerin onun hükümdarlığını asla kabul etmeyeceği ve özellikle Selim'in Ahmed'in tahta çıkmasına isyan edeceği sonucuna varır. Bayezid, müzakerelerin sonucunu sorduğunda Ali Paşa bir şey söylemez. Buna mukabil Mustafa Paşa, saray halkının Amasya'dan gelecek herhangi birini kayıtsız şartsız desteklemeyeceği ve Ahmed'in tahtın varisi olarak ilanı edilmesinin bir isyana yol açacağı uyarısında bulunur.[344]

Ahmed'in en önemli destekçisi Vezir-i Azam Ali Paşa idi.[345] Bunun dışında Şehzade yalnızca eniştesi Hersekzade Ahmed Paşa ile diğer divan mensuplarına güvenebilirdi. Ahmed'in Anadolu'da Bolkar Dağları, Taşili ve Karaman'daki göçebe aşiretler arasında pek çok destekçisi vardı; özellikle Mıdıklı, Reyhanlı ve Turgudlulara güvenebilirdi.[346] Rumeli'de ise akıncılar ve beylerinden kuvvetli destek görmekteydi.[347]

Amasyalı şehzadeye açıkça muhalif olanlar ise Selim'in taraftarlarından olup Bayezid'in ihsanlarıyla bile saf değiştirmeye yanaşmayan yeniçerilerdi. Ahmed, "semiz ve şişman biri olarak savaşmaya hiçbir şekilde uygun olmadığından" Osmanlı seçkin birliğinin idealine hiçbir şekilde uymuyordu.[348]

---

344 B, 196 b – 197 a. Ayrıca krş. Sanuto, *Diarii* XI, 294. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 241 v.d., da Bayezid'in tahtı Ahmed'e bırakma arzusunu zikreder. Bunun için Padişah, bütün devlet erkânı, sancakbeyi ve subaşılarını, bir nevi seçim toplantısına katılmak üzere Edirne'ye çağırtmış.

345 Uluçay, "Selim" I, 70.

346 Uluçay, "Selim" II, 118 v.d. Burada Ahmed'in taraftarı olarak ayrıca Bayezid'in damadı Davudpaşaoğlu Mustafa, Ahmed'in lalası Yularkısdı Sinan, Tacüddin Bey ve oğulları Şah ve Hasan da zikredilmektedir. AG, 131'e göre Yunus Paşa da Ahmed'in hizbindendi.

347 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 237 (Şehzade Ahmed'in casuslarından birinin ifadesini havi bir belgeye dayanarak, TSMA 79993).

348 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 244 v.d. Bu, Sanuto, *Diarii* XIII, 222, tarafından da doğrulanmaktadır; burada ayrıca Şehzade'nin bir bacağının sakat olduğu da yazılıdır.

Şahkulu isyanı esnasında 1511 baharında Anadolu Beylerbeyi Karagöz (2) Paşa'nın yanı sıra Şehzade Ahmed ile Şehzade Mehmed b. Şehinşah'a da asilere karşı savaş meydanına yürümeleri emredilir.[349] Karagöz Paşa'nın ölümünden sonra Ali Paşa bizzat isyancılar üzerine sefere çıktığında Ahmed ve yeğeni Mehmed yine bu faaliyete katılma talimatı alır. Şehzadeler Altıntaş'ta[350] birlikleriyle Ali Paşa'nın kumandasındaki ana orduya katılır.[351]

Ali Paşa, Padişah'ın talimatıyla, bu sefer esnasında himayesi altındaki Ahmed'in yeniçerileri kazanmasını sağlamakla mükellefti ve ayrıca kendisi de bunu istiyordu. Codex Hanivaldanus'ta kayıtlı olduğu üzere "sanki otomatik olarak bu mevkie getirilmiş gibi cenk ehlinin rızasıyla hükümdar olarak tanınsın diye" resmi kumandayı ona tevdi etmeyi dener. Bu maksatla Başvezir askerlere hitaben bir konuşma da yapar; ancak yeniçeriler "Sultan Ahmed'i kabul etmeyi şiddetle reddeder". Bunun üzerine Şehzade, esas ordu ile beraber yürümeyip karargâhını da onlardan ötede kurar.[352]

Hükûmet kuvvetleri başlangıçta isyancıları Antalya'nın kuzeyindeki Kızılkaya Dağlarında kıstırmayı başarır. Ancak isyancılar çemberi kırmayı başardıktan sonra[353] Ali Paşa atlı birliklerle kaçanları kovalar, Şehzade Ahmed ile kendilerine at bulunamayan yeniçerileri de Kızılkaya civarında bırakır. Çok geçmeden Şehzade, Başvezir'in talimatı üzerine Afyonkarahisar'a gider. Orada 16 Rebiülahir hicri 917/miladi 13 Temmuz 1511 gecesi bazı yeniçerilerden Ali Paşa'nın er meydanında şehit düştüğü (5 Rebiülevvel/2 Temmuz) haberini alır.[354]

349 Uluçay, "Selim" I, 65.
350 Kütahya'nın yaklaşık 40 km güney güneydoğusunda kalan bir yer.
351 B, 198 a/b.
352 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 251.
353 B, 198 a/b (kesin değil). Uluçay, "Selim" I, 70 v.d.
354 Uluçay, "Selim" I, 71 v.d. (ve Not 25).

Ahmed için bu hadiselerin sonuçları vahimdi: Yeniçerilerin nezdindeki itibarı her zamankinden daha düşüktü. En nüfuzlu destekçisi de şehit düşmüştü. Şehzade'nin çatışmalar esnasında pasif kalması, halkın nazarında itibarının daha da düşmesine neden olur.[355]

Ancak o yaz Ahmed'in dikkatini meşgul eden başlıca husus, şüphesiz Ağustos başlarında Çorlu yakınlarında babasının birlikleri tarafından bozguna uğratılana kadar, hükümdarlık iddiasını bir niyetten gerçeğe döndürmek için etkileyici bir şekilde harekete geçen Selim'di.

Aşağı yukarı bu tarihte, hicri 917 Cemaziyülevvel'inin başlarında/miladi 27 Temmuz-5 Temmuz 1511 tarihinde, Ahmed başkente doğru yola koyulur. Bizzat Padişah da hicri 17 Cemaziyülahir 917/miladi 11 Eylül 1511 tarihinde oraya vararak tahtı Ahmed'e bırakma arzusunu tekrar eder.

Şehzade, görünüşte resmen babasının elini öpme arzusuyla gelmiştir. Sancağına dönüş yolunda hiç acele etmeyerek İstanbul'dan yarım günlük yoldaki Gebze'de konaklar. Orada, Bayezid'in tahttan çekilmesine dair devam eden müzakerelerin sonucunu bekler.

Yeniçeriler, Ahmed'in hükümdarlığını kabul etmeyeceklerini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde gösterir; buna mukabil en kararlıları Hasan Paşa olmak üzere[356] yüksek rütbeli devlet erkânının bir kısmı, ordunun taleplerini göz ardı etme çağrısında bulunur.[357]

Bunun üzerine Ahmed, Maltepe üzerinden Üsküdar'a vararak, lalası Yularkısdı Sinan'ı ağız aramak üzere İstanbul'a gönderdi.[358]

---

355 Uluçay, "Selim" I, 74.
356 B, 200 a/b.
357 Kreutel, *Bayezid/*Haniv.261 v.d.
358 Uluçay, "Selim" II, 120.

Divan'da Ahmed lehine karar çıktıktan sonra İkinci Vezir Koca Mustafa Paşa, Şehzade'yi karşılamak ve törenle getirmek üzere Üsküdar'a geçer. Bu, yeniçeriler için isyan vesilesi olur. Ahmed'in yüksek rütbeli taraftarlarının mal ve mülklerini talan ve yağma ederler. Bu taraftarların büyük bir kısmı canlarını zor kurtarır.[359] İsyanın hicri 27 Cemaziyülahir 917/miladi 20 (!) Eylül 1511 tarihinde çıktığı tahmin edilmektedir.[360]

Ahmed'in yakın zamanda tahta çıkma şansının hiç olmadığının böylelikle belli olması üzerine Padişah, bu en sevdiği oğlunu – elbette bu hüsranın acısını dindirecek hediyelerle – gerisin geri Amasya'daki sancağına gönderir.[361]

Ahmed artık tahtı zorla alması gerektiğini anlayınca, bilinçli olarak Anadolu'daki iktidarı eline geçirmeye başlar, memuriyetlere kafasına göre adam tayin eder ve hükmünü icra eden bir hükümdar edasıyla hareket eder.[362] İlk olarak o sırada yeğeni Mehmed b. Şehinşah'ın vali olarak görev yaptığı Karaman vilayetine özel ilgi gösterir. Çeşnigirbaşısını tekrar tekrar saraya gönderir ama Karaman valiliği taleplerine kulak verilmez.[363]

1511 Kasım'ı başlarında Ahmed Yenişehir'de kalırsa da[364] Karaman üzerine yürümek niyetinde olduğunu saklamaz. Mehmed ilk başta amcasının Konya'ya bir saldırı düzenle-

---

359 B, 200 b – 201 a.

360 Uluçay, "Selim" II, 120 v.d./Not 7 (Tarihler Hristiyan takvimine çevrilirken Müslüman takviminde günün hava karadıktan sonra başladığı unutulmamalıdır). Bu bilgi Sanuto, *Diarii* XIII, 185, tarafından doğrulanmaktadır. B, 201 a, ise vakayı hicri 29 Cemaziyülahir 917'ye tarihlemektedir.

361 Sanuto, *Diarii* XIII, 358. Ayrıca bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 109.

362 Uluçay, "Selim" II, 120 v.d. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 245'de Bayezid'in "Ahmed'in, babasının izniyle denizin öte tarafında, Anadolu'da hükümdarlık haklarını eline alabilmesini, kendi tam iradesiyle hükümet edebilmesini ve vilayetlerin babasına olan meylini kendisine mal etmesini mümkün kılacak ve bütün bunlara asla karşı çıkmayacak derecelerde" muhabbet beslemekte olduğunu belirtilmektedir.

363 Tansel, *Bayezit*, 292.

364 Bkz. Uluçay, "Selim" II, 121 v.d./Not 9. Burada söz konusu olan, Bursa'nın 55 km. doğusundaki kasaba olabilir.

mek amacıyla Akşehir'de kışlamasından korkar. Bu yüzden Mehmed, Yukarı Karaman'dan Akşehir'e adam göndererek orada Ahmed'e konak olabilecek bir bina kompleksini yaktırır. Ancak bu, (hicri 14 Ramazan 917/miladi 5 Aralık 1511 tarihinde) kente doğru esen rüzgârın bütün şehri bedesten ve çarşısıyla birlikte tutuşturmasıyla, korkunç bir yangın felaketine sebep olur.[365] Yine de bu, hicri Şevval 917 başı/miladi 22-31 Aralık 1511 tarihinde Akşehir'de çekilen ve bu şehzadenin tuğrasını taşıyan bir beratın da ortaya koyduğu üzere, Ahmed'in ilerlemesini engellemez.[366]

Az sonra 1512 Ocak'ında[367] Konya'yı kuşatır. Çok geçmeden Mehmed, şehri amcasına terk etmeye mecbur kalır; o da böylece fiilen Karaman'ı ele geçirmiş olur.[368] Artık Ahmed'in başkentteki nüfuzlu savunucuları da, himaye ettikleri şehzadenin devlet otoritesine karşı geldiğini görmemezlikten gelemezler. Yeniçeriler de bu bahaneyle kazan kaldırarak yaşlılık ve hastalıktan bitap düşmüş padişahı, Ahmed'e karşı bir ordunun başına geçirmek üzere Şehzade Selim'i Kefe'den geri çağırmaya mecbur bırakırlar.

Selim'in tahta çıkmasından (24 veya 25 Nisan 1512) sonra Ahmed, Anadolu'da iktidarı ele geçirme çabasını artırır; kendini Konya'da hükümdar ilan eder, memurlar tayin eder, vergi tahsil eder ve asker toplar. Nisan sonunda, Bursa'nın yıllık gelirinin (salyane) torunu Mehmed b. Murad'a akmasını emreder. 1512 Haziran'ında Ahmed'in oğlu Alâeddin babasının talimatıyla Bursa'yı – geçici olarak – mülkiyetine alır, oradaki devlet hazinesine el koyar ve halka ağır vergiler yükler.[369]

Bu arada, Ahmed tarafından Amasya'nın korunmasıyla va-

365 B, 201 a/b.

366 Uluçay, "Selim" II, 121 /Not 8 (Belge, Niğde sancağının yeniden verilmesi hakkındadır).

367 Sohrweide, "Safaviden", 158/Not 400. Sanuto, *Diarii* XIII, 521. Ayrıca bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 109/Not. 52.

368 Uluçay, "Selim" II, 124. Sohrweide, "Safaviden", 158.

369 Uluçay, "Selim" II, 132.

zifelendirilmiş olan oğlu Murad, Kızılbaşlarla endişe verici bir maceraya girişmiştir. Başlangıçta muhtemelen yalnızca onların yardımıyla Rum'daki iktidarı ele geçirme ve aynı zamanda Ahmed taraftarlarını takviye etmeyi ummaktaydı. Ancak çok geçmeden bütün Rum vilayetinde isyan baş gösterir. 1512 Nisan'ı ortalarında bütün Amasya Kızılbaşların elindeydi. Aynı sıralarda Şah İsmail, Erzincan Valisi Nur Ali Halife Rumlu'yu Murad ve isyancılara destek vermeye gönderir. Bu arada Ahmed, lalası Yularkısdı Sinan Paşa'nın kumandasındaki birliklerini isyancıların üzerine yürütmüştür. Şehzade Murad, davasını kaybedilmiş görerek Şah İsmail'e kaçar. Nur Ali ile Sinan Paşa, sonunda 20 Cemaziyülevvel 918/miladi 20 Temmuz 1512 tarihinde Koyulhisar'da[370] karşılaşırlar; savaş Lala'nın korkunç bir bozguna uğramasıyla sonuçlanır.[371]

Bu arada Ahmed de Konya'dan Afyonkarahisar'a geçmiş ve burayı kendisine ana askeri üs yapmıştır. Orada asker topladıktan sonra yaz başlarında Sivrihisar'a, oradan da Ankara'ya geçer; Ankara'ya 14 Cemaziyülevvel/28 Temmuz'da vardığı tahmin edilmektedir.[372]

Bayezid'in 10 Haziran 1512'de ölümüyle Selim'in Anadolu'da Ahmed'e karşı yürümesinin önünde bir engel kalmamıştır. Ahmed, Rum'daki Kızılbaş ayaklanmasından dolayı asıl savaş gücünün ancak cüzi bir kısmına sahip olduğundan, zaman Selim'in bir askeri müdahalesi için son derece uygundur. Böylece de yeni padişah hicri 15 Cemaziyülevvel/miladi 29 Temmuz tarihinde kardeşiyle savaşmak üzere İstanbul'dan hareket eder.[373]

Ahmed'in Selim'le doğrudan bir savaşa girecek gücü asla yoktu. Bu yüzden mecburen, anlaşılan oradaki birliklerini ya da daha doğrusu bunların kalıntılarını tekrar kendi etrafında

370 Tokat'ın yaklaşık 150 km. doğusunda.

371 Sohrweide, "Safaviden", 158-160. Uluçay, "Selim" II, 127-130.

372 Uluçay, "Selim" II, 134 v.d.

373 Uluçay, "Selim" II, 135.

toplamak üzere doğuya, Amasya yönüne kaçar. Bu da batıdan ilerleyen Selim'in savaşmadan gittikçe daha fazla arazi ele geçirmesine imkân verir.[374]

Gittikçe nazikleşen durumuna rağmen Ahmed, oğlu Murad'ın Kızılbaşlarla işbirliği yaparak Şah İsmail'in cömert askeri yardımına nail olmak yolundaki her türlü teklifini reddeder.[375] Ayrıca Ahmed, Şah İsmail'in gözünde ancak satranç tahtasındaki bir piyon olduğunun da farkında olmalıdır.

Durumunun ne kadar ciddi olduğunun herhâlde gayet farkındadır ki oğlu Murad'ın lalası Hüseyin Bey'i, [376] olası bir ilticayı görüşmek üzere Mısır'a gönderir. Ahmed'in oğulları Süleyman ve Alâeddin'in de[377] elçiye refakat ettiği anlaşılmaktadır.[378] Ancak Memluk başkentinde Ahmed'in talebi pek de sıcak karşılanmaz. Anlaşılan dış siyasetin durumu, Nil kıyısında yeni bir Cem vakası için pek de uygun değildi.[379]

Bu arada Selim'in, Ahmed taraftarlarının ileri gelenlerinden bazılarını kendi tarafına çekmeyi başardığı anlaşılıyor. Birleşemeyen bu iki kardeşin ikisiyle de hısım olan Davudpaşaoğlu Mustafa bunlardan biridir. Selim onu sancakbeyi olarak Amasya'ya tayin etmiş,[380] Mustafa da şehri savunmak için elinden geleni ardına koymayacağını açıkça belli edince, Ahmed Samsun havalisine

---

374 Ay. yer, 136 v.d.

375 Uluçay, "Selim" II, 139 v.d./Not 49.

376 Bu Hüseyin Bey'in, Şehzade Mehmed b. Bayezid'in Kefe'deki son lalası ile aynı kişi olması mümkündür, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 472/No. 13. Bu Hüseyin'in akıbeti bilinmiyor. Tarihsiz bir mektuptan, yalnızca, Mısır'da öldüğü için Lala'nın Amasya'daki bütün malvarlığının müsadere edildiği anlaşılmaktadır (Uluçay, "Selim" II, 138, Not 44). İbn İyas kendisini zikretmemektedir.

377 İbn İyas (Wiet, *Ibn Iyas* II, 271) Şehzade Süleyman b. Ahmed'in gelişini hicri 6 Zilkade 918/miladi 13 Ocak 1513 Perşembe olarak verir. Hicri 18 Safer 918 (Pazar)/miladi 25 Nisan 1513 (Pazartesi) tarihinde Kahire'nin Bulak semtinde vebadan ölmüş (Wiet, *Ibn Iyas* II, 283 v.d. ve 287). Şehzade Alâeddin de hicri 8 Rebiülevvel 918/miladi 14 Mayıs 1513 tarihinde Kahire'de yine vebadan ölmüştür (Wiet, *Ibn Iyas* II, 286 v.d.).

378 Uluçay, "Selim" II, 138 v.d. (bilhassa ayrıca Not 46).

379 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 249/Not 1.

380 Uluçay, "Selim" II, 137.

kaçmıştı. Anlaşılan para ve asker eksikliği işini zorlaştırmıştır. Tokat üzerinden Divriği'ye geçerek oradan Dulkadiroğlu Alâeddin ile onun toprağına geçici olarak sığınmak üzere temaslarda bulunur.[381]

Ahmed sonunda Divriği'den Osmanlı sınırının öte tarafındaki Darende'ye geçerek silahtarbaşısı Mahmud Bey'i bir mektupla Selim'e gönderir. Bu mektupta Ahmed, kardeşine bir barış teklifinde bulunur ama aynı zamanda Karaman vilayetine egemen olmayı da talep eder.[382] Tahmin edilebileceği gibi Selim'in cevabı (hicri 918 Şaban'ı başı/miladi 1513 Ekim'i ortaları) ret olur. Selim, Ahmed'e yalnızca daimi olarak başka bir İslam ülkesinde ikameti kabul etmesi halinde uygun bir yıllık vermeyi kabul eder.

Selim 1512 Kasım'ında Bursa'da kışlarken Ahmed ani bir saldırıyla Amasya'yı ele geçirerek Sancakbeyi Davudpaşaoğlu Mustafa Paşa'yı esir alır,[383] saf değiştirmesini affeder ve lütfederek onu tekrar – veziri olarak – kabul eder.[384]

Ahmed, saraydaki ileri gelen taraftarlarından artık saltanatı devralmasını talep eden mektuplar alır. Ancak bunların büyük kısmının, Selim'in Ahmed'i kandırarak batıya çekmek için yazdırdığı sahte mektuplar olduğu anlaşılmaktadır. Ve bunu başarmıştır da. Ahmed arkasında oğlu Osman'ı vekil olarak Amasya'da bırakarak Bursa'ya doğru hareket eder. Yolda yalnızca yerel kuvvetlerle yaptığı savaşları kazanmakla kalmaz, kendi ordusunun kuvvetini de hatırı sayılır derecede artırır.

İki kardeş arasındaki kader anı hicri 8 Safer 919/miladi 15 Nisan 1513 tarihinde Yenişehir Ovası'ndaki karşılaşmada

381 Ay. yer, 139 v.d.

382 Bu mektubun metni Uluçay, "Selim" II, 140 v.d.'nda tamamen eksiksiz olarak verilmemiştir. Orada eksik olan muhtevası anlamlı satırı Tansel, tamamlamak babında *Selim*, 10/Not 57'de zikretmektedir.

383 Uluçay, "Selim" II, 141 v.d.

384 Uluçay, "Selim" III, 191. Ancak Mustafa Paşa, kaçmak için yalnızca fırsat kolluyordu, ay. yer, 193/Not 69.

vuku bulur. Ahmed şeytani bir zekâyla düzenlenmiş sinsice bir hilenin kurbanı olduğunu ancak o zaman anlar. Mücadelenin sonucu başlangıçta belli olmasa da çok geçmeden Selim'in savaş yönetiminin üstünlüğü ortaya çıkar. Savaşın kaybedildiğinden şüpheye artık mahal kalmadığını gören Ahmed, İzmit'e doğru kaçmaya çalışırken yakalanarak Selim'in (kısa bir süre önce Şehzade Korkud'u da öldüren) kapıcıbaşısı Sinan Ağa tarafından boğulur. Bursa'da kardeşi Şehinşah'ın yanına gömülür.[385]

Ahmed'in oğlu Osman, hicri 8 Rebiyülevvel 919/miladi 14 Mayıs 1513 tarihinde Amasya'da boğdurulur, aynı sıralarda İran'a kaçmış olan Şehzade Murad'ın oğullarından Mustafa da aynı kaderin kurbanı olur.[386]

385 Uluçay, "Selim" III, 192-197.

386 Şehzade Murad b. Ahmed'in başka bir oğlu, daha hicri 918 Receb'inde/miladi 1512 Eylül'ünde Amasya'da öldürülmüştü (Uluçay, "Selim" III, 198 v.d.). Murad 1517'de İran'da ölür; muhtemelen zehirlenmiştir (bkz. Mantran, "Kasım", *EI*[2] IV, 716). Ahmed'in başka bir oğlu olan Kasım, babasının ölümünden sonra Mısır'a kaçar. Memlukler, Selim'e karşı mücadelelerinde onu siyasi silah olarak kullanır. Kasım, Selim'in Kahire'de bulunduğu zaman zarfında saklanmayı başarır; ama hicri 17 Muharrem 924/miladi 29 Ocak 1518 tarihinde yakalanarak zindana atılır ve sonunda boğdurulur (bkz. Uzunçarşılı, "Memluk Sultanları yanına iltica etmiş olan şehzadeler", 533-535).

AHMED, GEDİK, (? – 1482), İshak Paşa b. İbrahim'in damadı. İç oğlanı (II. Murad–devrinde), Rum beylerbeyi (II. Mehmed devrinde), Anadolu beylerbeyi (yaklaşık 1464-1470?), vezir (1470-1474/5; 1481-1482), başvezir (1474/5-1477), kapudan-ı derya ve Avlonya sancakbeyi (1478-1481).

Gedik[387] Ahmed muhtemelen Sırp asıllı idi.[388] İç oğlanı[389] olarak II. Murad'ın hizmetine girse de askeri rütbesine ilk olarak II. Mehmed devrinde nail oldu. Kısa süreliğine Rum beylerbeyi oldu,[390] dolayısıyla geleceğin padişahı Bayezid'in ilk lalalarından biri olmuş olabilir.

Oruç'a göre Ahmed hicri 865/miladi 1461 tarihinde, vezarete terfi eden İshak Paşa'nın yerine Anadolu beylerbeyi oldu.[391] Ancak hicri 868/miladi 1463-4 yılı Ankara tahrir defterinde hâlen Anadolu beylerbeyi olarak İshak Paşa'nın adı geçtiği için bu bilgi doğru olamaz.[392]

Ahmed'in İshak Paşa'nın kızlarından biri – muhtemelen Şehzade (Fahrünnisa?) Hatun veya Hafsa Hatun[393] – ile ne zaman evlendiği belli değildir.

Hicri 856/miladi 1461 yılında Ahmed (belki daha Rum beylerbeyi iken) Koyulhisar Kalesi'ni alır.[394] Anadolu beylerbeyliğine tayini muhtemelen hicri 868/miladi 1463-4 veya hicri 869/miladi 1464-5 yıllarına tarihlendirilmelidir. Hicri 875/miladi

---

387 Ahmed'in lakabına dair tartışmalar için bkz. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", *İA* I, 198.

388 Ursu, *Da Lezze*, 108 ("era nato in Servia").

389 İnalcık, "Ahmed Paşa. Gedik", *İA* I, 292.

390 Kpz VIII, 19 a. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, Ahmed'i zikretmez.

391 P, 80/2 b; Pa, 117 b. Kpz VII, Transkripsiyon 184/Faks. 190, burada Oruç'u takip eder. Herhâlde bunu takiben İnalcık, "Ahmad Pasha Gedik", 292.

392 Bkz. İnalcık, *Fatih devri üzeride tetkikler ve vesikalar* I, 83/Not 67.

393 Krş. Tamer, "İshak Paşa'nın vakfiyeleri ve vakıfları", 118. Ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 430/Not 677.

394 Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 192/Not 3 (İdris, Ali ve Sadeddin'e dayanarak). Koyulhisar Tokat'ın yaklaşık 150 kilometre doğusundadır.

1470 tarihine kadar Oruç'ta bu makamda zikredilir.[395] Hicri 873/miladi 1469 yılında Paşa, Karaman'da bazı askeri başarılar elde eder ve (o zamana kadar Saruhan valisi olarak Manisa'da bulunan) Şehzade Mustafa b. II. Mehmed'i Karaman valisi olarak yeni vazifesine alıştırır.[396] Hicri 875/miladi 1470 yılında Ahmed'in Eğriboz (Euboia; Negroponte) fethine katıldığı bildirilmektedir.[397] Aynı yıl Kemal Paşa ölür ve Gedik Ahmed ondan boşalan vezaret makamını devralır. Ahmed'den boşalan Anadolu beylerbeyliği makamı da daha sonra (?) rakibi olacak olan Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa'ya verilir.[398]

Hicri 876/miladi 1471 tarihinde Gedik Ahmed Alanya'yı alır.[399] Bunu İçel ve Karaman'daki fetihler takip eder.[400] Hicri 878/miladi 1473 tarihinde Otlukbeli Savaşı'na katılır. Burada – Neşri'de kısaca zikredildiği[401] ve Hanivaldanus'da daha etraflıca nakledildiği[402] üzere – o esnada şehzade olan Bayezid ile Gedik Ahmed arasında, Hammer'in daha sonra Paşa'yı idama götüren sebeplerden biri addettiği meşhur sürtüşme gerçekleşir.[403]

Hicri 879/miladi 1474-5 tarihinden itibaren Ahmed başvezir olarak anılır.[404] Aynı yıl Karaman'da Ermenek, Manyan ve Si-

395 Hicri 866/miladi 1461-2 – hicri 875/miladi 1470 için P, 82 a – 83 b; Pa, 119 a – 121 a.

396 P, 83 a; Pa, 120 b. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 194, Oruç'un verdiği bu bilgiden, Ahmed'in Şehzade'nin lalalığına tayin edildiği sonucunu çıkarmaktadır. Ancak Ahmed'in bu memuriyete geçtiğine dair bir delil henüz tespit edilememiştir.

397 P, 83 b; Pa, 121 a.

398 Kpz VII, Transkripsiyon 303 v.d./Faks. 325. P, 83 b ve Pa, 121 b'ye göre Ahmed'in vezarete tayini ancak hicri 876/miladi 1471-2'de vuku bulmuştur. Orada Anadolu beylerbeyliği makamında halefi olarak Davud Paşa'nın adı verilmektedir.

399 P, 83 b; Pa, 121 b. GApz, 166-168; Apz, 173-175; Kreutel, *Hirtenzelt*, 244-247. Neschrî I, 205 v.d./II, 292-294. Kpz. VII, Transkripsiyon 309-311/Faks. 332-335.

400 P, 87 b; Pa, 125 b. Neschrî I, 206 v.d./II, 294. Kpz VII, Transkripsiyon 312-316/ Faks. 335-340.

401 *Neschrî* I, 211/II, 300.

402 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 187 v.d.

403 Hammer, *GOR* II, 284 v.d. Ayrıca krş. Kissling, "Personalpolitik", 108.

404 Kpz VII, Transkripsiyon 382/Faks. 419. Demek ki Ahmed Paşa, 18 Temmuz 1474'te idam edilen Başvezir Mahmud Paşa'nın halefi idi. İnalcık, "Ahmad Pasha Gedik", 293'e göre Ahmed bu tayine kadar ikinci vezir idi. P, 89 a ve Pa, 127 a onu hicri 881/miladi 1476-7 yılında başvezir olarak anmaktadırlar. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 195 ve Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 492, Paşa'nın, Cem'in Karaman valiliğine getirilmesinden sonra ona lala tayin

lifke hisarlarını zapteder.[405]

Ertesi yıl II. Mehmed, başvezirini Kırım üzerine sefere gönderir; Ahmed burada hicri 880 Safer'inde/miladi 1475 Haziran'ında Kefe'yi alır.[406] Kemalpaşazade'ye göre, Paşa dönüşte biraz fazlaca kendinden emin tavırlarıyla II. Mehmed'in canını sıkmıştır.[407]

Sonunda Ahmed, hicri 882/miladi 1477 yılında, Arnavutluk'taki İskenderiye (İşkodra; Shkodër) üzerine yürümeyi reddedince hiddetlenen Padişah onu Rumeli Hisarı'na ("Yeni Hisar kullesinde") hapsettirir.[408] Rivayete göre Arnavutluk seferinde Padişah'a mir-i alem sıfatıyla refakat eden genç Hersekzade Ahmed'in delaletiyle Ahmed bir yıl sonra serbest bırakılarak[409] kapudan-ı deryalığa ve Avlonya (İtalyanca Valona, Arnavutça Vlorë) sancakbeyliğine atanır.[410]

---

edildiğini, Mahmud Paşa'nın idamından sonra da başvezir olduğunu yazmaktadırlar. Ancak bu görüşün zayıf noktası, her iki vaka arasındaki zamanın kısalığıdır: (Cem'in Karaman'da halefi olarak vazife aldığı) Şehzade Mustafa, Haziran 1474'de ölmüş (bkz. Babinger, *Mehmed*, 360), bundan ancak bir ay sonra da Mahmud idam edilmiştir.

405 Kpz VII, Transkripsiyon 382 v.d./Faks. 419 v.d. Pa, 125 b. P, 87 b hicri 878/miladi 1473-4 yılını vermektedir ki bu yanlıştır. Ermenek, Konya'nın güneyinde, Silifke bunun güney-güneydoğusunda, Kilikya sahilinde, Manyan da bugünkü Karaman (Larende) şehrinin batı-güneybatısında yer alır.

406 Kpz VII, Transkripsiyon 383-391 /Faks. 420-427. GApz, 175-178; Apz, 182-184; Kreutel, *Hirtenzelt*, 256-260. Neschrî I, 213-215/II, 302-304.

407 Kpz VIII, 19 a. II. Mehmed'in burada 19 b'de aktarılan Ahmed'in kolay kolay ezilemeyeceğine dair tespiti, bu noktada Paşa'nın idamını mazur göstermeye katkıda bulunmak için konmuş olmalıdır.

408 Kpz VII, Transkripsiyon 469/Faks. 522 v.d. Ayrıca krş. İnalcık, "Mehmed II.", *İA* VII, 513. Yeni Hisar'ın Rumeli Hisarı ile bir olduğunun tespiti için bkz. Eyice, "Rumeli Hisarı", *İA*, IX, 773.

409 Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 195. Etraflı (Ali ve Solakzade'ye dayanarak) Heller, *Ahmed Paša*, 17 v.d.

410 Kpz VII, Transkripsiyon 470/Faks. 523. Kapudan-ı deryalık ile normalde yalnızca Gelibolu sancakbeyliği bağlantılıydı (bkz. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye teşkilâtı*, 414). Avlonya sancağına tayinin sebebi şüphesiz, İtalya üzerine planlanan ve (konumunun en yakın olmasından dolayı) Avlonya'nın en uygun hareket noktasını teşkil ettiği sefer idi.
P, 90 a ve Pa, 128 b, Ahmed Paşa'nın tutuklanmasını zikretmeseler de vezaretten azliyle Gelibolu'da kapudan-ı deryalığa tayinini zikretmektedirler. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 195 v.d.'na (herhâlde Sadeddin ve Solakzade'ye dayanarak, krş. Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 470/Not 1) göre Paşa serbest bırakıldıktan sonra önce Selânik sancakbeyi olmuş, kapudan-ı derya ve Avlonya sancakbeyi olması ise ancak bundan sonra vuku bulmuştur.

Hicri 884/miladi 1479'da Kefalonya (Yunanca: Kephallenia) ile Ayamavra'yı (İtalyanca Santa Maura; Yunanca Lefkada) alır.[411] Hicri 885/miladi 1480'de Sultan Mehmed onu bir donanmanın başında Otranto üzerine gönderir; o da Ağustos 1480'de Otranto'yu ele geçirir.[412]

Bu muhteşem kumandanın belki de tek tasviri, o dönemden kalma bir Apulya kaynağında mevcuttur: Buna göre Paşa, "cılız, kara kuru, iri burunlu, köse, orta boylu, asık suratlı, canavar ruhlu, son derece cimri, alçak ve ahlaksız" imiş. Alay olsun diye paşalığa terfi olunmuşmuş; zira önceden hizmetkâr, iç oğlanı (staffiere) imişmiş.[413]

II. Mehmed 3 Mayıs 1481'de öldüğünde Ahmed Avlonya'da kalmaya devam ederek İtalya'da başka fetihler için için yeni birlikler tertip eder.[414]

Ahmed'in kayınpederi İshak o tarihte İstanbul muhafızı idi. Bayezid'in tahta çıkmasının sağlanmasında önemli bir rol oynamıştı. Uzaktaki damadının yeniçeriler nezdindeki itibarı bu hususta kendisine epeyce yardımcı olmuş olacaktır.

Ahmed Paşa, kayınpederinin o vakitler aldığı önlemlere doğrudan katılmış veya İshak ile Hamzabeyoğlu Mustafa arasındaki iktidar mücadelesine fiilen karışmış gözükmemektedir.

---

411 Kpz VII, Transkripsiyon 470-473/Faks. 524-527. P, 90 b. (Ayamavra eksik). P, 148 a; Kreutel, *Bayezid*, 152; Kpz VIII, 104 a (yalnızca Ayamavra).

412 Kpz VII, Transkripsiyon 507-517/Faks. 571-583. Neschrî I, 217/II, 307. P, 91 a ve Pa, 130 a, ayrıca Ahmed Paşa'nın Otranto seferinden önce tekrar vezarete tayin olunduğunu bildirmektedirler. Ancak bu bilgi, diğer kaynaklarca doğrulanmamaktadır.

413 Babinger, *Mehmed*, 430.

414 Ursu, *Da Lezze*, 114. Gerçi Kpz VII, Transkripsiyon 518/Faks. 585 Ahmed'in, Mehmed'in ölümünü Otranto'da haber aldığı izlenimini verse de burada Angiolello'nun tasvirini tercih etmek daha doğru olur; zira bu Vicenzalı bu zamana bilinçli olarak tanıklık etmiştir. Ayrıca tasvir edilen tedbirlerden anavatanı olan İtalya'nın da etkilendiği unutulmamalıdır. 1469 doğumlu olan Kemalpaşazade'nin ise bu devir hakkında kendi gözlemlerine dayanarak haber vermesi pek mümkün değildir.

Daha ziyade, Gedik başkentte olan biteni, o zaman için tasarlamış olduğu İtalya seferi planlarını bozan bir huzursuzluk kaynağı olarak görmüşe benzemektedir. Angiolello, Ahmed'in sefere çıkmaya hazır vaziyette, birlikleriyle Avlonya'da Gelibolu'dan gelecek donanmanın gelişini beklediğini yazar. Ancak bu, iktidar değişikliğinden sonra iptal edilmiştir.[415]

Muhtemelen İshak, İstanbul'da cereyan eden önemli olaylardan damadını haberdar etmekteydi. Ancak Ahmed'in bizzat gelmesini başta pek de istememiş olabilir. Gedik Ahmed'in esneklikten nasibini almamış katı tabiatı,[416] iktidara giden yolda İshak'a ancak ayak bağı olabilirdi.

Ahmed'in Bayezid'in tarafına geçmesi herhalde İshak ile epeyce önceden konuşulmuş olmalıdır. Gedik'in kararının sebepleri hakkında ancak tahmin yürütmek mümkündür. Tutumunun sağlam iktisadi nedenleri de olan kayınpederinin tavrına sadakat bunda belli bir rol oynamış olabilir. Yeniçerilerin Bayezid'e eğilimli olması da Ahmed'in üzerinde herhangi bir etki yaratmamış olamaz. Ancak buna rağmen, onun gibi bir savaş adamı için önemli olan Mehmed'in yayılma politikasının devamı olmuş olmalıdır ki bu Cem'den bekleniyordu. Bunun dışında bir arşiv belgesinden anlaşıldığı üzere Ahmed'in Cem'in ailesiyle bugün mahiyetini kesinlikle tespit edemediğimiz bir ilişkisi vardı. Bütün bunlar Bayezid'in safında yer almasını biraz kendi içinde çelişkili kılmaktadır.

Gedik'in, Hersekzade Ahmed ve Paleolog hanedanı mensubu Mesih gibi nüfuz sahibi mühtedilerle çok iyi ilişkileri olduğu bellidir. Ordu içerisindeki konumunun ne derece kuvvetli olduğu, 20 yıla yakın süren kumandanlık kariyeri boyunca hemen hemen hiçbir yenilgiye uğramamış olmasından anlaşılır. Yani Ahmed'in, İshak Paşa'nın şahsi iktidarı üzerindeki

415 Ursu, *Da Lezze*, 170.
416 Kpz VIII, 19 b.

etkisini ne kadar vurgulasak yeridir denebilir.

Bayezid'in tahtı devralması karşısında Gedik'in sevinci başlangıçta kesinlikle belirli sınırlar içerisinde kalmıştır. Şimdilik Paşa her şeyden önce Güney İtalya'daki seferin gereği gibi yürümesiyle ilgileniyordu. Donanma olmadığı için yeni hükümdara başvurur: Bayezid herhâlde, babasının son derece bilgece, büyük ümitlerle ve onca zorluklara rağmen hayata geçirdiği Otranto Seferi'ni tehlikeye düşürmeyecektir. Eğer kendisine hisarı kurtarma izni verilmezse Otranto'yu tekrar kaybetme tehlikesi söz konusu olabilirdi. Onun için de donanmayı şimdi Avlonya'ya göndermek yerinde bir karar olacaktı.[417]

Bu sırada Bayezid'in başka dertleri vardı. Hükümdarlığı hiçbir şekilde güvende değildi ve daha önünde Cem'le askeri bir çatışma vardı.[418] Angiolello sözlerine, Padişah'ın bu yüzden Ahmed'in elçilerini, Paşa'nın her türlü eylemi bırakarak etrafına topladığı bütün birlikleriyle başkente gelmesi emriyle Avlonya'ya geri gönderdiğini belirterek, devam eder. Bunun üzerine Ahmed, divanın (herhâlde özellikle kayınpederinin) müdahale etmesini rica eder. Cevap Bayezid'in bir ültimatomu olur: Eğer Ahmed derhal başkente gelmezse kendisine asi gözüyle bakılacaktır.[419]

Paşa, Yenişehir savaş meydanına ancak son anda yetişerek (20 Haziran 1481) derhâl safların kurulması için talimatlar yağdırmaya başlar.[420] Codex Hanivaldanus'un tasvirine göre Bayezid, zaferini esas itibariyle yeniçeri ve kapıkulu askerlerinin büyük tezahüratla karşıladıkları Gedik Ahmed'in kumandasına borçludur. Savaşın zaferle sonuçlanmasından

417 Ursu, *Da Lezze*, 170.

418 Krş. Fisher, *Foreign Relations*, 29.

419 Ursu, *Da Lezze*, 170 v.d. Avlonya ile İstanbul arasında bu gerçekten kısa zaman zarfında bir seferden fazla cereyan eden elçi trafiği zaman bakımından bir zorluk teşkil etmemektedir. Sanuto, *Diarii* V, 453'e göre Avlonya Sancakbeyi 1503'te görev yerinden başkente dört günde gelebiliyordu. Bir acil ulak şüphesiz biraz daha hızlıydı.

420 Kpz VIII, 8 a. Bihişti, 9 b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 187. – P, 92 a; Pa, 131 a; YKB, 155 a; Kreutel, *Bayezid*, 33, yalnızca Bayezid'in, Cem Bursa'yı ele geçirdikten sonra Ahmed'i Pulya'dan çağırdığını bildirmektedirler.

sonra Padişah, savaş esirlerini serbest bırakmayı düşünmüşse de Gedik'in uyarısı üzerine sertçe davranıp hepsini kılıçtan geçirmiştir.[421]

Padişah, kaçan Cem'i Konya'ya kadar takip eder. Bayezid, daha 1481 Temmuz'unda oğlu Abdullah'ı oraya vali tayin eder.[422] Angiolello'ya göre hükümdar, şimdi de Gedik Ahmed'e, Bayezid'in varmasından önce şehri Taşili yönünde terk eden Cem'in izini sürme görevini verir. Gedik Ahmed, kaçağın ardından Ereğli'ye kadar giderse de onu yakalayamaz.[423] Diğer kaynaklar bu hususta hiçbir bilgi vermemektedir. Bihişti'ye göre Padişah, Gedik'i, dört sancak birliğiyle Abdullah'a destek vermeye gönderir. Zira Şehzade, vilayetini Cem ve müttefiki Karamanoğlu Kasım Bey'e karşı güvence altına almalıdır. Cem'in Suriye'ye ulaştığı kesinlik kazanır kazanmaz Bayezid, Ahmed'e birlikleri Karaman'da bırakıp bizzat payitahta gelmesi talimatını verir;[424] Ahmed orada tekrar vezarete tayin olunur. Ancak kısa bir süre sonra itaatsizlikten zindana atılır.[425] Muhtemelen arkasından Ahmed'in idamına yol açmış olabilecek bu tutuklamanın nedeni kesin olarak belli değildir.

Angiolello'ya göre Bayezid, Paşa'yı Cem lehine bir komployа katılmakla suçlar.[426] Kesin olan bir şey varsa o da Gedik'i ortadan kaldırmaya yönelik bu teşebbüste Hamzabeyoğlu Mustafa'nın belirleyici bir rol oynamış olduğudur.[427] Kemalpaşazade'ye göre Gedik Ahmed ile Mustafa

---

421 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 189 v.d.

422 Kpz VIII, 10 a. Bihişti, 11 b. Neschrî I, 221/II, 312.

423 Ursu, *Da Lezze*, 177 v.d.

424 Bihişti, 11 b. Bu pasajın ifade tarzı, resmi emrin bir nüshasının esas alındığı ihtimalini akla getirmektedir. – P, 92 a/b; Pa, 131 a/b; YKB, 156 a; Kreutel, *Bayezid*, 34, Bayezid'in veziri Gedik Ahmed'i Karaman'a gönderdiğini, onun da burayı fethedip asi Varsaklıları kılıçtan geçirdikten sonra başkente geri döndüğünü yazar.

425 Bihişti, 11 b.

426 Ursu, *Da Lezze*, 179. Ayrıca bkz. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 196. İnalcık, "Ahmed Pasha Gedik", 293. Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 493.

427 Ursu, *Da Lezze*, 180. Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II, 259. Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 493 v.d. – Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 192 v.d., tutuklamanın Hamzaoğlu Mustafa yerine kayınpeder İshak'ın başının altından çıktığını söyler. Bu kaynakta İshak'ın düşmanlığının sebebi burada şöyle izah

arasında, sebepleri hakkında tarihçinin sessiz kaldığı eski bir düşmanlık vardı.[428] Belgelenmiş olan, Gedik'in kayınpederi İshak ile Mustafa arasında başvezirlik uğruna bir çekişmenin söz konusu olduğudur.[429] Mustafa'nın Gedik Ahmed'e karşı hareketlerinin temelinde bir de böyle bir neden yatmış olabilir. İshak, Ahmed'le birlikte devlette fiilen mutlak kudret elde edecekti. Mustafa'dan farklı olarak damadıyla olan bağlantısı sayesinde İshak, yalnızca *ancien*

edilir: "Ama Gedik Ahmed Paşa, zamanında İshak Paşa'nın kızını almış, daha sonra da Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Mustafa'nın onu iğfal etmesi yüzünden ... boşamış. Bu hadiseden dolayı İshak, Gedik Ahmed'e karşı büyük bir kin duyuyordu." Kreutel'in *Bayezid*, 280/Not 8'de belirttiği gibi, Lewenklaw burada "Pandectes Historiae"ye yaptığı yorumunun, Spandugninos Cantacusinos'un bir raporunu verdiği 143. parçasına atıfta bulunmaktadır. Buna göre Şehzade Mustafa b. II. Mehmed, Gedik Ahmed Paşa'nın güzel karısına hamamda tecavüz etmiş (bunun için bkz. Sathas, *Documents inédits*, Appendice: Theodoro Spandugnino, 169 v.d.). İshak Paşa'nın adı ne Spandugnino'da ne de Pandectes'te geçer. Başka kaynaklardan Gedik Ahmed ile İshak'ın aralarının son derece iyi olduğunu bildiğimiz için burada Kreutel'deki metnin (*Bayezid*/Haniv.) tamamen sağlıklı olmadığını kabul etmemiz lazımdır. Buna esas olan Türkçe metnin bu pasajda İshak'ın adının geçmediği başka bir okunuşu olmalıdır. Ancak bu pasaj, saray tercümanı Murad'ın daha önce Lewenklaw tarafından esas alınan tercümesinde de bozuk olmalıdır. Muhtemelen esas metinde ifade mealen "Damad Mustafa Paşa Gedik Ahmed Paşa'dan nefret ederdi" idi. Hamzabeyoğlu Mustafa, II. Bayezid'in damatlarındandı (bkz. İnalcık, "Tursun Beg", 59 ve 71). Anlaşılan Lewenklaw'ın çalışmasına esas teşkil eden tercümede de Mustafa adı eksikti. İhtiyar Murad'ın yanlışlıkla (doğru olan) "gener" (damat) yerine (hatalı olan) "socer" (kayınpeder) şeklinde tercüme etmiş olması da muhtemeldir (olması akla yakın, dikkatsizlikten oluşan bir hata). O zaman bu ifade "Kayınpeder Gedik Ahmed'den nefret ederdi" manasına gelirdi. Lewenklaw, metni kendisi âlimane bir surette elden geçirirken, akla yakın ilişkiyi, Spandugnino'nun naklettiği rezalet hikâyesi ile beraber işleyip başka yerlerde de karşısına çıkmasından dolayı bildiği İshak'ın adıyla birleştirmiş olmalıdır.
Spandugnino'nun naklettiği, Şehzade Mustafa'nın Gedik Ahmed'in karısına saldırması ve kadının ırzına geçilmesi hikâyesinin kaynağı, Padişah'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın Rumeli Beylerbeyi'nin karısıyla işi pişirip onu Anadolu'ya kaçırdıktan sonra geri vermeyi reddettiğine dair 1465 yılında Venedik'e gönderilen bir rapor olmalıdır (krş. Babinger, *Mehmed*, 261 ve 360). Gedik Ahmed 1465'ten önceki yıllarda da Rum Beylerbeyi olduğu için, hele Osmanlı tarihçilerinin sık sık Rum'u Rumeli, Rumeli'ni de Rum yaptıkları da göz önünde bulundurulursa, onun şahsıyla Rumeli Beylerbeyi'nin şahsının karıştırılmasında şaşılacak bir şey yoktur. Yazar Spandugnino'nun bakış açısından başka bir husus da bu rezaletin Gedik Ahmed Paşa ile ilişkilendirilmesini cazip kılmış olmalıdır: Bu da Paşa'nın İtalya'da, Spandugnino'nun muhtemel okuyucu kitlesi tarafından tanınma derecesinin yüksek oluşudur.

428 Kpz, VIII, 18 b.

429 Krş. Hammer, *GOR* II, 252.

régime'in (devr-i sabıkın) mağdurlarına bel bağlamakla kalmayıp yeniçerilerle muhtemelen ordunun geri kalanının da büyük bir kısmını arkasına alacaktı. Bayezid'e taht yolunu açmada Başvezir'in sarf ettiği emeğe nazaran İshak Paşa'nın kendisi etrafında oluşan bu kudret çemberini kırmak neredeyse imkânsız olacaktı. Buna mukabil Gedik Ahmed, - Bayezid'e sadakatinin o kadar da şüpheden yoksun olmaması, Cem'in oğlu Oğuz'a olan yakınlığı gibi - saldırılabilecek çok daha uygun noktalar sunmaktaydı. Kaçan Cem'in kurtulmasına izin vermemiş miydi?

Mustafa, sabık lalası ve o zamanki damadı olması hasebiyle Bayezid'in pek güvendiği bir adamdı.[430] Dolayısıyla Padişah'ı, Gedik Ahmed'in Cem lehine bir komploya karışmış olduğuna ikna etmekte zorlanmamış olmalıdır.

Eğer Gedik'in, kapıkulu askerleri ve yeniçeriler tarafından tezahüratla karşılanan bir idol olduğu göz önünde bulundurulursa,[431] ihanetinin Padişah için ne kadar feci sonuçlar doğurabileceği anlaşılır. Bayezid onun şahsında iktidarına yönelik hayati bir tehlike görmüş olmalıdır. Gedik'in birlikler nezdindeki itibarı, tutuklanmasıyla belli olur: İsyan çıkar.[432]

---

430 İnalcık, "Tursun Beg", 59.

431 Krş. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 189. Hiç şüphesiz Ahmed'in askerlerince sevilmesinin bir sebebi, onların Ahmed'e her zaman güvenebileceklerinin bilincinde olmalarıydı. Mesela 1477'de Arnavutluk seferinin kumandasını devralmayı reddetmesi, birliklerinin ruh hâliyle tamamen uyuşuyordu (bkz. İnalcık, "Mehmed II.", 513). Bunun akabindeki azil ve hapsi, birliklerinin ona olan hayranlığını daha da artırmış olmalıdır. Otranto'nun kurtarılması uğrunda sarf ettiği gayret de oradaki garnizonu yüzüstü bıraktıracak tehditlerin son derece ciddi olması gerektiğini göstermektedir.

432 Bu gelişmelere dair Angiolello'nun raporunun dışında (Ursu, *Da Lezze*, 178-180) Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 193-197'de başka bir tasvir daha mevcuttur. Ancak bu son metin, bu pasajda son derece hasarlıdır: Ahmed'in 1481 yaz sonu veya sonbaharında İstanbul'da tutuklanması, 1482 Kasım'ında Edirne'deki idamı etrafındaki hadiselerle bağlantılıdır. Kronolojik sıralama da (Cem'in Rodos'a kaçışından sonra) 1482'ye işaret etmektedir. *Bayezid*/Haniv.'a göre tutuklanma, saraydaki bir içki âlemi sonrası vuku bulmuştur (bu da idam haberine dair olan raporda mevcuttur). Gerçi Bayezid, Paşa'nın idamını emretmiş, ama Padişah'ın güvendiği adamlarından biri olan hadım ağalardan biri Ahmed'in kapıkulları

Angiolello'ya göre isyana yeniçeriler, sipahiler ve silahtarlar katılır.[433] Askerler sarayın kapısına dayanıp içeriye girmeyi başararak tehditlerle Gedik Ahmed'in kendilerine verilmesini ister.[434] Kayınpederi İshak, Mesih Paşa ve Hersekzade Ahmed'in de aracılığıyla Gedik en nihayet serbest bırakılır.[435] Hanivaldanus Tarihi'ne göre Paşa, hapsi esnasında işkence görmüş, "elbiseleri sırtından alınmış" ve "yalın ayak, başı kabak, üzerinde yalnızca iç donu olduğu hâlde gitmesine izin verilmiş."[436]

Angiolello, Padişah'ın, Gedik'in tutuklanmasını, Mustafa ve Yeniçeri Ağası Rüstem tarafından yanlış bilgilendirilmesine bağlayarak açıkladığını ve mazur gösterdiğini yazar.[437] Gedik Ahmed, böyle galeyana gelen asker güruhu sayesinde cidden zorla serbest kalmasının kendi arzusu hilafına gerçekleştiği edasıyla Padişah'a, sadık bir bendesi olduğuna dair teminat verir.[438] Bunun üzerine Paşa'nın vezareti tescil edilir.[439]

Ahmed'in düşmanı Mustafa'ya bundan sonra olanlar bütün ayrıntılarıyla açıklığa kavuşmamıştır. Angiolello'nun pek kısa tasvirini, bu tasvirde Mustafa'nın eceliyle öldüğünden

---

ve yeniçeriler nezdinde sevilmesine binaen bundan vazgeçilmesini ve evvela Ahmed'in tutuklanmasının sonuçlarının beklenmesini tavsiye etmiş. Gedik Ahmed'in oğlunun, yeniçerileri babasının kaderi ve idam edilmesi tehlikesinden haberdar etmesi üzerine karışıklıklar çıkmış.

433 Ursu, *Da Lezze*, 179. Burada sipahiden maksat, aynı adlı tımarlı atlılar olmayıp, (aynı silahtarlar gibi) yeniçerilerin arasından derlenen ve padişahın maiyetinin bir parçası olan ulufeli atlı muhafız birlikleridir (krş. Gibb/Bowen, *Islamic Society* I, 70).

434 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 195 v.d. Ursu, *Da Lezze*, 179.

435 Bihişti, 11 b (İshak ve diğerleri). Ursu, *Da Lezze*, 179 (Mesih v. b.). Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 196, ve Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 493, İshak'ın yanı sıra Hersekzade Ahmed Paşa'yı da anarlar.

436 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 196.

437 Ursu, *Da Lezze*, 179 v.d. Aslen Boşnak olan Yeniçeri Ağası Rüstem, Bayezid'in damadı olarak anılır ("era di natione Bossinese, per esser genero del Signor Baiasit..."). Alderson, *Ottoman Dynasty*, Table XXVIII, Nr. 2002'ye göre burada sözü edilen kişi Güzelce Rüstem Paşa'dır.

438 Ursu, *Da Lezze*, 180. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 196 v.d.

439 Bihişti, 11 b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 197. Ursu, *Da Lezze*, 180.

bahsedilse bile, burada dikkate almaya değmez. Osmanlı kaynakları, olayların seyrini başka türlü nakleder:

Bu sırada Karaman'da durum ciddileşmişti; Karamanoğlu Kasım Bey doğudan, ata toprağına girmiş,[440] bir isyan çıkarmış ve Konya'yı kuşatmıştı. Şehzade Abdullah ve Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, artık durumu idare edemeyecekleri endişesiyle merkezden destek isterler. Padişah, asker göndererek Gedik Ahmed Paşa'ya seferin kumandasını emanet eder.[441]

Şimdi Ahmed'in – en azından başkentten uzak kaldığı süre boyunca – hasmı Mustafa'yı etkisiz hale getirmesi gereği ortaya çıkmıştı. Zira hanedan üyesi olarak Mustafa, eskisi gibi nüfuzunu kullanmak için yeterince olanağa sahipti. Dolayısıyla Gedik, yola çıkmadan önce, Mustafa'nın Rumeli Hisarı'nda hapse atılmasını tertip etti[442] ve Padişah'a sadakatinin teminatı olmak üzere öz oğlunu sarayda rehin bıraktı.[443]

Paşa, Anadolu ordusu ile[444] Afyonkarahisar üzerinden Konya önlerine yürüyerek birliklerini savaşa hazır hâle getirir. Bunun üzerine Karamanoğlu Kasım Bey alelacele Konya havalisinden sıvışarak Taşili'ne geçer. Ahmed, Hadım Ali Paşa ve onun birlikleriyle beraber takibe başlar. Ali'yi Mut'ta yakındaki Sertavul Geçidi'nin muhafazasını temin ve erzak tedarik etmek üzere bırakır. Bu esnada Kasım Tarsus'ta saklanmaktadır, Ahmed de Silifke üzerinden ilerlemeye devam etmektedir. Kasım, Ali Paşa'nın Mut'ta kaldığını öğrenince birliklerini oraya sevkederse de Hadım saldırganları geri püskürtür.[445]

Gedik, sonunda orduya neredeyse geçit vermeyen sarp bir dağ

440 Kpz VIII, 10 b. Bihişti, 12 a.
441 Bihişti, 12 a.
442 Kpz VIII, 18 b.
443 Hammer, *GOR* II, 259.
444 Kpz VIII, 10 b.
445 Bihişti, 12 a/b.

geçidinde, askerleriyle vadinin öte tarafında bekleyen Karamanoğlu ile karşılaşır. Bütün bir gün boyunca karşılıklı ateş açılır. Karanlık bastıktan sonra Kasım, çok sayıda kamp ateşi yakıp ordugâhta asker varmış süsü vererek bütün askerleriyle birlikte gizlice oradan sıvışır. Tarsus'a bir baskından sonra Suriye sınırının gerisine çekilir. Ahmed takibe yeniden başlasa da Karamanoğlu'nu yakalayamaz. Dönüş yolunda Gedik, Taşili'ndeki İlmas Kalesi'ni yıkıp kaledeki erzakı birliklerine dağıttıktan sonra Larende'ye (bugünkü Karaman) vararak Ali Paşa ve diğer erkânla birlikte kışı orada geçirir.[446]

Kasım Bey, kışın ilerleyen aylarında boş durmaz. Neşri'ye göre, hacdan Kahire'ye yeni dönen Cem'e bir dizi sahte mektup gönderir. Gedik Ahmed ve başka Osmanlı erkânının kaleminden çıkmış süsü verilen mektuplar, Cem'i, hükümdarlığına kesin gözüyle bakıldığından geri dönmeye teşvik ediyordu.[447]

Cem'in, Larende'de geçirdikleri kış esnasında Ankara Sancakbeyi Mehmed Bey'i Şehzade'nin tarafına çekmeyi başaran güvenilir adamlarının, Gedik Ahmed ile gizli temaslarda bulunmaya çalışmamaları pek akla sığmaz. Özellikle Cem'in etrafındakilerin Paşa'yı savaş meydanında saf değiştirmeye teşvik etmeyi ummuş olması kuvvetle muhtemeldir. Bayezid'in sonraları aldığı tedbirler, Padişah'ın bu tarz bir şeyden korktuğunu göstermektedir. Bununla beraber Ankara Sancakbeyi Mehmed'in gizlice Halep'e Cem'in yanına gitmesi, böyle bir anlaşmanın muhtemelen vuku bulmadığını göstermektedir; yoksa Mehmed'in Larende'de kalması şüpheleri çok daha az çeker ve dolayısıyla daha tesirli olurdu. Ancak belki

446 Bihişti, 13 a/b. Ayrıca krş. Hammer, *GOR* II, 259 v.d. İlmas Kalesi'ni tespit edemedim.

447 Neschrî I, 221/II, 313. Kpz VIII, 13 a ve Bihişti, 13 b'nin burada Neşri'ye dayandıkları bellidir. Ancak bu meyanda Ahmed'in adı Kpz ve Bihişti'de anılmamaktadır.

de Cem'in adamları Gedik'i saf değiştirmeye ikna edebileceklerini hesap etmekteydiler. Fakat Cem'in hiç de Ahmed Paşa'ya saf değiştirmeyi ciddi ciddi düşündürtecek kadar cazip bir teklif sunacak durumda olmadığı anlaşılmaktadır.

Kasım Bey'in Cem'in iktidarı ele geçirmesine olan ilgisi, yalnızca onun yardımıyla kaybettiği ata topraklarını geri kazanma ümidiyle bağlantılıydı.[448] 1481 sonbaharında Karaman'ı kendi gücüyle ele geçirme girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra, Kasım yalnızca Cem'le işbirliğine güvenebilirdi. Ancak ilk önce bu Osmanlı şehzadesini, iltica ettiği Mısır'dan tekrar Anadolu'ya gelmeye ikna etmek lazımdı. Kasım'ın bu işte kullandığı araçların seçiminde fazla özenli davrandığı pek söylenemez, hatta Gedik Ahmed'in adına mektup döşenme hareketinin de aynı zamanda askeri alanda en tehlikeli hasmı olan Paşa'yı siyasi bir entrika ile saf dışı bırakmayı hedeflediğini de düşünmek mümkündür.

Cem 6 Mayıs 1482'de Halep'e vardığında, saf değiştiren başka bazı kişilerle birlikte,[449] bir gece Larende kışlağından gizlice kaçan Ankara Sancakbeyi Mehmed Bey de orada bulunuyordu.[450] Mehmed'in kaçışı, Padişah'ın Ahmed'in sadakatine dair şüphelerini kuvvetlendirdi.[451] Çünkü Padişah, ikisi arasında gizli bir anlaşma olduğu vehmine kapılmıştı.[452]

Bundan sonraki gelişmeler – özellikle kronoloji bakımından – her zaman çok açık değildir. Kemalpaşazade, Gedik Ahmed'in kudretinin Cem'in ilerlemesiyle arttığını, Paşa'nın da bundan sonraki hareket tarzını Hamzabeyoğlu Mustafa'nın

---

448 Taht üzerinde iddiada bulunan bu ikisi, zafer kazandıkları takdirde bütün Karaman'ın Kasım Bey'e kalacağı hususunda anlaşmışlardı. Bunun karşılığında Karamanoğlu da ömrü boyunca Cem'e tabi kalacağına dair teminat vemişti (bkz. Tansel, *Bayezit*, 37 v.d., ve Hammer, *GOR* II, 261).

449 Hammer, *GOR* II, 260.

450 Bihişti, 13 b – 14 a.

451 Kpz VIII, 14 a.

452 Bihişti, 14 a.

yokedilmesine bağladığını ve o anın ihtiyacı göz önünde bulundurularak bu baskıya boyun eğildiğini yazar.[453] Bihişti'nin anlatısına göreyse Bayezid, Mehmed Bey'in saf değiştirmesinden sonra Ahmed'e, aksi yönde bir emir alana kadar bulunduğu yeri terk etmemesi ve birliklerini derhal payitahta yürüyüşe geçirmesi yolunda, kesin emir vermişti. Ancak Gedik Ahmed de İstanbul'a geri dönmek istediğinde kayınpederi olan başvezirle temasa geçmişti. Bunun üzerine Rumeli Hisarı'nda zindanda hapis bulunan Mustafa Paşa'yı zemindeki zindana zincirlediler.[454]

Bayezid'in Ahmed'e birlikleri başkente göndermesi emri, hükümdarın güvensizliğinin ne derece derin olduğunu gösterir. Stratejik bakımdan bu talimat anlamsızdı. O sırada Ahmed muhtemelen birlikleriyle Larende'de, Toroslar'ın başlıca üç geçidinden biri olan Sertavul Geçidi'nin 32 kilometre ötesinde, Gülek Boğazı'ndan yaklaşık iki yüz kilometre mesafedeydi. Bu esnada Cem Adana'ya doğru yola çıkmış ya da oraya daha önceden varmıştır. Yani Şehzade'nin en kısa zamanda bu iki geçidin birinden geçerek İç Anadolu'ya girmesi ihtimali vardı. Dolayısıyla Bayezid'in emri, yalnızca kendisinin Gedik Ahmed'in bütün ordusuyla saf değiştirme niyetinde olduğuna kani olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Bayezid'in bundan sonraki hareket tarzı açıkça, Paşa'yı dikkat çekmeden devre dışı bırakmak yolundaki açık gayretlerini göstermektedir. Padişah şimdi de Ahmed'e Şehzade Abdullah'a Afyonkarahisar'a gidişinde eşlik etmesi talimatını verir.[455] Şehzade de hükümet birlikleriyle Cem arasındaki savaşa karışmayarak bunun yerine Gedik Ahmed ve çevresine dikkat etme talimatını alır.[456]

453 Kpz VIII, 18 b.
454 Bihişti, 14 b (*sicn-i zeminde mukayyed ettiler*).
455 Hammer, *GOR* II, 261. Tansel, *Bayezit*, 38.
456 Kpz VIII, 14 a/b.

Cem'in, Ahmed'in yine de kendisine katılacağına dair bazı ümitler beslediği anlaşılmaktadır. Bayezid'in vezirinden duyduğu bariz kuşkunun buna epeyce katkıda bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Şehzade Cem Ereğli'den kapıcıbaşısı Sinan Bey'i sözde bir barış teklifi ile Gedik Ahmed'e gönderdi.[457] Gerçi Cem'in müzakerelerin başarıya ulaşacağına dair ümitleri pek de kuvvetli olmasa gerekti; zira Kapıcıbaşı'nı sabık Ankara Sancakbeyi Mehmed Bey takip etmekteydi.[458] Çukurçimen'de[459] Mehmed, sabık serdarına baskın yaptı; ancak Serdar, savaşın sonucunu kendi lehine çevirebildi.[460]

Bayezid'in kendisi ise bu esnada muazzam bir ordu ile Karaman istikametinde hareket etti. Seyitgazi'de[461] Gedik Ahmed sonunda Padişah'ın ordusuna katıldı.[462] Gedik Ahmed Paşa'nın Bayezid ile Cem arasında gerçekleşen savaşlarda artık belirleyici şekilde yer almadığı anlaşılmaktadır; en azından kaynaklarda buna herhangi bir işaret yoktur.

İlk başta Bayezid'in, vezirinin sadakatinden duyduğu şüphe dağılmış gözükmektedir. Üstelik Cem'in Rodos'a kaçmasından sonra Padişah, Gedik Ahmed'i 1482 Eylül'ünde – Mesih Paşa ile beraber – Sen Jan Şövalyeleri'nin elçileriyle müza-

457 Hammer, *GOR* II, 261. Tansel, *Bayezit*, 38. Burada Not 93'te kaynak olarak gösterilen "Vakayi-i Sultan Bayezid ve Selim Han", İstanbul, TSM Ktph. E. H. 1416 (Karatay, *Türkçe Yazmalar Kataloğu* I, 210, No. 640) el yazması, Tansel ve Karatay'ın verdiği bilgilerin akla getirdiği gibi anonim bir eser değildir. Metin daha yakından incelendiğinde bir "Tarih-i Solakzade" parçası olduğu görülmektedir.

458 Tansel, *Bayezit*, 38. Hammer, *GOR* II. 261.

459 Çukurçimen, Konya'nın kuş uçuşu 50 km kadar güney-güneydoğusunda yer alan bir beldedir, bkz. 1: 400 000, 1912, *Karte von Kleinasien* (Küçük Asya Haritası), R. Kiepert, vrk. CIII, Konya, 32°15': 370 25'. Haritaya bir bakıştan anlaşılacağı gibi, bu köy, Larende'den (Karaman) Afyonkarahisar'a doğrudan giden yolun üzerinde bulunmaktadır. Yani Gedik Ahmed anlaşılan Hammer, *GOR* II, 261 ve Tansel, *Bayezit*, 38'in bildirdiği gibi ilk önce Abdullah'ı almak üzere Konya'ya gitmemiştir. Daha ziyade Şehzade bizzat doğrudan doğruya Larende'ye gelmiş olmalıdır.

460 Tansel, *Bayezit*, 38 v.d. Hammer, *GOR* II, 261.

461 Eskişehir'in 44 kilometre güneydoğusunda yer alan kasaba.

462 Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 197.

kerelere başkanlık etmeye dahi gönderir. Ahmed, daha görüşmelerin başında konferansı başarısızlığa uğratacak sert bir çizgi takip eder: Uygun ödemeler karşılığında Cem'in derhâl teslim edilmesini talep eder. Diplomatik sahada daha becerikli olan Mesih Paşa ise buna rağmen sonunda müzakerelerden Osmanlı tarafı için kabul edilebilir bir sonuç çıkmasını sağlamayı başarır.[463]

Padişah ile başveziri arasındaki iyi ilişkiler tekrar kurulmuş gözükmekteydi. Memlekette huzur hüküm sürüyordu. Ancak Gedik Ahmed açısından bu huzurun fırtına öncesi sessizlik olduğu çok geçmeden ortaya çıkacaktı. Cem, Sen Jan Şövalyeleri'nin güvenli himayesi altında olup 1 Eylül'den beri Fransa yolunda idi ve 17 Ekim 1482 tarihinde Nice'de karaya çıkmıştı.[464] Sonraki haftalar, hatta anlaşılan aylar boyunca Bayezid'in ondan ve hamilerinden kaynaklanan ve imparatorluğu doğrudan doğruya tehdit eden bir tehlikeden korkmasına gerek yoktu. Sultan tebdil-i mekân ederek Edirne'ye geçti ve hicri 1 Ramazan 887/miladi 14 Ekim 1482 tarihinde eski payitahta ulaştı.[465]

On bir ayın sultanının bitiminden sonra, hicri 6 Şevval 887/miladi 18 Kasım 1582 tarihinde Bayezid, vezirleri, devletin önde gelenlerini, anlaşılan mevki makam sahibi herkesi Edirne'deki Yeni Saray'da bir ziyafete davet eder.[466] Ziyafet esnasında hazır bulunanlara hilat giydirir.[467] Hanivaldanus Tarihi'ne göre "Yalnızca Ahmed'e altın işlemeli siyah bir hilat giydirir. Ahmed ise siyah kıyafetin meşum bir manası olduğundan kuşkulanarak biraz öfkeli bir tepki verdikten sonra başı eğik oturmaya devam

463 Ay. yer. Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II, 265 ve 595.
464 Ertaylan, *Cem*, 170 ve 174.
465 P, 92 b; Kreutel, *Bayezid*, 35.
466 P, 92 b; YKB, 156 b – 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 35. Kpz. VIII, 18 b (tarihsiz), Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 193.
467 P, 92 b; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 35./Haniv. 193. Kpz. VIII, 18 b.

eder."[468] Akşamın sonunda misafirler kalktığı ve Gedik Ahmed Paşa da evine gitmek istediği vakit alıkonularak[469] Bayezid'in emriyle dilsizlere[470] boğdurtulur.[471]

Paşa'nın idamının hazırlığının uzun zamandır yapılmakta olduğu açıktır. Özellikle gerçekleştiği yer buna delâlet eder. Edirne'de, yeniçeriler arasında çıkması beklenen huzursuzlukların – ki derhâl de çıkmışlardır[472] – üstesinden daha kolay gelineceği ümit edilebilirdi. Edirne ayrıca orada kaleme alınmış olan başka bir vesika ile yani Cem'in küçük oğlu Oğuzhan'ın idam fermanıyla da belgelenmiştir.[473]

Bu mektup, hiç şüphesiz ileride I. Selim'in veziri olacak Bostancıbaşı İskender olan İskender adında birine hitaben yazılmıştır. Kendisine Gedik Ahmed Paşa'nın idam edildiği bildirilmiş - ("Gedüği depeledüm") - ve Cem'in oğlunun da boğdurulması[474], ama bunun gizli tutulması talimatı verilmiştir. Bu emir, hicri 887 Şevvali'nin evahirinde/miladi 2-11 Aralık 1482 tarihinde Edirne'de yazılmıştır.[475]

Söz konusu mektup, Gedik Ahmed'in, o sırada ancak beş yaşlarında olması gereken küçük şehzadenin hamisi rolünü

468 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 193 v.d.

469 Kpz VIII, 18 b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 194.

470 Kpz. VIII, 19 a.

471 Kpz VIII, 18 b, Ursu, *Da Lezze*, 185, Ahmed'in ölümünü ayrıca P, 92 b; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 35, Neschrî I, 222/II, 314 de zikretmektedir. Bihişti 16 a, yalnızca kısaca işaret etmektedir. Âşıkpaşazade, Ruhi ve Tursun Gedik Ahmed'in ölümünü zikretmemektedir.

472 İnalcık, "Ahmad Pasha Gedik", 293.

473 Bu sık sık alıntı yapılan belge, şu kaynaklarda verilmiştir: *Arşiv Kılavuzu*, No XII; Ertaylan, *Cem*, 167; Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 496 (çeviriyazı) ve 497'den sonraki resim (faksimile); Mumcu, *Siyaseten katl*, 212, Belge 4/a (çeviriyazı), faksimile ekte. Almanca tercümeleri: Kissling, "Personalpolitik", 109/Not 3 ve Kreutel, *Bayezid*, 280 v.d./Not 11.

474 "Gerekdür ki sen de Cem'in oğlını mecal virmeyüp boğdurasun" Kissling, "Personalpolitik", 109/Not 8, mektubun muhatabının cellat olduğundan yola çıkarken Kreutel, *Bayezid*, 280/Not 11l, emrin daha sonra Bayezid'in veziri olacak olan Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa'ya verilmiş olduğu kanaatindedir.

475 "evahir-i şehr-i Şevval" 887. Kreutel, *Bayezid*, 281/Not 11'de yanlışlıkla: "Şevval ayının evailinde..." diye geçiyor.

üstlendiğini kanıtlamaktadır. Paşa'nın idamı ile bu hükmün kaleme alınması arasındaki zaman dilimi, Bayezid'in ek tedbirler almadan önce yeniçeri huzursuzluklarının sona ermesini beklediği sonucuna varmamıza yol açmaktadır.

Küçük Oğuz 1480'deki sünnetinden sonra, amcaoğulları Korkud, Mahmud ve Alemşah gibi başkentte kalmıştı.[476] Şehzade Korkud daha o zaman İshak Paşa'nın himayesi altına girmiş olabilir. Böylece – aynı şekilde – küçük Oğuz'un da Gedik Ahmed'e emanet edilmiş olması düşünülebilir.[477] Böyle bir tertip Gedik Ahmed'in hami rolünü tatmin edici bir şekilde açıklayabilir.

Bayezid'in, Ahmed'in idamını istemesinin nedenleri o kadar da açık değildir. Ancak Bayezid'in küçük Oğuz'u öldürebilmek için ordusunun en yetenekli kumandanını idam ettiği savı kabul edilemez;[478] bununla beraber Paşa'nın Cem'le olan muğlak ilişkisinin belirli bir rol oynadığı kesindir.

Öte yandan Gedik Ahmed'in İshak Paşa ile birlikte, hele imparatorluğun dış tehditlere maruz kaldığı zamanlarda Padişah'ın karar özgürlüğünü kesin bir şekilde kısıtlayabilecek bir güç bloku teşkil ettiği de unutulmamalıdır. İshak, soy ve evlilik dolayısıyla Müslüman Türk halkının eskiden beri yerleşmiş olanlarından destek umabilirken, Gedik Ahmed de devletin seçkin askerleri olan yeniçerileri arkasına almıştı. Bu durum, her iki vezirin de Osmanlı siyasetinin ana hatlarını büyük ölçüde tayin etmesine imkân tanımıştı.[479] Ahmed'in Cem Mı-

476 Kpz VII, Transkripsiyon 521-523/Faks. 588-590. II. Mehmed torunlarını görünüşte tahsillerine bakmak üzere sarayda alıkoymuştu; gerçekte ise çocuklar, elbette babalarının ayağını denk almasını sağlamak üzere rehineydi.

477 Böyle bir 'paylaştırma', bu iki kudretli paşanın taraf tutmasına karşı bir teminat olarak düşünülmüş olabilir.

478 Uzunçarşılı, "Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa", 494'de böyle.

479 Mumcu, *Siyaseten katl*, 41'in Gedik Ahmed'in bir diktatörlük peşinde olduğu teorisi de benzeri fikirlere dayanıyor olmalıdır. Bu, sonunda idamına sebep olmuş. Bu teori de, Mumcu'nun o zaman etkili olan Türk = mühtedi ihtilafı tasviri de, çok katmanlı ilişkilerin aşırı basite indirgenmesinden muzdariptir.

sır'dan döndükten sonraki tavrı, Vezir'in şahsi emellerine nail olmak için kudretini acımasızca kullanmaya hazır olduğunu göstermişti. Mizacı ve işgal ettiği ordu kumandanlığı mevkii, siyasette sert bir çizgi takip etmesini zorunlu kılmıştı. Ancak esneklik eksikliği, Sen Jan Şövalyeleri ile olan görüşmelerde de ortaya çıkmıştı.[480]

Bayezid o sırada sertlik içinde kılıç şakırdatan, esnek olmayan veya katı bir siyaset takip edebilecek durumdan son derece uzaktı. Çünkü Cem'in yurt dışına kaçışı, nisbeten büyük çaptaki herhangi bir çatışmayı asla göze alınamayacak bir tehlikeye dönüştürmekteydi. Şimdi ise özellikle böyle tehlikelerden kaçınmak lazımdı. Devir diplomatların devriydi; kumandanların değil. Ancak Bayezid, Ahmed'in, bir denge ve temkinli bir taktik siyasetine karşı başarıyla mücadele etmesi ihtimalini hesaba katmalıydı. Bu yüzden bir rota değişikliği Ahmed'in ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu.

Paşa'nın idamından sonra Bayezid'in takip ettiği istihdam politikası, böyle hususların bir rol oynadığını göstermektedir: Ahmed'in halefi olarak Koca Davud (1) Paşa vezarete geldi.[481] Ertesi yılın yazında da Mesih Paşa başvezarete tayin olundu.[482]

Gedik Ahmed Paşa Afyonkarahisar'da imaret ve medreseli bir cami vakfetmiş ve bunun dışında da Konya'daki Mevlevi Dergâhını tamir ettirmiştir.[483] İstanbul'da yalnızca onun vakfettiği bir hamam günümüze gelebilmiştir.[484]

Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* I, 376-380'de aktardığı Gedik'in İshak ve Hersekzade Ahmed ile beraber bir çeşit üç paşalar birliği kurarak Osmanlı İmparatorluğu'nu bir Memluk saltanatına dönüştürmek üzere bir Memluk diktatörlüğü kurma gayretleri içerisinde olduğu hikâyesi ise tartışmaya bile değmez.

480 Krş. Fisher, *Foreign Relations*, 27.

481 P, 92 b; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 36. Kpz VIII, 19 a.

482 Kpz VIII, 100 a.

483 Neschrî II, 322. Ayrıca bkz. Yınanç, "Ahmed Paşa. Gedik", 198.

484 Bkz. Müller-Wiener, *İstanbul*, 328.

AHMED, HERSEKZADE (1459-1517), Dük Stjepan Vukčić-Kosača'nın (1405-1466) oğlu, II. Bayezid'in damadı. Saray ağası (II. Mehmed'in altında), mir-i alem (1478 civarı), Hamidili (?-1481), Bursa (1481-1483 (?); 1516-1517) sancakbeyi, Anadolu beylerbeyi (1483-1486; 1489-1497), Gelibolu kapudanı (1487/8-1489; 1504-1509), başvezir (1497-1498; 1501-1504; 1511-1512; 1512-1514; 1515-1516), ikinci vezir (1498-1500; 1500-1501; 1512), üçüncü vezir (1500; 1509-1511).

Ahmed, 1459 Haziran'ında Duca di Santo Saba Stjepan Vukčić-Kosača ve bir olasılıkla bir Bavyeralı olan ikinci karısı Barbara'nın en küçük oğlu olarak, Mostar yakınındaki Blagaj'da doğmuş ve Stjepan adıyla vaftiz edilmiştir. Annesi doğumdan hemen sonra, babası da 22 Mayıs 1466'da ölmüştür.[485] Stjepan, aslından dolayı ömrü boyunca Venedik asilzadesiydi.[486] Çocukluk ve ilk gençliğini ise güney Slav vatanında geçirmişti.

İslamiyeti kabul ederek II. Mehmed'in sarayına alınması 1473 Haziran'ı ortası ile 1474 Eylül'ü sonu gerçekleşmiş olmalıdır.[487] Muhtemelen Fatih, en küçük dük oğlunu rehine olarak saraya aldırtmıştı.[488] Artık Stjepan, Hersekoğlu Ahmed adını taşıyacaktı.[489] Osmanlı sarayındaki kariyerine iç oğla-

485 Heller, *Ahmed Paša*, 9-11.

486 Ay. yer, 26. Ayrıca bkz. Sanuto, *Diarii* III, 129.

487 Heller, *Ahmed Paša*, 11 v.d.

488 Kpz VII, Transkripsiyon 235/Faks. 245'e göre babası, ülkesinin fethinden sonra küçük Ahmed'i II. Mehmed'in sarayına göndermiş. Kpz VIII, 127 a'da ise ülkesinin fethinden sonra babanın büyük oğlu ile Frengistan'a kaçıp Ahmed'i Dubrovnik'te (Ragusa) bıraktığı yazılıdır. II. Mehmed onu oradan hizmetine almış. – Spandugnino da yaşlı dükün en küçük oğlunu rehine olarak Mehmed'e gönderdiğini ve oğlanın orada "fo fatto Turco (Müslüman edildiğini)" yazar; bkz. Sathas, *Documents inédits*, Appendice: Theodoro Spandugnino, 162. Eğer Ahmed'in babası da bu tarihte uzun zamandır ölmüş bulunuyorsa, bu nakilde bir gerçek payı olduğunu kabul etmek mümkün olacaktır: Türk tarafına geçişinin asla kendi arzusuyla olmayıp Mehmed'in bir rehine talebinden kaynaklanmış olabileceği.

489 Babasının Dük (Herzog) unvanından dolayı Hersekoğlu veya Hersekzade.

nı olarak başlamış olmalıdır.[490] Yetişkin olduğunda birun (dış saray) hizmetine geçerek çeşitli bölümlerin ağası olmuştu.[491] 1478'de mir-i alem olarak Fatih Sultan Mehmed'in Arnavutluk seferine katılmıştır. Bu sefer esnasında düşman üstüne yürürken, zamanında ve zemininde söylenmiş bir sözle Padişah'a tutuklu Gedik Ahmed Paşa'yı serbest bıraktırmayı başarır.[492]

Hersekzade Ahmed, çok geçmeden sancakbeyliğine yükselerek (merkezi Isparta olan) Hamidili sancağını elde eder. II. Mehmed'in ölümünde hâlen bu makamda olduğunu İbn-i Kemal bildirir.[493] Hamzabeyoğlu Mustafa'nın Anadolu Beylerbeyi Arnavud Sinan'a gönderdiği bir mektup, bu bilgiyi doğrular. Mustafa, başka şeylerin yanısıra Hamidili Sancakbeyi Ahmed Bey'i, Mudanya sahilini (Cem'e karşı) güvenlik altına almak üzere oraya gönderdiğini, ancak orada Ahmed'i karşılaması gereken birliklerin ortaya çıkmadığını yazar.[494]

Demek ki 21 yaşındaki Ahmed, tahtın Bayezid'e kalması için kurulan komploda mühim bir rol oynamıştı. Sancağının stratejik konumundan dolayı, Cem'e karşı mücadelede, bu dük oğluna başından beri yaşamsal bir rol düşmüştü.

Bayezid tahta çıktıktan sonra, Ahmed'i Bursa sancakbeyi tayin eder.[495] Cem'le Bayezid arasındaki bunu izleyen askeri çatışmaya Ahmed fiilen katılmıştır. Nitekim Bihişti de, Hersekzade'nin Yenişehir Savaşı'nda (20 Haziran 1481) Cem'in bayraktarını alaşağı etmeyi başardığını yazar. Bu suretle elde edilen düşman bayrağını daha sonra Ahmed Padişah'a takdim

490 Kpz VIII, 127 a/b'ye göre kendisi önce Mehmed'in hareminde hizmet görmüş, yani Enderun'da da çalışmış.

491 Kpz VIII, 127 b.

492 Heller, *Ahmed Paša*, 17.

493 Kpz VIII, 127 b. Hamidili sancakbeyliğine tayininin ne zaman gerçekleştiği henüz tespit edilemiyor.

494 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü" II, 478 Not 7 ve Res. 4.

495 Čabanoviã, "Hersek-zâde", *EI*[2] III, 341.

etmiştir.[496] Bir yıl sonra, Cem'in Osmanlı toprağındaki son kaçışından sonra (1482 Temmuz'unda) Arnavud Sinan'a şehzadenin takibi görevi verilmişti. Ancak Cem'in bir Akdeniz limanına ulaşmaya çalıştığı anlaşılınca Bayezid, Hersekzade Ahmed'i bu işe memur eder. Ancak Ahmed, kaçak şehzadeyi artık yakalayamaz.[497]

Yine de Ahmed'in yıldızı parlamaktadır; buna Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un bu dük oğluna şiddetli muhalefeti dahi engel olamaz.[498] 1483 yazında İshak Paşa'nın vezaretten ayrılması üzerine gerçekleşen görev değişiklikleri, Ahmed'e Anadolu beylerbeyliği makamını getirir.[499]

Ertesi yıl hicri 889/miladi 1484'te Ahmed, Sultan Bayezid'in kızlarından Hundi Hatun ile evlendirilir.[500] Aynı yıl için Paşa'nın adı Kili ve Akkirman Seferi'ne katılanlar arasında da geçmektedir.[501] Dönüş yolunda Padişah'a Semendire'den, Macarların tehlikeli bir takım askeri faaliyetlerde bulundukları haberinin gelmesi üzerine, Bayezid her ihtimale karşı Ahmed'i Eski Zağra'ya (Zağra/Stara Zagora) gönderir. Çok geçmeden bir Macar elçisinin İstanbul'da barışı uzatma görüşmelerinde bulunmasıyla ani tehlike ortadan kalkar; Ahmed de geri çekilebilir.[502]

Muhtemelen de daha hicri 890/miladi 1485 yılı sürerken Ahmed, Suriye'ye bakan sınırdaki kalelerin tahkim ve donatımıyla şahsen meşgul olması emrini alır.[503] Karagöz (1) Paşa'nın 1486 Mart'ı ortası Adana'da ağır bir bozguna uğramasından

496 Bihişti, 10 b.
497 Bihişti, 15 b onu bu vakada vezir olarak anar; ancak bu yalnızca tarihin yazıldığı zaman için geçerlidir.
498 Buna dair Uluçay, *Harem'den Mektuplar*, 19 v.d.'na bkz.
499 Bihişti, 18 a; Kpz, VIII, 25 a.
500 Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 121 v.d.
501 Kpz VIII, 25 b.
502 Kpz VIII, 34 a – 35 b. Ayrıca krş. Tansel, *Bayezit*, 148.
503 Bihişti, 25 a. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 355.

sonra Bayezid Hersekzade Ahmed Paşa'yı Memluklere karşı Osmanlı kuvvetlerinin başkumandanı tayin ederek,[504] Rum ve Karaman Beylerbeyleri Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa ile Karagöz (1) Paşa'yı askerleri ile beraber onun emrine verir.[505] Bu sırada Ahmed – hâlâ Anadolu beylerbeyi sıfatıyla – Ereğli'de bulunuyordu;[506] ancak bu emir üzerine Tarsus'a geçmiştir.

Bihişti'nin nakline göre Hersekzade saflarını bir tepede kurup, Veliyüddinoğlu Ahmed Paşa ve başka bazı kurmaylarıyla beraber savaş alanını teftiş etmekteydi. Bu esnada Karagöz Paşa kendi kafasından ordu düzenini bozar. Bunun üzerine Memlukler saldırıya geçer. Bu da tüm birliklerin tamamen çözülerek kaçmaya başlamasına yol açar. Hersekzade'nin şahsen gösterdiği kahramanca gayret dahi Osmanlıların bozguna uğramasını engelleyemez.[507] Üstelik savaş esnasında Ahmed Paşa'nın atı da tökezlemiş olduğu için, kendisi attan düşerek[508] dövüşmeye yayan devam etmek zorunda kalır. Etrafını düşmanlar sarıp bir elinin birkaç parmağı kopunca artık kılıcını da tutamaz olur;[509] miğferi de başında paralanır.[510] Sonunda Paşa esir alınarak düşman kumandanı Özbek'in karşısına getirilir.[511] Özbek ilk önce ordu tabibine Paşa'nın yaralarını tımar ettirir;[512] sonra da onu diğer esirlerle bir sıraya kor. Hersekzade'nin esir alındığı haberi aynı ay (hicri 891 Rebiülevvel'i/miladi 7 Mart-5 Nisan 1486) Kahire'ye ulaşsa

504 Kpz VIII, 44 a.

505 Bihişti, 27 a. P, 94 b; Kreutel, *Bayezid*, 40, yanlış olarak: Mehemmed Bey Rumeli ordusu ile. Buna mukabil YKB, 159 a ve B, 155 a, doğru olarak: Mehemmed Bey Rum Beylerbeyi olarak.

506 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 355.

507 Bihişti, 27 b – 28 a. Kpz VIII, 44 b'ye göre Memlukler, daha Ahmed Paşa birliklerini savaş düzenine sokarken saldırır.

508 P, 95 a; Pa, 133 b – 134 a; YKB, 159 b; Kreutel, *Bayezid*, 41; B, 155 b.

509 Kpz VIII, 45 a. Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 204 (iki parmak). P, 95 a; Pa, 134 a; YKB, 159 b; Kreutel, *Bayezid*, 41; B, 155 b.

510 Kpz VIII, 45 a.

511 Kpz VIII, 45 a; P, 95 a; Pa, 134 a; YKB, 159 b; Kreutel, *Bayezid*, 41, /Haniv. 204. Apz, 231; GApz, 228.

512 Apz, 231; GApz, 228.

da[513] Ahmed bizzat oraya ancak Zilkade ayında (29 Ekim-27 Kasım) varır.[514] Paşa'nın Nil kıyısındaki metropoldeki zoraki misafirliği, bir bina kitabesinde de iz bırakmıştır.[515]

Hicri 892 Muharrem'i/miladi 28 Aralık 1486-26 Ocak 1487 tarihinde Kahire'de Osmanlıların yeni bir taarruzunun eli kulağında olduğu korkusu yayılır. Üstelik bu, Memluk ordusunun savaşçı ruhunun olsa olsa yerlerde süründüğü bir zamana tesadüf eder.[516] Bu yüzden Mısır cephesinde mümkün olduğunca çabuk bir şekilde bir barış antlaşması teminine gayret edilir ve bunun için de ilk adım olarak aynı ay (Muharrem) Osmanlı savaş esirleri serbest bırakılır. Bunların arasında Hersekzade Ahmed Paşa da vardır.[517] Kendisinin Osmanlı İmparatorluğu'na ne zaman geri döndüğü tamamen açıklığa kavuşmamıştır.

Dönüşünden sonra ama her hâlükârda hicri 893/miladi 1488 baharından önce Ahmed Paşa'ya Gelibolu kapudanlığı rütbesi tevcih edilir.[518] O yıl Hadım Ali Paşa'nın Memlukler üzerine seferini denizden desteklemek görevini alır. Suriye ordusu hicri 893/miladi 9-15 Ağustos 1488 Ramazan'ının ilk haftasında, Bağras'ı geçmeye başladığında[519] Ahmed Paşa denizden ateş açar. Ancak birdenbire çıkan bir fırtına gemilerden

513 Wiet, *Ibn Iyâs* I, 254. Osmanlı kaynaklarına dayanarak bu savaş ve esir düşmenin tarihlendirilmesi sorunsalını Tansel, *Bayezit*, 102 v.d./Not 57 tasvir etmektedir.

514 Wiet, *Ibn Iyâs* I, 263. – Hersekzade'nin Anadolu beylerbeyliğindeki halefi Arnavud Sinan Paşa oldu, bkz. Kpz VIII, 46 a.

515 Halil Edhem, "Hersek oğlı Ahmed Paşa'nın esâretine dâ'ir Kâhire'de bir kitâbe", 200-202. Yeni Türkçe tercümesi ile birlikte Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 357'de de atıfta bulunulmuştur.

516 Wiet, *Ibn Iyâs* I, 265. Ordunun bazı kısımları daha Şevval ayında (30 Eylül-28 Ekim) Özbek'e karşı ayaklanmış (ay.yer, 261), kendi başlarına birliklerinden ayrılmış ve Zilkade ayında (29 Ekim-27 Kasım) Kahire'ye kumandanlarından da önce ulaşmıştı (ay. yer, 262).

517 Wiet, *Ibn Iyâs* I, 266. GApz, 230/Apz, 233 v.d. de Ahmed'in bu yılda serbest bırakıldığını doğrular. Aynı zamanda Kraloğlu İshak Bey de serbest bırakılır: P, 98 b – 99 a; Pa, 137 b; YKB, 165 a; Kreutel, *Bayezid*, 49 v.d.; B 158 a.

518 Kpz VIII, 48 a. Apz, 236.

519 İskenderun'un yaklaşık 20 kilometre güney güneydoğusunda bir dağ.

bazılarını karaya sürükler ve Kapudan'ın bir daha taarruz etmesini o an için imkânsız kılar.[520] Ağaçayırı Savaşı'ndan sonra (hicri 8 Ramazan 893/miladi 16 Ağustos 1488) Memluk birliklerinin mensupları Bağras'a doğru kaçarken, o sırada bahriye mürettebatıyla karaya çıkmış bulunan Ahmed, yaya olarak yollarını keser ve büyük kısmını kılıçtan geçirir.[521]

Bu seferden döndükten sonra Ahmed Paşa uzunca bir süre – muhtemelen ta 1489 yazına kadar – Gelibolu'daki tımarında yaşamış olmalıdır.[522] Bu yıl içerisinde[523] kapudanlıktan yine Anadolu beylerbeyliğine geçer.

1489 baharında[524] Alâüddevle ile kardeşi Şah (Pir) Budak arasında Türkmen Dulkadir Beyliği'nin hükümdarlığı uğruna savaş çıkar. Memluklerin elinde hapisten ancak 1487 sonbaharında kurtulan[525] Şah Budak, Padişah'tan destek görürken Alâüddevle de Memluklerle ittifak hâlindedir.[526] Alâüddevle Memluk dostlarıyla hicri 895 Rebiülahir'i/miladi 22 Şubat-22 Mart 1490 tarihinde Kayseri'yi kuşattığında[527] Anadolu Beylerbeyi Hersekzade Ahmed Paşa onun üzerine sefere gönderilir.[528] Van Berchem'in, Ahmed'in bu savaşta tekrar Memluklere esir düştüğü yolundaki tahmininin[529] yanlış olduğu ortaya çıkmıştır.[530]

Bayezid'in 1492 ilkbaharında – güya Belgrad üzerine – çık-

---

520 Bihişti, 30 a; Kpz VIII, 49 a.

521 Bihişti, 32 a.

522 Truhelka, *Spomenici*, 93.

523 Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341'e göre 1489 sonbaharında.

524 Çatışmaların başladığı haberi Kahire'ye hicri Rebiülahir 894/miladi 4 Mart-1 Nisan 1489 tarihinde ulaşır. Bkz. Wiet, *Ibn Iyâs* I, 296.

525 Wiet, *Ibn Iyâs* I, 273.

526 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 368 v.d.

527 Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 369.

528 Kpz VIII, 51 a. Bihişti, 34 a.

529 Berchem, *Materiaux pour un Corpus Inscriptiorum Arabicarum*, IIè partie: Égypte, fasc. I: Le Caire, 547.

530 Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 370.

maya hazırlandığı ve fakat hedefi tam olarak anlaşılamayan sefere Ahmed'in de Anadolu ordusu ile katılması emri verilir. Hicri 897 Cemaziyülevvel sonu/miladi 20-30 Mart 1492 tarihinde Edirne'ye geçilir, 5 Receb/3 Mayıs'ta da ordu oradan Sofya'ya hareket eder. Bayezid ordunun büyük kısmıyla Arnavutluk'a doğru hareket ederken Ahmed Paşa Anadolu askeriyle Sofya'da kalır.[531]

1496 Kasım'ında Ahmed Paşa'nın babasının bıraktığı mirastaki maddi değerlerin verilmesi için Dubrovnik Cumhuriyeti'ne karşı açmış olduğu ve yıllardır süregelen bir dava, bir uzlaşma ile sonuçlanır.[532]

Hersekzade Ahmed, hicri 902/miladi 1497 yılına kadar Anadolu beylerbeyliği makamında kalır. O yılın Haziran ayında İstanbul'da resmen emekliye ayrılan Koca Davud Paşa'nın yerine veziriazam olarak tayin olur.[533] Lâkin memuriyeti ancak bir yıldan biraz fazla sürer.[534] Hicri 904 Muharrem'i/miladi 19 Ağustos-17 Eylül 1498 tarihinde, Venedik'le savaşın arifesiyle beraber Ahmed, divan riyasetini o zamana kadar ikinci vezir makamında bulunan İbrahim Paşa'ya bırakarak

531 Kpz VIII, 55 b – 56 a. P, 101 a; 140 a/b; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55; B, 149 b (kısa).

532 Kraelitz, *Urkunden*, 100-106 ve Tablo XIII'de Bayezid'in davanın sonucuna dair fermanı mevcuttur. Ayrıca krş. Truhelka, *Spomenici*, 47, 92, 93.

533 P, 117 a; Pa, 157 a; YKB, 190 b; Kreutel, *Bayezid*, 89; B, 170 b – 171 a; tayin tarihi olarak hicri 9 Şevval 902 Cumartesi/miladi 10 Haziran 1497 Cumartesi tarihini vermektedir. Ama daha Alvise Sagudino'nun Kostantiniyye'den gönderdiği 4 Mayıs 1497 tarihli bir mektupta Ahmed Paşa'nın bu makama getirildiği bildirilmektedir (Sanuto, *Diarii* I, 644. Ayrıca krş. Heller, *Ahmed Paša*, 25/Not 5). Burada Venedik raporu gayrıresmi karardan bahsederken Osmanlı tarihlerinin makama resmen geçiş tarihini nakletmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Karar alındıktan sonra makamın devralınmasının neden bu kadar uzun sürdüğü hakkında ancak tahmin yürütülebilir. Muhtemelen bazı çevrelerin Davud Paşa'nın azlinden sonra sadaret mührünü tekrar Venedik Cumhuriyeti'nin (ve Venedik asillerinin!) bir dostunun elinde görmek istememelerinden dolayı divandan itirazlar yükselmiştir.

534 Truhelka, *Spomenici*, 110 v.d.'nda Ahmed Paşa'nın başvezaret zamanından, 25 Aralık 1497'den, Dubrovniklilere bir mektup mevcuttur. Belge Güney Slav dilinde kaleme alınmış olup Ahmed Paşa'nın pençesini havidir. Ayrıca krş. Heller, *Ahmed Paša*, 26/Not 2.

kendisi onun makamına geçmek zorunda kalır.[535]

Bayezid hicri 12 Zilkade 904/miladi 21 Haziran 1499 tarihinde Edirne'den İnebahtı'ya doğru yola çıktığında vezirleri İbrahim Paşa, Hersekzade Ahmed Paşa ve Hadım Yakub Paşa ona refakat ediyordu.[536] Bazı kaynaklarda geçen Ahmed'in bu sefere kapudan-ı derya ve Gelibolu sancakbeyi olarak katıldığı bilgisi,[537] zamanın Osmanlı kaynaklarınca yalanlanmaktadır: Bu seferdeki kapudan-ı derya ve mirliva-yı Gelibolı, Davud Paşa (-yı Sani) idi.[538] Ancak bu sefer esnasında donanma zor durumda kalınca Padişah destek olmak üzere birkaç bin adamla Ahmed Paşa'yı gönderir. Onun desteğiyle bu girişim başarıyla sonuçlanır.[539]

1499 Ağustos'unda veziriazam İnebahtı karargâhında ölür ve yerine Mesih Paşa atanır. 1500 Şubat'ı ortalarından itibarense Mesih Paşa divan başkanlığını Yakub Paşa'ya bırakarak kendisi tahminen ikinci vezir, bunun sonucu olarak Ahmed Paşa da muhtemelen üçüncü vezir olur. Bu makamda Ahmed, Modon ve Koron seferlerine katılır (hicri 905-6/miladi 1500).[540] Muhasematın sona ermesinden sonra divanda eski düzenin yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır.

1501 Ekim'inde bir Venedik-Fransız filosu Midilli'de karaya çıkar. Zor durumdaki garnizonun imdat çağrısı üzerine – o sırada ikinci vezir olan – Ahmed Paşa onları kuşatmadan kurtarmak üzere gönderilir. Derhâl Osmanlı savaş limanı olan Gelibolu'ya doğru yola çıkar.[541] Ahmed'in yola çıkmasından az sonra hicri 10-12 Cemaziyülevvel 907/miladi 21-23 Kasım 1501 tarihinde

535 Uzunçarşılı, Çandarlı Vezir Ailesi, 102.
536 P, 129 a; Kreutel, *Bayezid*, 112.
537 Mesela Heller, *Ahmed Paša*, 28 ve Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341.
538 Kpz VIII, 80 b ve 100 a. Gökbilgin, "Un registre de dépenses", 84, 85, 90, 91.
539 Apz, 256 – 258. Kpz VIII, 83 b – 85 b. Bihişti, 44 b – 47 a. P, 131 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 116 v.d.
540 P, 134 a; Pa, 169 b; Kreutel, *Bayezid* 121.
541 Kpz VIII, 99 b. Bihişti, 60 b. Apz, 263.

Veziriazam Mesih Paşa ölür. İkinci Vezir Ahmed Paşa o sırada başkentte bulunmadığı için devlet işlerinin yönetimini ele alma görevi Üçüncü Vezir Yakub Paşa'ya düşerken, Yakub Paşa'nın sağlığı buna elvermez. Ahmed alelacele Gelibolu'dan geri çağrılır ve Padişah kendisini ikinci defa veziriazam tayin eder.[542] Yeni veziriazam çok geçmeden 1502 Ocak'ından itibaren Venedik'le gizli barış görüşmelerine koyulur.[543] 1502 Aralık'ında bir barış taslağı hazır olur;[544] 30 Temmuz 1503'te de son antlaşma imzalanır.[545]

Ahmed'in müzakerelerdeki muhatabı olan Andrea Gritti, sonraki 'Relatione'sinde Hersekzade'nin Venedik'le olan ailevi bağlarından bahseder: Ahmed, yeğeninin eğitimini temin etmiş. Yeğen Ahmed'in teveccühüne mazhar olmuş; Ahmed de onun hesabına Venedik hükûmetine başvurmuş. Paşa'nın ağabeyi Vlatko'nun dul eşi[546] ve Marco Loredan'ın zevcesi olan baldızı ile olan ilişkilerinin bu kadar candan olmadığı anlaşılmaktadır.[547]

Ahmed'le dostluk bağları olan Gritti, onu ılımlı mizaçlı ve Padişah üzerindeki nüfuzu pek büyük bir adam olarak tasvir eder.[548]

---

542 Kpz VIII, 100 a. Bihişti, 61 a ("Silivri'den müracaat edüb asitane-i saadetine avdet eyleyüb..."). esnada divana yalnızca üç kubbe vezirinin dâhil olduğu anlaşılmaktadır. – Normalde Ali Paşa'nın Mesih'in halefi olduğu kabul edilir (krş. Hammer, *GOR* II, 328). Ahmed, Venedik'e yazılan 20 Ocak 1502 tarihli bir mektupta bizzat kendinden "primo vezir" (vezir-i azam) olarak bahseder. Bkz. Heller, *Ahmed Paša*, 59.

543 Heller, *Ahmed Paša*, 37 v.d.

544 Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341'de verilen tarih (hicri 13 Cemaziyülahir 908), bu taslağa atıfta bulunuyor gözükmektedir.

545 Heller, *Ahmed Paša*, 56.

546 1426 doğumlu olan Vlatko, 1489 yılında Rab Adası'nda ölmüştür. Bkz. Heller, *Ahmed Paša*, 8 ve 13.

547 Sanuto, *Diarii* V, 452: "et che Achmet bassà havia inteso la conduta data a suo nievo; li piaceva e lo ricomandava a la Signoria, e vol le sue robe che sua cugnà li robò, videlicet quella fo mojer di sier Marco Loredan."

548 Sanuto, *Diarii* V, 460.

10 Mart'ta Ahmed Paşa Venedikli dostu Andrea Gritti'ye mektupla kendi arzusu üzerine başvezaretten ayrılarak Gelibolu kapudanlığını aldığını bildirir. Aynı bilgi Kemalpaşazade'de de mevcuttur.[549] Gelibolu kapudanlığı makamına geliş tarihi olan hicri 23 Ramazan 909/miladi 10 Mart 1504 tarihi (bu vesileyle gönderilen hediyelere dair) bir arşiv kaydıyla da belgelenmiştir.[550]

Ahmed bunu takip eden yılları sessiz sedasız Gelibolu'da geçirmiş görünmektedir. Ancak sağlığının ona zahmet çektirdiği anlaşılmaktadır. 1507'de Kostantiniyye'den Venedik baylosu Ahmed'in Gelibolu'dan başkente hasta döndüğünü ve hayatından endişe edildiğini bildirir.[551] Daha sonraları damla hastalığından muzdarip olduğu bildirilir.[552]

1509 Aralık'ında Yahya Paşa ölür; bunun üzerine Ahmed, Gelibolu'daki beş yılı aşkın hizmetinden sonra tekrar vezarete getirilerek Ali ve Koca Mustafa Paşa'dan sonra üçüncü vezir olur.[553]

Hicri 917/miladi 1511 yılında Şehzade Selim, kendine Rumeli'den bir sancak koparmak için, Edirne'ye geldiği sırada Ahmed Paşa'nın üçüncü vezir olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi de Başvezir Ali Paşa ve İkinci Vezir Koca Mustafa Paşa gibi, veliaht olarak Paşa'nın eşi Hundi Hatun ile ana bir kar-

549 Heller, *Ahmed Paša*, 60. Kpz, VIII, 107 a ve 127 b (her iki yerde de tam tarih olmaksızın).

550 Gökbilgin; *Edirne*, 476/No. 6 (Burada verilen tarih çevirisi – 23 Ramadan 909 = 11 Mart 1504 – yanlıştır; zira bir artık yıl söz konusudur).

551 Heller, *Ahmed Paša*, 61.

552 Sanuto, *Diarii* X, 669 (1510 yılından).

553 Sanuto, *Diarii* X, 21, 202 ve 432. Kpz VIII, 126 b ve 127 a/b (daha tam bir tarih vermiyor). Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 227'de (hicri 913 veya 914 için) Hersekzade Ahmed'in üçüncü vezir olan Yahya ile başvezir olan Ali Paşa yanında ikinci vezir olarak anılması hiçbir şekilde doğru olamaz. *Nitekim inamat defteri Ahmed'in üçüncü vezir olarak tayini için hicri 26 Zilhicce 915/miladi 6 Nisan 1510 tarihini vermektedir; Muallim Cevdet 71, vrk. 186 a. Ahmed Paşa hicri 4 Şevval 916/miladi 4 Ocak 1511 tarihinde adı verilmeyen bir yakının vefatı dolayısıyla taziye olarak iki kıyafet alır. Muallim Cevdet 71, vrk. 213 a.*

deş olan[554] Şehzade Ahmed'i tutuyordu.[555]

Ali Paşa'nın savaş meydanında şehadetinden sonra (hicri 5 Rebiülahir 917/miladi 2 Temmuz 1511) Hersekzade kısa süreyle onun devlet memuriyetindeki en yüksek makamını işgal eder.[556]

Başka kaynakların tasvirlerinin aksine,[557] Hanivaldanus metninin yazarı, yeniçeri ayaklanması (hicri 27 Cemaziyülahir 917/miladi 20 Eylül 1511) sırasında diğer devlet büyüklerininkinin aksine Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın evine barkına el sürülmediğini bildirir.[558] Gerçekten de Ahmed Paşa galeyana gelmiş olan güruhun karşısına çıkarak para ve güzel sözlerle isyanı bir nebze yatıştırmaya çalışmıştır.[559]

Başkentte huzur ve güven tekrar sağlandıktan sonra Ahmed Paşa hicri 16 Şevval 917/miladi 6 Ocak 1512 tarihinde divan başkanlığını o zaman kadar ikinci vezir olan Mustafa Paşa'ya bırakır.[560]

Yeni padişah Selim, 1512 sonunda başveziri Mustafa Paşa'yı idam ettirir ve o zamana kadar ikinci vezir olan Ahmed Paşa yeniden sadaret mührünü elde eder.[561] Bu makamda iken Çaldıran Savaşı'na (hicri 2 Receb 920/miladi 23 Ağustos 1514) katılır.[562] Dönüş yolunda hicri 9 Ramazan 920/miladi 28 Ekim

554 Sanuto, *Diarii* V, 459.
555 B, 196 b.
556 Uluçay, "Selim" II, 119.
557 Krº. Šabanoviæ, "Hersek-zâde", 341.
558 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 263.
559 Heller, *Ahmed Paša*, 65-67.
560 Uluçay, "Selim" II, 122. B, 200 b, hicri 917 Cemaziyülevvel'i/miladi 27 Temmuz-6 Ağustos 1511 başı ile (Ruhi'de yeniçerilerin isyanı tarihi olarak geçen) hicri 29 Cemaziyülevvel 917/miladi 23 Eylül 1511 tarihleri arası için başvezir olarak Mustafa Paşa'yı zikreder ("ulu vezir, ki Mustafa Paşa idi"). Hasan Paşa'dan aynı zaman diliminde "kiçi vezir" olarak bahsedilir; Ahmed Paşa'dan ise bahis yoktur.
561 Ğabanoviã, "Hersek-zâde", 341.
562 Tansel, *Selim*, 53 v.d. Heller, *Ahmed Paša*, 71.

1514’te Hersekzade azledilir.[563]

Bu makamdaki halefi Dukaginzade Ahmed Paşa’nın idamından sonra, Hersekzade hicri 29 Receb 921/miladi 8 Eylül 1515’te tekrar başvezir olur.[564] Lakin bunun üzerinden daha dokuz ay geçmeden Diyarbakır’ın Safevilerce kuşatılması üzerine toplanan divanda Selim, Ahmed Paşa’nın yakasına yapışıp, kafasına indirdiği yumruklarla kavuğunu dağıtacak kadar öfkeye kapılıp, Başvezir’in mührünü geri alır ve onu Vezir Piri Paşa ile beraber Yedikule Zindanı’na attırır.[565] Ahmed’in yeğeni Hadım Sinan Paşa yeni başvezir olur. Onun aracılığı ile mahpuslar aynı gün affedilerek serbest bırakılır. Ahmed de divandaki yerini muhafaza eder.[566] Bu yıllarda gittikçe ağırlaşan sağlık durumu Paşa’ya çok zahmet çektirir.

Selim, Mısır seferine çıkmadan önce deneyimli Hersekzade Ahmed Paşa’yı, Ahmed ve zevcesi Hundi Hatun’un birkaç evinin olduğu[567] Bursa muhafızlığına tayin eder.[568]

Paşa 4 Haziran 1517’de buradan 10 000 atlı ile Mısır savaş meydanına doğu yola çıkar. Bu görevin nedeni meçhul kalır; İstanbul’da Ahmed’in tekrar başvezir veyahut Mısır valisi olacağı söylentileri ortalıkta dolaşır. Hersekzade Ahmed Paşa, hicri 2 Receb 923/miladi 21 Temmuz 1517’de Sultan Selim’le bir buluşmadan dönüşte Halep yakınlarındaki Kızıl Çöl Yaylası’nda ölür.[569]

Vasiyeti üzerine İzmit Körfezi’ndeki küçük bir yarımadadaki Hersek (eski Dil) beldesi yakınlarında (bir imaret ve çeşme-

---

563 Heller, *Ahmed Paša*, 72. Šabanoviã, “Hersek-zâde”, 341.
564 Heller, *Ahmed Paša*, 73. Ğabanoviã, “Hersek-zâde”, 341.
565 Tansel, *Selim*, 85 v.d. Heller, *Ahmed Paša*, 75.
566 Heller, Ahmed Paša, 75 v.d. Šabanoviæ, “Hersek-zâde”, 341.
567 Uluçay, *Harem’den Mektuplar* I, 52-55.
568 Heller, *Ahmed Paša*, 74/Not 2, 77 v.d.
569 Heller, Ahmed Pağa, 80 v.d. Ğabanoviã, “Hersek-zâde”, 341.

nin yanı sıra) vakfettiği[570] caminin haziresine gömülür.[571]

Hersekzade'nin, büyüğünün adı Kamerşah, küçüğününki ise Hümaşah olan iki kızı[572] ile Ali Bey ve Mustafa Bey adlı iki oğlu[573] vardı.

Beş kere başvezir olan Hersekzade'nin imparatorluğun yalnızca devlet yönetiminde değil, yasa koyuculuğunda da etkin olduğu anlaşılmaktadır. Onun başkanlığında II. Mehmed devrinde kodifiye olan örfi kanun kısmen tadil edilerek bir dizi ilave yapılmış olmalıdır.[574]

---

570 Apz, 193. Gökbilgin, *Edirne*, 391-394. Vakfiye Simsar, *The Waqfiyah of 'Ahmed*'de yayınlanmıştır.

571 Heller, *Ahmed Paša*, 82 v.d.

572 Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 122.

573 Šabanoviã, "Hersek-zâde", 342.

574 Beldiceanu, "À propos du code coutumier de Mehmed II. et de l'oeuvre juridique d'Ahmed Hersekzâde", 166-172.

ALİ B. ABDULHAYY, Hadım, (? - 1511), Ak Ağa (1481'den önce), Karaman beylerbeyi (1481 – 1482), Semendire sancakbeyi (1482 - 1485), Rumeli beylerbeyi (1485 - 1487), vezir (1487 - 1498), Bursa sancakbeyi (1498 - 1499), Edirne muhafızı (1499), Mora sancakbeyi (1499 - 1506), başvezir (1506 - 1511).

Ali, Bosnalı bir ailenin çocuğu olarak bugünkü Saraybosna yakınlarındaki Drozgometva köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Radošin idi.[575]

Saray'a hadım olarak girerek orada yetiştirildi. Bu hadım, daha Bayezid'in şehzadelik devrinde onun hareminde hizmet etmişti.[576] Burada geleceğin padişahının güvenini kazandığı bellidir zira Bayezid tahta çıktıktan sonra kendisini Karaman beylerbeyi tayin etmiştir.[577] Bu tayin muhtemelen Şehzade Abdullah'ın 1481 Temmuz'unda Konya'ya vali olarak gönderilmesiyle bağlantılıdır.[578]

O yılın sonbaharında Karamanoğlu Kasım Bey ata toprağına girip bir isyan çıkardıktan ve en nihayet Konya'yı da kuşattıktan sonra Ali Paşa savunmaya kumanda eder. Kasım Bey'e sürekli yeni taraftarların katılması, Hadım'ın vaziyetini gitgide kötüleştiriyordu; neticede İstanbul'dan destek talebinde bulunması üzerine Gedik Ahmed, birliklerle yardıma gönderilir.[579] O sırada Ali'nin harp tecrübesinin o kadar da büyük olması pek mümkün değildir.[580]

Kasım Bey Gedik Ahmed'in önünden Taşili'ne kaçtığında Ali kudretli yardımcısı ile birlikte onu izlemeye koyulur. Hadım,

575 Okiç, "Hâdım ('Atîk) Ali Paşa kimdir?", 510-514.
576 Kpz VIII, 111 a.
577 Ay. yer.
578 Bihişti, 12 a.
579 Bihişti, 12 a.
580 Kasım'ın hareket tarzı, Ali'yi tecrübesiz, kolay alt edilebilir bir hasım olarak gördüğünü göstermektedir.

yakındaki geçidi[581] emniyet altına alma ve erzak tedarik etme emriyle Mut'ta kalır. Karamanoğlu, Ali'nin Mut'ta kaldığını öğrenince birliklerini oraya gönderir. Yine de Paşa, saldırganları geri püskürtmeyi başarır. Kasım'ın Suriye topraklarına kaçmasından sonra Ali Larende'ye (bugünkü Karaman) geçer, sipahileri terhis eder ve Gedik Ahmed ve diğer erkânla kışlar.[582]

Cem'in 1482 ilkbaharındaki[583] yeni hamlesinde, taraf değiştirmiş Ankara Sancakbeyi Mehmed yalnızca Hadım Ali Paşa ve birliklerince savunulan[584] Konya'ya[585] saldırır. Mehmed on gün sonra şehrin kuşatmasını kaldırarak ailesiyle mülkünü Bayezid'in eli kulağındaki taarruzundan kurtarmak için apar topar Ankara'ya geçer.[586]

Gedik Ahmed'in idamından (18 Kasım 1582) sonraki azil ve tayinlerde Ali Semendire merzübanı (uçbeyi) olur.[587] Kemalpaşazade'ye göre Hadım, oradaki memuriyeti esnasında Macaristan'a bir baskın girişiminde bulunmuş.[588] Ancak Ali'nin esas vazifesi, herhâlde bu komşu ülkede olup bitenleri gözlemlemekti. Bunun böyle olduğu, Kili ve Akkerman fethinden dönüş yolunda Macaristan'dan gelecek tehlikelere dair Padişah'a Semendire'den – yani muhtemelen Ali Paşa tarafından - gönderilen bir uyarıdan bellidir.[589]

Hadım Ali herhâlde Mesih Paşa'nın başvezaretten azline sebep olan memuriyet değişikliklerinde muhtemelen hicri 890/

581 Sertavul geçidi (Mut ile Karaman arasında).
582 Bihişti, 12 b – 13 b. Kpz VIII, 11 a/b (az detaylı).
583 Cem 19 Mayıs 1482'de Osmanlı-Memluk sınırını geçer (bkz. Tansel, *Bayezit*, 38).
584 Bihişti, 11 b.
585 Tansel, *Bayezit*, 38.
586 Bihişti, 11 b.
587 Kpz VIII, 19 b. Ali Semendire'de Hızıroğlu Mehmed Paşa'nın halefi olur.
588 Kpz, 111 a/b (tarihsiz). Başka kaynaklarda malumat olmadığına göre nispeten ufak bir girişim söz konusu olmalıdır.
589 Kpz VIII, 34 b. Ayrıca bkz. Gökbilgin, "Korvin Mathias'ın Bayezid II.e mektupları", 370 v.d. Tansel, *Bayezit,* 148.

miladi 1485'te İskender Paşa'nın yerine Rumeli beylerbeyliğine geçer.[590]

Aşağı yukarı bu zamanlarda Boğdan Voyvodası İstefan, Kili ve Akkerman'ı tekrar ele geçirmeye çalışır; bunun üzerine Bayezid, Rumeli Beylerbeyi Ali Paşa'yı Boğdan üzerine gönderir. Hadım Tuna'yı geçer; burada Eflak Voyvodası bir orduyla ona katılır.[591] Hicri 25 Şaban 890/miladi 6 Eylül 1485'te[592] Boğdan'a girer. Birlikler etrafı yakıp yıkarak, insanları öldürerek ülkeyi boydan boya geçip başkent Suceava'yı da yerle bir ettikten sonra yüklüce ganimet ile[593] hicri 890 Ramazan'ının evahirinde/miladi 1-10 Ekim 1485'te geri döner.[594]

Osmanlı-Memluk savaşı esnasında hicri 892/miladi 1487'de[595] Rumeli Beylerbeyi Ali Paşa da, Memluklerden destek gören Türkmen aşiretlerinin rahat durmadıkları Taşili'ne bir ceza seferine gönderilir.[596] Hadım Ali, ordusuyla Gelibolu'da Çanakkale Boğazı'nı geçer, ardından harekâtın kumandanı Başvezir Davud Paşa'ya katılır ve bütün ordu Karaman'a doğru yoluna devam eder.[597] Ali, Varsak Beyi Uyuz'u yola getirmek üzere,

590 Kpz VIII, 39 b.

591 Kpz VIII, 40 a – 41 a. Bihişti, 24 b. Apz, 227 v.d. Neschrî I, 227/II, 318 v.d.

592 Neschrî I, 227/II, 319. Bihişti, 24 b.

593 Kpz VIII, 41 a/b. Bihişti, 25 a. Apz, 228; Neschrî I, 228/II, 319.

594 P, 93 b, 94 a; Pa, 133 a; Kreutel, *Bayezid*, 38. Bu vaka belli ki YKB'de de mevcuttu zira vrk. 158 b şöyle son bulur: "Ve gerü Sultan Bayezid yaylada karar etmişken beylerbeyisi Hadım Ali Bey Rum... (reddade: ili)." Bunu takip eden varak eksiktir. B, 154 a/b bu vakayı kısaca zikreder. Tursun, 193'te bu zaferin Ali'ye vezaret makamını getirdiği yazılıdır; ancak doğru olması pek mümkün gözükmemektedir zira Kpz VIII, 111 b'ye göre Ali vezirliğe ancak iki yıllık Rumeli beylerbeyliğinden sonra hicri 892/miladi 1487 yılında yükselmiştir. Bihişti de 1485 yılı için Ali Paşa'nın terfiine dair bir malumat vermemektedir, bu da burada Tursun'da bir kalem sürçmesinin söz konusu olduğu sonucuna varmamıza sebep olmaktadır zira Bihişti, şüphesiz şahsen de tanıdığı Ali Paşa'nın başarılarına dikkat çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır (vrk. 13 a).

595 Bu tarihi yalnızca Kpz VIII, 45 b doğru vermektedir. (Krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 359.) Apz, 232 v.d. P, 95 a/b; Pa, 134 a; YKB, 159 b – 160 a; Kreutel, *Bayezid*, 42; B, 155 b, bu vakayı hicri 891 yılı altında kaydederler. Asıl Oruç metni (ki orada da 891 tarihi geçmektedir) burada Apz ile tamamlanmıştır.

596 Kpz VIII, 45 b.

597 P, 95 b; Pa, 134 a; YKB, 160 a; Kreutel, *Bayezid*, 42; B, 155 b. Kpz VIII, 46 a. Ali Semendire'den gelir, bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 359.

Çukurova'da Tarsus'a kadar ilerler.[598] Uyuz yola geldikten sonra Hadım, Bolkar Dağları'ndaki ana Osmanlı karargâhına çekilir. Memluk ordusunun ilerlemesi beklendiğinden bir müddet burada kalınır.[599] Ancak Mısırlılar savaş meydanına çıkmaz.[600] Bu arada kış da yaklaştığından[601] Osmanlı ordusu dönüş yoluna koyulur. Ordu terhis edildikten sonra Ali, Başvezir'le beraber Vize'de Padişah'ın huzuruna çıkar.[602]

Bunun üzerinden çok geçmeden, muhtemelen Bayezid'in Edirne'ye dönüşünden sonra hicri 892/miladi 1487 sonlarında Ali, tahminen Çukurova seferinde gösterdiği yararlıktan dolayı vezir tayin olunur.[603]

Ertesi bahar hicri 893/miladi 1488'de – o esnada ikinci vezir olduğu anlaşılan[604] – Hadım'a, Memluklere karşı yeni bir seferin başkumandanlığı görevi verilir.[605] Hicri 893 Rebiülahir'inin başı/miladi 1488 Mart'ının ortalarında[606] İstanbul'dan Adana'ya doğru yola çıkar.[607] Orada birliklerin bir kısmını Tarsus fethine gönderir. Anadolu Beylerbeyi Sinan'ı Adana'da bırakır ve kendisi de Rumeli Beylerbeyi Halil ile beraber Sis[608] ve Ayas[609] üzerine yürüyüp her iki kaleyi de

598 Apz, 232 (Tarsus). Kpz VIII, 46 b (Çukurova).

599 Kpz VIII, 46 b.

600 Kpz VIII, 46 b. P, 95 b; Pa, 134 a; YKB, 160 a; Kreutel, *Bayezid*, 42; B, 155 b. Bihişti, 28 a.

601 Kpz VIII, 46 b.

602 Kpz VIII, 46 b. P, 95 b – 96 a; Pa, 134 b; YKB, 160 b; Kreutel, *Bayezid*, 43. Bihişti, 28 b.

603 Kpz VIII, 47 a, 111 b.

604 Bihişti, 29 a, Ali'yi "ka'im-i makam" (başvezirin vekili) olarak niteler. Bu makama ekseri ikinci vezir tayin edilirdi, krş. Gibb/Bowen, *Islamic Society* I, 114.

605 Kpz VIII, 47 b – 48 a. P, 97 a; Pa, 135 b; YKB, 162 a; Kreutel, *Bayezid*, 45; B, 156 b. Bihişti, 29 a. Apz, 236.

606 P, 97 a; Pa, 135 b; Kreutel, *Bayezid*, 45, yola çıkış tarihi olarak bir Cumartesi olan hicri 1 Rebiülahir 893/miladi 15 Mart 1488'i verir. Bihişti, 29 a ise (muhtemelen İdris-i Bidlisi'ye dayanarak, bkz. Tansel, *Bayezit*, 106/Not 80) hicri 3 Rebiülahir 893/miladi 17 Mart 1488'i Ali'nin başkumandan tayin ediliş tarihi olarak verir.

607 Kpz VIII, 48 a/b. P, 97 a; Pa, 135 b; YKB, 162 a; Kreutel, *Bayezid*, 45; B, 156 b. Bihişti, 29 b.

608 Bugünkü Kozan; Adana'nın 71 kilometre kuzeydoğusunda.

609 Bugünkü Yumurtalık, İskenderun Körfezi'ndeki küçük liman kasabası.

alır.[610] Adana'ya döndükten sonra Ali, kısmen yıkılmış bulunan kale duvarlarını onartır.[611] Onarım işleri bittikten sonra – dönüş seferi için hazırlıklar yapılmıştı – bir gözcü, Memluk ordusunun yaklaştığını haber verir.[612]

Osmanlı ordusunun maneviyatı pek de iyi değildi: İklim koşulları ve hastalıklar savaşçılara çok çektiriyordu.[613] Bazı kumandanlar, savaşa girmeyip çekilmekten yana tavır koyarlarsa da Ali Paşa savaşmayı tercih eder.[614]

Hicri 8 Ramazan 893/miladi 16 Ağustos 1488'de[615] meydan savaşı patlak verir. Başta Halil Paşa'nın beceriksizliğinden dolayı Osmanlılar bozguna uğrar.[616] Ancak Memluk ordusunun da epeyce bir kısmı, yenildikleri zannıyla kaçar.[617] Ali'nin arzusu hilafına ricat edilir.[618] Hadım, Padişah'a rapor vermek üzere Larende'den ulak gönderir. Padişah da Ali'ye yenilginin sorumlularını tutuklatması, kendisinin de derhal İstanbul'a gelmesi talimatını verir.[619]

Ali'nin bu felakette payı olmadığı kanıtlandıktan sonra vezarette bırakılır, hatta konumunu daha da güçlendirmeyi bile başarır;[620] sonunda toplam 12 yıl bu makamı elinde tutar.[621]

---

610 Kpz VIII, 48 b.

611 P, 97 a; Pa, 135 b; YKB, 162 a; Kreutel, *Bayezid*, 45; B, 156 b; Kpz VIII, 48 b. Bihişti, 29 b. Apz, 236'ya göre Adana'nın yanı sıra Tarsus da onarılır.

612 Kpz VIII, 49 a. Bu sıralarda Ali, Alâüddevle ile mektupla temasa geçerek önlerindeki savaşa teşvik eder. Alâüddevle, yalnızca Memluk orduları doğrudan Adana'ya doğru geldikleri takdirde savaşa katılacağını, zira onun topraklarına da girmeleri ihtimalinin uzak olmadığını bildirir. (Tansel, *Bayezit*, 107 v.d., TSMA 6201'e dayanarak).

613 Bihişti, 29 b. Kpz VIII, 48 b.

614 Tursun, 196. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 205'teki Ali Paşa'nın "diğer kumandan ve ricalin tavsiyelerine uymak istemediği" yolundaki biraz muğlak pasaj, harekâtın bundan sonraki seyrine dair görüş ayrılıklarını kastediyor olabilir.

615 Kpz VIII, 49 b. Bihişti, 30 a.

616 Kpz VIII, 49 b. Bihişti, 30 b- 31 a.

617 P, 98 a; Pa, 136 b; YKB, 163 b; Kreutel, *Bayezid*, 47, /Haniv., 207. B, 157 a; Bihişti, 31 a/b. Apz, 237.

618 Bihişti, 32 a.

619 Kpz, 51 a.

620 Bihişti, 32 b ve 33 a.

621 Kpz VIII, 111 b.

Tarihler, Paşa'nın sonraki yıllardaki faaliyetine dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Oruç'a göre Ali, muhtemelen üçüncü vezir olarak, Bayezid'in hicri 5 Receb 897/miladi 3 Mayıs 1492 tarihinde Edirne'den yola çıkmasıyla başlayan 1492 yılındaki Arnavutluk seferinde Padişah'a refakat eder.[622]

Hadım ileriki yıllarda da üçüncü vezir sıfatıyla divan üyesi olmuş olmalıdır. Bayezid'in bir fermanı, hicri 901 Cemaziyülahir'i başı/miladi 16-25 Şubat 1496 tarihinde Ali'yi bu makamda göstermektedir.[623]

Venedik'le harbin patlak vermesine az kala Ali Paşa hicri 12 Zilkade 903/miladi 2 Temmuz 1498 tarihinde, vezaretten azledilerek Bursa sancakbeyliğine atanır. Divandaki halefi, bir 'şahin' olan Hadım Yakub Paşa olur.[624] Makbul Bursa sancağının verilmiş olması, hafif bir ceza ile yetinildiğini akla getirmektedir. Bu memuriyet değişkliğinin vesilesi olmasa da muhtemelen sebebi olan şey, Ali'nin harp planlarına ihtiyatla yaklaşmasıydı.[625]

Padişah ertesi bahar İnebahtı üzerine sefere çıktığında, Hadım'ı Edirne muhafızı tayin eder.[626] Oruç tarihinde Paşa'nın adı, bu görevi yaparken, hicri 11 Muharrem 905 Pazar/miladi 18 Ağustos 1499 Pazar tarihinde cereyan eden bir yangın vesilesiyle geçer.[627]

İnebahtı'nın fethinden biraz sonra 1499 sonbaharında, Mo-

622 P, 101 a; Pa, 140 a; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55; B, 159 b.

623 Kraelitz, *Urkunden*, 101, 102, 103 v.d., 106 ve Tablo XIII a.

624 P, 125 b; Pa, 166 a; Kreutel, *Bayezid*, 105; B, 176 b. Kpz VIII, 111 b (tam tarih yok).

625 1496'da Alvise Sagundino Venedik'te Bayezid için "havia natura pacificha, et il simile haveano li so bassà, li qual al presente sono tre, videlicet Thaud, Ibrahim et Hali." yazar. (Sanuto, *Diarii* I, 399). Daha az barış sevdalısı olan İskender Paşa azledileli çok olmamıştı.

626 Kpz VIII, 87 a.

627 P, 129 a; Kreutel, *Bayezid*, 112. Ancak burada Ali'nin o zamanki memuriyetine dair doğrudan bir bilgi yoktur. Kendisi yalnızca "güzeşte vezir" (Kreutel'de yanlış olarak "fevkalade vezir") olarak kaydedilir.

ra'daki sancakbeyi Halil Paşa öldüğü için orada – İbn-i Kemal'in ifadesiyle – becerikli ve güvenilir bir sancakbeyine ihtiyaç duyulur. Bu yüzden de Bayezid'in tercihi Ali Paşa'dan yana olur.[628]

Hicri 905 Receb'inde/miladi 1 Şubat-1 Mart 1500 tarihinde Hadım, İnebahtı yakınlarındaki birbiriyle alakalı iki ufak kaleyi fetheder.[629] Ali Paşa, aynı yıl gerçekleşen Modon (Methoni) ve Koron (Koroni) seferlerine de katılarak önemli bir rol oynar. Gidiş yolunda birkaç gün mola verilen Londer'de[630] Ali, Padişah'la karşılaşır. Padişah da kendisini Arnavud Sinan'la birlikte Modon'u kuşatmaya gönderir.[631] Kent düştükten sonra hükümdar – donanmanın harekâtına ek olarak – Ali Paşa'ya Koron üzerine sefere çıkmak üzere, karadan hareket etme emrini verir.[632] Burası savaşmadan teslim olur; Anavarin de (Pylos) aynı şekilde teslim olur.[633] Koron alındıktan sonra Padişah, Ali Paşa'yı Mora sancakbeyi olarak bırakıp fütuhata devam emrini vererek dönüş yoluna koyulur.[634]

Bunun ardından sürekli alevlenen çatışmalar Ali Paşa'ya rahat vermez. Hicri 906 Cemaziyülevvel'i başı/miladi 1500 Kasım'ı sonu Anabolu (Nafplio) Kalesi'nin garnizonu bir huruç girişiminde bulunur. Hadım Ali bundan haberdar edilir, vakit geçirmeden olay yerine gelir, her iki taraftan Venediklilerin yollarını keser ve böylelikle zafer kazanır.[635]

Aynı ay (hicri 906 Cemaziyülevvel'i/miladi 22 Aralık 1500) bir İspanyol-Venedik donanma filosu Kefalonya'da karaya

---

628 Kpz VIII, 87 b.
629 P, 133 a; Kreutel, *Bayezid*, 119.
630 Yunancası: Leontário. Sparta'nın kuzeybatısında yer alır.
631 Kpz VIII, 88 b – 89 a.
632 Kpz VIII, 93 a; Bihişti, 54 b.
633 Bihişti, 54 b – 55 a.
634 Bihişti, 55 b. Kpz VIII, 94 b.
635 P, 139 b; Pa, 174 b; Kreutel, *Bayezid*, 133. Kpz VIII, 94 b. Anabolu/Nafplio Osmanlı idaresine ancak 1540'ta girmiştir.

çıkar. Derhal çağrılan Ali'ye bu sefer de gemileri kaçırıp bazılarını mürettebatıyla birlikte ele geçirmek mümkün olur.[636]

Aynı yılın sonbaharının sonlarında Anavarin Kalesi bir Venedik-İspanyol donanma filosu tarafından alınır. Şimdi Ali, donanma yardımına muhtaçtır ve İstanbul'dan gemi ister. Bunun üzerine 30 gemi ile Kemal Reis gönderilir. Ali Paşa ise bizzat karadan kale üzerine yürüyerek üç taraftan kuşatır; Kemal Reis de denizden savaşa katılır. Anavarin en nihayet hicri 10 Zilkade 906/miladi 28 Mayıs 1501 tarihinde yeniden teslim olur.[637]

1501 sonbaharının sonlarında Hadım'ın Anabolu'yu (Nafplio) tekrar kuşattığı anlaşılmaktadır. Kaledeki birliklerin kuşatmayı yarıp çıkma çabası üzerine Ali, düşman pusu kurarak sonraki çatışmada – en azından Oruç'un anlatısına göre – (hicri 907 Cemaziyülevvel'i evaili/miladi 12-21 Kasım 1501) galebe çalınca Osmanlı savaşçıları büyük ganimet elde eder.[638]

Başvezir Mesih Paşa'nın 1501 Kasım'ındaki ölümünden sonra da Ali Paşa – bunun tersini iddia eden bilgilerin aksine[639] – Mora sancakbeyliği memuriyetinde kalır. Hadım'ın Mora'da işinin kalmaması ise – Kemalpaşazade'nin ifadesine göre – ancak Venedik'le savaşların sona erdiği, hicri 912/miladi 1506 yılına rastlar. Bu yüzden Ali, başkente çağrılarak toplam sekiz yıllık sancakbeyliğinden sonra başvezarete nail olur.[640]

636 P, 139 b – 140 a; Pa, 174 b – 175 a; Kreutel, *Bayezid*, 133 v.d. Ayrıca bkz. Zinkeisen, *GOR* II, 537 v.d.

637 P, 142 b; Pa, 177 b; Kreutel, *Bayezid*, 139 ve 177/Not 28; Bihişti, 56 a/b. Kpz VIII, 96 b – 97 a.

638 P, 146 b; Pa, 183 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 149.

639 Bilhassa Hammer, *GOR* II, 328'deki.

640 Venedik baylosu 7 Eylül 1506'da, Ali'nin Padişah'ın huzuruna çıktığını, ama (beklenenin aksine) vezir ("bassà") tayin edilmediğini yazar (Sanuto, *Diarii* VI, 469). O zamana kadar Avlonya sancakbeyi olan Mustafa'nın Mora'da Hadım'ın halefi olacağı çoktan kesinlik kazandığı hâlde resmi tayinin Ekim başında da henüz gerçekleşmediği görünmektedir, bkz. Sanuto, *Diarii* VI, 488. *Yalnız, inamat defterine göre Hadım Ali Paşa'nın başvezirliğe getirilmesi, hicri 23 Rebiülahır 912/miladi 12 Eylül 1506 tarihinde vuku bulur. Muallim Cevdet 71, vrk. 92 a.*

Sonraki yıllar, Ali Paşa ile Şehzade Korkud arasında sert bir çekişmeye sahne olur. Her ikisi de Aydınili'ndeki İzmir nahiyesi üzerinde hak iddia eder. Hadım, nahiyenin öteden beri başvezirin hassına dâhil olduğunu beyan eder. Korkud ise buranın kendisinin av sahası olduğunu ve ayrıca gemileri için de limana ihtiyacı olduğunu öne sürer. Ayrıca Aydın'ın zaten kendi hassının bir parçası olduğunu bildirir. Başta Şehzade haklı görülür. Ali Paşa ise buna itiraz eder. Söz konusu yörenin Frenklere karşı bir gözetleme üssü olması gerekçesiyle Padişah'ın kararı kendisi lehine değiştirmesini sağlamayı başarır. Korkud'un kaybı başka yerde telafi edilecektir. Şehzade bu karara şiddete itiraz eder ve ileride görüleceği gibi başarılı da olur. Hicri 914/miladi 1509 yılında İzmir – ve başka bazı yöreler – Şehzade Korkud'a verilir.[641]

Bayezid'in hastalık dolayısıyla gündelik siyasetten elini eteğini çekmesi o yıllarda hissedilir bir yönetim zaafına yol açar. İşler esas itibariyle Başvezir Hadım Ali Paşa'nın başkanlık ettiği divanda çözülür. Paşa'nın biraz sert bir idare tarzı tesis etme girişimleri, diğer kubbe vezirlerinin söz hakkıyla etkince dizginlenmiş olmalıdır. Bayezid'in yine tahttan çekilme arzusunu dile getirmesiyle gitgide önem kazanan, tahta kimin geçeceği konusunda Ali, kararlı bir Şehzade Ahmed taraftarıydı.[642]

Anadolu Beylerbeyi Karagöz (2) Paşa'nın memlekette baş gösteren Şahkulu isyanını bastırmaya çalışırken can vermesi üzerine Ali Paşa bizzat isyancıların üzerine yürür. Şehzade Ahmed'in de katılmasının emredildiği[643] bu harekâtın bir amacı da, yeniçerilerin Şehzade'yi benimsemesini sağlamaktı. Ali'nin Şehzade'ye – en azından ismen – seferin başkumandanlığını verme denemesi, birliklerin direnişi sonucu

641 B, 182 b – 183 a. Ménage, "Edirne'li Rûhî", 315 v.d.
642 Uluçay, "Selim" I, 70 v.d.
643 B, 198 a/b.

başarısızlığa uğrar. Yeniçeriler, Başvezir'in kendisinden başkasını kumandan olarak tanımayı reddeder.[644]

Altıntaş'ta[645] Şehzade Ahmed, Ali Paşa'nın ordusuna katılır. Osmanlı ordusunun ilerlemesi üzerine isyancılar kaçmaya başlayarak Antalya'nın kuzeyindeki Kızılkaya Dağları'na çıkar.[646] Hükümet kuvvetleri, isyanın elebaşılarını bu mıntıkada çembere alır. Ancak 38 gün sonra Şahkulu savaşçıları çemberi kırmayı başararak at sırtında Karaman'a kaçarlar; Ali Paşa dörtnala takibe koyulur.[647] Mümkün olduğunca fazla askerle, mümkün olduğunca süratle varabilmek için Paşa sipahilerin atlarına birer de yeniçeri oturtur.[648] Hadım, Sarmısaklu'da[649] kaçaklara yetişir. Daha ordunun geri kalanı gelmeden hicri 5 Rebiülahir 917/miladi 2 Temmuz 1511 tarihinde[650] savaşa başlar. Karaman ve Taşili'nden asla güvenilir olmayan birlikler çok geçmeden kaçarlar. Bunu gören Ali Paşa, atıyla cengin ortasına dalar. Düşman kumandanı Şahkulu'nun burada öldüğü söylenir, ama Ali Paşa da muharebe meydanında şehit düşen ilk Osmanlı başveziri olur.[651]

Ali Paşa ısrarla Çorlu yakınlarında Bayezid ile Selim arasında geçen savaşta Bayezid'in başkumandanı olarak anılır ki bu yanlıştır.[652] Bu karşılaşmada Hadım kumandanlık etmiş olamaz zira bu savaş hicri 8 Cemaziyülevvel 917/miladi 3 Ağustos 1511 tarihinde vuku bulmuştur[653] ki bu tarihte Ali bir

---

644 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 250 v.d.

645 Burada bahsi geçen, Kütahya'nın yaklaşık 40 kilometre güney güneydoğusundaki yer olmalıdır.

646 Uluçay, "Selim" I, 71. B, 198 a/b (açık değil).

647 B, 198 b.

648 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 252.

649 Bugün: Bünyan, Kayseri'nin yaklaşık 50 kilometre kuzeydoğusunda. Başka kaynaklar savaş alanı olarak Çubuk'u zikrederler, krş. Sohrweide, "Safaviden", 154/Not 382.

650 Uluçay, "Selim" I, 72. B, 199 a (hicri 917 Rebiülahiri).

651 B, 198 b – 199 a.

652 Hammer, *GOR* II, 356. Ayrıca krş. Koçu, "Ali Paşa", *İA* I, 331 v.d. ve Mantran, "'Alî Pasha Khâdım", *EI*[2] I, 396.

653 B, 200 a. Ayrıca bkz. Uluçay, "Selim" I, 88.

aydan fazladır ölmüş bulunuyordu.

Paşa şiir ve bilgi dostu olarak meşhurdur, özellikle şair ve bilginlerin hamisi olarak temayüz eder. Bunun dışında Ali'nin vâkıflık faaliyeti de dikkat çeker. Edirne ve Serez'deki derviş tekkelerinin yanı sıra, özellikle İstanbul'daki Atik Ali Paşa Camii ile Kariye (Khora) Manastırı'nın camiye çevrilmesi zikre değer.[654]

654 Gökbilgin, *Edirne*, 394-403. Ayrıca bkz. Eyice, "Atik Ali Paşa Camiinin Türk mimarî tarihindeki yeri".

DAVUD (1) B. ABDÜLVEDUD, Koca Derviş (? – 1498), Çirmen (1468-1470), Ankara (1470-1471) sancakbeyi, Anadolu (1471-1477), Rumeli (1477-1479; 1481-1482) beylerbeyi, Bosna sancakbeyi (1479-1481), üçüncü vezir (1482-1483) ikinci vezir (1483-1485) başvezir (1485-1497).

Davud aslen Arnavut olup[655] (muhtemelen II. Murad devrinde) devşirilerek Enderun'a girmiştir.[656]

Kemalpaşazade Davud'u ilk kez, hicri 873/miladi 1468 yılı için Çirmen sancakbeyi olarak anar.[657] Bu tarihte Davud, Padişah'ın emri üzerine Mihaloğlu Ali Bey'in[658] Macaristan akınına katılmış.[659]

12 Temmuz 1470'te Eğriboz'un (Euboia, Negroponte) fethinden[660] sonra Sultan Mehmed, Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa'yı[661] Mora sahilindeki diğer Venedik topraklarını yerle bir etmekle görevlendirir. O da Üsküp Uçbeyi İshakbeyoğlu İsa Bey'e[662] aralarında Davud Paşa'nın da bulunduğu birkaç becerikli sancakbeyi vererek Vostitsa'nın[663] zaptına gönderir.

Davud daha ilk akında bir yara alır. Ertesi gün kale sakinleri deniz yoluyla kaçmaya çalışır. Ancak Davud, yaralarına bakmadan onları kovalar; yirmi kaçağın kafasını keser, otuzunu da esir alır. Venedikli kaçakların geri kalanlarına da canlarını

655 Ursu, *Da Lezze*, 103.

656 Gökbilgin, "Dâwûd Pasha", *EI*[2] II, 184. Uzunçarşılı, "Davud Paşa", *İA* III, 496

657 Bugün Bulgarca'da Èirmen. Bulgar-Türk sınır bölgesinde, Meriç nehrinin sağ kıyısında, Mustafapaşa'nın (Svilengrad) güneydoğusunda köy.

658 Bu şahsa dair bkz. Ziroyeviç, "Der Sandschakbey von Smederevo Ali-Bey Mihaloğlu", çeşitli yerlerde.

659 Kpz VII, Transkripsiyon, 281-283/Faks. 297-300.

660 Bkz. Babinger, *Mehmed*, 301. Ayrıca krş. Tansel, *Mehmet*, 205.

661 Mesih Paşa'nın kardeşi, 1473 Ağustos'u başında Tercan yakınlarında Fırat'ta boğulur (Erzincan'ın yaklaşık 100 kilometre batı kuzeybatısında). Ona dair: Babinger, "Châss Murâd Pağa", 346-349.

662 Bkz. Elezoviæ, *Spomenici* I, 79-126/II, 13-29.

663 Bugünkü Yunanistan'daki Aigio. Mora Yarımadası'nın kuzeyinde Gördüs Körfezi'nin sahiline yakın küçük bir kasaba.

kurtaracak bir gemiye ulaşmak kolay olmaz; ister istemez kaleye geri dönerler; kale de artık bunun üzerine savaşmadan teslim edilir. Davud kahramanlığından dolayı bu olaydan biraz sonra oraya varan Murad Paşa'nın iltifat ve ödülüne mazhar olur. Sultan Mehmed Davud'u yılda 200 000 akçe getiren Çirmen sancağından yılda 700 000 akçe gelirle Ankara sancağına terfian tayin ettirerek cesaretini taltif eder.[664]

Burada Davud önce, Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa ile İshak Paşa'nın Karaman'daki faaliyetlerine katılır.[665] Sefer başarıyla sonuçlandıktan sonra Hamzabeyoğlu Mustafa'nın vezarete atanması gerçekleşir; Davud da onun halefi olarak Anadolu beylerbeyi olur.[666] Akabinde Gedik Ahmed Paşa ile beraber İçel'de savaşır.[667]

Hicri 877/miladi 1472 tarihinde Padişah, Davud Paşa'yı Şehzade Mustafa'nın yanına Konya'ya gönderir. Uzun Hasan'ın bir akrabası olan Yusuf(ca) Mirza Karamanoğlu, Pir Ahmed ve Kasım ile beraber İmparatorluk'a hücum edip Tokat'ı yakıp yıktıktan sonra, şimdi de Karaman'a doğru ilerlemektedir. Şehzade Mustafa ve Davud, düşmanı yenerek Mirza Yusuf'u esir almayı başarır.[668] Ertesi yıl Davud Paşa Uzun Hasan'a karşı düzenlenen sefere katılır.[669] Otlukbeli Savaşı'nda Paşa yeniden yararlık gösterir.[670]

---

664 Kpz VII, Transkripsiyon 293-296/Faks. 311-316. Ankara'da Davud'un memuriyette selefi Küçücük Sinan Bey idi. Onun azlinin sebeplerine dair bkz. Tansel, *Mehmet*, 289 v.d. Kpz VII, Transkripsiyon 301-303/Faks. 322-325.

665 Kpz VII, Transkripsiyon 305-308/Faks. 327-332.

666 Kpz VII, Transkripsiyon 309/Faks. 332. Kemalpaşazade'nin anlatımına göre tayin hicri 875 sonu/miladi 1471 başı gerçekleşmiş olmalıdır. P, 83 b; Pa, 121 b'ye göre Davud'un (Gedik Ahmed'in yerine) Anadolu beylerbeyi olması hicri 876/miladi 1471-2'den önce olmamıştır.

667 Kpz VII, Transkripsiyon 316/Faks. 340.

668 Kpz VII, Transkripsiyon 319-329/Faks. 343-356. P, 84 a. P, 84 b'ye göre Yusuf, Şehzade Mustafa tarafından İstanbul'a gönderilerek orada (esir olarak) satılmıştır.

669 Kpz VII, Transkripsiyon 338 v.d./Faks. 368 v.d.

670 Neschrî I, 210 v.d /II, 299. Kpz VII, Transkripsiyon 348/Faks. 379 v.d. P, 85 b – 86 a; Pa, 123 a. Savaş 23 Ağustos 1473'te olur (bkz. Tansel, *Mehmet*, 326).

1476 yılının Boğdan seferinden sonra Davud ertesi kış da (1476/77) Tuna'daki palankalara karşı yürütülen askeri harekâta katılır. Semendire'de çarpışmada göğsünden o kadar ağır bir yara alır ki ciddi ciddi hayatından endişe edilir. Ordugâha getirilir, burada askeri cerrahlar yarasını tımar eder. Bir müddet hasta koğuşunda yatalak kalır, kuvvetli ağrılar çeker ama hayatta kalır.[671]

Talihsiz Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, hicri 882/ miladi 1477 yazında İnebahtı saldırısında başarısız olunca Padişah tarafından azledilir. Rumeli Beylerbeyliği'nde halefi ise Davud Paşa olur.[672]

Hicri 883 başları/miladi 1478 baharında, II. Mehmed (ikinci defa) Arnavutluk'taki İskenderiye (İşkodra; Arnavutça: Shkodër) üzerine bir sefer düzenler. Davud Paşa'yı Rumeli ordusu ile önden gönderir. Harekâtın başlamasından önce Padişah, Drin üzerine bir köprü inşası için talimat vermiştir. Davud oraya vardığında ise köprü henüz bitmemiştir. Bunun üzerine Paşa sabırsızca atını sulara sürerek süratle karşı kıyıya geçer. Askerleri de onun izinden gitmeyi denediklerinde at ve atlıların birçoğu ölür.

Davud'dan ancak birkaç gün sonra, artık Anadolu beylerbeyi olan Hadım Süleyman Paşa da varır. Padişah'ın gelmesinden önce beraberce kuşatmayı hazırlar, bir cephanelik kurdurur ve top döktürürler.[673]

Kaleyi hücumla alma girişimi başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra kapıkulu askerleri İşkodra kuşatmasına devam eder. Davud Paşa ise bu sırada Gölbaşı (Žabjak/Jebyâk) Kalesi'ne[674] saldırır. Bu kale savaşmadan teslim alınır.[675] Davud buradan süratle Süleyman'a kuşatmada destek olmak üzere

671 Tursun,164. Kpz VII, Transkripsiyon 418/Faks. 459 v.d.
672 P, 89 b; Pa, 127 b. Kpz VII, Transkripsiyon 422/Faks. 465.
673 Kpz VII, Transkripsiyon 444 v.d./Faks. 492 v.d.
674 İşkodra Gölü'nün kıyısında Moraèa'nın göle aktığı bataklık bölgede bulunur.
675 Tursun, 168. Kpz VII, Transkripsiyon 451/Faks. 500 v.d.

Drisht'e (Drevos; İtal. Drivasto) intikal eder.[676]

Daha Arnavutluk'taki harekâttan dönüş yolunda Davud, azledildiği haberini alır. Bu azlin sebebi olarak İbn-i Kemal, Karamani Mehmed Paşa ile Davud arasında İşkodra'ya dair görüş ayrılıklarını gösterir. Davud Bosna sancağına tayin olur ve dosdoğru yeni görev yerine hareket eder.[677]

Çok geçmeden Padişah'tan Macaristan'a bir akın emrini alır. Davud gazileriyle Saraybosna'dan yola çıkar, ortalığı yağmalayıp talan ederek Una, Kupa ve Sava'yı geçerek Slavonya'ya (İslovin) girerler, Drava'yı geçerler ortalığı yerle bir ederek sonunda Nidalişte (Nedelišće)[678] kasabasına varırlar. Kasabanın kenarında "kaçtal" adı verilen bir tahta kale bulunmaktadır. Davud Paşa, bu kaleyi[679] almaya çalışır. Ancak kaleyi savunanlar, sert bir direniş göstererek saldırganların üzerine zift ve kaynar yağ dökerler. En sonunda Davud burcu ateşe verdirir ve burç, savunanlarla ile birlikte kül olur. Savaşçılar büyük miktarda ganimet ile tekrar Bosna'ya geri döner.[680]

Hemen ertesi yıl, yani miladi 13 Mart 1480 tarihinde başlayan hicri 885 yılında, bu gözüpek sancakbeyi, bu sefer Nemçe arazisine olmak üzere yeniden bir gazaya girişir. Gazi orduları

676 Kpz VII, Transkripsiyon 452 v.d./Faks. 501 v.d. İşkodra 26 Ocak 1479 tarihinde imzalanan Osmanlı-Venedik barış antlaşmasıyla Osmanlılara bırakılmıştır. Bkz. Hammer, *GOR* II, 168 v.d.

677 Kpz VII, Transkripsiyon 473 v.d/Faks. 527 v.d. Yeni Rumeli beylerbeyi, o zamana kadar Bosna sancakbeyi olan İskender Paşa olur. Bu pasaj, Davud Paşa'nın 1480'de Bosna sancakbeyi olduğuna dair Truhelka'nın *Spomenici*, 187 ve 203'te, ve Skariæ'in *Sarajevo*, 44'de verdiği bilgileri doğrulamaktadır. Kissling, "İskender-Paša", 132 v.d, İskender Paşa'nın Sanuto'nun *Diarii*'sinde de o yıllarda Friuli'ye düzenlenen akınların başı olarak gösterilmesinden dolayı (ancak benim tespit edebildiğim kadarıyla tam tarih verileri olmadan) buna büyük bir şüpheyle yaklaşmıştır. Kpz VII, Transkripsiyon 436-439/Faks. 481-486 da – gerçi İşkodra seferi zamanı, yani 1478 için olsa da – İskender'in Aksu (Isonzo) havalisindeki Venedik topraklarına yaptığı akınlardan bahsetmektedir.

678 Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 477/Not 1, Nidalişte'nin Villach olduğu tahmininde bulunur. Ancak Vara□din'deki Nedelišæe'nin kastedildiği şüphesizdir. Bu pasajı Babinger, *Mehmed*, 411 ile krş. Ayrıca bkz. Pitcher, *Historical Geography*, 92.

679 Bu "Kaçtal", gümrük yeri olarak kullanılan ve kuşatma sırasında elli kişilik bir garnizonu olan bir gözetleme kulesi idi. Bkz. Babinger; *Mehmed*, 411.

680 Kpz VII, Transkripsiyon 474-480/Faks. 528-535.

tekrar Una'yı aşar, Hırvatistan'ı boydan boya kateder, Kupa, Sava ve Drava nehirlerini geçer. Davud Paşa'nın oğlu Süleyman Bey,[681] akına kumanda eder. Katl ve yağma ederek Muri (Mur, Mura) üzerinden geçtikten sonra nihayet bol ganimet ile Saraybosna'ya geri dönerler.[682]

Kemalpaşazade'ye göre bunun üzerinden çok geçmeden Macarlar, Nedelišće'nin intikamını almak üzere harekete geçerek Despot Vuk Grgurović-Branković (Gırgıroğlu)[683] kumandasında Bosna'ya girerler. Davud Paşa, o esnada düşmanla karşılaşacak durumda olmadığının bilincindedir ve Saraybosna'yı tahliye eder. Şehir derhâl yerle bir edilir. Davud'un oğlu Süleyman birlikleriyle babasına yardıma koşar. Paşa ordusunu toplayarak artık kendisi de Macarların üzerine yürür; Macarlar da bunun üzerine daire şeklinde dizilerek savunmaya hazırlanırlar. Efsanevi Gürz İlyas'ın[684] yardımıyla düşmanı yenerek sürmek kolay olur.[685]

Bundan sonra Davud daha bir miktar zaman Saraybosna'daki görevi başında kalır.[686] Bayezid'in iktidara gelmesinin üzerinden çok geçmeden, Yenişehir'deki savaştan hemen önce, Davud Paşa yine Rumeli beylerbeyliği vazifesine getirilir.[687]

681 Bu oğlu Süleyman'ın varlığı, hicri 890/miladi 1485 tarihinden kalma bir defter kaydından da belgelidir. Bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 409/Not 642.

682 Kpz VII, Transkripsiyon 480-484/Faks. 535-541. Buna dair krş. Babinger, *Mehmed*, 440.

683 Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 489, Gırgıroğlu'nu Gregor Labatan ile eşleştirmek istemektedir. Ancak burada söz konusu olanın Vuk Grguroviæ olduğu şüphesizdir (ölümü: 16 Nisan 1485). Ayrıca krş. Truhelka, *Spomenici*, 203.

684 Onun hakkında: Buturoviæ, "Gerz Iljas-Djerzelez prema historijskim izvorima iz XV, XVI i XVII vijeka", 172-186. Ayrıca (Kpz'deki habere dair): Ziroyeviç, "Der Sandschakbey von Smederevo Ali-Bey Mihaloğlu", 574-577.

685 Kpz VII, Transkripsiyon 489-500/Faks. 547-577. Krş. Truhelka, *Spomenici*, 203.

686 Kpz VII, Transkripsiyon 535/Faks. 605 v.d. Gerçi P, 90 b, 91 a/b ve Pa, 129 a, 130 b, 131 a, hicri 884/miladi 1479-80, hicri 885/miladi 1480-1 ve II. Bayezid'in hükümdarlığının ilk günleri için Rumeli beylerbeyi olarak onun adını vermektedir.

687 Kpz VIII, 12 b, Yenişehir Savaşı'nın arifesinde – memuriyet değişikliği meselesine fazla girmeden – Rumeli beylerbeyi olarak yine Davud Paşa'nın adını vermektedir. Bundan az önce Kpz VIII, 6 b, Bayezid'in – Ayas Paşa'nın Bursa'da Cem'in üzerine yürümesinden sonra – Rumeli Beylerbeyi Yahya Paşa'yı Sofya'ya gönderdiğini yazar. Yani Davud'un memuriyete başlaması, 28 Mayıs ile 20 Haziran arası olmuş olmalıdır.

Genç hükümdar, Davud'u Rumeli ordusuyla birlikte Macarlardan korumak üzere görev yeri olan Sofya'ya gönderir.[688] Davud'un sonraki zamanı orada geçirdiği anlaşılmaktadır; zira kaynaklar ertesi yılki faaliyeti hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Gedik Ahmed Paşa'nın idamından (18 Kasım 1582) sonra Davud, divanda terfi ederek vezir olur;[689] hem de hicri Muharrem 888 başı/miladi 9-18 Şubat 1483 tarihinden kalma bir belgenin gösterdiği üzere, üçüncü vezir olur.[690] Davud, hicri 20 Cemaziyülahir 888/miladi 26 Temmuz 1483 ile İshak Paşa'nın başvezaretten ayrıldığı hicri 888 Şaban'ı sonu/miladi 4 Eylül-2 Ekim 1483[691] arasında, ikinci konuma gelmiş olmalıdır.[692]

1484 yılında (Kili ve Akkirman üzerine) çıkılan Boğdan seferine Davud'un katılmadığı anlaşılmaktadır. Bu zaman zarfında kendisi bir olasılıkla (seferde bulunan Başvezir Mesih Paşa'ya vekâleten) sadaret kaymakamı sıfatıyla başkentte resmi işleri yürütüyordu.[693]

Ertesi yıl hicri 890/miladi 1485'te Mesih Paşa azledilir;[694] ha-

---

688 Kpz VIII, 12 b.

689 P, 92 b; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 36. Kpz VIII, 19 a.

690 II. Mehmed'in özel doktoru olup, önceki ismi Iacopo di Gaeta olan Hekim Yakub'un vakfiyesi, İshak ve Mesih'ten sonra üçüncü şahit olarak Davud Paşa'nın imzasını taşımaktadır. Belge, Epstein, *The Ottoman Jewish Communities*, 294/Levha 3'te yayınlanmıştır.

691 Bu tarihten kalma bir vakfiyede İshak halen başvezir, Mesih ikinci vezir ve Davud b. Abdülvedud üçüncü vezir olarak anılmaktadır, bkz. Gökbilgin, *Edirne*/Vakfiyeler, 280 ve 283.

692 Bihişti, 17 b – 18 a'ya göre Bayezid 1483 yazında Filibe (Plovdiv) ve Uzuncaova'da avlandığı sırada daha esaslı bir azil ve tayin işlemine niyetlenmişti. Davud'un bu esnada vezarete tayin edildiği bilgisi ise doğru olamaz; zira o tarihte kendisi çoktan bu makamdaydı. Ancak verilen tarih (Padişah'ın Edirne'ye gittiği Şaban evahirinden önce), memuriyet değişikliği için doğru olabilir.
P, 93 a; Pa, 132 a; Kreutel, *Bayezid*, 36, hicri 888/miladi 1483 için ikinci vezir olarak – gerçi İshak'tan sonra ve Mesih Paşa'dan önce olmak üzere – Davud'un adını vermektedir.

693 Belki de sadaret kaymakamlığı faaliyetinden dolayı P, 93 b; Pa, 132 b; YKB, 158 b; Kreutel, *Bayezid*, 38, hicri 889/miladi 1484 için Mesih'ten önce başvezir olarak onun adını vermektedir.

694 Kpz VIII, 37 b.

lefi de Davud Paşa olmuş olmalıdır. Ancak bu makama gelişinin hiçbir kaynakta zikredilmemesi ilginçtir.

Hersekzade Ahmed Paşa'nın Memluklerle yapılan savaşta esir alınmasından sonra (1486 Mart'ı ortaları) Başvezir Davud Paşa, hicri 892/miladi 1487'de Çukurova'daki rahat durmayan asi Türkmen aşiretleri üzerine bizzat bir ceza seferine çıkar.[695] Paşa Üsküdar'dan hareket edip Karaman'dan Bolkar Dağları'na varır, oradan da Hadım Ali ve Arnavud Sinan ile birlikte asi Varsakların üzerine yürür.[696] Bu "cezalandırma harekatı"ndan sonra, en nihayet Alâüddevle de Başvezir ile istişare için Bolkar Dağları'ndaki karargâhına gelir. Dulkadir emirinin gitmesinden sonra Davud, Memluk güçleri savaşmak üzere henüz ortaya çıkmadığı[697] ve olası bir saldırıya karşı hazırlıklı olmak gerektiği için bir zaman ordugâhta kalır. Davud, kışın bastırmasına az kala dönüş yoluna koyulur.[698] Ordu terhis edildikten sonra Hadım Ali Paşa ile beraber Vize'de Sultan Bayezid'in huzuruna çıkar.[699]

Başvezir'in Bayezid'in gözündeki yeri, kızlarından birini[700] Davud'un oğlu Mustafa Bey ile evlendirdiği hicri 1 Muharrem 895/miladi 25 Kasım 1589 tarihinde belli olacaktı.[701]

---

695 Kpz VIII, 45 b. Apz, 232 v.d. P, 95 a/b; Pa, 134 a; YKB, 159 b – 160 a; Kreutel, *Bayezid*, 42; B, 155 b; Bihişti, 28 a/b. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 359. Davud'un daha hicri 26 Safer 892/miladi 21 Şubat 1487 tarihinden önce de yola çıkmış olması mümkündür. Bu tarihten kalma bir defter kaydında – başka erkânın yanı sıra – yalnızca vezirler Fenarizade Ahmed ile İbrahim Paşa'nın adı verilmiştir, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 121.

696 Kpz VIII, 46 a. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 359 v.d. Apz, 233, Davud Paşa'ya boyun eğerek hilat giydirilen bazı Varsak reislerinin adlarını vermektedir: Boğaoğlu, Akbaşoğlu, Elvanoğlu, Sümeroğlu, Eğderoğlu, Evrenoğlu, Adalıoğlu, Oğuz Bey, Arık Şeytanoğlu.

697 Kpz VIII, 46 b. P, 95 b; Pa, 134 b; YKB, 160 a; Kreutel, *Bayezid*, 42. B, 155 b. Bihişti, 28 a. Ayrıca krş. Tansel, *Bayezit*, 104 v.d.

698 Kpz VIII, 46 b.

699 Kpz VIII, 46 b. P, 95 b – 96 a; Pa, 134 b; YKB, 160 b; Kreutel, *Bayezid*, 43, B, 156 a; Bihişti, 28 b.

700 Prenseslerden hangisinin söz konusu olduğu kesinlikle tespit edilememektedir; bkz Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 118.

701 P, 99 a; Pa, 137 b; YKB, 165 a; Kreutel, *Bayezid*, 50 (tam tarih yok); B, 157 b.

Davud, Bayezid'in 1492 yılındaki Arnavutluk seferinde etkin olarak görev alır. Padişah hicri 5 Receb 897/miladi 3 Mayıs 1492 tarihinde Başvezir ve diğer kurmaylar eşliğinde Edirne'den Sofya'ya hareket eder. Davud Paşa buradan birlikleriyle Üsküp üzerinden Manastır'a geçip, ordusuyla önden gönderilen Rumeli Beylerbeyi Yahya Paşa ile buluşur.[702] Kendisi gibi aslen Arnavut olan[703] Yahya ile beraber Arnavut direnişçilerin sığınaklarına (bicenelerine)[704] doğru ilerler.[705]

Cem'in 1495 Şubat'ında ölümü, Osmanlı dış siyasetinde bir değişim rüzgârı estirir. Frengistan'a karşı artık daha sert bir üslup kullanmak mümkün olacaktır.[706] Geçen son on yıl boyunca Davud Paşa, Osmanlı devlet gemisini bütün kayalıkların çevresinden dolaşarak dikkatlice geçirmişti. Bunu başarmada Venedikle olan fevkalade ilişkileri[707] de çoğu zaman işe yaramış olacaktır. Bayezid'in yeni siyaseti ise açıkça Venedik'e karşıydı.[708]

O sıralarda divan-ı hümayunda bu siyaset değişikliğinin pek çok kavgaya yol açtığı anlaşılmaktadır.[709] Kutuplar başta herhâlde "güvercinler"in başı olarak Davud[710] ile "şahinler"in başı olarak İskender[711] idi. Başta üstünlük Başvezir'dedir ve

---

Apz, 238 (tam tarih yok). Mustafa'nın prensesle evliliğinden Mehmed ve Ali Çelebi adında iki çocuk doğar, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 474/No. 30, ayrıca bkz. No. 29.

702 P, 101 a; Pa, 140 a/b; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55; B, 159 b (kısa).

703 Sanuto, *Diarii* V, 460.

704 "bicene" kelimesinin manası için bkz. Tietze, "Ein slavisches Lehnwort in den frühosmanischen Chroniken", ve Ménage, "On the Ottoman word aẖriyân/aẖiryân", 200/Not 14.

705 P, 103 a; Pa, 142 a; YKB, 171 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 59; B, 161 b; Bihişti, 36 b; Kpz VIII, 57 a.

706 Bkz. Kissling, "Fîrûz-Beg", 296.

707 Sanuto, *Diarii* I, 644 ("Thauth el qual era nostro amicissimo ["bizim büyük dostumuz olan Davud]"). Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II, 310/Not a.

708 Krş. Kissling, "Fîrûz-Beg", 296-311.

709 Kpz VIII, 109 b.

710 Krş. Sanuto, *Diarii* I, 625; burada Davud "homo molto pacificho" olarak tasvir edilmiştir.

711 Kissling, "Personalpolitik", 114.

İskender 1496 sonbaharı sonlarında vezaretten azledilir. Ancak harp taraftarı hizbin nüfuzu bununla hiçbir şekilde bertaraf edilmiş değildir.

Hicri 902/miladi 1497'de İran'dan İstanbul'a gelen bir heyet, Sultan Rüstem'in hasımlarının[712] Tebriz tahtına oturtmak emelinde oldukları Akkoyunlu Mirzası Göde Ahmed'in teslimini talep eder. Bayezid, ilke olarak kabul ettiğini söylese de son bir karara varmaktan tereddüt eder. Mirza ise her zaman ele geçmeyecek böyle bir fırsatı kaçırmaktan korkarak, hicri 902 Cemaziyülahir'inin ortalarında, miladi 14-23 Şubat 1497'de bir gece gizlice İstanbul'dan çıkarak İran'a kaçar.[713] Hanivaldanus'ta belirtildiğine göre önceden Davud Paşa ile gizlice anlaşmıştır. Başvezir Mirza'nın planlarına izin verir ve rüşvet olarak da murassa hançerli kıymetli bir kemer hediye alır.[714] Başka kaynaklardan da Davud Paşa'nın kaçış planlarını en azından bildiğinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır.[715]

Başvezir'in hasımları için bu, barışçı ve Venedik dostu olan Davud'un mahvına sebep olmak için bulunmaz bir fırsattı.[716] 1497 Mart'ında Paşa makamından azledilir.[717] Resmi kaynaklara göre "yaşlılık sebebiyle" emekliye sevkedilir.[718] Hicri 24 Receb 902/miladi 28 Mart 1497'de Davud İstanbul'dan Edirne'ye hareket eder ve Oruç'a göre "orada köyüne yerleşir".[719] Emeklilik yeri olarak Dimetoka'daki 300.000 akçe yıllık gelir getiren tımarı vardır. İhtiyar Paşa'nın orduya katılma yükümlülüğünden muaf tutulduğu, Venedik'e gönderilen bir raporda

712 Buna dair bkz. Woods, *Aqquyunlu*, 168.

713 P, 116 a/b; Pa, 156 a; YKB, 189 a; Kreutel, *Bayezid*, 87; B, 169 a/b. Kpz VIII, 67 a/b.

714 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 223 v.d.

715 P, 116 a; Pa, 156 a; Kreutel, *Bayezid*, 87.

716 Buna dair bkz. Kissling, "Hintergrundprobleme", 20.

717 Verilen tarihler birbirini tutmamaktadır: 3 Mart (Hammer, *GOR* II, 309); 4 Receb/8 Mart (Uzunçarşılı, "Davud Paşa", 497); 31 Mart (Sanuto, *Diarii* I, 640). Oruç yalnızca Davud'un İstanbul'dan hareket ettiği günün tarihini vermektedir (aşağıya bkz.) ki bu tarih B, 168'de azil tarihi olmuştur.

718 Hammer, *GOR* II, 309 v.d. Kissling, "Iskender-Paša", 137.

719 P, 116 a; Pa, 156 a; YKB, 188 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 86.

özellikle belirtilmiştir.[720]

Davud Paşa bir buçuk yıl kadar sonra, hicri 4 Rebiülevvel 904/miladi 20 Ekim 1498 tarihinde ölecektir.[721] Ancak türbesindeki bir kitabede ölüm tarihi olarak hicri 905/miladi 1499 yılı geçmektedir.[722] Davud'un gömüldüğü bu mezar, - kitabesine göre hicri 890/miladi 1485 yılında inşa edilen camiin haziresine bulunmaktadır.[723] Paşa, zamanının en zengin devlet adamlarından biri sayılmakta olup arkasında görkemli bir servet de bırakmıştır.[724]

Davud'un birkaç oğlundan üçünün adı bilinmektedir: Mahmud Çelebi, Mustafa Bey ve daha hicri 890/miladi 1485 yılında ölmüş bulunan Süleyman Çelebi.[725]

720 Sanuto, *Diarii* I, 640. Dimetoka (Yunanca: Didymoteichon), Edirne'nin yaklaşık 50 kilometre güney güneydoğusunda yer alır. Tımar bu iki yer arasında bulunmuş olabilir.

721 Gökbilgin, "Dâwûd Pasha", 184.

722 Uzunçarşılı, "Davud Paşa", 497.

723 Gökbilgin, "Dâwûd Pasha", 184. Uzunçarşılı, "Davud Paşa", 497. Davud'un zengin vakıfları için bkz. Gökbilgin; *Edirne*, 405-412; ayrıca Barkan/Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 345-347/No. 2045. İstanbul'daki camiye dair bkz. Restle, *Istanbul*, 112-114.

724 Gökbilgin, "Dâwûd Pasha", 184. Uzunçarşılı, "Davud Paşa", 497.

725 Gökbilgin, *Edirne*, 443 v.d./Not 704 (Mahmud Çelebi); 143 v.d./No. 13; 474/No. 29 ve 30; 476/No. 4 (II. Bayezid'in damadı Mustafa Bey); 409/Not 642. Davud Paşa hicri 910/miladi 1504 tarihli bu defter kaydında halen hayatta olarak zikredildiğine göre ay. yer, 406 v.d./Not 639'da adı geçen Mehmed Bey daha ziyade Küçük Davud (2)'un bir oğlu olacaktır. – Hicri 909 yılı Cemaziyülahir'inin ortalarında/miladi 1503 yılının Aralık ayının başlarında (Koca) Davud Paşa'nın oğullarından biri öldüğünde, o sırada Yanya sancakbeyi olan Mustafa Bey'den başka daha üç oğlu da henüz hayattaydı, bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 327/No. 212.

DAVUD (2) B. ABDULHAYY; Küçük, sani (?-1505), mir-i ahur (1481'den sonra), nişancı (1498'den önce), kapudan-ı derya ve Gelibolu sancakbeyi (1498-1502), Niğbolu sancakbeyi (1502), vezir (1502-1504), başvezir (???) (1504-1505).

Davud Paşa-yı Sani[726] aslen Herseklidir.[727] Kendisi daha II. Mehmed devrinde, Kemalpaşazade'nin vurguladığı üzere başlangıçta düşük bir mevkide olsa da sarayda faaldi. Bu tarihçi, Sultan Bayezid'in bu saray memurundaki cevheri görüp ona göre terfi ettirdiğini naklederek hikâyesinin devamında Davud'un, Mısır Sultanı'na elçi olarak gönderildiğini,[728] o sırada geleceğin paşasının daha imrahor olduğunu, dönüşünde ise kendisine tuğrakeşlik görevinin verilmesiyle[729] nişancı – ve dolayısıyla da divan üyesi – olduğunu anlatır.

1495 başında ve aynı yılın yazında bir kere daha Davud, Padişah'ın Mantova Markisi II. Francesco Gonzaga'ya elçisi olarak gönderilmiş gözükmektedir.[730]

Kemalpaşazade, anlatımına Davud'un Padişah tarafından Gelibolu sancakbeyi ve emir-i derya tayin edildiğini naklederek devam eder.[731] 1497 Haziran'ından beri Gelibolu sancakbeyi

726 Yılların başveziri Koca Davud Paşa'dan ayırt etmek üzere "Davud Paşa-yı Sani" veya "Küçük Davud".

727 Sanuto, *Diarii* V, 460: "Daut bassà, pur del paese de Chercegogli, quale era capitanio di la stessa armada andò a Lepanto. E de assa' bon inzegno et governo, magnifico et liberale et ben voluto de la corte."

728 Davud'un Mısır'a ne zaman gittiğini henüz tespit edemedim. Wiet, "Deux princes ottomans à la cour d'Égypte", Annexe I, 184, Osmanlı ve Memlûk sarayları arasındaki elçi trafiğini bir tasvirini verirken hicri 894/miladi 1489 ve hicri 899/miladi 1494 yıllarının Osmanlı elçilerinin bir listesini verir. (Wiet burada en fazla İbn İyas'a dayanır). Başka bir sefaret, Wiet, *İbn İyâs* I, 199'da anılmıştır: hicri 886 Rebiülevvel'i/miladi 1481 Mayıs'ı (Ancak bu tarihlendirmenin sıhhati oldukça şüphelidir). Osmanlı elçilerinin adları İbn İyas'ta hiçbir yerde zikredilmemektedir.

729 Kpz VIII, 110 a. Nişancı normalde ulemadan çıkardı (bkz. Uzunçarşılı, *Merkez ve bahriye teşkilâtı*, 215). Burada olduğu gibi bir sabık saray memurunu böyle bir makama getirmek, son derece fevkalade bir tasarruftu.

730 Kissling, *Gonzaga*, 46-51.

731 Kpz VIII, 110 a.

olan Mustafa Paşa, 1498 sonbaharında Rumeli beylerbeyliğine kavuşmuştu. Davud'un o sırada Gelibolu'da ona halef olması son derece kuvvetli bir olasılıktır. Davud'un tayini her hâlükârda ertesi bahardan önce, İnebahtı seferinin son hazırlıkları yapılmadan gerçekleşmiş olmalıdır.

Venedik'le harbin arifesinde donanmanın başına, daha gemi güvertesinden ziyade diplomasi salonlarında ve idarede yararlık göstermiş olan ve ne savaşçılık ne de denizcilik tecrübesi bulunan bir adamın geçmesi garip gözükmektedir. Davud'un Kemalpaşazade'de sıralanan yetenekleri de onu bu makamı doldurabilecek ideal adam olarak göstermemektedir: O, daha ziyade insan ilişkilerinde beceri sahibi olup[732] kendisine verilen her vazifeyi her zaman hatasız ifa edermiş. Ayrıca Paşa, Bayezid'in gözdelerindenmiş.[733]

Yine de Davud'u kapudan-ı derya yapma kararı, iyi düşünüp taşınarak alınmış olmalıdır. Başından beri donanmanın harekâtının o zamanın en ehliyetli denizcisi olduğu şüphe götürmeyen Kemal Reis tarafından idare edilmesinin planlandığı aşikârdır.[734] Ancak bu adam, aynı zamanda o devrin en büyük korsanlarından da biriydi. Gerçi bu korsan en geç 1495'ten beri Padişah'ın hizmetindeydi;[735] ancak konumu her hâlükârda yarı resmi karakterde olmuştur.

Hans Joachim Kissling'in gösterdiği gibi Bayezid, icabında levent reislerinin "başına buyruk" eylemleri olarak geçiştirilebilecek gayrıresmi donanma harekâtları için korsanlardan yararlanmayı tercih ederdi.[736] Kemal Reis'in kapudan-ı der-

732 Kpz VIII, 110 a: "Kiçilerle kiçi, ulularla ulu idi".

733 Kpz VIII, 110 a.

734 Krş. Burski, *Kemâl Re'îs*, 42 v.d.

735 Kissling, "Zur Tätigkeit des Kemâl Re'îs im Westmittelmeer", 155. Ay. yaz. "Flottenpolitik", 39.

736 Kissling, "Flottenpolitik", 41. "resmi Türk donanma birliklerini savaşa sokmanın uygun görülmediği yerlerde (diplomatik müşküllere sebebiyet vermemek için) o [Bayezid] İslam hukukuna ters düşmeksizin levent reisleri göndererek onların

yalığa tayin olunması, böyle bir kullanım imkânını kökünden ortadan kaldırırdı. Bunun için de donanma başkumandanlığı, formalite icabı başka ellere teslim edilmeliydi.

Davud gibi askerlik ve denizcilik işlerindeki tecrübesizliği muayyen bir intibak kabiliyeti ile şahsında birleştiren bir adam, bu iş için biçilmiş kaftandı. Ancak bunun mutlaka ideal bir karar olmadığı çok geçmeden görülecekti.

1499 Haziran'ı sonu/Temmuz'u başında[737] donanma Davud Paşa'nın kumandanlığında[738] Gelibolu'dan hareket eder. Donanma yolda bir fırtınaya tutularak bazı gemilerini kaybeder.[739]

Bu sırada Venedikli Amiral Antonio Grimani, her tarafa dağılmış olan birliklerini Modon'da (Methoni) bir araya getirir. Türk donanması Mora Yarımadası'nın güney ucuna yaklaştığında, Venedikli amiral, düşman faaliyetini gözlemek üzere üç kadırga gönderir. Çok geçmeden iki donanma birbirinin görüş mesafesine (6 deniz mili) girecek kadar yaklaşır.[740] Kemal Reis belki de daha bu noktada, ama en geç Portolongo Limanı'na girildikten sonra[741] saldırı için bastırmış olmalıdır. Oruç ve Bihişti, Kemal Reis'in Davud'a, düşman donanmasına takviye gelmeden önce, özellikle kendi gemilerinin de her türlü savaş alet edevatıyla yüklü olmalarından dolayı hantallaştığını da dikkate alarak savaşmayı önerdiğini yazar. Kapudan-ı Derya ise bu yolda emir almayıp yalnızca hisar (İnebahtı) önünde saflarını kurmak için talimat aldığını söyleyerek bu

gayrinizami statüsüne atıfta bulunabilirdi." Bu hukuki esaslara dair bkz. ay. yer.

737 Fisher, *Foreign Relations*, 65: 30 Haziran 1499. P, 128 b; Kreutel, *Bayezid* 111; Bihişti, 43 a: hicri 24 Zilkade 904/ miladi 3 Temmuz 1499.

738 P, 129 b; Kreutel, *Bayezid*, 113; Bihişti, 43 a. Kpz VIII, 80 b.

739 Apz, 254. Ayrıca bkz. Tansel, *Bayezit*, 191. Ayrıca: Burski, *Kemâl Re'îs*, 41/Not 3.

740 Burski, *Kemâl Re'îs*, 43.

741 Burski, *Kemâl Re'îs*, 43 ve 41/Not 2 (28 Temmuz 1499). Portolongo, Sapienza Adası'nın doğu tarafında tabii bir limandır. Venedik planı Andrews, *Castles of the Morea*, T. XV'de bulunabilir.

teklifi reddeder.[742]

Böyle bir tavır, savaş tecrübesi olmayan ve hiçbir hata yapmamak için samimi olarak büyük gayret sarfeden bir adamdan beklenebilir. Her hâlükârda harekât başarısızlıkla sonuçlanırsa kendisinin sorumlu tutulacağını hesaba katmak zorundaydı.

Buna mukabil Venedikliler her gün takviye alıyordu. Grimani, bir ay zarfında gemilerinin sayısını ikiye katlamayı başarır.[743] Şimdi Osmanlı donanması, hava muhalefetinden dolayı limandan da çıkamıyordu. Bu arada başta dezavantajlı konumda olan Venedikliler, bu şekilde zor duruma düşmüş olan Osmanlıları deniz ve karadan sıkıştırmaya başlar.[744] Davud şimdi ister istemez Kemal Reis'in sözünü dinlemenin daha akıllıca olacağını görmüş olmalıdır. Bihişti'nin bildirdiğine göre o sırada Çatalca'da karargâh kurmuş olan Padişah'tan yardım ister.[745] Bununla beraber Oruç ve Kemalpaşazade'nin bildirdiğine göre bu imdat çağrısı ancak Prot deniz savaşından sonra gerçekleşmiştir.[746] Bayezid yardım faaliyetini yürütme görevini Hersekzade Ahmed Paşa'ya verir.[747]

742 P, 129 b – 130 a; Kreutel, *Bayezid*, 113 v.d.; Bihişti, 44 a/b. Burada Bihişti'nin verdiği malumat bazı bakımlardan Oruç'unkinden daha ayrıntılıdır. Ortak bir kaynak olduğunu kabul etmedikçe (ki bu pek muhtemel değildir zira başka pasajlarda Bihişti'nin Oruç'a dayandığı şüphesizdir), her her iki pasajı karşılaştırınca muhtemelen bugün elimizde bulunan elyazmalarındakilerden daha etraflı bir Oruç metninin varolmuş olduğu sonucuna varıyoruz. Bu tahmin, YKB, M ve B'deki bazı varyantlarca da desteklenmektedir.

743 Burski, *Kemâl Re'îs*, 43.

744 Bihişti, 44 b. Krş. Burski, *Kemâl Re'îs*, 43.

745 Bihişti, 44 b – 54 a. Çatalca, bugün Yunanca Farsala, Tesalya'da Yenişehir/Larisa'nın 41 kilometre güneyinde yer alır.

746 P, 131 a; Kreutel, *Bayezid*, 116. Kpz VIII, 83 b – 84 a.

747 P, 131 a; Kreutel, *Bayezid*, 116. Kpz VIII, 84 a. Bihişti, 45 a, Ahmed'in Prot Savaşı'ndan önce Türk donanma birliklerine iltihak ettiğini yazar. Bunun doğru olması pek mümkün değildir. Osmanlı ve Batı kaynaklarının şüpheye mahal bırakmayan tasvirine göre Paşa, Osmanlı donanmasına Prot'un oldukça kuzeyinde Peloponez'in batı ucundaki Clarenza (Yunancası Kylini), yani Hulumiç'te (Kpz VIII, 84 a. Hulumış; buna dair bkz. Kissling, "Die anonyme altosmanische Chronik", 161/Not 237) dâhil olmuştur. Krş. Burski, *Kemâl Re'îs*, 42/Not 3.

12 Ağustos 1499'da[748] Prot Adası açıklarında savaş olur. Bu çarpışmada Davud'un rolü belli değildir. Bir önceki yanlış kararı ve neticesinden sonra köşesine çekilip bütün kumandayı Kemal Reis'e bırakmış olabilir.[749]

Davud'un İnebahtı'nın fethinde (Ağustos 1499 sonu)[750] bundan sonraki payı hakkında da kaynaklar hiçbir bilgi vermemektedir.[751] Ancak performansının o kadar da memnuniyetsizlikle karşılanmadığı da anlaşılmaktadır: Davud daha uzun zaman mevkiinde kalır.

Donanma, kışı İnebahtı Limanı'nda geçirir.[752] Bu arada Padişah yeni gemilerin inşasına hız verir. Davud Paşa karargâhını İnebahtı'da kurmuş olmalıdır. Ancak kendisinin bu yörenin çeşitli limanlarında gemilerin yapımını teftiş etmekle görevlendirildiği bellidir. Bihişti, Kapudan-ı Derya'nın Preveze'de oranın sancakbeyi Mustafa Bey ile beraber 20 kadar mavnayı hizmete soktuğunu bildirmektedir.[753]

1500 Şubat'ı ortasında donanma işlerinin en üst seviyedeki kumandası verilen yeni başvezir Yakub Paşa, İnebahtı'ya gelerek buradan Davud Paşa ile birlikte Modon kuşatmasına gider.[754]

---

748 Burski, *Kemâl Re'îs*, 44 (Sanuto'ya dayanarak) ve Tansel, *Bayezit*, 194 (Sinoplu Safai, Fetihname-i İnebahtı ve Moton, TSKM Ktph. Revan 1271, krş. Karatay, *TSMK Türkçe Yazmalar Kataloğu*, 205 v.d./No. 626).

749 Şükrü'nün Burski, *Kemâl Re'îs*, 46'da verilen tasviri kesinlikle yanlıştır. Buna göre Hersekzade Ahmed Paşa merkeze, Kemal Reis sağ kanada, Barak Reis sol kanada, Davud da savaşa yedek kuvvetlere kumanda ediyormuş. Ancak Ahmed savaşa hiç katılmamıştır, krş. Not 22. Elbette bu, Davud yedek kuvvetlere kumanda etmemiştir demek değildir.

750 P, 132 b; Kreutel, *Bayezid*, 118. Kpz VIII, 85 b: Hicri 21 Muharrem 905/miladi 28 Ağustos 1499.

751 Davud'un adı yalnızca hicri 905 Muharrem ve Safer/miladi 8 Ağustos -5 Ekim 1499 tarihlerine ait bir masraf listesinde Gelibolu mirlivası olarak geçmektedir; bkz. Gökbilgin, "Un registre de dépenses", 84 ve 90, 85 ve 91.

752 Bihişti, 47 b. Ayrıca krş. Burski, *Kemâl Re'îs*, 51.

753 Bihişti, 47 b. Ayrıca krş. Fisher, *Foreign Relations*, 72 (Sanuto'ya dayanarak): 26 gemi.

754 Kpz VIII, 88 a.

17 Haziran 1500'de Türk donanması Prot Adası açıklarında belirir.[755] Bundan birkaç gün sonra da Modon'da bir deniz savaşı olur: Davud Paşa'nın kahramanca çarpıştığı şüphesizdir[756] ancak sonunda kendisi de zor durumda kalarak Piri Reis tarafından kurtarılır.[757]

Modon'a genel taarruzun gerçekleştirildiği hicri 13 Muharrem 906/miladi 9 Ağustos 1500 tarihinde de Davud kuşatmayı yararak kuşatma altındaki kalenin limanına girmeye çalışan Venedik yardım gemilerine karşı kahramanca savaşır.[758]

Modon'un fethinden sonra Davud donanma ile birlikte Koron'a (Koroni) gönderilir; başkumandanlık Başvezir Yakub Paşa'dadır. Aynı anda karadan da Ali Paşa şehrin üzerine yürümektedir, şehir 15 Ağustos 1500'de savaşmadan teslim olur.[759]

Bu işler bittikten sonra donanma, bir cuma günü olan hicri 9 Safer 906/miladi 4 Eylül 1500 tarihinde, denize açılarak bir perşembe günü olan hicri 22 Safer 906/miladi 17 Eylül 1500 tarihinde Gelibolu'ya girer.[760]

1501 sonbaharında bir Venedik-Fransız filosunun Midilli'de karaya çıktığı haberi[761] İstanbul'a ulaştığında Kapudan-ı Derya Davud ve Anadolu Beylerbeyi Arnavud Sinan, son derece zor durumdaki kale garnizonuna yardım götürmekle görevlendirilir. Donanma hicri 11 Cemaziyüahir 907/miladi 22 Kasım 1501 tarihinde Gelibolu'dan hareket eder.[762] Ancak Hristiyan işgalciler, daha Osmanlı destek kuvvetleri gelmeden savuşup gitmişlerdir. Bu yüzden Davud ve Sinan'a yalnızca kısmen hasar görmüş olan kalenin tamiriyle meşgul olmak

---

755 Ursu, *Da Lezze,* 249.
756 Kpz VIII, 91 a. Ursu, *Da Lezze*, 251.
757 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 219 (Sinoplu Safai'ye dayanarak).
758 P, 136 b; Pa, 171 b; Kreutel, *Bayezid*, 127.
759 Bihişti, 55 a. Krş. Tansel, *Bayezit*, 212 v.d.
760 P, 139 a; Pa, 173 b; Kreutel, *Bayezid*, 131 v.d.
761 Fisher, *Foreign Relations*, 80.
762 P, 146 a; Pa, 182 a; Kreutel, *Bayezid*, 147.

kalır.[763] Hicri 28 Cemaziyülahir 907/miladi 8 Ocak 1502 tarihinde Osmanlı gemileri, bu iki üst düzey isim ile yine Gelibolu'ya girer.[764]

Bundan ancak iki hafta sonra[765] büyük bir memuriyet değişikliği gerçekleşir. 1496 sonbaharından beri Niğbolu sancakbeyi olan Yahya Paşa[766] bu esnada Anadolu beylerbeyi olur.[767] Kemalpaşazade'nin bildirdiğine göre Davud, hicri Muharrem 908/miladi 7 Temmuz-5 Ağustos 1502 tarihinde Niğbolu sancakbeyliğinden vezarete atanır.[768] Paşa buna göre 1502 Ocak'ında Niğbolu'da Yahya'nın halefi olmuş. Gelibolu'da Küçük Davud'un halefinin kim olduğu ise tam olarak belli değildir.[769]

Hicri Muharrem 908/miladi 7 Temmuz-5 Ağustos 1502 tarihinde, Hadım Yakub Paşa sağlığının bozulması üzerine emekliye sevkedilerek Edirne'deki tımarına gönderilir. Divanda kendisine halef olarak Hadım'ın en iyi dostu olan Davud Paşa seçilir; Paşa'nın ilk işi sabık başveziri hasta yatağında ziyaret etmek olur.[770]

---

763 P, 146 b; Pa, 182 b; Kreutel, *Bayezid*, 148. Kpz VIII, 99 b. Bihişti, 61 b. Apz, 263 (burada başkumandan olarak yanlışlıkla Hersekzade Ahmed'in adı verilmektedir).

764 P, 146 b; Pa, 183 a; Kreutel, *Bayezid*, 149.

765 P, 144 b; Kreutel, *Bayezid*, 144: hicri 13 Receb 907/miladi 22 Ocak 1502'de Mustafa vezarete tayin olundu.

766 P, 115 b; Pa, 155 b; YKB, 188 a; Kreutel, *Bayezid*, 86; B, 168 b.

767 Kpz VIII, 104 a.

768 Kpz VIII, 110 a.

769 Sanuto, *Diarii* IV, 480'de (benzer şekilde 690'da) 22 Eylül 1502 tarihli bir yazıda şöyle denilmektedir. "...il signor haver fato capitano di l'armata uno Taut beì, era flambular a Galipoli, homo di anni 40..." Bu Davud'un kimliğini şimdiye kadar tespit edemedim. Hicri 905 Saferi/miladi 7 Eylül-5 Ekim 1499 tarihli bir mesarif kayıt defterinde belgelenmiş olan aynı adlı Eğriboz Sancakbeyi olabilir, bkz. Gökbilgin, "Un registre de dépenses", 85 ve 91. Bu Davud'un II. Bayezid'in aynı adı taşıyan ve 1503 Eylül'ünde Silistre sancakbeyi olarak belgelenmiş bulunan (Gökbilgin, *Edirne*, 405/Not 634) damadıyla aynı kişi olup olmadığından şüphem var.

770 Kpz VIII, 106 b. (Yakub'un) "yerini Davud Paşa-i sani-ye ki can ana saniydi ... layık ve erzani görüb ..."

Davud ilk önce üçüncü vezir idi.[771] Bu makama gelmesinin üzerinden ancak birkaç ay geçer ki oğullarından biri 30 yaşında vebaya kurban gider.[772] Paşa 1503'te de Hersekzade Ahmed ve Koca Mustafa Paşalardan sonra üçüncü vezir olarak anılır.[773]

10 Mart 1504'te Hersekzade Ahmed Paşa kendi isteğiyle başvezaret makamını, Gelibolu sancakbeyliği göreviyle değiştirir. Hadım Ali Paşa başvezarete gelene kadar, bunu izleyen iki yıl boyunca sadaret mührünün kimde olduğu tam olarak belli değildir. Kemalpaşazade'nin pek de açık olmayan tasvirinden, Davud Paşa'nın bu en yüksek devlet makamına en azından bir süre vatandaşı Ahmed'in halefi olduğu sonucuna varıyoruz.[774] Bununla beraber bugüne kadar ne Osmanlı arşivlerinde ne de Venedikli kâtip Marino Sanuto'nun günlüklerinde Davud'un başvezirliğine dair herhangi bir kayıt bulunabilmiştir.[775]

Davud Paşa, 1505 yılı Haziran'ının ilk günlerinde vefat etmiş olmalıdır. İstanbul'daki Venedik baylosu, 9 Haziran'da Vezir'in ölümünü Signoria'ya haber verir.[776]

---

771 Sanuto, *Diarii* IV, 652 (Kostantiniyye'den 21 Aralık 1502 tarihli mektup): "fo dal 3° bassà Thauth, qual fo capetanio, a tempo di Modon, di l'armada..."

772 Sanuto, *Diarii* IV, 652 (Kostantiniyye'den, 31 Aralık 1502 tarihli, barış görüşmelerinin seyrine dair olarak "dil secretario nostro" :) "da Thaut non fu, perchè in quelli zorni li era morto un fiol di anni 30, da peste, che pur la pizega." Bu paşanın bir diğer oğlu, Gökbilgin; *Edirne*, 406 v.d./Not 639'da belgelenmiş gözükmektedir. Gerçi Gökbilgin burada adı geçen Mehmed Bey'in babasının Koca Davud Paşa olduğu hükmündedir. Burada Davud 1504 yılında hayatta olarak zikredildiği için ihtiyar vezir olması mümkün değildir; zira o, 1498 yılında ölmüştür. Dua ile (Koca) Mustafa'nın tek başına şahitliği, bu Mehmed Bey'in babasının Davud Paşa-yı Sani olduğu şüphesini kuvvetlendirmektedir.

773 Sanuto, *Diarii* V, 449, 453, 460. Hicri 5 Şaban 909/miladi 23 Ocak 1504 tarihli bir defter kaydında da Davud üçüncü sırada anılmaktadır, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 476/No. 5.

774 Kpz VIII, 110 a.

775 Hicri 910 Zilkadesi evaili/miladi 5.-14.IV.1505 tarihinden kalma bir defter kaydında Davud, Mustafa Paşa'dan sonra ikinci sırada anılmaktadır, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 386/No. 236.

776 Sanuto, *Diarii* VI, 218. Kpz VIII, 109 b'de yalnızca ölüm yılı olarak hicri 911 tarihi verilmiştir. Tarihçi, mersiye tarzındaki özetinde merhumu herkesçe sevilen yakışıklı, cesur bir savaşçı olarak tasvir eder.
Davud'un vakıf kurma faaliyetleri pek de esaslı gözükmemektedir. Onun eseri olarak yalnızca Üsküdar'da küçük bir cami vakfı bilinmektedir, bkz. Barkan/Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 243/No. 1420.

FİRUZ B. ABDULHAYY, Hadım, (?-1512), Hazinedarbaşı (1490/1-1496), İskenderiye (İşkodra) (1496-1504), Bosna (1504-1512) sancakbeyi.

Hans Joachim Kissling'in araştırmalarının ortaya koyduğu üzere, Hadım Firuz aslen güney Slavı, doğduğu yer de Split havalisinde olmalıdır. İtalya ile hem akrabalık, hem de sağlam dil bilgisi bağları vardı.[777]

Hadım, kariyerine sarayda başlar.[778] Sultanahmet'teki bir camiin vakıf kitabesinden[779] anlaşıldığı kadarıyla[780] en geç, hicri 896/miladi 1490-1 yılında hazinedarbaşılığa yükselmiştir. Bu makamda hicri 901/miladi 1496 yazına kadar kalır.

Bu yıllarda Firuz'un Bayezid'in elçisi olarak Mantova sarayına seyahat etmiş olması düşük bir ihtimal olsa da tamamen imkânsız değildir. Sanuto'daki bir pasaj (23 Mart 1510 tarihli mektup), Hadım'dan "Feris Bei ..., qual fu alias a Mantoa hessendo orator dil Signor turcho e fo charezato dal marchexe" [Mantova'da sultanın elçisi olarak bulunan ve Marki'nin takdir ettiği ... Firuz Bey][781] diye bahseder. Eğer Firuz elçi olarak Mantova'da bulunduysa,[782] bu seyahate sancakbeyliğine tayi-

777 Kissling, "Fîrûz-Beg", 294.

778 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* IV, 31'e göre Firuz başlangıçta hadımağa olup kapu ağalığına yükselmiştir.

779 İstanbul'daki bu cami binası, kadim bir Aziz Yuhanna kilisesi üzerine inşa edilmiş olmalıdır, bkz. Müller-Wiener, *İstanbul*, 414. Restle, *İstanbul*, 133 v.d., üslup bakımından Erken İtalyan Rönesansı etkileri tespit edebilmiştir. Fevkalade zengin olan vakfı, Barkan/Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 23-25/No. 156'da ele alınmıştır; buna başka şeylerin yanı sıra Havza ve Semendire (ayrıca bkz. Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Âbideleri", 174) ile Amasya, Sivas ve Tokat'taki gayrimenkuller de dâhildir.

780 Giriş kapısı üzerinde bulunan bu kitabe, Öz, *İstanbul Camileri* I, 61'de verilmiştir; Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatin*, 187'ye göre meşhur hattat Şeyh Hamdullah'a aittir ki Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* IV, 32'ye göre Firuz onun öğrencisi idi.

781 Sanuto, *Diarii* X, 148. Dubrovnik'ten gelen haber, Mantova markezası'nın (Marchesa) bir elçisinin, Firuz'un, Venedik'te tutuklu bulunan markinin serbest bırakılması için aracılıkta bulunmasını rica etmek üzere Verbossena'ya (Saraybosna) geldiğini haber vermekteydi. Bu olaydan önceki gelişmeler için bkz. Kissling, *Gonzaga*, 105-109.

782 Kissling, *Gonzaga*, 109, Firuz'un elçi olarak gönderilmesi olarak kaydedilen bu ha-

ninden, yani 1496 Haziran'ından önce çıkmış olmalıdır.

Hicri 15 Şevval 896/miladi 27 Haziran 1496 tarihinde Firuz, Evrenosoğlu Ahmed Bey'den Arnavutluk'taki İskenderiye (İşkodra, Arnavutçası Shkodër) sancakbeyliğini devralmak üzere Edirne'den yola çıkar.[783] Ağalıktan beyliğe yükselmesinin de bu terfi ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır.[784] Bununla beraber, 1496 sonunda Serenissima'nın (Venedik'in) da vâkıf olduğu üzere, Hadım'ın gözü daha yükseklerdeydi.[785]

Bunun ardından Firuz Bey'in dikkatini İtalya celbeder. O tarihten itibaren Osmanlı-Mantova ilişkileri, hatırı sayılır derecede onun şahsı üzerinden yürümüş gözükmektedir.[786]

Bununla beraber Firuz Bey'in esas ilgisi, Venedik'in elindeki Kotor (Cattaro) ve Budva (Budua) arasındaki doğrudan bağlantı yeri olan Župa'ya yönelmişti. Bu mıntıkanın ilhakı için Firuz, elindeki bütün soğuk savaş olanaklarını seferber eder. Kotor'un içerilerindeki ihtilafa konu olan yöre eskiden, ister istemez Osmanlı egemenliğini kabul etmiş bulunan Crnojević ailesine aitti. Buna rağmen Venedik, bazı yerlerde yargı işlerini yürütüyordu. Vaziyetin bu merkezde olması, Osmanlı müdahalesine çanak tutuyordu. Crnojevićilerin mülkü "korunmaktaydı"...[787] Firuz fuzuli işlerle vakit kaybetmez: Daha

disenin ardında muhtemelen (Uzguroğlu/Skura ailesinden, bkz. Flemming, "Zwei türkische Herren", 314 v.d.) Kasım Çavuş ile karıştırılmasının yattığını yazar.

783 P, 114 b (sancak olarak yanlışlıkla Eğriboz'u kaydeder); Pa, 154 b (sancak adı vermeden); Kreutel, *Bayezid*, 83. YKB, 186 b ve B, 168 a, sancak olarak 'Arnavud'u zikretmektedir. Kissling, "Fîrûz-Beg", 295'te değerlendirilen malzemede Firuz, 1496'dan itibaren Arnavutluk'taki İskenderiye'de sancakbeyi olarak görülmektedir ki bu da 'Arnavud' kaydını doğrulamaktadır.

784 Kissling, "Fîrûz-Beg", 295.

785 Kissling, "Fîrûz-Beg", 300, Sanuto, *Diarii* I, 421'e göre, ki burada "Perisacha ... spera di esser bassà." [Firuz Ağa ... vezir olacağını umuyor] kaydı vardır. Sanuto, "bassà"yı sık sık eski manası olan "vezir" yerine kullandığı için burada da yalnızca paşa unvanının kastedilmediğini farzettim.

786 Kissling, "Fîrûz-Beg", 295 v.d.

787 Kissling, "Fîrûz-Beg", 297-302. Crnojeviæilere dair ayrıca bkz. Boškov, "Dokumenti", 135-138.

1497 Mart'ında onun emriyle Karadağ'ın ilk tapu defteri tamamlanmıştır.[788]

1499 baharının sonlarında, açık savaşın patlak vermesine az kala Firuz İşkodra'dan hareket eder.[789] Ancak daha 1500 başlarında Arnavutluk'taki makamında bulunduğu anlaşılmaktadır.[790] Venedik'e ulaşan diğer haberler, eski siyasetini sürdürdüğünü göstermektedir.[791]

Bazı komşu devletlerin tehditkâr tavırları ile Anadolu'da gizli huzursuzluk, 1501 başlarında saray ve divanı bir çeşit barışçı siyasete sevkeder.[792] Ocak 1501 sonlarında İstanbul'da serbest bırakılan bir Venedikli olan Valerio Marcello'nun raporundan anlaşılacağı üzere, Firuz artık barışa arabuluculuk edebilecek yetenekle olduğunu keşfetmiştir: "...esse sanzacho [Firuz] desideri la pace, dicendo: Se dise, mi son stà causa di la guerra, di la qual ne ha vanagloria; e dice: Non è vero, perchè si fusse sta mi, haria tirà la guerra di qua, per aver aquistà terre soto el mio sanzachato. Conclude, ditto Feris beì voria esser lui il

788 Šabanoviæ, "Firuz-Beg", *Enciklopedia Jugoslavije* III, 340. Ayrıca krş. *Kanuni i Kanunname*, 153.

789 Kissling, "Fîrûz-Beg", 309.

790 Sanuto, *Diarii* III, 181.

791 Sanuto, *Diarii* III, 184 (16 Mart 1500): "à che Feris beì à ordinà, per venir a tuor Zupa, Lisevich, Cartoli e Lustiza fino a le Rose, che tutti si adunano e porti con si do fugaze, una manara e uno cortello, e vol dar il guasto a le vigne di Cataro etc." Aynı gün Kotor havalisinden Venedik'e şu haber geçilir (ay. yer): "Come, inteso dovea venir Feris bei con 15 milia persone, facea provision etc." Firuz Bey'in bir elçisi, 15 Mart akşamı Kotor (Cattaro) "Provedador"una, haraç talebinin yanı sıra kibarca Kotor bağlarını yerle bir etme tehdidini de içeren (her zamanki gibi Slav dilinde yazılmış) bir mektup getirmişti.

792 Fisher, Foreign Relations, 78. – 1501 sonbaharı için Kpz VIII, 101 b, Firuz adında bir Karesi sancakbeyini zikretmektedir. Bu Firuz, (15 Ekim 1501'de) Fransız-Venedikli filo birlikleri Midilli'de karaya çıktıkları vakit zor durumda kalan Midilli mürettebatına yardıma koşmuş. – Hadım Firuz'un bu Karesi Sancakbeyi ile aynı şahıs olması hiçbir şekilde mümkün değildir. Bunu, Karesi Sancakbeyi Firuz'un hicri 22 Zilkade 909/miladi 7 Mayıs 1504 tarihinde emekliye sevkedilmesi dolayısıyla Padişah'ın hazinesinden 5000 akçe aldığını bildiren bir defter kaydı göstermektedir; bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 307, No. 406 b). Ancak Hadım Firuz Bey bu tarihte hâlâ İskenderiye sancakbeyi olarak faaldi.

mediator di far la paxe, et par habi praticha con sier Hironimo Zorzi è a Ragusi." [...bu sancakbeyi [Firuz] barış arzu ediyor ve şöyle diyordu: Savaşın nedeninin ben olduğum söyleniyor, bundan gurur duymuyor[um], ve diyor ki: Doğru değil, çünkü ben olsaydım, sancağıma toprak kazandırmak için buradan savaşırdım. Sonuç olarak, bahsi geçen bu Firuz Bey barış yapmak ve Hironimo Zorzi ile Ragosa'ya aşina olduğu için arabulucu olmak ister.][793]

Bunu takip eden zamanda Firuz, Župa meselesinden dolayı[794] Venediklilerle esas itibariyle sınırların tespiti üzerine küçük bir diplomatik savaşa dalar.[795]

26 Kasım 1504'te Bosna Sancakbeyi İskender Paşa ölür.[796] Halefi, bu makamı hakeden Firuz olur.[797] Arada vezaret için ciddi ciddi adı geçse de[798] bu sancakbeyliğinde daha sekiz sene kalır.[799]

Firuz Bosna'da da Venedik'in yakın dostu olarak kabul görmez.[800] Yine de Signoria 1510 yazında Hadım ve onun Divan üzerindeki nüfuzuna bir miktar bel bağlamaktadır. Cambrai ittifakı ve gizli antlaşması (10 Aralık 1508)[801] ve bunu takip

---

793 Sanuto, *Diarii* III, 1555 v.d. Firuz'un dostluk bağlarının olduğu bu Hironimo Zorzi, daha sonraki yıllarda da Firuz için Venedikli aracı olarak devreye sokulmuştur; krş. Sanuto; *Diarii* IX, 371, 424, 462, X, 14, 97, 669, 674, 884, XI, 419 ve 538.

794 Sanuto, *Diarii* IV, 797 v.d., V, 273, 347, 432, 612, 669, 687 v.d., 693, 895 v.d., 956, 1002.

795 Sanuto, *Diarii* V, 243, 1006.

796 Sanuto, *Diarii* VI, 122.

797 Sanuto, *Diarii* VI, 389: "... Feris Beì, era sanzacho a Scutari, è, et fo mandato per avanti in Verbossana in loco di Scander bassà."

798 Sanuto, *Diarii* X, 21 (23 Aralık 1509 tarihinde Edirne'den): "Chome Jachaja bassa era morto di febre, et si dize il Signor fara bassa uno di tre over Charzego, over Ferisbei, over il Biliarbei di la Grecia."

799 Bosna'daki faaliyetine dair bkz. Truhelka, *Spomenici*, 131, 135 v.d., 207 v.d. (ayrıca krş. Tabla XVI, faksimile) ve Skariæ, *Sarajevo*, 46.

800 Mesela bkz. Sanuto, *Diarii* VII, 96, IX, 528; ayrıca *Diarii* XIII, 187 de: "Feris bei signor di Verbosana, lo qual e el mazor nemico di la Signoria." ibaresi de manidardır.

801 Müttefikler, Papalık, Almanya, Napoli, Fransa ve Savoie idi.

eden meşum Agnadello Savaşı (14 Mayıs 1509), Venedik Cumhuriyeti'nin yalnızlığa ve yıkılmanın eşiğine sürüklemiştir. Venedik için zayıf da olsa askeri bir ittifak şansı, yalnızca şarkta mümkün görünmektedir. 1509 sonbaharında vuku bulan Padişah nezdindeki ilk girişim başarısız olur, bunun üzerine 1510 başlarında Firuz Bey'in kadim dostu Hironimo Zorzi, Bosna'ya gizli müzakereler yürütmeye gönderilir. Özellikle Türk paralı askerlerinin edinilmesi düşünülmektedir.

Ancak Firuz, üst kademeden özellikle bunun için emir almadan Venediklilerin isteğini yerine getiremeyeceğini bildirerek ruhsat için İstanbul'a başvurur. Bu suretle aynı zamanda dostu olan Venedik elçisi Zorzi kibarca avutulur, görevi de âdeta sonuçsuz kalır.[802] Osmanlıların o sırada Orta Avrupa'da çevrilen dolaplara bulaşmaktan başka dertleri vardır. Hükûmetin batıda macera arama hevesi, doğu ve yurt içindeki İran tehlikesi ile padişah çocuklarının alttan alttan devam eden taht kavgaları yüzünden gayet etkili bir şekilde dizginlenmiştir.

Osmanlı casus ağının iplerinin büyük bir kısmını elinde tutan Firuz Bey,[803] o tarihte olan bitenler hakkında gayet sağlam bilgiye sahipti. Şüphesiz bu, 1510 Haziran'ında Padişah'ın Firuz'a Macar elçisini kabul edip ona refakat etmesi talimatını veren fermanının da gerekçesiydi.[804] Sonuçta Kayzer Maximilian da uzun zamandır inatla Macar Kralı II. Vladislav'u Venedik meselesindeki tarafsızlığından vazgeçirip kendi tarafına çekmeye çalışıyor velakin başarılı olamıyordu.[805]

Son derece gizli tutulmasına rağmen Kayzer'in, Venedik-

802 Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 270-274'te ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Sanuto, *Diarii* IX, 371, 424, 462, X, 14 ve 704.

803 Sanuto, *Diarii* X, 202, Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 282 de buna dayanır. Ayrıca bkz. Ménage, "An Ottoman manual of Provincial Correspondence", 41 v.d.

804 Sanuto, *Diarii* X, 669.

805 Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 274 v.d.

lilerin Osmanlılar nezdindeki dostluk kurma gayretlerinden oldukça çabuk haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Artık Maximilian'ın tek hedefi, Padişah ile kendisinin bir pakt kurması da dâhil olmak üzere, her ne pahasına olursa olsun, bu gerçekleşmesi muhtemel ve tehlike kaynağı ittifakın engellenmesidir. Bunun için 1510 Eylül'ünün ikinci yarısında Kayzer'in bir elçisi Sarayevo'da Firuz'a gelerek Venedik'e karşı hareket etmeleri durumunda, Türklere Cattaro (Kotor), Antivari (Karadağ'daki Bar) ve Dulcigno'yu (Ulcinj/Ülkün) teklif eder. Sonuçları bu kadar büyük olacak bir karar elbette bir Bosna sancakbeyinin yetkisini aşıyordu. Bu yüzden Kayzer'in elçisi Osmanlı hükûmetinin cevabını Saraybosna'da beklemeyi tercih ederken Firuz, Padişah'a müracaat eder.[806]

Divan'da Kayzer'in dostluk kurma teşebbüsleri, elçiyle şahsen görüşmeyi uygun görecek kadar cazip bulunur. Bu görüşmelerin sonuçları hakkında bugüne kadar bir şey bilinmemektedir.[807] Anlaşılan, elde edilenler, Maximilian'ın başlangıçtaki beklentilerini karşılamaktan o derece uzaktır ki Kayzer'in elçisinin dönüşünün üzerinden ancak altı ay geçtikten sonra, 4 Ekim 1511'de Firuz Bey 8-10 000 atlıyı Nemçe üzerine sefere çıkartır. Dubrovnik'te bu harekâtın Nemçelileri Friuli'den çıkarmak için olduğu düşünülmektedir.[808]

Bu arada 21 Eylül 1511'deki yeniçeri isyanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun personel politikası sahnesine hareket getirmiştir. Bilhassa kilit makamlarda bir azil ve tayin sürecinin eli kulağındadır. Ekim ortasında Venedik'e, Hasan Paşa'nın ye-

806 Sanuto, *Diarii* XI, 579 ve 620. Bunun evveliyatı ve gönderilen elçi Federico de Strassoldo'nun şahsiyetine dair bkz. Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"", 275-287 ve 294-296.

807 Federico de Strassoldo, 1510 Kasım veya Aralık'ında Edirne'de Padişah'ın huzuruna çıkmış olmalıdır. 1 Nisan 1511'de hatırı sayılır miktarda Türk sipahisi refakatinde Gorizia'ya (Gorica/Görz) dönmüştü; bkz. Babinger, "Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken"",291-294.

808 Sanuto, *Diarii* XIII, 186.

rine Firuz'un Rumeli beylerbeyliğine tayininin konuşulmakta olduğu bildirilir.[809] Bununla beraber 1512 Ocak'ı başlarında gerçekleşen memuriyet değişiklikleri, Firuz Bey'e yeni hiçbir şey getirmez. Sancakbeyi olarak Bosna'da kalır ve altı ay sonra, 8 Haziran 1512'de Saraybosna'da ecel şerbetini içer.[810] Sancakbeyi'nin ölümünden kısa bir süre önce hükûmete gönderdiği ve bu yakınlarda yayınlanan bir mektuptan, Hadım'ın sonuna kadar bilfiil görevinin başında olduğu sonucu çıkmaktadır.[811]

Firuz, İstanbul'da, bugünkü Sultanahmet semtindeki At Meydanı kenarındaki camii külliyesine ait olan türbesine gömülür. Bu kabir, 19. yüzyıl başlarında yıkılmıştır.[812]

809 Sanuto, *Diarii* XIII, 187.

810 Ménage, "An Ottoman Manual of Provincial Correspondence", 36/Not 17 (Sanuto, *Diarii* XIV, 465'e dayanarak).

811 Ménage, "An Ottoman Manual of Provincial Correspondence", 41 v.d. Bu mektupta sancakbeyinin talimatlara uygun olarak gönderdiği bir casustan bahsedilir. Bu casus, çarın ülkesinde, Fransa'da ve Macaristan'da bir yıldan uzun süren ikametinden sonra (hicri 918 yılının Safer ayının son cuması/miladi 14 Mayıs 1512 tarihinde) geri döner ve Firuz tarafından rapor vermek üzere İstanbul'a gönderilir.

812 Müller-Wiener, *Istanbul*, 414. Caminin yanındaki mermer lahit göstermeliktir; bkz. Restle, *Istanbul*, 133. Bu camiin vakfiyesi (Havza'daki medreseninki gibi) Topkapı Sarayı'nın arşivinde mahfuzdur; bkz. *Arşiv Kılavuzu*, 162. Öz, *İstanbul Camileri* I, 61 ve II, 24, Firuz Bey'in İstanbul'daki iki cami vakfiyesinden daha bahseder. Ancak bunların Bosnalı sancakbeyinin bir adaşına ait olduğu bellidir (ayr. Krş. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 78). Hadım Firuz Edirne'de daha küçük bir cami vakfetmiş, bunun için bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 52/No. 77. Šabanoviæ, "Firuz-Beg", 340, Hadım'ı Saraybosna'daki bir hamamla bir medresenin ve Sedrenik'te su yollarının banisi olarak anar.

HALİL, KARA (? – 1499), Saray ağası, kapıcıbaşı (?) (1485 – 1487 ?), Rumeli beylerbeyi (1487 – 1488), Ohri (1488 – 1493) ve Mora sancakbeyi (1499).

Kara Halil kariyerine saray hizmetinde başlar, bu hizmette Padişah'ın gözüne girmesinin, bu saray hizmetkârının mesleğinde yükselişinde son derece faydalı olacağı daha sonra ortaya çıkacaktır.[813] Halil sarayda muhtemelen kapıcıbaşılığa kadar yükselir. Hicri 890/miladi 1485 yılında bu adı taşıyan bir kapıcıbaşının mevcudiyeti, arşiv malzemesiyle belgelenmiştir.[814]

Hicri 892/miladi 1487 sonlarında Halil Ağa, bir memuriyet değişikliği esnasında Rumeli beylerbeyliğine terfi eder.[815] Ertesi bahar bu makamda selefi olan Ali Paşa kumandasında Memluk seferine katılır. Halil Paşa muhtemelen 1488 Mart'ında[816] ordusuyla beraber Adana yönüne gönderilir.[817] Anlaşılan doğrudan doğruya memuriyet makamı olan Sofya'dan gelmiştir; Gelibolu'da Çanakkale Boğazı'nı geçerek[818] Anadolu yakasında birliklerini oradaki Anadolu beylerbeyi Sinan'ınkilerle birleştirmiştir.[819]

Sinan, askerleriyle Adana'yı koruması altına alırken, Halil, Ali ile Sis[820] ve Ayas[821] üzerine yürür. Bu iki şehrin yanı sıra Anavar-

813 Kpz VIII, 48 a.

814 Gökbilgin, *Edirne* 414 v.d./No. 251. Ancak burada kaydedilen kapıcıbaşı ile geleceğin Rumeli beylerbeyinin aynı kişi olduğuna dair hiçbir delil yoktur.

815 Kpz VIII, 47 a. Burada zikredilen "Ağa" unvanı, Halil'in o zamana kadar sarayda bir memuriyette olduğuna işaret eder; 15. yüzyılda bütün subaşılar bile "bey" unvanını haizdiler, bkz. İnalcık, "Ottoman Methods of Conquest", 115/Not 3. Halil Rumeli'de, vezarete tayin olan Ali'nin yerine geçer.

816 Halil, Ali ile yaklaşık aynı zamanda yola çıkmış olabilir.

817 P, 97 a; Pa, 135 b; Kreutel, *Bayezid*, 45; YKB, 162 a; B, 156 b. Kpz VIII, 48 a. Bihişti, 29 a.

818 P, 97 a; Pa, 135 b: ... "Ali Paşa Kostantin'den çıkub denizi geçüb ve Beğlerbeği Halil Paşa Gelibolu'dan geçüb..." Kreutel, *Bayezid*, 45'de yanlışlıkla: ... "Ali Paşa Kostantiniyye'den çıkıp Gelibolu'dan denize açıldı." YKB, 162 a. Kpz VIII, 48 a.

819 P, 97 a; Pa, 135 b; Kreutel, *Bayezid*, 45.

820 Bugünkü Kozan, Adana'nın 71 kilometre kuzeydoğusunda.

821 Bugünkü Yumurtalık, İskenderun Körfezi'ndeki liman kasabası.

za, Küvere, Nemrun ve Milvan'ı da aldıktan[822] sonra Adana'ya dönerler.[823]

Ali Paşa, bazı kumandanların tavsiyesine rağmen,[824] hicri 8 Ramazan 893/miladi 16 Ağustos 1488 tarihinde[825] Ağaçayırı'nda meydan savaşına girer. Kendisi kapıkulu ile ortada mevzilenir; önünde yeniçeriler bulunur. Anadolu ve Karaman Beylerbeyleri, birlikleriyle sağ kanadı teşkil eder; solda ise Halil Paşa'nın kumandası altında Rumeli ordusu bulunur.[826]

Savaş sırasında Memluk hücumuna karşı koymanın Anadolu askerinin harcı olmadığı görüldüğünde, Ali Paşa, Rumeli Beylerbeyi'ne Sinan Paşa kumandası altındaki Anadolu askerinin yardımına koşma emrini verir. Kemalpaşazade'ye göre Paşa, başta bu emre uymak isterken onu savaş düzenini bozmamak hususunda ihtar eden yanındaki beyler tarafından bundan alıkonulmuştur. Sonuç sağ kanadın bozguna uğraması olmuştur.[827]

Bihişti, Halil'in tavrını, savaş sanatında acemi olmasına bağlamaktadır. Ancak Halil'in başarısızlığını Ali Paşa'dan nefret etmesiyle açıklayan bazı sesler de duyulmuştur...[828] Halil ile Ali her ikisi de daha saray hizmetindeyken[829] tanışmış ve eski

822 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 362.
823 Kpz VIII, 48 b.
824 Tursun, 196.
825 Kpz VIII, 49 b. Bihişti, 30 a.
826 Kpz VIII, 49 a. Bihişti, 30 a/b.
827 Kpz VIII, 50 a. Bihişti, 30 b – 31 a da savaştan önce kararlaştırılmış olmasına rağmen Rumeli birliklerinin Anadolu askerine yardıma gelmediğini yazar. Suriye birlikleri tarafından kovalanan sağ kanat kaçarken Rumeli ordusunun çekirdeği Kaf Dağı gibi sabit ("Kuh-ı Kaf varid karar") kalmıştır. Beri taraftan Memlukler de kaçmaya başlayınca Ali Paşa takibe başlamış, bir taraftan da Halil'e de ilerleme emrini vermiştir. Ancak Halil yerinden kımıldamamıştır. Bütün bu pasaj, olan bitenin iki farklı aktarımının burada mecburiyetten birbirine uydurulduğu izlenimini vermektedir.
828 Bihişti, 31 a ve 32 b.
829 Hadım Ali Paşa'nın kariyeri başlangıçta Halil Paşa'nınkine çok benzer bir tarzda seyretmiştir.

güceniklikler bir rol oynamış olabilir.

Savaşın feci sonucundan sonra Padişah'ın çağrısı üzerine Ali Paşa, Halil ile beraber alelacele İstanbul'a gider. Ali Paşa'nın kendi hareket tarzını mazur gösterebilmesine mukabil Halil Paşa yardıma koşmamasından dolayı tedip edilerek memuriyetinden azledilir. Ancak cezası oldukça hafiftir: Kendisi Ohri sancağına tayin edilir.[830]

Halil, bundan sonraki iki yılı, muhtemelen 1493 sonlarında yerini Koca Mustafa Paşa'ya bırakana kadar bu vazifede geçirmiş olmalıdır. Halil'in bundan sonra hangi makamı işgal ettiği belli değildir; zira Mora sancakbeyi olarak adı ancak 1499 Haziran'ında geçer[831] ki bu yılın Mart ayının sonuna kadar (Turahanoğlu) Ömer Bey hâlen Mora sancakbeyi gözükmektedir.[832]

Her hâlükârda Halil, hicri 905/miladi 1499 yılı yazında[833] İnebahtı Seferi'ne katılmıştır. Âşıkpaşazade, Venedik gemilerinin Osmanlı donanmasının (İnebahtı) Körfezi'ne girmesini engellediklerini yazar. Büyük savaş gemilerinin ("hünkârun büyük gemileri") gelmesinden sonra (kadırgaların kumandasını elinde bulundurduğu anlaşılan) Halil, kadırgalar zoruyla körfeze girmeye çalışır. Bu esnada sert savunmaya rağmen dört kadırga düşmanın eline geçer. Giriş, ancak geceleyin bir savaş hilesi ile mümkün olur.[834]

Bunun üzerinden çok geçmeden Halil Paşa ölür: 15 Ekim ile 5 Aralık arası Venedik'e gelen haberler arasında, Mora San-

830 Kpz VIII, 51 a. Bihişti, 32 b. Yeni Rumeli beylerbeyi Yahya Paşa oldu.

831 Sanuto, *Diarii* II, 980 ve 981, burada Halil'in (21 Haziran 1499 tarihinde) Nafplio Proveditoresi'ne hitaben yazdığı "in Greco" [Yunanca] bir mektubun Venedik lehçesine tercümesi verilmiştir. Buna dair bkz. Hammer, *GOR* II, 317/Not c.

832 Sanuto, *Diarii* II, 867 (İnebahtı'dan 28 Mart 1499 tarihli mektup): ..."perhò che Amar bei è flambularo de la Morea..." Ömer, hicri 905 Rebiülahir'inde/miladi 3 Aralık 1499 tarihinde ileri yaşta vefat etmiştir... (Kpz VIII, 95 a/b. Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II, 319/Not g).

833 Osmanlı donanması Haziran sonu/Temmuz başında Gelibolu'dan denize açılmıştır.

834 Apz, 257.

cakbeyi Halil Ağa'nın bir deniz savaşında hayatını kaybettiği yazılıdır.[835]

Halil daha kapıcıbaşı iken Köstendil cihetinde bir zaviye vakfetmiştir.[836]

835 Sanuto, *Diarii* III, 128: "Dico ancora, haver inteso esser stà morto Calil agà, el flambulari de la Morea, in una zuffa fata in armada." Mora'da Halil'in halefi Hadım Ali Paşa olmuştur.

836 Gökbilgin, *Edirne*, 414 v.d./No. 251.

HASAN, (? – 1514), Yeniçeri ağası (? – 1502/3), Kastamonu sancakbeyi (1502/3), Anadolu (1504-1505) ve Rumeli (1505-1511; 1513? - 1514) beylerbeyi, *üçüncü vezir (1511-1512).*

İbn-i Kemal'e göre Hasan Paşa ta II. Mehmed'in hizmetinde bulunmuş olması hasebiyle II. Bayezid devrinin ikinci yarısındaki en kıdemli hizmetlilerdendi.[837] Yine de bu paşanın 1504 yılına kadarki hayatı hakkında elimizde pek az somut veri vardır.

Marino Sanuto'nun *Diarii*'lerinden Hasan'ın başta yeniçeri ağası olduğu anlaşılıyor.[838] İstanbul'dan dönen Venedik elçisi Andrea Gritti 1503 sonbaharında Hasan'a yeniçeri ağalığı rütbesine mal olan bir hadiseden bahseder: Ağa'nın bir yeniçerinin oğlanını (puto) dövdürmesi üzerine askerler ayaklanarak evini talan eder. Kendisi isyancıların hışmından ancak kaçarak kurtulur. Onların Padişah'a şikâyeti sonucu, talepleri üzerine Hasan memuriyetinden azledilir. Ancak Hasan, Padişah'ın lutfuna mazhar olanlar arasındadır ve mükemmel de silah kullandığı için Kastamonu sancakbeyi olarak Şehzade Mahmud'a tahsis edilir; o da Şehzade Alemşah'ın ölümünden sonra Manisa'ya nakledilir.[839]

Şehzade Alemşah'ın tam ölüm tarihi bugüne kadar bilinmemektedir. Kemalpaşazade yalnızca ölüm yılı olan hicri 908/

837 Kpz VIII, 110 b.

838 Sanuto, *Diarii* V, 1035.

839 Sanuto, *Diarii* V, 462: "Lo agà ... É de grandissima auctorità et dignità apresso sua excellentia, tamen questi zorni proxim passati fu deposto, perochè, havendo fato bater un puto di un janizaro, se sublevorono i dicti janizari et messeno a sacho la casa de esso agà, sichè el se ne convene fuzer, et li bassà non erano etiam loro senza paura. Intravano da 25 janizari per volta dal Signor, dolendosi che lor ordeni non li venivano observati; et se lamentavano che li mille janizari à lo agà immediamente sotoposti erano absenti da ogni graveza; che quando sua excellentia havea qualche bisogno di lar lor opera, quelli non erano nominati, sichè essi soli sostenivano le fatiche senza utilitade etc. Tamen, deposto el sopradetto agà, se acquetorono. Quale, per esser favorito da esso Signor et homo experto ne le arme, hebe el sanzachato di Castament soleva tenir soltan Macmut zelebey, che per la morte di Àlenzach zelebey vene in Mangressia."

miladi 1502-1503 tarihini vermektedir.[840] Bununla beraber Hasan'ın Kastamonu'daki memuriyeti asla uzun sürmüş olamaz; zira daha hicri 15 Safer 909/miladi 9 Ağustos 1503 tarihinde, Yeniçeri Ağası Karagöz oradaki görevinde yerini almıştır.

Hicri 21 Safer 909/miladi 15 Ağustos 1503 tarihli bir defter kaydında ulufeli sipahilerin kumandanı olan bir Ağa-i Yeniçeriyan Hasan Bey belgelidir. Gökbilgin, onun sonraki Rumeli beylerbeyi olduğu kanaatindedir.[841] Bu Yeniçeri Ağası Hasan'ın adı, hicri 5 Şaban 909/miladi 23 Ocak 1504 tarihinde de bir kez daha inam alanlar arasında geçmektedir.[842] Ancak Hasan'ın, öyle zor şartlar altında terk etmek zorunda kaldığı eski görevini tekrar elde etmiş olması pek akla yakın olmadığından burada geleceğin beylerbeyinin bir adaşı ve halefinin söz konusu olduğu kabul edilmelidir.

Sinan Paşa'nın 6 Ocak 1504'de ölümü, Hasan'a Anadolu beylerbeyliği yolunu açan daha büyük bir memuriyet değişikliğine yol açar. Hasan bu makamda Yahya Paşa'nın halefi olur.[843] Hasan'ın bir buçuk yıl kadar süren bu memuriyeti hakkında kaynaklar hiçbir bilgi vermemektedir.

1505 Haziran'ı başlarında Küçük Davud Paşa öldüğünde yeniden bir memuriyet değişikliği icap eder. Bu sefer Hasan Rumeli beylerbeyliğine terfi eder.[844]

---

840 Kpz VIII, 24 a; 106 b ve 118 a. Uluçay, "Bayazid II.in âilesi", 111 de yalnızca hicri 909/miladi 1503 yılını vermektedir.

841 Gökbilgin, *Edirne*, 478/No. 2.

842 Gökbilgin, *Edirne*, 476/No. 5.

843 Kpz VIII, 107 b. Sanuto, *Diarii* V, 1035: ... "in loco suo è stà fato Jachia bassà bigliarbeì di la Natalia, e in suo loco uno Chasam agà fu agà di janizari, che niun non stimava et era bassà dil fiol dil signor che sta in Castamena. ["onun yerine Yahya Paşa Anadolu beylerbeyi oldu, onun yerine de kimsenin kıymet vermediği ve Padişah'ın Kastamonu'daki oğlunun paşası olan Hasan Ağa diye biri yeniçeri ağası oldu]".

844 Kpz VIII, 110 b. *İnamat defterinin verdiği bilgiye göre Hasan Paşa hicri 17 Rebiülahir 911/miladi 18 Ağustos 1505 tarihinde Rumeli beylerbeyliğine getirilir (Muallim Cevdet 71, vrk. 69 a).*

Şah İsmail'in hicri 913/miladi 1507 baharında Osmanlı topraklarına girdiğine dair korkutucu haber geldiği esnada, Hasan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı başkentinde bulunmaktadır. Çünkü derhal Üsküdar'a geçerek sefer hazırlıklarına başlaması emrini alır.[845] Bununla beraber Rumeli birliklerinin büyük kısmı Gelibolu'da boğazı geçmiştir. Daha sonra bütün Osmanlı ordusu Ankara yakınlarında toplanır[846] ve İsmail daha vuruşmalar başlamadan geri çekilir.[847]

Sonraki yıllar Hasan Paşa bakımından teşhis edilebilir büyük dış olaylarla karşılaşılmadan geçer. Yalnızca arşivlerde ara sıra Rumeli beylerbeyi sıfatıyla anılır.[848]

Gittikçe kızışan taht kavgasında Hasan Paşa kesinlikle Şehzade Ahmed'in yanında yer alır. Selim 1511 yazında Rumeli'de bir sancak talebini güçlendirmek üzere Edirne üzerine yürüdüğünde, itaatsiz şehzadenin üzerine ilk olarak 15 000 askerle Hasan Paşa gönderilir. Ancak bu sefer her şeyden önce bir tehdit hareketi olarak düşünülmüş olduğu için, Paşa savaşmadan Edirne'ye geri çekilir. Baba ile oğul arasında bunu takip eden görüşmeler kısmen Hasan Paşa tarafından da yürütülür.[849] Onun 1511 Ağustos'u başlarında Uğraşdere mevkiinde Selim'e karşı gerçekleştirilen silahlı mücadeleye bilfiil katıldığı anlaşılmaktadır.[850] *İnamat defterinin verdiği

---

845 Kpz VIII, 115 b. Ruhi de B 181 b'de, kısaca olsa da Hasan'ın sefere katıldığını bildirmektedir.

846 Kpz VIII, 116 a.

847 Kpz VIII, 116 b.

848 Gökbilgin, *Edirne*, 93/Not 12 ve 95/Not 20 (hicri 21 Cemaziyülevvel 911/miladi 20 Ekim 1505), 103/Not 30 (hicri 11 Ramazan 914/miladi 3 Ocak 1509), 92/Not 11 ve 106/Not 34 (hicri 22 Ramazan 914/miladi 14 Ocak 1509). *Hicri 5 Safer 917/ miladi 4 Mayıs 1511 tarihinde bir oğlunun vefatı üzerine Padişah'ın taziyesini alır (Muallim Cevdet 71, vrk. 223 b).*

849 Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 3. Hammer, *GOR* II, 354. Uluçay, "Selim" I, 86.

850 Uluçay, "Selim" I, 88/Not 51. Ancak burada adı "Hacı Hasan Ağa" olarak geçmektedir ki daha sonra hac farizesini yerine getirmek arzusunu ısrarla ifade etmiş olduğu gözönünde bulundurulduğunda bu şaşırtıcıdır.

bilgiye göre bunu müteakip hicri 7 Cemaziülahir 917/ miladi 1 Eylül 1511 tarihinde üçüncü vezir olarak tayin olur. Rumeli beylerbeyliğinde halefi (Hadım) Sinan Paşa olur.[851]*

Eylül ayında divan ile Padişah'ın beraberce aldığı Şehzade Ahmed'i tahta çıkarma kararının Hasan'ın fikrine uyduğu bellidir. Padişah bizzat yeniçerilerden bu karara uymalarını talep ederken, Hasan bu hususta Rumeli beylerinin fikrini sorar ve ret cevabı alır.[852] Ancak Hasan Paşa bu uğurda çetin bir mücadele verir. Hanivaldanus'ta diğer yüksek devlet yöneticilerine "Rica ederim, yeniçerilerden bize ne? Bütün ruhsat ve kumanda bizim elimizdedir ya! Devlet işlerinde yeniçerilerin mi fikrini alacağız?" dediği kayıtlıdır.[853]

Belli ki Hasan bu birliklerle önceki tecrübelerinden pek bir ders almamış ve öfkesi kabarmış yeniçerilerin gücünü yine hafife almıştır. Hemen 20 Eylül 1511'de anında patlak veren karışıklıklarda Hasan'ın evi öfkeli yeniçeriler tarafından yeniden talan edilir. O ise yine kaçmayı başarır.[854]

Durum tekrar denetim altına alındığında isyanı hicri 16 Şevval 917/miladi 6 Ocak 1512 tarihinde daha büyük bir memuriyet değişikliği takip eder: *Haşan Paşa, vezirlik postunu Rumeli beylerbeyi Hadım Sinan Paşa'ya terk etmek zorunda kalır, Rumeli beylerbeyliği makamı Yunus Paşa'ya[855] veri-

---

851 Muallim Cevdet 71, vrk. 237 a.

852 Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 6/Not 17.

853 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 262.

854 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 262 v.d. B, 200 b – 201 a (kısa). Uluçay, "Selim" II, 120 v.d. Sanuto, *Diarii* XIII, 187 ("A Safan bassà la sua caxa e stà messa a sacho"). Tekindağ, "Bayezid'in ölümü meselesi", 6 v.d.

855 Yunus da Şehzade Ahmed'in taraftarlarından gözükmektedir (AG, 131). Bayezid'in torunlarından, Selçuk Sultan'ın kızlarından biriyle evliydi. 1504'te kapucubaşı, (Ekim civarı) 1509 – 1511 yeniçeri ağası, Ekim (?) 1511 – Ocak 1512 Anadolu beylerbeyi, Ocak – Nisan sonu 1512'de Rumeli beylerbeyi idi. Son seyahatinde Bayezid'e refakat etmiş ve Haziran 1512'deki vefatından sonra cenazesini defnedilmek üzere payitahta geri getirmişti. Akabinde 1512 – 1513 sonbaharında ve Nisan 1514 – Ekim 1515'te Bosna sancakbeyi, Nisan 1516 – Ekim 1517'de başvezir oldu. Eylül 1517'de Selim onu idam ettirdi. Bkz. Ménage, "An

lir.[856]* Hasan Paşa'ya Semendire sancağı teklif edilir. Ancak Hasan bu teklifi hacca gitme bahanesiyle reddeder.[857] Rivayete göre, eğer kendisine bir memuriyet verilmek isteniyorsa, ilkbaharda Mekke ve Medine'ye doğru yola çıkmak üzere hazırlanmak istediği Gelibolu'da üç ay geçirmeyi dilediğini söylemiştir.[858] Burada, verilen tarihte (19 Şubat'ta başlayan) hac ayı Zilhicce'nin gelmek üzere olduğu göze çarpmaktadır. Üç aylık süreden memuriyet değişikliklerinin, isyanın sona ermesinden hemen sonra 1511 Ekim'inde müzakere edildiği anlaşılmaktadır.

Hasan'ın üç aylığına Gelibolu'ya gitme arzusu, Şehzade Ahmed'in tahta çıkmasını sağlamaya çalışmaya devam ettiğini göstermektedir. Ne de olsa kapudan-ı deryalık ve Gelibolu sancakbeyliği memuriyeti, taht kavgasındaki kilit mevkilerden biriydi. Donanmanın başkumandanı en nihayetinde boğazları kapatarak Anadolu'dan ilerleyen bir taht talibinin başkente ulaşmasını engelleyebilir veya en azından zorlaştırabilirdi. Ancak 1510 başlarından beri Osmanlı savaş donanması Selim'in damadı Bostancıbaşı İskender'in kumandasındaydı. Hasan'ın, hac farizesiyle memuriyeti birleştirmek suretiyle, Selim taraftarlarının ellerinden böyle kilit bir mevkii alma girişiminin başarı şansını artırmayı umduğu aşikârdır. Hac farizesine yardım dini vecibelerden sayıldığından[859] – Padişah'ın meşhur sofuluğu gözönünde bulundurulduğunda – en azından maksadın iyi niyetle denetlenmesini hesaba katmak gerekiyordu. Ancak başarıya ulaşılamamış ve donanmanın kumandası İskender'in elinde kalmıştır.

Çok geçmeden Hasan, Selim taraftarlarına katılmış gözük-

Ottoman Manual of Provincial Correspondence", 37 v.d.

856 Muallim Cevdet 71, vrk. 251 b (hicri 23 Şevval 917/miladi 13 Ocak 1512).

857 Burada muhtemelen söz konusu olan "diplomatik hac" hadisesine dair bkz. Kissling, "Hintergrundprobleme", 21.

858 Uluçay, "Selim" II, 122/Not 11.

859 Buna dair Kissling, "Hintergrundprobleme", 21.

mektedir; zira 1512 Mart'ı sonunda kendisi, Şehzade'ye Korkud'un başkente ulaştığını kısaca haber vermiş ve bütün Rumeli'nin ümitlerini Selim'e bağladığını eklemeyi de ihmal etmemiştir.[860]

Hasan'ın Rumeli beylerbeyliğine ikinci defa tayininin ne zaman gerçekleştiği tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Bu yeni atamanın 1513 yılı sonlarına doğru vuku bulmuş olması muhtemeldir. Hicri 920 Muharrem'i sonu/miladi 17-26 Mart 1514 tarihli bir arşiv kaydında Rumeli beylerbeyi olarak geçmektedir.[861]

Hasan Paşa birkaç gün sonra Rumeli ordusuyla Gelibolu üzerinden İran seferine çıkarak[862] muhtemelen Akşehir yakınlarında birlikleriyle esas orduya katılmış olmalıdır.[863]

Hicri 2 Receb 920/miladi 23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran Ovası'nda durumları belirleyici savaş olur. Hasan, kendi Rumeli askerinin yanı sıra 1000 azaba kumanda ettiği sol kanatta çarpışmaktaydı.[864] Aldığı ağır bir yaradan dolayı kendisini savaş alanından taşımak icap etmiş ve çok geçmeden yaralarından ölmüştür.[865]

---

860 Uluçay, „Selim" III, 184/Not 54.

861 Gökbilgin, *Edirne*, 525/No. 10 a.

862 Tansel, *Selim*, 38 (Ali'ye dayanarak).

863 Tansel, *Selim*, 41/Not 90 (Şükrü'ye dayanarak). Kemalpaşazade'nin, Hasan'ın Yenişehir civarında Padişah'a katıldığı yolundaki burada da verilen haberi, sefer hattının Konya üzerinden devam etmesinden dolayı kulağa pek de muhtemel gelmemektedir.

864 Tansel, *Selim*, 53 v.d. (Kpz IX'e dayanarak).

865 Tansel, *Selim*, 58.

İBRAHİM B. HALİL, Çandarlızade[866] (yakl. 1429 – 1499), Vezir Halil b. İbrahim'in oğlu. Edirne kadısı (1451 – 1453; 1458 – 1465), kazasker (1465 – 1468), Bayezid'in lalası (1468 - ?), Anadolu kazaskeri (1483 – 1485), Rumeli kazaskeri (1485 – 1486), vezir (1486 – 1498), başvezir (1498 – 1499).

İbrahim muhtemelen, hicri 833/miladi 1429-30 veya hicri 834/miladi 1430-1 tarihinde, eski vezir ailesi Çandarlızadelerden Vezir Halil bin İbrahim'in en küçük oğlu olarak dünyaya gelir. Babası ve dedesi gibi medresede talim ve terbiye görür ki bu onun ulema sınıfına dâhil olmak üzere yolunu çizer. Genç İbrahim daha hicri 855/miladi 1451 tarihinde Edirne kadılığına getirilmiş gözükmektedir[867] ki bu atamada babasının mevki ve nüfuzu belli bir rol oynamış olabilir.[868]

Babasının 1453 Temmuz'unda idam edilmesinden sonra[869] bu memuriyetten azledildiği rivayet edilmektedir. İdam edilen Paşa'nın bütün servetine el konulur. Ancak daha sonra Sultan Bayezid tarafından aileye serveti iade edilir.[870] Bundan sonra İbrahim bir müddet memuriyetsiz kalmış olacak. Taşköprüzade'nin pek güvenilir olmayan, efsanelerle süslü eserine göre[871] vezir oğlu en nihayet Yıldırım Bayezid'in Bursa'daki imaretine nazır olur. Ancak oradaki kadı ile çıkan bir anlaşmazlık sonucu bu memuriyetten azledilerek oraya muhtesip

866 İbrahim'in hayat hikayesi, Çandarlızadeler ailesine dair bir monografide etraflıca tasvir edilmiştir, bkz. Uzunçarşılı, *Çandarlı vezir ailesi*, 100-106. 100-106. Aile için ayrıca bkz.: Taeschner/Wittek, "Die Vezirfamilie der Ğandarlyzâde", çeşitli yerlerde. Uzunçarşılı, "Çandarlı", *İA* IV, 351-357. Ménage, "Djandarlı", *EI*[2], 444 v.d.

867 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 100.

868 Taeschner/Wittek, "Vezirfamilie", 112.

869 Buna dair bkz. Babinger, *Mehmed*, 103 ve 107 v.d. Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 83.

870 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 84 ve 100. Ancak Gökbilgin, *Edirne*, 418'deki bir kayıttan anlaşıldığı üzere, bu iadede söz konusu olanın devletleştirilmiş vakıf olması mümkündür. – Ay. yer, 333/Not 455, İbrahim'in hicri Cemaziyülevvel evahiri 857/miladi 30 Mayıs 8 Haziran 1453 tarihinde hâlen Edirne'de kadılık faaliyetinde bulunduğunu göstermektedir.

871 Kappert, *Amasya*, 29. Taeschner/Wittek, "Vezirfamilie", 108 v.d.

olarak tayin olunur. Bu makamda iken, nihayet tekrar Amasya'da bir kadılık elde edene kadar[872] (Zeyniye tarikatından)[873] Şeyh Hacı Halife'ye mürit olarak intisap eder.

Bu tasvirdeki gerçek payını, İbrahim'in Zeyniye tarikatına intisabında olduğu kadar, onun daha sonra Amasya'da Bayezid'in lalası olarak faaliyet göstermesinde aramak lazımdır. Gerçekten de İbrahim'in bundan sonraki makamının eski başkent Edirne'de kadılık olduğu belge ile ispatlanmıştır. İbrahim'in hicri Cemaziyülevvel evaili 862/miladi 17-26 Mart 1458 tarihinde tekrar bu memuriyette bulunduğu belgelenmiştir.[874] Edirne'deki kadılık faaliyeti sonraki yıllarda da iz bırakmıştır.[875] Hicri Cemaziyülevvel evasıtı/miladi 8-17 Şubat 1465 burada son bir defa arşiv kaydıyla belgelenmiştir.[876]

Parlak bir kadı olduğu belli olan bu paşa oğlunun kariyerindeki bir sonraki menzil taşı, kazaskerliğe tayiniydi ki bu atama, çok geçmeden gerçekleşecekti.[877] Bu meyanda Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un Amasya'da bir arazi satın alışıyla ilgili olan, hicri 872 Zilhicce'si evaili/miladi 22 Haziran – 1 Temmuz 1468 tarihinden kalma bir belge özellikle dikkate değer: Bu vesika, hem Amasya Kadısı hem de her iki kazasker, İbrahim bin Halil ile Ali bin Yusuf el-Fenari, tarafından tasdik edilmiştir.[878] Bundan ilk çıkan sonuç, bu memuriyete tayininin daha önce kabul edildiği gibi 1481 tarihinde değil, epeyce daha önce vuku bulduğudur.[879] Osmanlı belgelerinde tanık vs. imzalarının normalde katı protokol kurallarına göre sıralanmasından, İbrahim'in adının Ali'ninkinden önce geç-

872 Rescher, *Taškörprüzâde*, 131 v.d.
873 Kissling, "Zejnîje-Orden", 174 v.d.
874 Gökbilgin, *Edirne*, 203.
875 Ay. yer, 227 (866 H); 344/No. 168 (866 H); 351/No. 202 (867 H); 349/No. 192 (869 H).
876 Gökbilgin, *Edirne*, 327/Not 435.
877 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 101.
878 Gökbilgin, *Edirne*, 320/Not 414.
879 Bu noktaya ilk dikkat çeken Petra Kappert, *Amasya*, 30 v.d.'dır.

mesinden ve Rumeli kazaskerinin Anadolu kazaskerinden mevkice önde gelmesinden dolayı son derece ihtiyatla İbrahim'in o tarihte Rumeli kazaskeri olduğu tahmininde bulunulabilir.

Kazaskerlik faaliyetinde II. Mehmed'in özellikle güvenini kazanmış olmalıdır ki İbrahim hicri 873/miladi 1468-9 tarihinde Amasya'da Bayezid'in lalalığına tayin edilmiştir.[880]

İbrahim, himayeye memur olduğu şehzadenin yanında 1473'te Mehmed'in Uzun Hasan'a karşı düzenlediği sefere katılır.[881] İbrahim'le tanışan[882] İbn-i Kemal, İbrahim'in kendi ağzından Uzun Hasan'a karşı zafer kazanıldığı gün İbrahim'in Sultan Mehmed'le olan görüşmesini yazar. Paşa'nın Padişah nezdindeki mevkiine ışık tutan bu görüşmede İbrahim, Padişah'a, Uzun Hasan'ın ordusuna karşı kazanılan ezici zaferden sonra Akkoyunlu Hükümdarı'nı topraklarından sürüp hükmettiği araziyi Osmanlı İmparatorluğu'na katmayı teklif eder. Sultan bunun üzerine meselenin, oğlu zaten öldürülmüş bulunan saldırgana haddini bildirmekten ibaret olduğu ve bütün hanedanı imha etmenin kendisinin, yani Mehmed'in asil emellerine uygun düşmediği ve kadim İslam hanedanlarını imha etmeyi kabul etmediği cevabını vermiş.[883]

İbrahim 1479'da lalalık makamını Fenarizade Ahmed'e terketmiştir.[884] İbrahim'in sonraki yıllarda hangi memuriyetlere gel-

880 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 101.

881 Neschrî I, 211/II, 300.

882 Bu, tarihçinin İbrahim Paşa ile Uzun Hasan'ın torunlarından (1497'de şehit düşen) talihsiz Akkoyunlu hükümdarı Mirza (Göde) Ahmed'in ölümü hakkında İbrahim Paşa ile yaptığı bir görüşmeden bahsettiği Kpz VIII, 71 a'da da belli olmaktadır. İbrahim Paşa'nın genç İbn-i Kemal'e pek çok malumat verdiği bellidir. Bu, Kemalpaşazade'nin tarihinde İbrahim'in faaliyetlerine dair malumatın son derece kıt olmasını daha da şaşırtıcı kılmaktadır.

883 Kpz VII, Transkripsiyon 364 v.d./Faks. 400-402.

884 Kappert, *Amasya*, 34. – Ahmed, Osmanlı İmparatoluğu'nun meşhur ilk şeyhülislamı Şemseddin Mehemmed Fenari'nin ahfadındandı; muhtemelen torunlarındandı (aileye dair bkz. Walsh, "Fenârî-zâde", *EI*² II, 879), II. Mehmed devrinde defterdarlığa kadar yükselmiş, daha sonra da 1473 yazında Uzun Hasan'a karşı çıkılan seferde hasmın

diği belli değildir.

Hicri 888 Şevval'i/miladi 1483 Aralık'ında Bayezid, eski lalasını Anadolu kazaskerliğine tayin eder; hicri 890/miladi 1485'te de İbrahim Mevlana Muslihiddin Kestellü'nün yerine Rumeli kazaskerliğine tayin olunur.[885] İbn-i Kemal'in verdiği bilgilere göre, Padişah hicri 891 Safer'i/miladi 6 Şubat-6 Mart 1486 tarihinde eski has adamı İbrahim'i, bir süre önce azledilmiş olan Hızıroğlu Mehmed Paşa'nın yerine vezir tayin eder.[886] Çandarlızade başlangıçta – Davud ve Fenarizade Ahmed'den sonra – divanda üçüncü mevkii işgal eder.[887] Bu makamı yaklaşık 1489 yılına kadar elinde bulundurmuş olacaktır.[888] Hicri 6 Cemaziyülevvel 895/miladi 28 Mart 1490

eline esir düşmüş (Pa, 124 a; GApz, 172; Apz, 179; Kreutel, *Hirtenzelt*, 253; Neschrî I, 210/II, 298; Kpz VII, Transkripsiyon 344/Faks. 375), en geç 1479'da Amasya'da Bayezid'in lalası olmuş (yukarıya bakınız) ve "Afyon vakası" olarak bilinen hadisede biraz karanlık bir rol oynamıştır (Kappert, *Amasya*, 37-39). İbn-i Kemal'e göre (Kpz VIII, 3 a) Ahmed, Hindistan'dan - II. Mehmed'in siyasetine muhalif olan diğerleri gibi sürgünden – dönmüştü. – Bu ifade, Ahmed'in belki de afyon rezaletine şimdiye kadar zannedildiğinden daha fena bulaşmış ve dolayısıyla selameti kaçmakta bulmuş olabileceğini akla getirmektedir. Ancak bu varsayım, Ahmed'in hicri 885/miladi 1480-1 tarihinde nişancı olduğu bilgisiyle bağdaştırılamamaktadır; bu memuriyeti hicri 887/miladi 1482-3 tarihinde tekrar işgal etmiş (Walsh, "Fenârî-zâde", 879). Belki de İshak adında birinin (muhtemelen sabık başvezir İshak bin İbrahim) vezaret için Defterdar Ahmed'i tavsiye ettiği Topkapı Sarayı'nda bulunan hicri 890/miladi 1485 tarihine ait bir belge bu hususun açıklığa kavuşturulmasına katkıda bulunabilir (*Arşiv Kılavuzu*, 19: TSMA Nr. E 8184). Gerçekten de Ahmed o yıl – Mesih Paşa'nın vezaretten azlinden sonra – (ikinci) vezirliğe tayin olunmuş (Kpz VIII, 37 b) ve Hadım Ali Paşa'ya terk etmek zorunda kaldığı hicri 892 sonu/miladi 1487'ye kadar bu makamda kalmıştır (Kpz VIII, 47 a). Ahmed bundan ancak bir sene sonra ölmüştür. (Walsh, "Fenârî-zâde", 879). Petra Kappert, *Amasya*, 40'ın Ahmed'in 1503 tarihinde hâlen hayatta olduğu yolundaki görüşünün, Gökbilgin; *Edirne*, 476/No. 3'teki aslında Ahmed'in zevcesinden bahseden hatalı aktarılmış bir arşiv kaydına dayandığının açık olması hasebiyle yanlışlığı ortaya çıkmaktadır, bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 316/No. 137.

885 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 101. YKB, 156 a, hicri 886/miladi 1481 yılı kaydında Muslihiddin Kestellü'nün o tarihte kazasker olduğunu bildirmektedir. Daha sonra çekilmiş, yerine de İbrahim Çelebi veled-i Halil Paşa kazasker olmuş.

886 Kpz VIII, 37 b. Kreutel, *Bayezid*, 158/hicri 891'e dair Not 5'te M'de, İbrahim bin Halil'in hicri 891 Rebiülahir evasıtında/miladi 16-25 Nisan 1486'da vezir olduğuna dair diğer yazmalarda bulunmayan bir ek bulunmaktadır. Belki de tarihlemedeki farklılıklar burada da gayriresmi tayin (Safer) ve resmen memuriyete başlama (Rebiülahir) olarak izah edilebilir.

887 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 101.

888 İbrahim'in (Fenarizade) Ahmed'den sonra ikinci sırada zikredildiği hicri (26) Safer 892/miladi 21 Şubat 1487 tarihine ait bir defter kaydından (Gökbilgin,

tarihli bir arşiv kaydında İbrahim, Davud (1) Paşa'dan sonra ve Hadım Ali ile İskender'den önce, ikinci vezir olarak ortaya çıkar.[889] Bu görevdeyken 1492'de Bayezid'in Arnavutluk seferine de katılmış ve elbette askeri bakımdan herhangi bir şekilde temayüz etmemiştir.[890]

İbrahim'in Bayezid'le ilişkisinin fevkâlade iyi olduğu rivayet edilmekte[891] olduğu ve ayrıca akabinde divanda sert ihtilafların gündelik vakalardan sayıldığı için burada Paşa'nın şahsiyetine kısa bir bakış atalım. Her şeyden önce, kaynakların İbrahim'den bahsederken son derece çekingen davrandıkları gözden kaçmamaktadır. Son derece nadir ayrıntıyı bir araya getirdiğimizde ortaya başlıca vasfı düzgünlük olan son derece eğitimli, dindar ve ılımlı bir Müslüman portresi çıkmaktadır.[892] Marino Sanuto'nun *Diarii*'lerindeki az sayıdaki atıf da daha renkli bir resim çizmemektedir: Kendisi barışsever,[893] ihtiyar[894] ve refiklerinden daha bilge (più savio) imiş.[895] Ilımlı mizacı, yüksek öğrenimi ve Zeyniye tarikatına intisabı, şüphesiz Bayezid'in eski lalasına muhabbetini teşvik eden amillerdi. İbrahim'in divandaki tartışmalarda bir taraftan denge ve uzlaşma sağlamaya uğraşmış, diğer taraftan da açık ve tutarlı bir siyaset savunmuş olması akla yakındır.

Edirne, 121) Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 101'in İbrahim'in daha bu tarihte Hersekzade Ahmed'den sonra ikinci vezir olduğu sonucuna varmış olduğu anlaşılmaktadır. – Ancak o tarihte Hersekzade Mısır'daki harp esaretinden dönmekte olduğu sırada vezaret mührünün Davud Paşa'nın uhdesinde bulunduğu muhakkaktır. Belgenin kaleme alındığı esnada Başvezir'in belgenin verildiği Edirne'de bulunmadığı bellidir.

889 Gökbilgin, *Edirne*, 139/No. 6. Aynı şekilde hicri 8 Şevval 896/miladi 14 Ağustos 1491 ve hicri 22 Rebiülahir 898/miladi 10 Şubat 1493, ay. yer, 303 ve 113/Not 70.

890 P, 101 a; Pa, 140 a; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55; B, 159 b.

891 Kappert, *Amasya*, 35.

892 Taşköprüzade'nin hükmü karakteristiktir: "Hem kadılığı hem de vezaretindeki mesaisi fevkalade olup kusursuz bir hayat tarzı sürdürmeye gayret etmekteydi." (Rescher, *Taškӧprüzâde*, 133).

893 Sanuto, *Diarii*, I, 399.

894 Ay. yer, II, 696 ve 700.

895 Ay. yer., II, 700.

Davud Paşa'nın devrilmesinden sonra, 1497 yazının başlarında Hersekzade Ahmed başvezarete görevlendirildiğinde İbrahim başta eskisi gibi arka planda kalır. Ahmed ancak hicri 904 Muharrem'i/miladi 19 Ağustos 1498 tarihinde, Venedik ile vuku bulan harp arifesinde arka plana çekilmiş, İbrahim de divan başkanlığını devralmıştır.[896] Bu yer değiş tokuşunun, bundan kısa bir süre önce Venedik dostu Ali Paşa'nın azli ve yerine savaş taraftarlarının en azılılarından olan Yakub'un tayini ile başlamış olan bir memuriyet değişikliği sürecinin bir parçası olduğu bellidir. Bununla olan olmuş ve Venedik seferi karara bağlanmıştı... Din değiştirmiş olmadığından, kendisini Venedik'e bağlayan kişisel çıkarlarının bulunmamasının İbrahim'in tayininde bir rolünün olduğu muhakkaktır;[897] ancak hayat tecrübesi ile temkinli ve ayakları yere basan devlet adamlığı da bunda bir rol oynamış olmalıdır.

O sırada Venedik adına gayriresmi müzakereler yürüten Andrea Gritti'nin, özellikle İbrahim ve Yakub'un huzuruna kabul olunmadığı için Hersekzade Ahmed'in hanesinde bulunduğunu bildirmesi, 1498 sonbaharında Osmanlı payitahtında nasıl bir siyasi iklimin hüküm sürdüğünü gözler önüne serer.[898] Ancak *Diarii*'deki bazı ifadeler, ihtiyar başvezirin bir savaş fikrine kolay kolay ısınamadığını ortaya koymaktadır.[899]

Ertesi yaz başı 12 Zilkade 904/miladi 21 Haziran 1499'da Padişah İbrahim'in refakatinde Edirne'den sefere çıkar[900] ki bu, yetmiş yaşını aşmış bulunan ihtiyar için öldürücü bir zahmettir. Ağustos'ta İnebahtı kuşatması esnasında sıcak dayanılmaz olduğunda karargâh yakınındaki yaylaya nakledilir. Ancak bu, o ana kadarki zahmetlerden bitap düşmüş ihtiyar için fazla

896 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 102.
897 Kissling, *Gonzaga*, 78/Not 170.
898 Sanuto, *Diarii* II, 234.
899 Ay. yer, II, 626, 939.
900 P, 128 b, 129 a; Kreutel, *Bayezid*, 111, 112 (buna dair: 173/905 yılına dair olan Not 6).

geçtir; aynı gün ruhunu teslim eder. Görüldüğü kadarıyla İnebahtı'da defnedilir. Gerçi babasının İznik'teki türbesinde ona tahsis edilmiş bir kabir vardır; ancak burada bir kitabe yoktur ki bu da kendisinin son uykusunu başka bir yerde uyuduğuna işarettir.[901]

İbrahim Paşa ardında Edirne, İstanbul, Kastamonu ve İznik'te çok sayıda vakıf bırakmıştır.[902] Veziroğlunun ikisinin de adı Hundi olan iki karısı vardı. Bunlardan biri, 1456'da Belgrad kuşatmasında şehit düşen Dayı Karaca Paşa'nın,[903] diğeri de Hızır Bey adında birinin[904] kızıydı. Bu ikinci karısı ona İshak Bey adında bir oğul ile Hatice adında bir kız evlat verdi. Hundi bt. Karaca ile İbrahim'in kayıtlarda Şah Huban Hatun adıyla da geçen Hadice adında bir kızı daha vardı. Muhyiddin Mehmed, Süleyman,[905] İsa ve Hüseyin adındaki diğer dört oğlu da başka karılarından doğmuş olmalıdır.[906]

---

901 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 102. Ayrıca bkz. Taeschner/Wittek, "Vezirfamilie", 109.

902 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 104-106 bir toplu bakış sunmaktadır (ayrıca bkz. ekteki faksimile). Bundan başka: Gökbilgin, *Edirne*, 417-426. Barkan/Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 82-84/No. 450.

903 Kendisi Bursa'daki bir vakfın kurucusu olacak karşımıza çıkmaktadır, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 387 ve /Vakfiyeler, 292-296.

904 O da Edirne'de bir vakıf kurmuştu, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 423.

905 *Süleyman Çelebi, hicri 9 Zilkade 916/miladi 7 Şubat 1511 tarihinde Padişah'tan 4000 akçe ile bir elbise alır, Muallim Cevdet 71, vrk. 216 a.*

906 Uzunçarşılı, *Vezir ailesi*, 106 v.d.

İSHAK B. İBRAHİM (?-1487) Gedik Ahmed Paşa'nın kayınpederi. Anadolu beylerbeyi (1463/4 civarı), vezir (1467/8 civarı), başvezir (1468/9?-1471? , 1481-1483), Selânik sancakbeyi (1483-1487).

İshak b. İbrahim'e ilişkin verilerin bir araya getirilmesi, bilhassa II. Mehmed'in hükümdarlığı devri için araştırmacıya çözülmesi neredeyse imkânsız zorluklar çıkarır: 15. yüzyılda İshak adında birden fazla görevli vardı. Tarih eserlerinde adlarının tam künye verilmemesinden dolayı bunları birbirinden ayırmak neredeyse olanaksızdır. İshak bin İbrahim, özellikle II. Murad'ın veziri devşirme kökenli İshak bin Abdullah ile sık sık karıştırılarak ikisi aynı kişi yapılır.[907] Burada bahsedilecek olan İshak bin İbrahim'in, muhtemelen İnegöl'de yerleşmiş eski bir Türk ailesinden gelmesi söz konusudur.[908] Ailenin konumunu göstermeleri bakımından Paşa'nın iki kardeşinin meslekleri önemlidir: kâtip (Hüsam) ve kadı (Şemseddin).[909] İshak'ın Anadolu'nun eski asil ailelerinden birine mensup olduğu, karısının aslından da bellidir: Tacünnisa (Sultan) Hatun bint-i İsfendiyar.[910]

İshak Paşa'nın arşiv malzemeleriyle belgelenmiş ilk memuriyeti, hicri 868/miladi 1463-4 yılındaki Anadolu beylerbeyliği makamıdır.[911] Tarih eserlerinde bu devirde Vezir İshak adında biri zikredilir.[912] İbn-i Kemal'in, İshak Paşa'nın hicri 865/mi-

907 Bkz. İnalcık, *Fatih devri tetkikler ve vesikalar* I, 83 v.d./Not 67. Burada ayrıca aynı isimde bir Üsküp uçbeyi (hicri 848/miladi 1444-5 yılından önce ölmüş), Sarı İshak bin Abdullah ile Kraloğlu İshak Bey adında üçüncü bir şahıs da anılmaktadır. Bu üçüncüsüne dair bkz. Babinger, "Von Amurath zu Amurath" (Nachtrag), 80.

908 Bkz. Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 107. Ayrıca Babinger, "Von Amurath zu Amurath" (Nachtrag), 80, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 225, 227, 228, 233 ise Paşa'nın Amasyalı olduğunu iddia etmektedir.

909 Gökbilgin, *Edirne*, 112 ve 131.

910 Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 107, 109, 112, 118.

911 İnalcık, *Fatih devri tetkikler ve vesikalar* I, 83 v.d./Not 67. Bu verilerin kaynağı, hicri 868 yılına ait bir Ankara tahrir defteridir (Başvekalet Arşivi No. 9).

912 P, 80/2 b onu ilk defa hicri 865/miladi 1460-1 yılı için vezir olarak anar; P, 82 a; Pa, 119 a (hicri 866); P, 82 b; Pa, 120 a (hicri 869). GApz, 154; Apz, 161;

ladi 1461 yılında vezir olduğunu ve Gedik Ahmed'in onun halefi olduğunu yazmasına bakılırsa[913] burada yalnız tarih bakımından bir hata olması muhtemeldir. Bu bakımdan, İshak bin İbrahim'in 1463/4'e kadar Anadolu beylerbeyi kalıp ancak ondan sonra vezir olduğunu farzetmek mümkündür. Öte yandan bu İshak Paşa, hicri 865/miladi 1460-1 veya hicri 866/miladi 1461-2 yıllarının Edirne muhafızı olarak anılır[914] ki Anadolu beylerbeyinin bu makama geçmesi pek söz konusu değildir. İshak bin İbrahim'in kariyerinin nasıl seyrettiği ancak güvenilir arşiv kayıtları yardımıyla aydınlığa kavuşacaktır.

Hüseyin Hüsameddin'e göre[915] İshak hicri 871/miladi 1466-7'de üçüncü vezir idi ve hicri 874/miladi 1469-70'de başvezir oldu.[916] Oruç, hicri 872/miladi 1467-8 yılı için İshak Paşa adında bir vezirden ve hicri 873/miladi 1468-9 için aynı isimde bir başvezirden bahseder.[917] Bu vezir – muhtemelen İshak bin İbrahim – Gedik Ahmed'in Karaman'daki fütuhatına da katılmıştı.[918] Kemalpaşazade'ye göre Başvezir İshak Paşa hicri 876/miladi 1471 tarihinde memuriyetinden azledilmişti.[919] Hüseyin Hüsameddin, kafaları daha da karıştırmak istercesine, İshak bin İbrahim'in başvezaret makamını ancak hicri 877/miladi 1472-3 yılında Sarı İshak bin Abdullah'a terkettiğini bildirir.[920]

Kreutel, *Hirtenzelt*, 227.

913 Kpz VII, Transkripsiyon 184/Faks. 190. Ancak Kpz VIII, 25 a'nın gösterdiği üzere, İbn-i Kemal de İshak bin İbrahim'i İshak bin Abdullah ile karıştırmaktadır.

914 Kpz VII, Transkripsiyon 204/Faks. 210. Neschrî I, 195/II, 279. Ayrıca krş. İnalcık, *Fatih devri tetkikler ve vesikalar* I, 83/Not 67.

915 Bunun güvenilirliğine dair Ménage *EI*[2] IV, 879'da "Kemâl Pasha-zâde" maddesinde haklı olarak "as so often one does not know how seriously to take this work's undocumented assertions" demektedir.

916 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 227.

917 P, 82 b.

918 P, 83 a; Pa, 120 b.

919 Kpz VII, Transkripsiyon 309/*Faks*. 332.

920 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 228.

Gedik Ahmed'in İshak Paşa'nın kızlarından biriyle, belki Fahrünnisa (Şehzade?) Hatun veya Hafsa Hatun[921] ile izdivacının hangi tarihte vuku bulduğu tespit edilememekle birlikte, bunun 1481'den önceki bir tarihte gerçekleşmiş olması gerekir.

İshak Paşa'nın bunu müteakip 1481'e kadarki kariyerine dair yalnızca spekülasyonlar mevcuttur.[922] Ancak Mehmed'in hükümdarlığının son yıllarında Şehzade Bayezid'in Amasya'daki taraftarlarından olduğu kesinlikle söylenebilir. Bunun için her türlü gerekçesi olduğu açıktır: Bir defter kaydından, Paşa'nın Şarabdar Zağanos'tan 'mülk' olarak satın aldığı toprakların Mehmed'in hükümdarlığı esnasında elinden alınarak tımara dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Daha sonra Sultan Bayezid, bu mülkü Paşa'ya iade etmiştir.[923]

Hüseyin Hüsameddin'in bir tespiti dikkate değer: Hicri 883/ miladi 1478-9 yılında (Şehzade'nin "afyon vakası"nın bir sonucu olarak) Amasya'da vuku bulan memuriyet değişiklikleri esnasında, Hacı Nevruz Bey yerine İshak Paşa'nın oğlu Piri Bey Şehzade'nin defterdarı olmuştur.[924] Bu Piri bin İshak Paşa birden çok defa belgelenmiş[925] olsa da mesleğine dair hiçbir yerde herhangi bir bilgi bulunamamaktadır. Paşa'nın diğer bir oğlu Şadi Bey[926] ise daha sonra, 15 Ocak 1504'ten

921 Krş. Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 118. Ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 430/Not 677.

922 İnalcık, *Fatih devri tetkikler ve vesikalar* I, 84/Not 67'nin verdiği bilgiye göre İshak bin İbrahim, (Tütünsüz) Ahmed Bey'in hicri 12 Cemaziyülahir 880 tarihli vakfiyesinde (faksimile Gökbilgin, *Edirne*/Vakfiyeler, 281-283'te) başvezir olarak anılmaktadır; bu tarihte bir baskı hatası söz konusu olmalıdır. Burada söz konusu olan, Gökbilgin'in giriş kısmında (s. 280) doğru olarak verdiği üzere hicri 20 Cemaziyülahir 888/miladi 26 Temmuz 1483 tarihidir ki bu, s. 283'ten de (satır 6) açıkça anlaşılmaktadır.

923 Gökbilgin, *Edirne*, 429/No. 261.

924 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 232.

925 Gökbilgin, *Edirne*, 430/Not 677. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı" (Zeyil I), 94, veya Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, Res. 3 (kenar). Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 112 ve 118.

926 Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 118. Gökbilgin, *Edirne*, 430.

itibaren Şehzade Şehinşah bin Bayezid'in defterdarı olarak belgelidir.[927]

İshak Paşa'nın fetret devri esnasındaki rolü, belki onun da Fatih'in ölümünden bir miktar zaman önce Amasya'da kaldığını akla getirir.[928] Mehmed'in ölümünden sonraki günlerde cereyan eden "arka plan olayları" hakkında şimdiye kadar bilinen ayrıntılar,[929] lider rolü için uygun görüldüğü belli olan Mustafa Paşa, İshak Paşa, Arnavud Sinan ve Hersekzade Ahmed'in Şehzade Bayezid ile gizli bir anlaşması olduğuna açıkça delalet eder.

II. Mehmed öldüğünde İshak Paşa İstanbul muhafızı idi. Sadeddin ve Müneccimbaşı'nda, Paşa'nın, ancak Fatih'in ölümünden sonra Silifke[930] veya (sancakbeyi olduğu[931]) Selânik sancağından başkente çağırıldığı kayıtlıdır. Tacü't-Tevarih'teki "Silifke" kaydı, "Selânik"ten galat olabilir. Müneccimbaşı'nın bu pasajda Sadeddin'le aynı kaynağa dayanması da mümkündür. Belli olmayan, hakikat payı pek de yüksek olmayan bu bilginin nereden kaynaklandığıdır. Ne de olsa olaylara tanık olan Neşri, Paşa'nın Selânik'ten gelmesine dair bir şey söylememekte, aksine İshak'ın payitahtta hazır bulunduğunu vurgulamaktadır.[932] İshak II. Bayezid'e başvezirlik yaptıktan sonra 1483-1487 yılları arasında dört sene boyunca Selânik sancakbeyi olduğundan,[933] Sadeddin ve Müneccimbaşı'da kronolojik bir hatanın söz konusu olması şüphesi söz konusudur.

927 Gökbilgin, *Edirne*, 472/No. 11.

928 Bayezid'in 1479'dan sonraki lalalarına dair belirsizlikler sürmektedir; bkz. Kappert, *Amasya*, 40 v.d. Yazar, lalaları sayarken Hüseyin Hüsameddin'in verilerine nispeten sıkı sıkıya bağlı kalır.

929 Bilhassa bkz. Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 473-481.

930 Sadeddin, *Tacü't-tevarih* II, 3.

931 Müneccimbaşı, *Sahâ'if ül-ahbâr* III, 402.

932 Neschrî I, 220/II, 311.

933 Bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 430.

Paşa'nın, II. Mehmed'in ölümünden sonra başkentte yönetimi idareyi derhâl eline aldığı anlaşılmaktadır. İshak'ın Amasya'ya, Bayezid'e gönderdiği bir mektup bu konuyu anlatır.[934] Bu mektupta Paşa, Fatih'in vefatından beri Bayezid'e 20-30 kadar ulak gönderdiğini ama bunların hiçbirinin, (vazifesini yerine getirdikten sonra), geri gelmediğini, bunun da – hele her tarafta karışıklık olduğu gözönünde bulundurulduğunda – huzurunun bozulmasına yol açtığını, gönderilen mesajın sıhhatinden şüphe ediyorsa Bayezid'in haberi teyit ettirmek üzere bir ulak göndermesi gerektiğini, Padişah'ın, geleceğini, içeriği halka beyan edilecek resmi bir fermanla bildirebileceğini, kendisinin (İshak'ın), ancak hükümdarın şu gün bu gün geleceğini beyan eden sahte mektuplar yazmak suretiyle binbir hile (müdara) ile güç bela konumunu koruyabildiğini, ayrıca kendisinin (İshak'ın) kendilerine Padişah tarafından gönderilmiş haberci süsü veren sahte ulaklar tertip ettiğini, ancak artık ona (İshak'a) inanılmadığını, şu saatten sonra yeniçerileri hile hurdayla yatıştırmayı artık mümkün görmediğini, Bayezid'in ilk fırsatta gelmesi gerektiğini, başka her şeyi kendisinin (İshak'ın) mektubu getiren çeşnigirbaşısına sorabileceğini yazar.

Paşa'nın çalışmaları hakkında bilgi veren başka bir kaynak da, büyük bir ihtimalle Arnavud Sinan'a yazdığı bir mektuptur.[935] "Ferzend-i aziz" ("sevgili oğlum") hitabının ardından İshak, mektubun bu yüksek rütbeli muhatabına (Başvezir) Mehmed Paşa[936] ile bazı bozguncuların başlarının kesilmiş olduğunu, bütün kapıkulunun Bayezid'in yanında olduğunu,[937] bundan

934 Uzunçarşılı, "İkinci Bayezid'in saltanata daveti", 76 v.d. (ve resim); ay. yaz. "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 476 ve Res. 1.

935 Bu metin, ilk defa Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı" (Zeyil I), 93 v.d.'nda yayınlanmıştır. Faksimilesi (Res. 3) Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 478'dedir.

936 Neschrî I, 220/II, 310'a göre Karamani Mehmed Paşa, II. Mehmed'den bir gün sonra ölmüştür.

937 "...hazretinize malum ola ki şimdiki hâlde Mehmed Paşa'nun ve bir nice müf-

böyle Sinan'ın memuriyeti altındaki arazideki sancakbeyleriyle yolları iyi denetleyip Bayezid'i beklemeleri gerektiğini, gözünü karşı taraftan (Cem) asla ayırmayarak gerekli tedbirleri alması ve sancakbeyleriyle yolları sıkı kontrol altına alması gerektiğini yazar. Belgenin derkenarında aynı kalemden çıkma son derece samimi bir ek vardır.[938]

Bu mektup, yeniçeri ayaklanması ile Başvezir'in öldürülmesinin, birbiriyle ilişkili hareketler teşkil ettiklerini akla getirecek kadar Bayezid taraftarlarınca arzu edilen bir şey olabileceğini göstermektedir. Ayrıca belgenin içeriği, saray birliklerinin – belki de İshak'ın idolleri olan Gedik Ahmed Paşa ile olan akrabalık bağı nedeniyle – nispeten erken bir tarihte payitaht muhafızına itaat ederek Bayezid tarafına katıldıklarını ortaya koymaktadır.[939] Başkentteki en tehlikeli hasımlar olan Karamani Mehmed Paşa ile çevresi ortadan kaldırıldıktan sonra İshak, para dağıtıp vaatlerde bulunarak yeniçerilerin taşkınlıklarına son verme işine girişebilirdi[940] ki bunun başarılması uzun sürmemiştir.[941]

İstanbul'da yeni padişahın derhâl başkentte halkın karşısına çıkacağı hesaplanmıştı. Bu arada Şehzade Cem'in Konya'dan gelerek tahtı henüz işgal edilmemiş bulması tehlikesi ise günden güne büyümekteydi. Başta İshak Paşa olmak üzere Bayezid taraftarları yavaş yavaş huzursuzlanmaya başlamışlardı. Paşa'nın en azından Bayezid başkente ulaşana kadar siyasi geleceğini teminat altına alacak bir hâl çaresi bulması gerekiyordu.

sidlerün başları kesilüb tamam kapu halkı Sultan Bayezid'in vücud-ı şerifine muntazırlardır...".

938 Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı", 94.

939 Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı", 86.

940 Ursu, *Da Lezze*, 119.

941 Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı", 89, Neşri'deki bir pasaja dayanarak feci hâlin (kastedilen yeniçeri isyanıdır) 16 gün sürdüğünü yazar. Ancak bunun bir yanlış anlama olması lazımdır: Neschrî I, 220/II, 311'deki kayıt, açıkça fetrete (4-20 Rebiülevvel) dairdir.

II. Mehmed 1480'de torunlarından yedisini İstanbul'da sünnet ettirerek aralarında Korkud'un da bulunduğu dördünü İstanbul'da alıkoymuştu.[942] Topkapı Sarayı arşivinde bulunan bir masraf kaydından, Korkud'un, hicri 30 Zilkade 888/miladi 30 Aralık 1483 tarihinde ilk sancağı olan Saruhan kendisine verilmeden önce uzun zaman İshak Paşa'nın hanesinde oturduğu anlaşılmaktadır.[943] Şehzade'yi ihtiyar İshak'ın himayesi altına sokan bu tertibin bizzat Sultan Mehmed'in eseri olması muhtemeldir.

Şimdi Paşa, 11 yaşlarındaki[944] Korkud'u getirip babasının vekili olarak tahta çıkarır.[945] Bu hareket bir taraftan Cem'in tahtı ele geçirmesini zora sokarken diğer taraftan da bu yeni durum İshak Paşa'nın hareket kabiliyetini büyük ölçüde artırır: Önceden muhafız sıfatıyla yalnızca payitaht işlerinden sorumlu iken[946] artık Şehzade'nin atabeyi olarak hükûmet işlerini o idare ediyordu.[947]

Tahtın Bayezid'e kalmasını temin edecek faaliyetlerin kumandası için herhâlde başta Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa düşünülmüştü. Şimdi ise daha uygun olan konumu sayesinde İshak Paşa, liderlik rolünü gizli rakibinin elinden kapmayı başarmıştı. Artık yalnızca, muhtemelen planlandığı üzere, yeni hükümdarın Mustafa'yı vezarete tayin etmesine mani olmak

942 Kpz, Transkripsiyon 521-523/Faks. 588-590. Korkud'dan başka kardeşleri Mahmud ve Alem ile her ikisinin de kuzeni olan Oğuzhan bin Cem de rehine olarak İstanbul'da kalmışlardı.

943 Uzunçarşılı, "Sultan Korkut", 543 v.d./Not 17 (TSMA 7644'e dayanarak).

944 Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı", 90.

945 Neschrî I, 220/II, 311. Ursu, *Da Lezze*, 119. Bihişti, 4 b-5 a. Kpz VII, Transkripsiyon 533/Faks. 603.

946 Bu günlerdeki vukuattan dolayı kimsenin Fatih'in saraya getirilmiş bulunan naaşıyla alakadar olamadığı anlaşılmaktadır. Ancak bir çavuşun kapıcılar kethüdasına şikâyeti ve bunun da İshak Paşa ile görüşmesi sonucu İshak Paşa, en azından meyyitin başucunda mum yaktırır. Bununla beraber taaffün o derecedir ki ölüyü beklemekten vazgeçilmek zorunda kalınır. Bkz. Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" I, 231-234.

947 Kpz VII, Transkripsiyon 533/Faks. 603.

kalmıştı. Bu meselenin çözümü için İshak Paşa kendisine (ve bilhassa damadı Gedik Ahmed Paşa'ya) sadık yeniçerilerden faydalanır: Bayezid en nihayet 19 Mayıs 1481'de Mustafa Paşa'nın refakatinde Üsküdar'dan İstanbul'a geçmek istediğinde yeniçeriler şiddetle Hamzabeyoğlu'nun Anadolu yakasına geri gönderilmesini talep eder. Yeni hükümdarın yapabileceği bir şey yoktur, kendisini zaten bekleyen zorluklara bir sorun daha eklemek istemez.[948] Böylece İshak'ın önü açılarak başvezir olur.[949]

Mağlup rakibi Mustafa, ikinci vezir tayin olunursa da elbette mağlup rolüyle yetinmek istemez. Lakin İshak Paşa, damadı Gedik Ahmed Paşa ile beraber muazzam bir güç potansiyeline sahiptir. İshak'ın fetret devri esnasındaki rolü onu âdeta dokunulmaz kılmıştır. Bu yüzden Mustafa, herhâlde İshak'ın devrilmesi için önce Gedik Ahmed'in ortadan kaldırılması gerektiğini anlamıştır. Görünen o ki 1481 sonbaharı başlarında Mustafa, mücadelenin ilk raundunu kazanmıştır: Ahmed tutuklanır. Serbest bırakıldıktan sonra – şüphesiz kayınpederinin oluruyla – Mustafa'nın tutuklanmasını tertip eder.[950] Gedik Ahmed'in bunun ardından başkent dışında bulunduğu esnada darbe yemiş bulunan rakibine karşı mücadeleyi İshak sürdürmüş olmalıdır.

Ertesi yılın başlarında, hicri 887/miladi 20 Şubat 1482 başları, Bayezid, Mustafa'nın halefi olarak Cezeri Kasım Paşa'yı vezarete tayin eder[951] ki bu, bu yeni divan üyesine muhalefet

948 Tansel, *Bayezit*, 20. Hammer, *GOR* II, 252.

949 Kpz VIII, 5 b, onu Cem'in Bursa üzerine yürümesinden sonra bu mevkide zikreder.

950 Kpz VIII, 12 b.

951 Kpz VIII, 12 b'ye göre Kasım, Şeyh Mehemmed Cezeri'nin (Cezeri ve oğlu Mehemmed Abdulhayr el-Cezeri'ye dair bkz. Rescher, *Tašköprüzâde*, 19-24; Kasım, Abdulhayr'ın adı geçen küçük oğlu (ay.yer, 23) olabilir) torunlarındandı (nebire). (Lâtifi'ye göre - *Tezkere*, 219, - Paşa başta Mehemmed Cezeri'nin kölesi imiş, daha sonra Cezeri onu evlat edinmiş.) Kasım Mahmud Çelebi'nin divanında nişancı imiş. Daha sonra Mahmud Paşa'nın (Mahmud Paşa'ya dair bkz. Tekindağ, "Mahmud Paşa", *İA* VII, 183-188) teveccüh ve teşvikine mazhar olmuş. Bunun ve heybetli endamının sayesinde yüksek bir mevkie gelmiş. Amasya'da Bayezid'in defterdarı

etmiş bulunan İshak Paşa'nın pek de hoşuna gitmez.

Hicri 887/miladi 1482 baharı başlarında Bayezid Başvezir'i tekrar payitaht muhafızlığına tayin ederek gözdesi Kasım refakatinde Bursa yöresine dinlenmeye gider; ancak çok geçmeden Cem'in Mısır cihetinden ilerlemekte olduğu haberiyle telaşa düşer.[952] Artık İshak, Kasım Paşa'nın azlini başarır. Kasım'ın divandaki yerini – hatta belki de İshak'ın ısrarı üzerine – Mesih Paşa alır.[953] Artık Paşa, damadı Gedik Ahmed'le beraber, rakibi Mustafa'nın katline de muvaffak olabilecektir.[954]

Bayezid'in Cem'e karşı çıktığı sefere ihtiyar İshak ancak yan bir görevle katılmış gözükmektedir. İbn-i Kemal'e göre Paşa, arkadaki birlikleri oluşturmak ve baş gösteren çeşitli işleri halletmek üzere Şehzade Abdullah'ın emrine verilmiştir.[955] O günlerde Padişah'ın Gedik Ahmed'e karşı duyduğu güvensizliğin büyüyerek Gedik Ahmed'in kayınpederini de içine aldığı aşikârdır.

---

olmuş; buradan da müşavir olarak gösterdiği istidadı sayesinde ilerleyerek şehzadenin gözdesi olmuş. Kasım bu mevkide bir zaman kalmış; ondan sonra da felek onu saadetin eşiğinden döndürmüş. Bayezid'in cülusu esnasında Kasım, Rumeli Beylerbeyi'nin defterdarı imiş. Yeni hükümdar, Kasım'ı sabık ilişki dolayısıyla hicri 887/miladi 1482'de Hamzabeyoğlu Mustafa'nın halefi tayin etmiş. Mamafih İshak'ın hile hurdası aynı yıl Kasım'ın azline sebep olmuş. Kpz VIII, 33 b'ye göre bunun akabinde Paşa'ya Kefe verilmiş. – Oradaki memuriyeti esnasında Paşa, 1483'te Kefe ve Taman'da birer cami vakfetmiş (bunların vakfiyesi hicri 6 Rebiülevvel 889/miladi 3 Nisan 1483 tarihini taşımaktadır; bkz. Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 392. Gökbilgin, *Edirne*, 433-435'te başka vakıflar da vardır.) Ancak Paşa, 1485'ten sonra, muhtemelen 1487'nin ikinci yarısında, oradaki makamını Mesih Paşa'ya terk etmiş ve tahminen Selânik'e tayin edilmiştir; burada hicri 898/miladi 1492-3 yılında bir cami yaptırmıştır (bkz. Eyice, "Yunanistan'da Türk mimarî eserleri", 166). Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* IV, 47'ye göre Kasım, Anadolu defterdarı, sonra hicri 910/miladi 1504-5 yılında Rumeli defterdarı, bunun akabinde olan Şehzade Selim'in defterdarı, Silistre sancakbeyi (buna dair ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 433), Şehzade Süleyman'ın defterdar ve lalası idi. Onun tahta çıkmasından sonra Kasım dördüncü vezir olsa da yaş haddinden bir emeklilik maaşıyla emekliliğini geçirmek üzere Bursa'ya gönderilmiş ve hicri 950/miladi 1543-4 civarı vefat etmiş. Ancak Paşa daha hicri 937/miladi 1530-1 yılında ölmüş bulunuyordu (bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 434) Kasım ayrıca Safi mahlasıyla şair olarak da karşımıza çıkmaktadır (bkz. Hammer, *GOD* I, 259).

952 Kpz VIII, 12 a.

953 Kpz VIII, 12 a/b. Bihişti, 14 a.

954 Bihişti, 14 a/b.

955 Kpz VIII, 14 b.

Çatışmaların sona ermesinden sonra Gedik Ahmed, Padişah'ın teveccühünü yeniden kazanmış gözükmektedir; dolayısıyla Bayezid'in 18 Kasım 1482'de iyi düzenlenmiş ani bir hareketle Ahmed'i idam ettirmesi karşısında İshak'ın geçirdiği şok son derece büyük olmalıdır. Böylelikle İshak'ın güç zemini ortadan kalkmış ve devrilmesi bir an meselesi hâline gelmiştir.

Hicri 888/miladi 1483 yazında, (hicri 20 Cemaziyülahir/miladi 26 Temmuz 1483 ile hicri Şaban evahiri 888/miladi 23 Eylül-2 Ekim 1483 arasında)[956], İshak'ın başvezaret makamındaki son saati çalar. Kemalpaşazade'ye göre ihtiyar vezir "yaşlılık ve sağlık sorunları sebebiyle" kendi arzusuyla çekilir.[957] Belki de İshak, damadının feci sonu sonrası gerçekten yıkılmıştır. Ancak ihtiyar vezire çekilmesinin telkin edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. İbn-i Kemal ilaveten, Padişah'ın, Paşa'nın zaafı karşısında bu emektarın ricasını kabul ederek Selânik sancağının yönetimini ona verdiğini bildirir. İshak oraya yerleşerek hicri 891/miladi 1486 yılı içerisinde Selânik'te ölmüştür.[958]

Ancak bu tarihin doğru olması mümkün değildir zira İshak'ın Selânik'teki vakfının vakfiyesinden kendisinin hicri 892 Cemaziyülevvel evahirinde/miladi 14-23 Mayıs 1487'de, henüz yaşadığı anlaşılmaktadır.[959] İshak, gözlerini bundan kısa bir müddet sonra yummuş olabilir. Ölünün vasiyeti uyarınca[960]

---

956 Hicri 20 Cemaziyülahir 888 tarihli bir vakfiye, İshak'ı hâlen başvezir olarak anar; bkz. Gökbilgin, *Edirne*/Vakfiyeler, 280 ve 283 (satır 9-10). Bu en geç Bayezid'in, Filibe havalisiyle avlanarak vakit geçirdiği Uzuncaova'da nispeten büyük bir azil ve tayin ameliyesi gerçekleştirdikten sonra Edirne'ye geldiği hicri 888 Şaban'ının evahirinde olmuş olacaktır (Bihişti, 17 b-18 a).

957 Kpz VIII, 24 b.

958 Kpz VIII, 24 b-25 a. (25 a, İshak'ın kısa bir biyografisini ihtiva ederse de Kemalpaşazade, İshak Paşa'yı devşirmeden adaşı İshak bin Abdullah'la karıştırdığı için bunun pek bir değeri yoktur) .

959 Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 124. Ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 430.

960 Bu arzu, İnegöl'deki vakıf külliyesinin (bkz. aşağıda Not 55) (hicri 892 Cemaziyülevvel'i evasıtı/miladi 4-23 Mayıs 14 Mayıs 1487) vakfiyesinin zeylinden okunmaktadır. Burada İshak'ın türbedarına günde iki dirhem, Tacünnisa'nınkine de bir dirhem yevmiye ödenmesi şartı kayıtlıdır; bkz. Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 118.

cenazesi İnegöl'e nakledilir. Orada Paşa, kendisi tarafından yaptırılan külliyenin[961] yanındaki türbesine defnedilir.[962] Mezartaşı günümüze kadar gelmiş olup kitabesi hicri 892/miladi 1487 tarihlidir.[963]

Paşa vefatında ardında beş çocuk bırakmıştır: İbrahim Bey, Piri Bey, Şadi Bey, Şehzade Hatun ve Hafsa Hatun.[964] Piri Bey ve Şehzade Hatun Tacünnisa Hatun'un çocukları olarak kayıtlıdır. İsfendiyaroğulları'nın kızlarından olan Tacünnisa Hatun ise 1486'dan önce ölmüş olmalıdır.[965] Kızı Şehzade Hatun'un, bir defter kaydında adı geçen Fahrünnisa bint İshak ile aynı şahıs olması muhtemeldir.[966] İshak, 1481 yılında Arnavud Sinan Paşa'ya yazdığı mektubunun eklentisinde oğulları İbrahim, Halil ve Piri'yi zikreder.[967] Vakfiyede adı geçmediğine göre Halil 1486 Şubatı'nda çoktan ölmüş olmalıdır. Ancak mektupta adı geçmeyen Şadi Bey ile aynı kişi olması ihtimali de göz ardı edilemez.

961 Arapça vakfiye (Türkçe tercümesi), Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 108-118'de bulunur. Hicri 891 Saferi evasıtında/miladi 15-24 Şubat 1486'da kaleme alınan bu belgeden anlaşıldığı üzere, asıl vakıf hicri 873/miladi 1468-9 yılından kalmaydı (bkz. Tamer, ay. yer 115). Bu külliyatlı vakıf, bir cami, bir medrese, bir imaret, bir zaviye ile çeşmelerden ibaretti. Belli ki İshak, vakfını defaatle maddeten takviye etmişti (bkz. Tamer, a. yer, 115, 117, 118). İshak, Selânik'teki vakfın yanısıra (Tamer, ay. yer, 119-124) Kütahya'da bir zaviye ile Edirne'de bir çeşme de yaptırmıştı (Tamer, ay. yer, 112 ve 113).

962 Mamaş, *İnegöl*, 33'e göre daha önce camiinin avlusuna defnedilmişti. Bugün ise son uykusunu camiinin arkasındaki bir türbede uyumakta olup sağ ve sol yanında refikası ile kızı (Fahrünnisa?) gömülüdür.

963 Mezartaşının kitabesi Mamaş, *İnegöl*, 34'te verilmiştir.

964 Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 118.

965 Tamer, "İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", 112. Burada Sultan Hatun "merhume" olarak anılır.

966 Fahrünnisa Edirne'de bir vakıf kurmuştur; bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 430/Not 677. Şehzade Hatun'un Fahrünnisa Hatun'la aynı kişi olduğu zannı, Sultan Hatun-Şehzade Hatun, Tacünnisa-Fahrünnisa gibi birbirine çok benzeyen isim teşkillerinden ileri gelmektedir.

967 Bkz. Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı" (Zeyil I), 94.

İSKENDER B. ABDULGAFAR[968] (yakl. 1434-1504), Eğriboz, (1470'ten sonra) (?), Bosna (1477-1479; 1485-1489; 1499-1504) sancakbeyi, Rumeli beylerbeyi (1479-1480; 1483-1485), Semendire sancakbeyi (1480-1482), Anadolu beylerbeyi (1482-1483), dördüncü vezir (1489-1496).

İskender 1434 yılı civarında doğmuş olmalıdır.[969] Angiolello'nun bildirdiğine göre bir Cenovalı ile Trabzonlu Rum bir kadının oğlu imiş.[970] İskender'in kardeşlerinden biri, "vestiva all'Italiana" ("İtalyan kıyafetine bürünmüş") Hristiyan bir tüccar olarak Pera'da yaşıyormuş. Vicenzalı Angiolello ayrıca, İskender'in kardeşini Cenovalı bir tüccarın kızıyla evlendirerek kızı zengin bir drahomayla donattığını da yazar.[971]

İskender'in ne zaman Müslüman olduğunu ve başta hangi mesleğe yöneldiğini bilmiyoruz. Topkapı Sarayı'nın arşivlerinden bir belge,[972] 1470'ten sonra Eğriboz (Negroponte/Euboia) sancakbeyi olduğu ihtimalini akla getirir. Selâhattin Tansel'in atıfta bulunduğu bu yazıda, İskender adında biri, Padişah'a, hükümdar için büyük değeri olan Eğriboz Kalesi'nin gereği gibi müdafaa edilemediğini bildirmektedir.[973] Ancak bu İskender'in "bizim" paşa olup olmadığı şimdilik belli değildir.

İskender'in en geç 1477 Eylül'ü itibariyle Bosna sancakbeyi

968 Kraelitz, *Urkunden*, 102, 104 ve Tablo XIII a. Gökbilgin, *Edirne*, 362'de (bir vakfiyede) baba adı Abdülkadir, (aynı sayfadaki) başka bir yerde ise Abdullah olarak geçmektedir. Ancak her iki şıkta da aynı şahıstan bahsedildiği şüphesizdir.

969 Sanuto, *Diarii* III, 19'a göre (ayrıca bkz. Kissling, "Iskender-Paša", 137) 1499'da İskender 65 yaşındadır.

970 Ursu, *Da Lezze*, 97. Bu, Sanuto, *Diarii* III, 1061 ve V, 464'deki, geleceğin vezirinin memleketinin Trabzon olup Rum asıllı olduğu yolundaki verilerle kısmen örtüşmektedir.

971 Ursu, *Da Lezze*, 97. Ayrıca bkz. Babinger, "Mehmed II., der Eroberer, und Italien", 194.

972 TSMA No. 6350.

973 Tansel, *Mehmed*, 202 v.d.

olmuş olması lâzımdır.[974] Bu tarihlerde Friuli'ye bir baskın düzenleyerek çok sayıda esir alır ve bunlar 1478 Mart'ında[975] İstanbul'a getirilir. Bosna Sancakbeyi'nin yazdığı bir mektup, Sultan Mehmed'i, esirlerin tek tek fidye değerleri hakkında bilgilendirir. 100 duka altınından daha az para getirecek olan 35 kişinin boynu vurdurulur.[976]

İskender Paşa'nın ilk defa Bosna sancakbeyi olarak adının geçmesi, 21 Ocak 1478 tarihli bir belgededir.[977] Kemalpaşazade de aynı yılın baharında, (hicri 883/miladi 1478), onu bu konumda anar.[978] Kemalpaşazade'nin tasvirine göre o sırada Arnavutluk'taki İşkodra'nın (İskenderiye) fethini tasarlayan II. Mehmed, İskender Paşa'yı Venedik havalisine bir baskın yapmakla görevlendirir.[979] Bosna Sancakbeyi, Sarayova'da birlikleri teçhiz eder, hemen bir ay sonra Aksu'yu (Isonzo) geçer ve Friuli'ye baskın düzenler. Paşa, istihbarat edinmek için aldığı esirlerden (dil), Venedik'e giden yolların 20 000 kişilik bir kuvvet[980] tarafından müdafaa edildiğini öğrenir. Bu yüzden akıncılarına akınları bırakmaları talimatını verip, bir-

974 Ursu, *Da Lezze*, 97, ancak burada 1476 Eylül'ü verilmiştir. Bu pasajın hatalı olduğunu, bir sonrasında Aziz Leonard Günü'nde (26.11.) Koper'e (Capo d'Istria) vuku bulan bir Türk baskınının zikredilmesi göstermektedir. Metinde 1476'dan sonra "Doppo 1476, di Settembre... şeklinde devam edilmektedir. Yani burada sözkonusu olan 1477 Eylül'ü olabilir ki bu da Ursu, *Da Lezze*, 97/Not 3'te dolaylı olarak doğrulanmaktadır. Hammer, *GOR* II, 151 v.d.'nda 1477 sonbaharı sonlarında Friuli'ye düzenlenen bir Türk baskınından söz eder. Ancak bu baskın Turahanoğlu Ömer Bey kumandasında gerçekleştirilmiştir. Türkler 2 Kasım'da Aksu'yu geçerek tekrar geri dönmüş. Truhelka, *Spomenici*, 187 ve 202, 1475-76 yılları için Bosna sancakbeyi olarak Malkoçoğlu Bali Bey ile 1478-80 yılları için Mihaloğlu İskender Bey'i kaydeder. Mihaloğlu İskender Bey ile geleceğin veziri İskender Bey'in karıştırılmasına dair bkz. Kissling, "İskender-Paša", 132, ve ay. yaz. "Personalpolitik", 109.

975 Ursu, *Da Lezze*, 97 (burada bkz. Not 5); ancak burada verilen tarih 1477'dir.

976 Ursu, *Da Lezze*, 97 v.d.

977 Truhelka, *Spomenici*, 202 v.d.

978 Kpz VII, Transkripsiyon 436/Faks. 482.

979 Kpz VII, Transkripsiyon 436/Faks. 481. Ayrıca krş. Babinger, *Mehmed*, 395. Hammer; *GOR* II, 166'ya göre İskender 1478 yılının yaz hasadından sonra Aksu'dan geçmiştir.

980 Bu rakamın fazla yüksek olduğu kesindir. Venedik'in müdafaası Conte Carlo Braccio tarafından temkinli bir surette hayata geçirilmiştir; krş. Babinger, *Mehmed*, 396.

liklerini düşmanın karşısında konuşlandırır. Savaş olur. Gaziler Venedik'in iç bölgelerini yakıp yıkar. Kent, ulaşılması zor konumu sayesinde bunu atlatır. Buna mukabil Türk akıncılar, kaçırılan fırsatın acısını civarda bol miktarda yakıp yıkma, katil ve talan ile çıkarır. Sefere çıktıktan üç ay sonra Bosna'ya dönerler.[981]

İskender Paşa muhtemelen 1478 sonu-1479 başında[982] İstanbul'a çağrılarak Rumeli beylerbeyliğine getirilir.[983]

İskender Paşa, daha 1481 Mayıs'ından önce Rumeli beylerbeyliğini Semendire sancakbeyliğiyle değiştirerek buradan Macaristan'a bir baskın düzenler. Fatih 1481'de öldüğünde İskender, Semendire sancakbeyidir.[984]

Şehzade Cem'in (1482 Mayısı sonu) Mısır'dan geri dönmesinden sonra İskender, Anadolu'daki savaşlara fiilen katılır. Bayezid, kardeşini karşılamak üzere başta Konya'ya çekildiği sırada Cem de Ankara'ya yönelir. Bunun üzerine Padişah da güzergâhını değiştirerek alelacele Ankara'ya yürür. Bu yüzden Cem, acilen Ereğli'ye kaçmayı gerekli görür.[985] Bayezid başta bu takibi sürdürür; ancak daha Mogan Gölü kıyısında karargâhını kurarak[986] İskender Paşa'yı Anadolu ordusuyla cebri yürüyüş altında kaçağın peşinden gönderir. Paşa, Şehzade ve taraftarlarına karşı yolları tutarak Ereğli'ye kadar onun

981 Kpz VII, Transkripsiyon 436-439/Faks. 482-486. Ayrıca krş. Babinger, *Mehmed*, 396.

982 Rumeli Ordusu Aralık başında Arnavutluk'tan yola çıkar; bkz. Babinger, *Mehmed*, 401. O zamana kadarki Rumeli beylerbeyi Davud Paşa (Kpz'ye göre) doğrudan doğruya Arnavutluk'taki savaş meydanından Bosna'daki yeni görev yerine gönderildiğine göre İskender en geç yılbaşında İstanbul'a ulaşmış olmalıdır.

983 Kpz VII, Transkripsiyon 473/Faks. 527. Resmi tayinin bir zaman sonra gerçekleşmiş olması muhtemeldir zira Kpz tarih olarak yalnızca hicri 884/miladi başlangıcı 25 Mart 1479 yılını vermektedir.

984 Kpz VIII, 109 b. İskender'in Rumeli'deki halefinin Yahya Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

985 Bkz Tansel, *Bayezit*, 39 v.d.

986 Tansel, *Bayezit*, 40/Not 110'a göre burada söz konusu olan Ankara'nın güneyinde Gölbaşı civarındaki göldür.

izini sürer. Artık orada İskender, hasmı düz ovadan dağa çıkarmayı başarır.[987]

Cem 1482 Temmuz'unda Rodos'a kaçmayı başardıktan sonra, bu son seferdeki hizmetlerinden dolayı ödül olarak İskender Paşa'ya Anadolu beylerbeyliği verilir.[988]

İskender Paşa sık sık talihsiz Cem'in oğlu Oğuzhan'ın idamı için Bayezid'in verdiği hükümle[989] anılır. Bu hüküm, İskender adında birine hitaben yazılmıştır ("kulum İskender"). Ancak isim benzerliği dışında hiçbir şey, bu muhatabın Anadolu Beylerbeyi olduğuna tanıklık etmemektedir. Bayezid'in – kendi kaleminden çıktığı söylenen – bir mektubu,[990] bu "kul" İskender'in, gizli bir haber[991] getiren bir ulak olduğunu zikretmektedir ki burada söz konusu kişinin Beylerbeyi olması pek akla gelmez. Paşa'nın bu esrarengiz adaşının, bir saray makamını işgal eden biri, yani gelecekte I. Selim'in veziri olacak olan Bostancıbaşı[992] İskender[993] olduğu şüphesizdir.

---

987 Kpz VIII, 14 b – 15 a. Bihişti, 15 a/b de İskender'in Cem'i takibe gönderildiğini bildirse de Paşa'nın Şehzade'yi Konya'ya kovalayıp Bolkar Dağları'na sürdüğünü yazar.

988 Kpz VIII, 18 a. O zamana kadar Anadolu beylerbeyi olan (Arnavud) Sinan kapudanlığı elde eder.

989 *Arşiv Kılavuzu*, No. XII'de aktarılmıştır. Ayrıca İskender'in infaz haberi ile Ertaylan, *Cem*, 176 v.d.'nda; Uzunçarşılı, "Değerli Vezir Gedik Ahmed Paşa", 496 v.d. ve 497'nin arkasındaki resim; Mumcu, *Siyaseten katl*, 212, Belge 4/a ve b (faksimileleri ekte). Almanca tercümesi (İskender'in cevabı olmadan): Kissling, "Personalpolitik", 109/Not 3, Kreutel, *Bayezid*, 280 v.d./Not 11.

990 Faksimile Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II[2] Res. 5'te bulunmaktadır. Neşredenin hakkında hiçbir bilgi vermediği bu mektubun Topkapı Sarayı Arşivi'nden çıkmış olması muhtemeldir. Şu sırada bunu ne muayyen bir muhataba tayin edebiliyor ne de muhtevasını daha fazla izah edebiliyorum. 1490 yılına ait olabilir. İskender'in Fransa'nın denizde ve karadaki askeri gücü hakkında gönderdiği *Arşiv Kılavuzu*, No. XXV'de yayınlanmış olan bir gizli görev raporu ile herhangi bir ilişkisi görülmemektedir. Hükümdarın mektubunu getiren, son satırda adı geçen Kapıcıbaşı Mustafa idi.

991 "Sizünle bizüm aramızda olan kaziye hususunda kulum İskenderile mektub göndermişsiz. İçinde her ne (?) dedikten malum oldı."

992 Bkz. Uzunçarşılı, "Bostancı-başı", *İA* II, 738 v.d. Gibb/Bowen, *Islamic Society and the West* I, 84. Bostancıbaşının vazifeleri arasında hükümdarın hiddetini celbeden yüksek rütbeli erkân ve ricalin ortadan kaldırılması da vardı.

993 Vezirken de Bostancıbaşı lakabını taşıyan bu İskender, Selim'in kızlarından Hanım Sultan ile evliydi. Zifaf, 1509 yılında İskender Eğriboz sancakbeyi iken

1483 baharında Boğdan ile zuhur eden ihtilaf[994] esnasında Bayezid Macaristan'a karşı Osmanlı sınırlarını tahkim ettirerek Anadolu Beylerbeyi İskender ile Rumeli Beylerbeyi Hızıroğlu Mehmed'i birlikleriyle beraber Balkanlar'a gönderir. Vazifeleri, Sultan Mehmed'in 1476 kışında fethederek yaktığı[995] iki hisarı, yani Morava Nehri ağzındaki Kulič Hisarı ("Kubluş") ile daha doğudaki Ram Hisarı'nı ("Hiram") yeniden inşa etmekti. Bu kurmayların her biri, emrindeki askerlerle bir kaleden sorumluydu. Bir ay sonra hendekler kazılmış, surlar çekilmiş, iki hisar da yeniden inşa edilmiş, askeri teçhizatla donatılmış, içlerine de birer dizdarın kumandası altında garnizon (yeniçeri ve azaplar) yerleştirilmiş ve böylelikle beylerbeyleri dönüş yoluna çıkabilecek ve orduyu terhis edebilecek hâle gelmişti. Bayezid'le buluştukları Sofya'da, hedeflerini mükemmel surette yerine getirdikleri için kendilerine hilat giydirilerek taltif edilirler.[996] Bu noktada pek güvenilir olmayan bir bilgiye, Oruç'un yazdığına göre inşaat işleri hicri 1 Cemaziyülevvel 888/miladi 7 Nisan 1483 tarihinde tamamlanmıştı.[997]

---

vuku bulur (Uluçay, "Bayazıd II.in ailesi", 116). Aralık 1509 sonu veya 1510 başlarında İskender, Gelibolu'da kapudan-ı derya olarak Hersekzade Ahmed'in halefi oldu (Sanuto, *Diarii* X, 202). Beklendiği üzere İskender, Selim'in tahtı ele geçirmesinin teminine katkıda bulunmuştu (bkz. Fisher, *Foreign Relations*, 106 ve 108). 1514'te İskender ikinci vezir olur. Ertesi yıl Selim, onu İran seferinden dönüş yolunda Amasya'da çıkan karışıklıkların sorumluları arasında görür. 18 Ağustos 1515'te İskender idam edilir. Ona, Selim'in kızıyla evlenmesine ve ortak ahfadına dair bkz. Uzunçarşılı, "Yavuz Sultan Selim'in kızı Hanım Sultan ve torunu Kara Osman Şah Bey vakfiyeleri".

994 Tansel, *Bayezit*, 71.

995 Bunları Matthias Corvinus yıkılmalarından kısa bir süre önce Semendire'nin ablukası için palanka olarak yaptırmıştı. Şimdi ise her iki kale de duvar olarak inşa edilmiştir. Buna dair bkz. Kreutel, *Bayezid*, 156/Hicri 888 yılına dair Not 1.

996 Kpz VIII, 20 b-21 b. Kreutel, *Bayezid*, 156/Hicri 888 yılına dair Not 1.

997 P, 93 a; Pa, 132 a; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 36. Oruç'un nakline göre – ki bunu Bihişti, 17 b de esas alır – Arnavud Sinan Paşa o zaman Anadolu beylerbeyi imiş ve Rumeli Beylerbeyi olan meslektaşı Yahya Paşa ile birlikte binaların sorumluluğu kendisine verilmiş. Ancak bu tarihte Yahya Bosna sancakbeyi, Sinan da kapudan-ı derya idi. Bundan dolayı Kemalpaşazade'nin nakline doğru gözüyle bakmak gerekir.

1483 yılının ikinci yarısında vuku bulan memuriyet değişikliklerinde[998] İskender Paşa Rumeli beylerbeyliğine getirilir.[999] Oruç, hicri 889/miladi 1484 yılı için de onu bu makamda gösterir.[1000]

Bu yılın baharında[1001] Bayezid Kili ve Akkirman'a yürümek üzere seferberlik ilan eder. İskender Paşa da sefere katılma emri alır.[1002]

Semendire'den Macarlara dair uyarılar geldiğinde bu fetihlerden dönüş yolunda bulunulmaktaydı. Anadolu Beylerbeyi Hersekzade Ahmed Eski Zağra'ya gönderilirken, İskender Paşa da emrindeki Rumeli askeriyle birlikte görev yeri olan Sofya'ya gitme emrini alır. Padişah ise Edirne'ye gitmiş, hemen ardından müzakereler yapmak üzere Macar tarafından elçi gelmiş ve bu varta da şimdilik atlatılmıştır.[1003]

Ertesi yıl hicri 890/miladi 1485'te İskender Rumeli beylerbeyliğinden alınarak[1004] anlaşıldığı kadarıyla tekrar Bosna sancakbeyliğine atanmıştır. Bu 22 Ağustos 1485 tarihinden sonra olmuş olamaz.[1005] Dubrovnik arşivlerinde İskender, 10 Şubat 1489 tarihine kadar Bosna sancakbeyi olarak görülmektedir.[1006]

---

998 Burada söz konusu olan, İshak Paşa'nın başvezirlikten azledilmesi sonucu meydana gelen memuriyet değişiklikleridir.

999 Kpz VIII, 25 a; Bihişti, 18 a. Hızıroğlu Mehmed Paşa vezarete terfi eder. Anadolu beylerbeyliğinde İskender'in halefi ise Hersekzade Ahmed Paşa olur.

1000 P, 93 b; Pa, 132 b; YKB, 158 b; Kreutel, *Bayezid*, 38.

1001 Kpz VIII, 25 a. Seferberlik emri hicri Rebiülahir 889 evailinde/miladi 28 Nisan-7 Mayıs 1484 tarihinde verilir; bkz. Kepecioğlu, "Tarihî bilgiler ve vesikalar", 406.

1002 Kpz VIII, 25 b.

1003 Kpz VIII, 34 b. Ayrıca krş. Tansel, *Bayezit*, 148.

1004 Kpz VIII, 39 b.

1005 Truhelka, *Spomenici*, 205.

1006 Truhelka, *Spomenici*, 86 v.d., 90 v.d., 205. Tarihlerde İskender'in 1485 ile 1489 yılları arasındaki faaliyetine dair bir boşluk vardır, krş. Kissling, "Personalpolitik", 111 ve ay. yaz., "Iskender-Paša", 135. İskender'in kariyerine dair Kpz'nin biyografik tasvirinde (Kpz VIII, 109 b) bu yıllara ve üçüncü bir Bosna sancakbeyliğine ilişkin tek kelime edilmemesi özellikle dikkat çekicidir.

Dördüncü vezirliğe tayini ise muhtemelen bunun üzerinden çok geçmeden – yani yine hicri 894/miladi 1489'da – gerçekleşmiş olmalıdır.[1007] Bunu müteakip (hicri) sekiz yıl boyunca bu makamda divan üyesi olarak kalmıştır.[1008]

Sultan Bayezid hicri 897/miladi 1492 baharında – daha sonra yön değiştirerek Arnavutluk'u hedef alacak olan – Belgrad seferine çıktığı zaman, İskender Paşa ile diğer vezirler de onunla beraber sahraya çıkar.[1009] Çatışmaların bitmesinden sonra Bayezid Ağustos'un ikinci yarısı civarında[1010] dönüş yoluna koyulur. Manastır (Bitola) gerisindeki bir geçiş yerinde bir kalender derviş, hükümdara suikast girişimi yapar. Oruç'un tasvirine göre saldırgan, "ben mehdiyim" nidalarıyla kılıcını çekerek hükümdarın üstüne atılır. Bayezid'in önünden yürüyen çavuşlar korkarak yana kaçarlar. Meydanda yalnızca İskender Paşa kalır, topuzunu suikastçıya fırlatarak kafasını dağıtır.[1011] Kemalpaşazade de bu vakayı ve İskender'in cesur müdahalesini tasvir eder. Hizmetindekiler dervişi bir ricacı veya dilenci telakki ederek Padişah'ın bu kadar yakınına gelmesine izin vermişlerdir.[1012] İdris-i Bidlisi'ye göre ise suikastçiye ilk darbeyi vuran Aydın adında biri imiş, vezirin müdahalesi ancak bundan sonra gerçekleşmiş.[1013]

1007 Kpz VIII, 52 a.

1008 Kpz VIII, 109 b. Bu yılların arşiv kayıtları hep İskender'i Davud, İbrahim ve Ali Paşalardan sonra dördüncü vezir olarak anmaktadır; bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 139/No. 6 (hicri 6 Cemaziyülevvel 895/miladi 28 Mart 1490), 302/No. 132 (hicri 8 Şevval 896/miladi 14 Ağustos 1491), 113/Not 70 (hicri 22 Rebiülahir 898/miladi 10 Şubat 1493); Kraelitz, *Urkunden*, 101, 102, 104, 106, Tablo XIII a (hicri 901 Cemaziyülahir evaili/miladi 16-25 Şubat 1496).

1009 P, 101 a, Pa, 140 a; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55.

1010 Bayezid (Oruç'a göre) Ulu Bayram'ı (27.-29 Temmuz 1492) Depedelen'de (Arnavut. Tepelen¸/Güney Arnavutluk) geçirmişti, P, 102 b; Pa, 142 a; YKB, 171 a; Kreutel, *Bayezid*, 58. Hicri 11 Zilkade 897/miladi 4 Eylül 1492'de Padişah Edirne'ye girmiş bulunuyordu: P, 103 b; Pa, 142 b; YKB, 172 b; Kreutel, *Bayezid*, 61.

1011 P, 103 b; Pa, 142 b; YKB, 172 a; Kreutel, *Bayezid*, 60; B, 162 a.

1012 Kpz VIII, 57 a/b.

1013 Bkz. Tansel, *Bayezit*, 174/Not 30.

İskender'in sonraki yıllardaki etkinlikleri hakkında tarihlerden pek az şey öğreniyoruz. Âşıkpaşazade'ye göre vezir, Macar banı Derencsényi'ye karşı kazandığı zaferden sonra Hadım Yakub Paşa'nın Rumeli beylerbeyliğine tayin olunması için uğraşmış ve başarılı da olmuştur.[1014]

Bundan başka hicri 899/miladi 1494 yılından İskender Paşa'nın özel hayatına dair bir hadise kaydedilmiştir: oğullarının sünneti ve kızının Kapıcıbaşı Yakub Ağa ile evlenmesi vesilesiyle büyük bir düğün (âlî düğün) yaptırmış.[1015]

2 Aralık 1496'da İstanbul'dan yeni dönmüş bulunan Alvise Sagundino, Signoria'ya İskender'in yıllık 5000 dukalık bir emekli maaşıyla vezirlikten el çektirilerek emekli edildiğini bildirir. Memuriyeti esnasında vezirlerin en nüfuzlusu o imiş.[1016] İbn-i Kemal, İskender'in divandan çıkarılmasının gerekçesinin Paşa'nın mesai arkadaşlarıyla geçinememesi olduğunu yazar. Geçimsizliklerin sürekli artması ve ufukta bir uzlaşmanın belirememesi sonucu İskender kısa bir süre için gözden düşmüş, en sonunda da kendisine Bosna sancağı verilmiş.[1017]

1014 Apz, 244.

1015 YKB, 180 b; B, 165 a. İskender'in bir oğlu ismen bilinmektedir: Mustafa (başka yazarların yanı sıra bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 432 v.d., 524) ki 1483 yılı civarı doğmuş olacaktır (Sanuto, *Diarii* II, 1078, onun 1499 Ağustos'unda 16 yaşında olduğunu yazar). Burada adı geçen Kapıcıbaşı Yakub Ağa'yı şimdiye kadar tespit edemedim. Buna mukabil İskender'in Mustafa adındaki bir damadı birkaç kere belgelenmiştir (başka yazarların yanı sıra Gökbilgin, *Edirne*, 440 v.d., P, 148 a; Pa, 185 a; Kreutel, *Bayezid*, 152). Sanuto, *Diarii* II, 1078, onu (1499 Ağustos'u için) "vayvoda de Juliesi ... el qual è vizin de la Servia e de la Bossina" olarak anar. Juliesi adını şimdiye kadar tespit edemedim.

1016 Sanuto, *Diarii* I, 399: " ... che Scander bassà quarto, homo bellicoso et nimicho di la Signoria, et fu quello rumpete le zente nostre in Friul, lo havia dismesso per esser homo del diavolo, et posto a confin con provisione di ducati 5 000 a l'anno." – Sanuto, *Diarii* I, 397: "Et che el superior tempo Scander bassà, che era de mazor auctorità de tuti questi [vezirler], è sta privato de questo offizio et dignità." Sanuto, *Diarii* I, 552, bu konuyla ilgili olarak 20 Ocak 1497 tarihli bir mektupta şöyle der: " ... che Scander bassà voluntarie havia refudato il suo officio."

1017 Kpz VIII, 109 b.

Divandaki kavga nedenlerini yalnızca tahmin edebiliriz: Başvezir Davud (1) Paşa, Venedik dostu olarak meşhurdu; H. J. Kissling'in "Haliç'teki şahinlerin başı" olarak gördüğü İskender'in[1018] tavrı ise herhâlde bunun tam tersi idi. Davud'un 1497 Martındaki azlinin hemen ardında Pera'da dolaşan şu rivayet de bu zemine uymaktadır: ""se dice ha mandò a chiamar Scander bassà, zoe quello era bassà in prima ..." ("başvezir olsun diye [Padişah'ın] İskender Paşa'yı çağırttığını söylüyorlar ...").[1019]

İskender'in tamamen gönüllü olmadığı aşikâr olan görevden uzaklaşması, en geç 1499 baharında sona erer. Pera'da 11 Aralık 1498 tarihini taşıyan bir mektupta İskender'in Bosna'yı elde ettiği yazılıdır;[1020] buna karşılık (yine Sanuto'da) hâlen "eski vezir" olarak anılır; hâlbuki aynı zamanda hâlen (Rakkas) Sinan Bosna sancakbeyi görünür.[1021] Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kayıtlarında İskender ilk defa tekrar 16 Nisan 1499'da Bosna sancakbeyi olarak karşımıza çıkar.[1022]

Osmanlılarla Venedik arasındaki çatışmanın giriş taksimini o yaz başlarında[1023] İskender'in Zadar'a (Zagoriye) düzenlediği bir baskın teşkil eder ki Bosna Sancakbeyi bu baskına Padişah'ın arzusu üzerine İnebahtı Seferi'nin yükünü hafifletmek

---

1018 Kissling, "Personalpolitik", 114, ay. yaz. "Iskender-Paša", 136 v.d.

1019 Sanuto, *Diarii* I, 624. Davud'un başvezaretteki halefi ise Hersekzade Ahmed Paşa olur.

1020 "… a Scander bassà è sta dato la Bossina…" Sanuto, *Diarii* II, 507.

1021 "… Scander bassà refudò esser bassà, fu quelio corse in Friul, et Sinan bassà e sanzacho di Bossina…", Sanuto, *Diarii* II, 600.

1022 Truhelka; *Spomenici* 206.

1023 Hammer, *GOR* II, 320'ye göre bu girişim daha ilkbaharda vuku bulmuştu. Mamafih harekâtın başarılı olduğu müjdesinin Padişah'a ancak Ağustos'ta ulaşması buna ters düşmektedir: Hicri 905 Muharrem'i/miladi 8 Ağustos-6 Eylül 1499 yılından kalma bir defter kaydı, İskender'in kâtibi Kasım Bey'in Padişah'a başarılı geçen gaza haberini ilettiği için 2000 akçe teslim aldığını bildirmektedir. Bkz. Gökbilgin, "Un registre de dépenses de Bayezid II.", 84 ve 90. 10 Ağustos 1499 tarihli bir "relazione"de de İskender'in Zadar (İtal. Zara) seferinden söz edilmektedir, bkz. Not 57.

üzere girişmiştir.[1024]

İnebahtı'nın fethinden kısa bir müddet sonra hicri 3 Safer 905/miladi 9 Eylül 1499'da İskender tekrar Venedikliler üzerine bir akına çıkar.[1025] Kemalpaşazade, İskender'in birkaç bin atlı ile Venedik'in karşısında bulunan bölgeye girdiğini yazar. İhtiyaten bir öncü birliği göndererek keşif amaçlı dil (düşmanın durumundan bilgi edinmek üzere tutulan esirler) alır. Böylelikle iyi donanmış birkaç bin piyade ve süvarinin – yani Macarın – müdafaaya hazır olduğunu öğrenir (Venedik Cumhuriyeti'nin askere ihtiyacı varmış; onun için de Macaristan dâhil her taraftan asker getirtmişmiş). Bunun üzerine İskender, esirler arasındaki değersizleri öldürtür, bitap düşmüş akıncılar arasından atları kuvvetli 1000 ila 2000 adam seçer ve bunlarla düşman üzerine yürür. Aksu kıyısında iki noktada pusu kurdurur, düşmanın karşısına çıkar ve kısa bir savaştan sonra kaçarmış gibi yaparak geri çekilir. Böylece hasmı pusuya düşürür, gaziler de iki taraftan Venedikli ve Macar askerine

---

1024 Kpz VIII, 79 a/b. Jacomo Lopori 10 Ağustos 1499'da (Sanuto, *Diarii* II, 1078) İskender'in faaliyetlerinden Venedik'i haberdar etmektedir: "...Scander, ..., el qual bassà si è quello che fo el primo che feze coraria quà in Istria, et fo quello che rompe el campo in Friul, el qual vene in Bossina per far corarie ai luoghi de la Signoria nostra, el qual è savio et secreto, e tutta la so zente tra turchi e bossenesi a mala pena sarà 6 000, i quali stanno poi divisi in quà e in là per Bossina et per Verbosana, i quali in tre dì li pol far asunar insieme, et cussì feze quando fe' la coraria su quel di Zara [Zadar], fono 2 500, li asunò in do dì e subito se partì de lì, che ni turchi non sapea dove volesse andar in coraria et feze el dano che se sa, e ha mandà messo al Turcho a dirli se'l vorà dar zente che l'anderà tanto che el vederà Veniexia." Ayrıca Paşa'nın 16 yaşındaki oğlu Mustafa'nın da Zadar'da bu grup ile beraber olduğu belirtilmiştir.

1025 P, 132 b; Kreutel, *Bayezid*, 119. Burada kendisinin Yenipazar'dan (Novi Pazar) yola çıktığı belirtilmiştir; hâlbuki Kpz VIII, 86 b, hareket noktasının Saraybosna ("Sarayabad") olduğunu yazar. Haritaya bakılınca ikinci verinin daha akla yakın olduğu görülmektedir. – Oruç'un verdiği tarihi, Sanuto, *Diarii* II, 1344'deki bir veri doğrulamaktadır. Burada Madonna Dorothea (Kont Carlo Corbavia'nın dul eşi olup Kont Angelo Frangipani'nin kızkardeşlerindendir, bkz. Šišiè, "Rukovet spomenika", 9 (No. 112)/Not 1) ile oğlu Kont Zuane'nin (Giovanni) 16 Eylül 1499 tarihli bir mektupta kendisine şunu bildirdiği yazılıdır: "a dì 9 Scander Bassà con persone 16 milia passò verso Jayza e Aran, siché non sanno dove vadi, ma sono mossi ad ogni modo di Bossina, avisa si stagi provisto, ha mandato exploratori."

saldırır. 700 ila 800 düşman askeri öldürülür. Artık İskender, bol miktarda ganimetle dönüş seferine çıkabilir.[1026] Daha yıl sonu gelmeden ganimetten padişahın payını İstanbul'a teslim eder ki buna 200 esir de dâhildir.[1027]

Ertesi yılın sonbaharının sonlarında, (hicri 906 Cemaziyülevvel'i/miladi 23 Kasım-22 Aralık 1500) Hadım Ali Paşa'nın Anabolu (Nafplio) seferi esnasında, İskender Venedik'in Adriyatik kıyısındaki mülkleri üzerine tekrar başarılı ve bol ganimetli gaza yapar.[1028]

1501 Şubat'ında İskender Paşa'nın kapıcılarından biri Venediklilere efendisini zehirleyerek ortadan kaldırmayı teklif eder. Bu teklif Venediklilerce en azından samimiyetle değerlendirilir.[1029]

Bunu takip eden zaman diliminde de İskender'in Bosna'daki askeri etkinliklerini işitmekteyiz: hicri 907 Receb'i evahiri/miladi 30 Ocak-8 Şubat 1502 tarihlerinde gerçekleşen başarılı bir gaza bunlardan biridir.[1030]

Ertesi yaz[1031] İskender'in hevesi başta eski kraliyet hisarı

1026 Kpz VIII, 86 b-87 a, (epeyce daha tafsilatlı olan) tasvirinde Oruç – P, 132 b – 133 a'ya dayanır; Kreutel, *Bayezid*, 119 – ancak burada öldürülen düşmanın sayısı 7000-8000 olarak verilir.

1027 Sanuto, *Diarii* III, 181: "Et che Schander li dono di la preda 200 anime al signor, fata in Friul, e il signor non li piaque. Dice, fo ditto disse: É crudel homo per haver fato amazar 2000 al Taiamento." Ayrıca bkz. ay. yer, 182.

1028 P, 139 b; Pa, 174 b; Kreutel, *Bayezid*, 133. Kpz VIII, 94 b.

1029 Iorga, *Notes et extraits*, VI, Appendix, 9 v.d./No. X. Ayrıca bkz. Kissling, "Iskender-Paša", 137.

1030 P, 146 b – 147 a; Pa, 183 b; Kreutel, *Bayezid*, 149. Bihişti, 42 b – 43 a, belli ki bu teşebbüsü Zadar baskını (1499) ve Lofça fethiyle birleştirerek tek bir vakaya dönüştürmüş.

1031 Oruç aşağıdaki hadiseyi gayet muhtasar ve klişevari nakleder, ancak tarih olarak (yalnızca Pa, 184 a'da) hicri Zilhicce evaili/miladi 7-16 Haziran 1502'yi verir. (P, 147 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 150'de yalnızca hicri 907 Zilhicce/miladi 7 Haziran-6 Temmuz 1502 vardır). Oruç'ta İskender Paşa'nın Bosna'da bir gazaya teşebbüs ettiği yazılıdır. Yayıçsa (Yayçe) Kalesi'ne, kaleye erzak teslim etmek için 7000-8000 kadar gâvur gelmiş, İskender bunu haber almış, 5000 ila 6000 adamla oraya varmış, birkaç yerde pusu kurmuş, en nihayet taarruz

Yayçe (Jajce) olmak üzere Bosna'daki Macar mülklerine yöneliktir. Kemalpaşazade, Yayçe tarafındaki arazinin, oradaki garnizonun ihtiyaçlarını karşılayamamayacak derecede tahrip edildiğini bildirir. Erzak ve teçhizatın uzaktan getirilmesi gerekir. Bu tedarik için Lofça beldesi[1032] büyük önem taşımaktaymış. Yani Yayçe'nin fethi ilk önce sahile giden yolda bulunan Lofça'nın alınmasını icap ettirmiş. Hisarın kendisi taştan, sur ise ağaçtanmış. Bataklık zemin, üzerinde taştan bina yapılacak sağlamlıkta değilmiş. Ayrıca istihkâm derin çifte hendeklerle de donatılmış. İskender, oğlu Mustafa Bey'in emrine 2000 piyade ile 1000 süvari vererek ona, daha Lofçalılar Osmanlıların niyetinden haberdar olmadan Lofça üzerine yürümesini emreder. Mustafa'nın birlikleri alacakaranlıkta kente dört taraftan ani bir saldırı düzenlediklerinde bir ok ve kurşun yağmuruyla karşılanır, bunun üzerine hendeğe sığınırlar. Ancak şimdi de müdafiler hisardan çıkar; akşamleyin kale en nihayet alınana kadar kanlı bir savaş olur. Sayısız miktarda esir gazilerin eline düşer. Mustafa, yakalananların burun ve kulaklarını kestirerek babasına gönderir.

Yakınlardaki Borusnica adlı bir hisar da[1033] Mustafa ve gazilerinin eline geçer. Bol miktarda ganimet ile dönüş seferine çıkabilirler.[1034]

Yine de Yayçe'ye yardım gelmesinin tamamen önü alınama-

---

etmiş, sonra da kaçarmış gibi yapmış. Gazileri de pusudan çıkarak onları takip edenlerin hakkından gelmiş. Oraya teslim edilen erzakın yanı sıra sayısız miktarda sancak ganimet alınarak kesik başlar ve büyük miktarda esirle birlikte saraya gönderilmiş. Yukarıda anlatılan Friuli'ye 1499 sonbaharında düzenlenen baskın esnasındaki savaş hilesiyle bunu karşılaştırınız.

1032 Bosna-Hersek'te Merkez Bosna Kantonu'ndaki Prusaæ köyünün kuzeyinde bugün yok olmuş bir köy.

1033 Hammer, *GOR* II, 329'da: Brusdscha. Bosna-Hersek'te Merkez Bosna Kantonu'ndaki Donji Vakuf belediyesine bağlı Prusaæ köyü (Akhisar).

1034 Kpz VIII, 102 a-103 a. *İskender Paşa'nın oğlu Mustafa Bey hicri 17 Rebiülahir 912/miladi 6 Eylül 1506 tarihinde Midilli sancakbeyi olarak tayin edilir ve hicri 13 ve 27 Şaban 913/miladi 18 Aralık 1507 ve 1 Ocak 1508'te bu makamda anılır; Muallim Cevdet 71, vrk. 92 a, 118 a, 120 a.*

mıştı. İskender Paşa'nın bir casustan öğrendiği üzere, mühim bir savaşçı olan bir Macar banı 2000 atlı ile erzak ve malzeme ikmalini üstlenmişti. İskender de oğlu Mustafa'yı yine 400 hafif süvari ile Macarların üzerine gönderir. Baba sözü dinleyen oğul itaatle düşman üzerine akın eder. Beş günlük yolu bir gün bir gecede alır. Böylelikle hasım tam düzden geçerken yolunu kesmek mümkün olur. Kanlı bir savaştan sonra Mustafa muzaffer olarak geri döner.[1035] Bu hadise Lofça'nın fethinden az sonra cereyan etmiş.[1036]

Ancak – Kemalpaşazade'nin başka tek kelime etmediği – Yayçe kuşatması ise sonuçsuz kalır.[1037]

O tarihten itibaren kaynaklar, İskender Paşa'nın faaliyetleri hakkında hemen hemen hiçbir bilgi vermemektedir. Oruç yalnızca İskender'in damadı Mustafa Bey'in (Venediklilerin 30 Ağustos 1502'de aldığı) Ayamavra (bugünkü Lefkada) adasını geri aldığını bildirir.[1038]

Ancak bunu takip eden zamanda da Bosna Sancakbeyi'nin daha ufak akınlara giriştiği anlaşılmaktadır. Bir defter kaydından, hicri 2 Cemaziyülevvel 909/miladi 23 Ekim 1503 tarihinde İskender tarafından gönderilen esirlerle haberlerin saraya ulaştığı anlaşılmaktadır.[1039]

Lakin yaş ve hastalık, Paşa'yı yavaş yavaş kemirmeye başlamış olmalıdır. 1504 Ekim'i başlarında İskender tarafından gönderilen bir elçi Venedik'te görünür: Bu, Paşa'nın, Otranto fethinde Türklere esir düşen bir İtalyan ("di nation pujese") olan kethüdası idi. Signoria'ya efendisinin bir güven mektu-

1035 Kpz VIII, 103 a/b.

1036 Kpz VIII, 103 a, tarih olarak yalnızca hicri 908/miladi 7 Temmuz 1502-25 Haziran 1503'ü vermektedir. Burada nakledilen hadiselerin Venediklilerce aktarılan şekli için bkz Sanuto, *Diarii* IV, 283 v.d.

1037 Krş. Fisher, *Foreign Relations*, 82.

1038 P, 148 a; Pa, 185 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 152.

1039 Gökbilgin, *Edirne*, 481/No. 1.

bunu takdim eder ve İskender hasta ve güçsüz olduğundan onun için bir hekim rica eder.[1040] Signoria bir hekim teminine rıza gösterir: Padova'da tahsil görmüş bir tabip olan Gabriele Zerbo, (ayda 300 dukalık bir ücretle) oradaki Sancakbeyi'ni tedavi etmek üzere iki aylığına Bosna'ya gitmeyi kabul eder.[1041] Ancak tabip geç kalmıştır: Kasım sonundan itibaren Venedik'e, Paşa'nın öldüğüne dair birbiri ardına doğrulanmamış haberler ulaşır.[1042]

1505 Ocak'ında bu haberler doğrulanır: İskender Paşa, 26 Kasım 1504'te Bosna'daki memuriyet mahallinde ölmüştür. Zavallı Gabriel Zerbo'yu ise Türkler paramparça etmiştir.[1043]

Paşa'nın neden öldüğü Sanuto'nun yazdıklarından anlaşılamamaktadır. H. J. Kissling'in Hammer'in verdiği bilgilerden yola çıkarak bir enfeksiyona işaret eder. Gördüğü ipuçları[1044] günlüklerde (*Diarii*) bulunamamaktadır. Kemalpaşazade de daha fazla ayrıntı vermemektedir.[1045]

İskender Paşa geride birkaç vakıf bırakmıştır: Galata Mevlevihanesi, Vize'nin Çakallı köyünde bir cami ve İstanbul'da yeniçeri odaları (Yeni Odalar) yakınında bir cami.[1046]

1040 Sanuto, *Diarii* VI, 70: "Vien per domandar uno medico a la Signoria, per la infirmata di Schander, ch'è di anni 60, e à certo la tremor in la persona."

1041 Sanuto, *Diarii* VI, 77 ve 101.

1042 Sanuto, *Diarii* VI, 101, 114, 120.

1043 Sanuto, *Diarii* VI, 122; 124'de "...che fo verifichata la nova di la morte dil Zerbo, per la venuta di suo fiol, el qual era fuori, andato a medicar uno di mal franzoso, e fuzì. Par che la cossa sequite, che Schander, vedendossi morir, comandò a' soi facesse bona compagnia al medico e lo pagasse; e cussì volseno far. Poi il fiol fu messo suso da altri, e fatolo montar a cavalo, dicendo andar dal signor a la Porta, come fono fuora, lui e i suoi fo taià a pezi."

1044 Kissling, "Iskender-Paša", 130.

1045 Kpz VIII, 109 a, yalnızca İskender'in Şehzade Mehmed ile aynı yıl öldüğünü yazar.

1046 Gökbilgin, *Edirne*, 432 v.d./No. 263; Barkan/Ayverdi, *İstanbul Vakıfları*, 122/ No. 1303 ve Not 4 ve 5 (ayrıca bkz. Müller-Wiener, *Istanbul*, 427). İstanbul'daki camiin vakfiyesinin orijinali muhtemelen günümüze gelememiştir. Hicri 953/miladi 1546 yılı İstanbul Tahrir Defteri'ndeki kayıtta vakfın hicri 911/miladi 4 Haziran 1505 başı kurulduğu yazılıdır; burada bir yazım hatası sözkonusu olmalıdır zira İskender Paşa bu tarihte ölmüş bulunuyordu.

KARAGÖZ (1) MEHMED[1047] (?-1486?), (Sivas sancakbeyi) (1482-1483?), Karaman beylerbeyi (1483?-1486).

Karagöz Paşa ilk defa hicri 887/miladi 1482 baharında Sivas sancakbeyi olarak anılır. İbn-i Kemal'e göre Sancakbeyi, saf değiştirerek Cem'e katılan Ankara Sancakbeyi Mehmed Bey'in ihaneti haberi üzerine Ankara'ya gider ve kaleyi kuşatarak ailesini almak üzere Konya'dan ilerleyen Mehmed Bey'in girişini engeller.[1048]

Paşa ilk olarak, hicri 890/miladi 1485'te, Karaman beylerbeyi olarak anılır.[1049] Ancak daha 1482 sonu veya 1483 başlarında Hadım Ali Paşa'nın yerine gelmiş olması mümkündür.[1050]

Hicri 890 Cemaziyülevvel'i/miladi 16 Mayıs-14 Haziran 1485'te Karagöz Paşa Kilikya'da başta -(o zamana kadar Memluk hâkimiyeti altında olan)[1051]- Adana, Tarsus ve Gülek[1052] olmak üzere birkaç kale alarak onartır ve Osmanlı kale garnizonlarıyla donatır.[1053] Sınırı korumak üzere bu yeni ele geçirilen kalelere hükümdarın damatlarından Ferhad Bey[1054]

1047 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 191'e göre (muhtemelen Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* IV, 106'ya dayanarak) Karagöz Mehmed.

1048 Kpz VIII, 13 b.

1049 Kpz VIII, 38 a.

1050 Ali Paşa, Gedik Ahmed Paşa'nın idamından sonra Semendire sancağına tayin edilmişti.

1051 GApz, 190; Neschrî I, 226 v.d./II, 317 v.d. Kpz VIII, 38 a. Krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 351.

1052 Gülek Boğazı güneyinde yer alan bir kale. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 351/Not 29.

1053 Kpz VIII, 38 a.

1054 Ferhad, Trebinjeli Knez Radivoj'un kardeşlerinden biri olacaktır. Osmanlı hizmetine girerek (1479 civarında?) II. Bayezid'in kızlarından Selçuk Sultan'la evlenmiştir. Ondan daha sonra çok meşhur olacak olan Gazi Hüsrev adında bir oğlu olmuştur. Ferhad'ın 1480'de Serez'de (Siroz; Yunancası Serres) sancakbeyi, 1482 (?)-1486 arası Ankara sancakbeyi (Kpz VIII, 43 b) olduğu anlaşılmaktadır. 1486 Mart'ı ortalarında (aşağıya bkz.) Adana'da Memluklerle savaşta şehit düşer. Hadidi'ye göre Bey, savaş başladığında o kadar sarhoşmuş ki atının üstünde duramıyormuş (bkz. Tansel, *Bayezit*, 100/Not 37). Apz, 217'de de bu ima edilmiştir. Ferhad'ın şahsına dair ayrıca bkz. Okiç, "Husrev", *İA* V/1, 602.

ve Musa Bey[1055] adında biri tayin olunur.[1056] Her ikisi de Karagöz Paşa'nın kumandası altındadır. Bunun üzerine Memlukler sınır bölgesinde büyükçe askeri birlikler bir araya getirir ve 1486 ilkbaharında Çukurova bölgesinde askeri bir karşılaşmanın emareleri belirir.[1057]

Karagöz Paşa hükümetten Alâüddevle ve diğer "danışmanlar"la tartışarak düşmanın karşısına çıkma talimatını alır. Paşa Gülek'e giderek oradan güneye ilerler. Burada hükümdardan Gülek'te kalıp, oradan düşman askerlerini gözetleyerek kendisine haber göndermesi emri gelir.[1058]

Buna rağmen Karagöz Paşa, hicri 5 Rebiülevvel 891/miladi 11 Mart 1486 tarihinde Adana'da ortaya çıkar. Paşa, ilkin, ertesi günü Memluk ordusuyla savaşmayı tasarlamıştır. Alâüddevle'den gelen bir haber onu savaşı ertelemeye sevkeder. Bu Türkmen beyi, Dulkadiroğulları askerlerinden oluşmuş bir birlikle Osmanlı kıtalarını desteklemek üzere yola çıkacağını bildirmişti. Ancak bu söz tutulmamıştır.[1059] Diğer taraftan Paşa'ya Memluk cephesinden, aslında barış görüşmelerinin planlandığı ve ancak bunların sonuçsuz kalması hâlinde askeri bir çatışmanın düşünüldüğü haberi gelir.[1060]

Hicri 6-10 Rebiülevvel 891/miladi 12-16 Mart 1486 arası[1061] Adana yakınlarında Seyhan nehri üzerindeki bir köprüde[1062]

1055 Kpz VIII, 43 b'de son derece hızlı bir binici olarak meşhur olan Musa, Taşili'den sorumluydu. O da 1486 Mart'ı ortalarında Adana'da ecel şerbetini içmiştir. Bu Musa'nın, 1481 baharı sonlarında Bayezid'in Cem'den itaat talep etmek üzere Bursa'ya gönderdiği Sipahiler Ağası ile aynı kişidir. Bu ağa uzun zamandır Bayezid'in hizmetinde bulunuyordu. (Kpz VIII, 5 b).

1056 Bihişti, 26 b.

1057 Kpz VIII, 43 b.

1058 Tansel, *Bayezit*, 100, bir arşiv belgesine dayanarak (TSMA 5844, Çukurova'da olup bitene dair bir haber). Kpz VIII, 44 a.

1059 Tansel, *Bayezit*, 100 v.d. (TSMA 5844'e dayanarak).

1060 Kpz VIII, 43 b – 44 a; P, 94 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 39 v.d.; B, 154 b – 155 a.

1061 Kpz VIII, 44 a: hicri Rebiülevvel evaili. Tansel, *Bayezit*, 102, arşiv belgelerine dayanarak bunun 12 Mart 1486'dan önce olmuş olamayacağını belirtmektedir.

1062 Kpz VIII, 43 b: Kızıl Irmak, buna dair ayrıca krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 354/Not 39.

Mısırlıların ani bir baskını gerçekleşir; Osmanlılar buna karşı koyamaz. Karagöz Paşa askerlerinin bir kısmıyla kaçmayı başarır.[1063]

Bu bozgundan hemen sonra o sırada Anadolu beylerbeyi olan Hersekzade Ahmed Paşa Osmanlı ordusunun başkumandanlığına getirilir. Karagöz Paşa ve Rum Beylerbeyi Hızıroğlu Mehmed Bey onun emrine verilir.[1064]

Bunun arkasından cereyan eden ve bizzat Hersekzade Ahmed Paşa'nın Memluklere esir düşmesiyle sonuçlanan bozgunun başlıca sorumluları Karagöz Paşa ile Hızıroğlu Mehmed Paşadır. Her ikisi de kendilerinden oldukça genç olan Ahmed Paşa'nın emri altına girmeyi kabullenememişti.[1065] Bihişti de bozgunda Karagöz Paşa'nın da payı olduğunu vurgular. Tarihçi, Karagöz Paşa'nın, Hersekzade Ahmed'in bazı muhalifleriyle birlikte Anadolu Beylerbeyi'nin belirlemiş olduğu savaş düzenini bozduğunu bildirir.[1066]

Bu meseleyle ilgili olarak hicri 891 Rebiülahir'inde/miladi 6 Haziran-4 Mayıs 1486 tarihinde Sultan Bayezid'den Koca Davud Paşa'ya bir ferman gider. Bu fermana göre Karagöz Paşa Afyonkarahisar Kalesi'nde derdest edilerek bu amaçla oradaki dizdara teslim edilecekti.[1067] Akabinde Karagöz Paşa idam edilmiş olmalıdır.[1068]

1063 Kpz VIII, 44 a.

1064 Bihişti, 27 a.

1065 Tansel, *Bayezit*, 102 v.d./Not 57.

1066 Bihişti, 27b.

1067 Bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 355 ve Belge III (TSMA 5592). Bu belge, Tansel, *Bayezit*, 102 v.d./Not 57'de de verilmiştir.

1068 Tansel, *Bayezit*, 103/Not 53 (İdris-i Bidlisi'ye dayanarak). Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* IV'e göre ise Karagöz Paşa ancak hicri 893/miladi 1487-8 yılında ölmüştür.

KARAGÖZ (2) AHMED[1069] (?-1511), İmrahor (1503'ten önce), Yeniçeri ağası (?-1503), Kastamonu sancakbeyi (1503-1505), Anadolu beylerbeyi (1505-1511).

İbn-i Kemal'e göre Karagöz Paşa, Kastamonu sancağına atanmadan önce[1070] emir-i ahur[1071] idi. Ancak bir defter kaydından, Karagöz'ün, hicri 15 Safer 903/miladi 9 Ağustos 1503 tarihinde Kastamonu sancakbeyliğine tayin olmadan önce yeniçeri ağası olduğu anlaşılmaktadır.[1072]

Sonraki iki yılı bu görevde geçirdiği anlaşılmaktadır. 1505 Haziran'ı başında[1073] Küçük Davud Paşa'nın ölümünün vesile olduğu memuriyet değişikliğinde, Karagöz Paşa Hasan Paşa'nın halefi olarak Anadolu beylerbeyliğine tayin olur.[1074]

1507 baharında Şah İsmail Osmanlı topraklarına girdiğinde Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'ya derhal ordusunu teyakkuza geçirme talimatı verilir.[1075] Türk ordusunun bunun ardından Ankara yöresindeki muazzam yürüyüşüne[1076] Karagöz Paşa da askerleriyle birlikte katılmış olmalıdır.

Anadolu'da Kızılbaş İsyanı'nın patlak vermesi de Karagöz

1069 Tarihlerde yalnızca Karagöz Paşa adıyla geçmektedir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 230, 255 ve 543'e dayanarak Karagöz Ahmed.

1070 Kpz VIII, 110 b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 202-204'te daha hicri 890/miladi 1485-6 için Anadolu beylerbeyi olarak adı geçmektedir. Ancak orada tasvir edilen hadiseler (Alâüddevle ile savaş) hicri 894/miladi 1489 yılına aittir (krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 368 v.d.). Yani burada a) Karagöz (1) Karagöz (2) ile harmanlanmış ve b) Osmanlıların Pir Budak lehine Alâüddevle üzerine seferi, 1507'de Osmanlıların Şah İsmail üzerine sefere çıkması ile karıştırılmıştır.

1071 İmrahor, birun (dış hizmet) ağalarının altında, yeniçeri ağası, mir-i alem ve kapıcıbaşından sonra dördüncü sırada gelirdi, krş. Uzunçarşılı, *Saray teşkilâtı*, 488-490; İnalcık, *Ottoman Empire*, 82/Tablo 1.

1072 Gökbilgin, *Edirne*, 483.

1073 Sanuto, *Diarii* VI, 218.

1074 Kpz VIII, 110 b. *Karagöz Paşa hicri 19 Rebiülevvel 911/miladi 20 Ağustos 1505 tarihinde Kastamonu sancakbeyliğinden Anadolu beylerbeyliğine geçtiğinde iki elbise alır, Muallim Cevdet 71, vrk. 69 b.*

1075 Kpz VIII, 114 a.

1076 Kpz VIII, 115 b-116 a.

Paşa'nın sorumluluk sahasına giriyordu.[1077] Bu yüzden Padişah, ilk olayları duyar duymaz Karagöz Paşa'ya isyanı bastırma talimatını verir.[1078] Muharebeler esnasında bazı kişisel hesapların da görüldüğü anlaşılmaktadır. Mesela Şahkulu'na katılan tımarlı sipahiler arasında, Karagöz Paşa tarafından memuriyetinden azledilerek tımarının gelirinden olan Ustaclıoğlu adlı bir subaşı da vardır. Ustaclıoğlu, Karagöz'den intikam almak ümidiyle isyancılara katılmıştır.[1079]

Hicri 17 Muharrem 917/miladi 16 Nisan 1511 tarihinde Burdur'da isyancılarla, Karagöz Paşa tarafından gönderilen hükûmet kuvvetleri arasında bir savaş olur ki bundan isyancılar galip çıkar.[1080] Ruhi'nin anlatısına göre Karagöz, bozgun haberine inanmak istememiş ve ani bir saldırıyla zafer kazanmak ümidiyle, ek kuvvetlerle düşman üzerine yürümüştür.[1081]

Bununla beraber başka kaynaklardan, isyancıların zaferleri sonucu sayılarını artırarak artık Anadolu Beylerbeyi'nin yönetim merkezi olan Kütahya'ya yürüdükleri anlaşılmaktadır.[1082] Hicri 23 Muharrem 917/miladi 22 Nisan 1511 tarihinde Kütahya önlerinde bir savaş olur.[1083]

Başta Karagöz Paşa'nın feci sonu olmak üzere olayların akışı, şimdiye kadar elimizde bulunan kaynaklardan açık seçik biraraya getirilememektedir.

Topkapı Sarayı'ndaki ayrıntılı bir rapora göre[1084] hükûmet

1077 Şahkulu taraftarlarının Rumeli'de tutunma yolundaki çeşitli teşebbüslerine rağmen (bkz. Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli isyanı", *BTTD* III, 36 v.d.), isyan Anadolu'yla sınırlı kalmıştır; krş. Uluçay, "Selim" I, 62/Not 12.

1078 Uluçay, "Selim" I, 65.

1079 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 248 v.d..

1080 Uluçay, "Selim" I, 66 v.d. (burada Şehzade Osman bin Alemşah'ın savaşlara dair bir raporu vardır). B, 198 a (kısa).

1081 B, 198 a.

1082 Sohrweide, "Safawiden", 150.

1083 Uluçay, "Selim" I, 68.

1084 Tarihi ve yazarı bilinmeyen bu rapor, Uluçay, "Selim" I, 62/Not 62'de veril-

kuvvetleri başta isyancıları bozguna uğratıp kaçırmayı başarmıştır. Şahkulu adamlarıyla dağlara kaçmaya çalışırken, Osmanlı merkez kuvvetleri birlikleri talan ve yağma ederek düşman ağırlığına atılırlar. İsyancılar, bu suretle Anadolu Beylerbeyi'nin etrafındaki korumanın azalmasını fırsat bilerek yeni bir saldırıya geçer. Karagöz kaçmaya çalışsa da yakalanarak canlı olarak düşman eline düşer. Şahkulu'nun huzuruna getirilir. Şahkulu'nun Tekeilili sipahilere danışmasından sonra Karagöz'ün kellesi uçurulur, kazığa oturtulur ve en nihayet bedeni üç kişi tarafından şişte kızartılır. Yazarı bilinmeyen bu raporun anlattığı budur; ancak bunun son satırları daha ziyade beylik bir klişeye benzemektedir.

Bunun Hanivaldanus Tarihi'ndeki anlatımı ise başka türlüdür: Buna göre isyancılar, Karagöz Paşa'nın esir alınmasından sonra Kütahya'yı fethetmiştir. Akabinde esirleri ile birlikte ortalığı talan edip katliam yaparak Afyonkarahisar'a doğru ilerlemiş ve burayı kuşatmışlardır. Kalenin verilmesini sağlamak için akıllarına Karagöz Paşa'yı bir eşeğe oturtmak gelmiş ve "böylece onu kalenin etrafında dolaştırıp türlü eziyet ve taan eylemişler." Bu vasıta kuşatma altındakiler üzerinde bir etki bırakmayınca da zavallı Paşa'yı kazığa oturtmuşlar.[1085]

Yusuf adında birinin bu olaya dair (tarihsiz) görgü şahidi olarak naklettiklerine göre, Karagöz Paşa'nın akıbeti bilinmemektedir.[1086] Yani Codex Hanivaldanus'taki tasvirin gerçeğe dayanması pekâlâ mümkündür. Ancak orada bahsedilen Kütahya'nın fethi isyancılara nasip olmamıştır: Sonuçsuz kalan kuşatmadan sonra kalenin barış yoluyla teslimini temine çalışmışlar ve yine başaramamışlardır. Bunun üzerine şehri

---

miştir. *Karagöz Paşa'nın hunharca katledilmesinden sonra hicri 11 Rebiülevvel 917/miladi 8 Haziran 1511 tarihinde Anadolu beylerbeyliği Semendire Sancakbeyi Hadım Sinan Bey'e verilir, Muallim Cevdet 71, vrk. 227 a.*

1085 Kreutel, *Bayezid*/Haniv. 249.

1086 Uluçay, "Selim" I, 68/Not 18.

ateşe vererek geçip gitmişlerdir.[1087] Buna göre Paşa'nın Kütahya önünde tahkire uğraması olanaksız değildir. İsyancıların Kütahya'dan Saruhan'a doğru gittiklerini biliyoruz. Oraya giderken yolda Alaşehir yakınlarında Mayıs başında Şehzade Korkud onlara rastlar.[1088] Öte yandan bunun Hanivaldanus metnindeki bilgilere mutlaka ters düşmesi de gerekmez: Kütahya'nın güneydoğusunda bulunan Afyonkarahisar'a giden yol, zaman bakımından bir imkânsızlık teşkil edecek derecede uzak değildi.

Karagöz Paşa'nın son günlerindeki kaderinin tüm ayrıntılarının açıklığa kavuşturulması gelecekte de neredeyse imkânsız olacaktır.

1087 Sohrweide, "Safawiden", 151.

1088 Alaşehir yakınlarındaki bu buluşma en geç 3 Mayıs 1511 tarihinde gerçekleşmiş olmalıdır, bkz. Sohrweide, "Safawiden", 151/Not 360. Oradaki malumata dair ayrıca bkz. Ménage, "An Ottoman Manual of Provincial Correspondence", 40/Not 36.

MEHMED B. HIZIR, (?-1498/9), Vezir (1476/77-?; 1483-1485), Şehzade Bayezid'in lalası (1479-?), Semendire sancakbeyi (1481-1482), Rumeli beylerbeyi (1482-1483), Rum Beylerbeyi ve Şehzade Ahmed'in atabeyi (1485?-1498/9).

Mehmed'in büyükbabası Yörgüç Paşa da, daha sonra padişah olacak olan II. Sultan Murad'ın lalası sıfatıyla, bu görevde bulunmuştu.[1089] Babası Hızır Paşa bu geleneği Amasya'da geleceğin padişahı II. Sultan Bayezid'in lalası olarak devam ettirmişti.[1090]

Hızırpaşaoğlu Mehmed Paşa, daha II. Mehmed'in saltanatında en yüksek devlet görevlerine ulaşmıştı. Oruç, hicri 881/ miladi 1476-7 yılı için onu üçüncü vezir olarak anar, ama Mehmed'in o yıl azledildiğini ve yerine Nişancı Paşa'nın (yani Karamani Mehmed Paşa'nın) geçtiğini de ekler.[1091] Ancak bir arşiv belgesi, azledilen vezirin Mehmed Paşa olmayıp Oruç'ta ikinci vezir olarak geçen[1092] Hızırbeyoğlu Sinan Paşa olduğu ihtimalini kuvvetlendirir.[1093] Mehmed Paşa'nın

1089 Mesela krş. GApz, 92; Apz, 103 v.d.; Kreutel, *Hirtenzelt*, 145.

1090 Kappert; *Amasya*, 22-26. Ancak Hızır, yazarın (ay. yer, 23) varsaydığı gibi Yörgüç Paşa'nın kardeşlerinden biri değil oğluydu; bkz. Not 3.

1091 P, 89 a; Pa, 127 a/b: „vezirler: Gedik Ahmed Paşa ve Sinan Paşa veled-i Hızır Bey ve Mehemmed Paşa veled-i Yörgüç oğlı Hızır Bey azl olınub yerine Nişancı paşa oldı."

1092 Krş. yukarıda Not 3. Uzunçarşılı, "Hızır Bey oğlu Sinan Paşa", 37 v.d., aşağıda Not 5'te verilen cümleden Sinan Paşa'nın başvezir olduğunu, Karamani Mehmed Paşa'nın da bu makamı işgal ettiğini anlamaktadır. Ancak o zamanın dilinden böyle bir ifadenin mevcut olduğu kesin değildir. "Yeri"den kasıt, makamı işgal eden (bir önceki) şahsın birinci, ikinci veya üçüncü vezir olarak hususi konumu değil yalnızca genel olarak vezaret makamıdır. Mesela Kpz VIII, 25 a'da da Başvezir İshak Paşa'nın ayrılmasından sonra "yeri Hızır Paşa oğlı Mehmed Paşa'ya .... erzani görilüb verildi." yazılıdır. Ancak 1483'te ihtiyar İshak Paşa'nın yerine geçen asla Hızıroğlu Mehmed Paşa olmayıp sabıkan ikinci vezir olan Mesih Paşa idi. Mehmed Paşa – Mesih ve Koca Davud'dan sonra – üçüncü vezir oldu.
Ayrıca bu belge, Uzunçarşılı'nın, ay. yerde, tarihlediğinden oldukça daha doğru olarak da tarihlendirilebilmektedir, Siyasi ve askeri vukuata dair belgedeki diğer bilgilerden kolayca anlaşılabileceği üzere bu yazı hicri 882/miladi 1477 yılından değil, besbelli ki 1476 sonbaharından (sonbaharı sonlarından) kalmadır.

1093 Uzunçarşılı, "Hızır Bey oğlu Sinan Paşa", 39 ve 44 (TSMA 8164). Tarihsiz belgede şu satırlar yazılıdır: "Sinan Paşa azl olınub yerine Nişancı Çelebi'yi paşa etdiler." Burada söz edilen Sinan, 1458 yılında ölen İstanbul'un ilk kadısı Hızır b. Celal'in oğluydu (ay. yer, 41).

memuriyetinin ne kadar sürdüğü şimdilik kesinlikle tespit edilememektedir.

İbn-i Kemal'e göre Mehmed Paşa hicri 884/miladi 1479'da Şehzade Bayezid'in divanında vezir, yani onun lalasıydı. Şehzade'nin telkin ve teşviki üzerine Padişah, Paşa'ya Gürcistan'a akın emrini vermiş. Mehmed Paşa orada Torul Kalesi'ni[1094] almış.[1095] Ancak bu anlatımda ufak bir hata vardır: Diğer tarihlerde kalenin fatihi olarak Rakkas Sinan Bey'in adı geçer.[1096] Ayrıca (hicri 888/miladi 1483 tarihli) bir çeşme kitabesinden de Torul Kalesi'nin fatihinin Tacüddin Sinan Bey adında biri olduğu anlaşılmaktadır.[1097] Belki de Mehmed Paşa sefere katılmakla beraber fevkâlâde askeri başarılarla öne çıkmamıştır.[1098]

Mehmed Paşa, muhtemelen II. Bayezid'in tahta çıkmasının üzerinden çok geçmeden Semendire sancakbeyi olmuştur. Çünkü kendisi Gedik Ahmed Paşa'nın idamından (18 Kasım 1582) sonra Rumeli beylerbeyliğine bu görevden terfi etmiştir.[1099]

Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa, 1483 yazı/sonbaharında gerçekleşmiş daha sonraki ilk büyük memuriyet değişikliğinde vezarete tayin edilmiştir.[1100] Gülbahar Hatun bundan kısa bir süre sonra oğlu Bayezid'e yazdığı bir mektupta, bu tayinden mutluluğunu dile getirmiştir.[1101] Paşa üçüncü vezir olmuş ve

---

1094 Burası Gümüşhane'nin 26 kilometre kuzeybatısında Trabzon yolunda yer almaktadır.

1095 Kpz VII, Transkripsiyon 464-467/Faks. 516-518.

1096 Krş. Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 465/Not 1. Ayrıca bkz. Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 39.

1097 Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 39/Not 109'da (Arapça) kitabe aynen verilmiştir.

1098 Kırzıoğlu, *Kafkas-Elleri'ni Fethi*, 39/Not 110, çözüm ihtimali olarak Sinan Bey'in ikinci adının Mehmed olmuş olabileceğini önermektedir. Ancak bu ihtimal dışıdır; zira 1483'te Mehmed Rumeli beylerbeyi veya vezir iken Sinan Trabzon sancakbeyi idi.

1099 Kpz VIII, 19 b. Semendire'de Mehmed'in yerine Hadım Ali Paşa geçer.

1100 Kpz VIII, 25 a. Bihişti, 18 a.

1101 Uluçay, *Harem'den Mektuplar*, 19 v.d.

anlaşılan divanda bu makamı memuriyet süresinin sonuna kadar elinde bulundurmuştur.[1102]

Mehmed Paşa'nın, hicri 890/miladi 1485'te vezirlikten azlinin, Başvezir Mesih Paşa'nın aynı esnada (anlaşıldığı kadarıyla 1485 yazında) cereyan eden memuriyetinden azli ile bağlantılı olması mümkündür. Kemalpaşazade'ye göre Mehmed bir müddet sonra Şehzade Ahmed'in atabeyi olarak Amasya'ya tayin olmuştur.[1103] Yani Paşa yalnızca başka bir yere gönderilmemiş, aynı zamanda gözden düşüp kovulmuştur. Bu sonucun kendisi için Mesih Paşa'nın başına gelenlerden daha hafif olmasını Paşa, belki de Gülbahar Hatun'un teveccühüne borçludur.

Bu iki devlet adamının Padişah'ın hışmına nasıl uğradığı, elimizdeki kaynaklardan şimdilik anlaşılamamaktadır.

Mehmed Paşa, hicri 891/miladi 1486'da Rum beylerbeyi olarak vilayetinin birlikleriyle, Hersekzade Ahmed Paşa'nın kumandası altında Memluklerle yapılan savaşa katılır.[1104] Ancak cesaretiyle göz doldurduğu söylenemez: Savaştan kaçarak Niğde havalisine kadar gelmiştir.[1105] Hersekzade Ahmed'in bozguna uğramasında Karagöz (1) Paşa'nın yanı sıra, özellikle Mehmed Paşa'nın da kusuru vardır. Her ikisi de, kendilerinden epeyce genç olan Hersekzade Ahmed'in kumandası altına girmeyi gururuna yedirememiştir.[1106]

Ancak görüldüğü kadarıyla bu başarısızlık Mehmed'in kariyerine kalıcı zarar vermemiştir: Hicri 894/miladi 1489'da,

---

1102 Hicri 889/miladi 1483 için P, 93 b Pa, 132 b; YKB 158 b; Kreutel, *Bayezid*, 38, Mehmed'i vezirler arasında üçünü sırada zikretmektedir.

1103 Kpz VIII, 37 b.

1104 YKB, 159 a; B, 155 a. Bihişti, 27 a. P, 94 b ve Kreutel, *Bayezid*, 40 hatalı olarak "Rumeli Ordusu ile" demektedir.

1105 GApz, 228; Apz, 230.

1106 Tansel, *Bayezit*, 102 v.d./Not 57.

Alâüddevle ile kardeşi Budak[1107] arasında Dulkadir Türkmen beyliğinin hükümdarlığı uğruna savaş çıkınca eskisi gibi Rum beylerbeyi olan Mehmed Paşa savaşlara katılır. Alâüddevle Memluklerden yardım görürken, Osmanlı tarafı Budak'ı destekliyordu.[1108] Mehmed Paşa Rum Ordusu'yla Şah Budak'ın vurucu gücünü takviyeye gönderilir.[1109] Ancak Kemalpaşazade'ye göre Mehmed'in Alâüddevle'ye zaafı dolayısıyla Budak'ın birliklerine katılmaya acelesi olmadığından savaşa geç gelmiş.[1110]

Mehmed, Şehzade Ahmed'in lalalığı makamını, hicri 904/miladi 1498-9'daki ölümüne kadar elinde tutmuş gözükmektedir. Hicri 891/miladi 1486'da Amasya'da yaptırdığı camiinin haziresine gömülmüştür.[1111]

1107 Şah (Pir) Budak daha 1487 sonbaharında Memluk esaretinden kurtulmuştu, bkz. Wiet, *Ibn Iyâs* I, 273.

1108 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 368 v.d.

1109 Kpz VIII, 51 b. Bihişti, 33 b.

1110 Kpz VIII, 51 a. Bihişti, 33 b ise Alâüddevle'nin bir hile ile Karaman askerinin taarruzunu önlemeyi başarmasıyla Budak'ın yalnızca Mihaloğlu İskender ile Mehmed Paşa'dan medet ummak zorunda kalarak savaşta kardeşinin karşısında güçsüz kaldığını yazar.

1111 Kappert, *Amasya*, 74. *Hızırpaşaoğlu Mehmed Paşa'nın Mahmud Bey adında bir oğlu, hicri 20 Zilkade 912/ miladi 3 Nisan 1507 tarihinde atlar getirdiği için bir mirahori elbisesi ve 300 akçe alır, Muallim Cevdet 71, vrk. 101 a.*

MESİH B. ABDULHAYY[1112] (?-1501), Paleolog hanedanına mensuptur. Vezir (1477-1480; 1482-1483; 1500), Gelibolu sancakbeyi (?) (1480-1482?), başvezir (1483-1485; 1499-1500; 1500-1501), Filibe subaşısı (1485-?), Kefe (1485'ten sonra), Silistre, Kili ve Akkirman sancakbeyi (?-1497?).

Mesih Rum asıllı olup[1113] Paleolog Hanedanı'nın şimdiye kadar kesinlikle tespit edilememiş bir koluna mensuptu.[1114] Ayrıca Venedikli Patrisyen sülalesi Contariniler ile de akrabaydı. Sanuto, onun ana tarafından Paolo (Pollo) Contarini'nin akrabası olduğunu yazar.[1115] Mesih'in, Has Murad Paşa'dan[1116] başka, Hıristiyan dinine bağlı kalan ve kayıtlarda 1491 yılında Serez (Siroz; Serres) havalisinde zeamet sahibi olarak geçen bir kardeşinin daha olduğu ortaya çıkmıştır.[1117]

İbn-i Kemal'e göre Mesih ve Has Murad, İstanbul'un fethi sırasında esir düşenler arasındaymış. II. Mehmed, Mesih'i haremde şahsi hizmetine almış, genç Rum da burada yetiştirme olarak büyümüş. Mesih mutat kariyer yoluna girerek Fatih'in "ileri yaşlarında" vezirliğe yükselmiş.[1118]

Angiolello, Fatih'in 1478'deki Arnavutluk seferi esnasında Mesih Paşa'yı Anadolu beylerbeyi olarak anar. Bu seferde Drish'te (İtal. Drivasto/Drevos) Paleolog torunu düşmanın top ateşi sonucu bir ayak başparmağını kaybetmiş.[1119] Ancak bu bilgi, Kemalpaşazade ve Tursun Bey'in o tarihte Süleyman Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi ve Drevos Fatihi olduğunu yaz-

---

1112 Babinger'e göre, "Châss Murâd Paša", 347: Mesih [Ahmed] Paşa.

1113 B, 180a: "Rûm oğlanı idi, amma hayli hubb (!) imiş". Ursu, Da Lezze, 105.

1114 Babinger, "Châss Murâd Paša", 346-348; Beldiceanu/Beldiceanu-Steinherr, "Un Paléologue inconnu", 13 v.d. Ayrıca bkz. Ursu, *Da Lezze*, 105 v.d.

1115 Sanuto, *Diarii* III, 901: "... esso sier Polo [Contarini] fo richiesto ... da Missith bassà, parente da parte de sua madre..."

1116 Bkz. Babinger, "Châss Murâd Paša", 348 v.d.

1117 Beldiceanu/Beldiceanu-Steinherr, "Un Paléologue inconnu", 14.

1118 Kpz VIII, 100 a. Ayrıca buna göre Murad iki kardeşin büyüğü imiş.

1119 Ursu, *Da Lezze*, 105 v.d. Ayrıca krş. Babinger, "Châss Murâd Paša", 347 v.d.

malarından dolayı sorunludur.[1120]

Bununla beraber bazı hususlar, Mesih'in daha 1477'de vezirliğe yükseldiğine işaret etmektedir: Bu bilginin ilk dayanağı, tarihsiz bir arşiv belgesi teşkil etmektedir. Bu belgede, muhtemelem bir saray memuru olan Yusuf adında birinin, bir şehzadeye memuriyet değişikliklerine dair verdiği bilgi arasında ("... ve Mesih Beği kapuya gel dediler. Âvâze budur kim paşalık verirler ya beglerbeglik derler...") ifadesi de vardır.[1121] Bu yazı, içeriğine dayanarak 1476 sonbaharı sonlarına tarihlendirilmektedir.[1122] Hicri 19 Şaban 882/miladi 26 Kasım 1577 ve hicri 883/miladi Nisan 1478 başından kalma iki defter kaydı da, Mesih'in daha 1477 başında vezir olarak divana girmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir: Her iki kayıtta da adı Karamani Mehmed Paşa'nınkinden sonra geçmektedir.[1123]

Hicri 885/miladi 1480'de II. Mehmed, veziri Mesih'i Rodos üzerine sefere gönderir.[1124] Lâkin kuşatma bozguna dönüşür;[1125] Padişah da bundan açıkça Mesih'i sorumlu tutar. İcraatındaki zayıflıklar ve dikkat noksanlığından ötürü Paşa vezirlikten azledilir.[1126] Akabinde Gelibolu sancakbeyliğine

---

1120 Kpz VII, Transkripsiyon 445, 450-453/Faks. 493, 499-503. Tursun, 168.

1121 Uzunçarşılı, "Hızırbeyoğlu Sinan Paşa", 39 ve 44 (TSMA 8164).

1122 Mektup bazı noktalar içermektedir ki bunlar başka bir zamana tayinini imkânsız kılmaktadır:
a)Hükümdar kışı belki Edirne Sarayı'nda geçirecektir.
b)Rakkas Sinan Bey güya Boğdan'a hücuma gönderilmiştir;
c) ama aslında Basarab Laiota'ya askeri destek verecektir;
d)çünkü Kazıklı Voyvoda [Vlad Şepeº] Basarab'ın üzerine yürümektedir.
Kazıklı Voyvoda yaklaşık 1476'yı 1477'ye bağlayan tarihte, muhtemelen o sırada Basarab Laiota ile Eflâk'a hücum eden Türk akıncı birliğiyle savaşta ölmüştür. Bkz. Florescu/McNally, *Dracula*, 119-121, Giurescu, *Istoria României în Date*, 106.

1123 Gökbilgin, *Edirne*, 148/Not 153 (hicri 882) ve 138/No. 6 (hicri 883).

1124 Kpz VII, Transkripsiyon 500/Faks. 562 v.d.; P, 90 b-91 a; Pa, 129 b. Neşrî I, 217/II, 308 (Mesih'in rütbesine dair malumat yok). Bütün girişim için bkz. Brockmann, *The two sieges of Rhodes*, 58-92 (Batı kaynaklarına dayanarak).

1125 Kpz VII, Transkripsiyon 500-507/Faks. 562-570; Pa, 129 b-130 a; P, 91 a.

1126 Kpz VIII, 100 a.

atanmış olacaktır.[1127]

Anlaşılan Mesih, hükümdar değişikliği esnasında ve hemen akabindeki zaman diliminde pek göze çarpan bir rol oynamamıştır, çünkü kaynaklarda adı geçmemektedir.

Mesih'in İshak Paşa ve Gedik Ahmed ile ilişkileri herhâlde fena değildi; zira Cezeri Kasım Paşa Mayıs/Haziran 1482'de[1128] İshak Paşa'nın baskıları sonucu vezirlikten azledildiğinde Mesih, herhâlde Başvezir'in arzusu üzerine – en azından oluruyla – divanda onun yerini alır.[1129] Artık Mesih, sonraki üç yıl boyunca divan mensubudur.[1130]

Cem'in Rodos Adası'na kaçmasından sonra Mesih, Gedik Ahmed Paşa ile beraber Eylül 1482'de Sen Jan Şövalyeleri'nin Büyük Reisi'nin elçisi ile görüşmeleri yürütür. Gedik Ahmed'in burnu büyük tavrının görüşmeyi daha başında neredeyse başarısızlığa uğratmasından sonra, Mesih Paşa görüşmeleri âdeta tek başına yürütüp, Padişahça kabul edilebilir bir sonuca vardırır. Kışın da antlaşmanın imzalanması mümkün olur.[1131] Cem sorunuyla ile uğraşmanın, sonrasında da Mesih Paşa'nın başlıca işlerinden olduğu anlaşılmaktadır.[1132]

Gedik Ahmed'in idamından (18 Kasım 1582) sonra Paleolog torunu, Hekim Yakub'un hicri 888 Muharrem evaili/miladi 9-18 Şubat 1493 tarihli vakfiyesindeki bir şahit imzasının

1127 Ahmed Ta'ib, *Hadikat ül-vüzera*, 19. Turan, Kpz VII, Transkripsiyon 507/Not 1 (İdris ve Ali'ye dayanarak). Ancak bu zaman için bu memuriyette Gedik Ahmed Paşa'nın da adı geçmektedir. Mesih hicri 888/miladi 1483-4 yılında Gelibolu'da bir cami vakfetmiştir, bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 439 v.d.; Apz, 191; Neschrî, I, 231/II, 323.

1128 Kpz VIII, 12 a'ya göre: Cem'in Mısır'dan gelmekte olduğu haberinden sonra. – Cem 19 Mayıs 1482'de Osmanlı sınırını aşar, bkz. Tansel, *Bayezit*, 37.

1129 Kpz VIII, 12 b, 100 a. Bihişti, 14 a.

1130 Kpz VIII, 100 a.

1131 Hammer, *GOR* II, 265 ve 595. Fisher, *Foreign Relations*, 28 v.d.

1132 Thuasne, *Djem-Sultan*, 106. Ertaylan, *Cem*, 190.

gösterdiği üzere,[1133] ikinci vezirliğe yükselir. Bir kaç ay sonra ihtiyar İshak Paşa siyaset sahnesinden çekildiğinde Mesih onun yerine başvezir olur.[1134]

Ertesi hicri 889/miladi 1484 yılında Başvezir, Boğdan seferinde Padişah'a refakat eder. İbn-i Kemal, Mesih'in Padişah tarafından, formalite icabı, Kili'nin kuşatmasına başlanmadan önce kentin teslimini talep etmeye memur edilir.[1135]

Ertesi yıl hicri 890/miladi 1485'te muhtemelen yazın[1136], Kemalpaşazade'nin ifadesine göre, ikbal dönemi sona erer - ("âsâr-ı idbâr-ı devlet zühûr bulub") -. Mesih, hükümdarın hışmına uğrayarak azledilip, Filibe nahiyesindeki bir zeamete gönderilir ve oranın subaşılığına memur edilir.[1137]

Başvezir'in, hükümdarın böylesi hışmına sebep olacak ne yaptığı belli değildir. 1485 Mayıs'ında Mısır ile açık harbin patlak vermesi de,[1138] 'Cem olayındaki' gelişmeler de bununla ilgili olabilir.

Bayezid, görünüşe göre öfkesi biraz geçtikten sonra, muhtemelen 1487 yılının ikinci yarısında[1139], eski başveziri Kefe sancakbeyliğine tayin eder.[1140] Mesih'in oradaki memuriyeti, 1489'dan önce sona ermiş gözükmektedir; zira o tarihlerde Kefe'ye sancakbeyi olarak gönderilen küçük şehzade Meh-

---

1133 Epstein, *The Ottoman-Jewish Communities*, 294/Resim 3 (Hekim Yakub hakkında, ay. yer,. 79-82).

1134 Kpz VIII, 100 a.

1135 Kpz VIII, 29 b.

1136 Bunun için dayanak noktaları, İskender Paşa'nın, şüphesiz Mesih'in azlinin sebep olduğu memuriyet değişikliğiyle ilgili olan Bosna'ya tayininin yaklaşık tarihinden çıkmaktadır.

1137 Kpz VIII, 37 b ve 100 a.

1138 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 351.

1139 Mesih'in Kefe'deki selefi olan Cezeri Kasım Paşa, o sırada Selânik'e tayin edilmiş olmalıdır; ancak Selânik'in idaresi (Mayıs ortasından sonraki) ölümüne kadar İshak Paşa'nın elinde kalmıştır.

1140 Kpz VIII, 100 a.

med'in lalası olarak anılmaz.[1141]

Mesih Paşa kaynaklarda, hicri 903/miladi 1497 yılında, Silistre sancakbeyi ve Kili ve Akkirman uçbeyi olarak geçer.[1142] Ancak Mesih, Leh Kralı Jan Olbracht'ın, 1497 yazında, Boğdan'ı istilasından doğan vuruşmalara "başka işlerin kendisini işgal etmesinden ötürü"[1143] müdahale etmeyip voyvodası Yahya'yı göndermekle yetinir.[1144] Hanivaldanus'ta Lehlerin geri çekilmesinden sonra Silistre'de Mesih Paşa'nın yerini Malkoçoğlu Bali Bey'in aldığı kayıtlıdır.[1145]

Mesih Paşa sonra hicri 904'ün hac ayına doğru miladi 10 Temmuz-7 Ağustos 1499'da Mekke'ye hacca gitmiş olmalıdır. Zira İnebahtı seferinde ölen İbrahim Paşa'nın yerine geçmek için oradan tam zamanında dönmüştür. Pera'dan (23 Aralık 1499 tarihli) bir habere göre, Mekke'den yeni dönen Mesih Paşa affedilerek 14 Aralık'ta yeniden başvezarete tayin olunmuştur.[1146] Tayinin Edirne'de vuku bulduğu anlaşılmaktadır.[1147]

Mesih'in tayini Venedik'i rahatlatmış olmalıdır. Yeni başvezir Venedik dostu olarak biliniyordu.[1148]

1141 Kpz VIII, 53 a. Bu şehzade, Bayezid tahta çıktıktan sonra hicri 18 Şaban892/ miladi 9 Ağustos 1487 tarihinde doğan tek oğludur (Kpz VIII, 24 b).

1142 Kpz VIII, 71 b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 213 (yalnız: Silistre sancakbeyi). P, 118 b; Pa, 158 b; YKB, 192 b; Kreutel, *Bayezid*, 91; B, 172 a; (yalnız: Akkirman sancakbeyi).

1143 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 213.

1144 P, 118 b; Pa, 158 b; YKB, 192 b; Kreutel, *Bayezid*, 91 v.d.; B, 172 a. Bazı serhat bölgelerinde voyvoda, subaşı için kullanılan terimdi; bkz. Suæeska, "Die örtlichen Verwaltungsorgane des Osmanischen Reiches bis Ende des 17. Jh.", 159-163.

1145 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 216.

1146 Sanuto, *Diarii* III, 182: "... e à fato bassà novo, Missit bassa, era remito, venuto novamente de la Mecha. El qual, a dì 14 dezembrio, sentò a la Porta bassà, in locho di Embrai che morite; e mormorasse di dismeter Achmat bassà, carzego, fo quello andò a combater l'altra volta Rodi."

1147 Aynı raporun, Sanuto, *Diarii* III, 182, başında şu sözler geçmektedir: "il signor turcho esser in Andernopoli...".

1148 Bunu, memuriyete başlamasına dair 17 Aralık 1499'da Kostantiniyye'den gelen daha ilk rapor göstermektedir: Sanuto, *Diarii* III, 131: "era stà fato di bassà quel Misit bassà, fo altre volte amico nostro."

Ertesi yılın Şubat ayında Mesih divan riyasetini Yakub Paşa'ya bırakarak muhtemelen ikinci vezirlikle yetinmek zorunda kalır.[1149] Divandaki bu yeni tanzimin sebebi hem Mesih'in hem Ahmed'in Venedik'e karşı takındığı dostane tutum olmuş olmalıdır. Her iki isim de Venedik'e akrabalık bağları ile de bağlıydı.[1150] Bağnaz bir Müslüman olan Boşnak Yakub'un ise benzeri kaygıları olmadığı bellidir. Oruç'un bildirdiğine göre yeni başvezir Yakub Paşa, donanmayı savaşa hazır hâle getirmek üzere, hicri 15 Receb 905/miladi 15 Şubat 1500 tarihinde İnebahtı'ya hareket eder.[1151]

Alvise Manenti'nin 1500 Şubat'ında vezirle yaptığı görüşme de[1152] – yalnızca Mesih'in tavrı hakkında olmamak üzere – aydınlatıcıdır. Mesih kendisine "La Signoria vostra voria haver sempre uno homo qui a la corte" ["Signorianızın daima burada, sarayda bir adamı olacak"] demiş. Bundan başka Vezir, Sen Jan Şövalyeleri'nin Büyük Reisi'nden, Romalı bir kardinalden ve "İtalya'daki bir beyefendiden" de birer mektup almış - "quali hanno scrito al turcho contra la Signoria nostra" ["onlar Padişah'a aleyhimize yazdılar"].[1153]

1149 Mesih'in tayinini Oruç sessizce geçiştirmektedir (Kpz VIII, 86 b, yalnızca Mesih'in memuriyete başlamasını gayet kısaca zikretmektedir). Yakub'un başvezirliği anlaşıldığı kadarıyla yalnızca Oruç ve Kemalpaşazade'de kaydedilmiştir: P, 134 a; Kreutel, *Bayezid*, 121; Kpz VIII, 88 a. Yakub 15 Şubat 1500'de yola çıktığı için değişikliğin daha önce vuku bulmuş olduğu akla gelir. 17 Şubat'ta divanın bulunduğu Edirne'ye gelen ve oradaki mevcudiyetinin sona ermesinden bir gün önce 22 Şubat'ta Vezir'in huzuruna dâhil olan Onlar Şûrâsı'nın kâtibi Alvise Manenti, Sanuto, *Diarii* III, 179'da, herhangi bir değişiklikten bahsetmemektedir: "have audientia da li bassà: videlicet Missit bassà, nuovo homo, savio vechio, et è stato a la Mecha; l'altro Charzego, ch'è zenthilomo nostro; e il 3° Jacut...". Ancak buradan Venedikli'nin Yakub'u görüp görmediği anlaşılamamaktadır.

1150 Ahmed'in Venedik'te bir yeğeni vardı; ayrıca kardeşi Vlatko'nun dul eşinin ikinci evliliği dolayısıyla da Loredan'larla adeta hısımdı. Buna mukabil Mesih de bir patrisyen ailesi olan Contarini'lerle akrabaydı.

1151 P, 134 a; Pa, 169 b; Kreutel, *Bayezid*, 121. Alvise Manenti de, Sanuto, *Diarii* III, 179 v.d.'nda, bundan bahsetmekte ama tarih vermemektedir; krş. Not 38.

1152 Bkz. Not 38.

1153 Sanuto, *Diarii* III, 181.

Oruç'a göre Padişah vezirleri Mesih Paşa ve Hersekoğlu Ahmed Paşa ile hicri 8 Ramazan 905/miladi 7 Nisan 1500 tarihinde Modon ve Koron üzerine yola çıkar.[1154] Arkadan gelen seferde Mesih'in askeri bakımdan göz doldurmadığı anlaşılmaktadır – ancak herhâlde artık o kadar da genç değildi.

Koron'un savaşmadan alınması sonrasında Mesih, o sırada orada oturan Paolo (Pollo) Contarini ile olan akrabalığını[1155] Osmanlıların savaş hedefleri çıkarına kullanmaya çalışır. Paolo – nezaret altında – geçmişte dizdar olduğu Náfplion'a[1156] gönderilir. Şehrin anahtarlarını talep ederek "gönüllü" bir teslimin gerçekleşmesine uğraşması isteniyordu. Paolo Contarini son dakikada Venedik topraklarına kaçmayı başarır ve orada ortaya çıkması halkın savunma azmini takviye eder.[1157]

Bu seferden dönüşte divanda eski düzenin tekrar oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ertesi bahar Karamanoğlu Mustafa'nın isyanı haberi saraya ulaştığında Mesih yine başvezirdir.[1158] Paşa, Padişah'ın emriyle Karaman'da huzur ve asayişi tekrar temin etmek üzere, hicri 5 Ramazan 906/miladi 25 Mart 1501 tarihinde, İstanbul'dan hareket eder. Karamanoğlu kaçmayı başarsa da (kaçmasına kasten müsaade edildiği rivayet edilmiştir)[1159] Varsak Türkmenleri'nin başını çektiği isyanın, hükûmet kuvvetlerinin ağır kayıplar vermesine rağmen, kanlı bir şekilde bastırılması kolay olur. Mesih Paşa, teslim olan aşiret reislerine verilmesi âdetten olan hilatları giydirdikten sonra hicri 12 Muharrem 907/miladi 28 Temmuz 1501 tarihinde, İstanbul'a döner.[1160] Sakız Adası'ndaki Venedik konsü-

1154 P, 134 a; Pa, 169 b; Kreutel, *Bayezid*, 121.

1155 Paolo Koron'da evlenmiş ve oraya yerleşmişti. Kardeşi Bernardo "guerra napolitana"da [Anabolu savaşında] Stradioti'lere [paralı askerlere] kumanda etmişti; bkz. Iorga, *Notes et extraits* V, 276.

1156 Türkçesi Anabolu; Venedik lehçesinde Napoli di Romania.

1157 Sanuto, *Diarii* III, 901-903.

1158 B, 180 a; Kpz VIII, 95 b.

1159 P, 142 a; Pa, 177 a; Kreutel, *Bayezid*, 138.

1160 P, 141 a-142 a; Pa, 176 a-177 a; Kreutel, *Bayezid*, 137 v.d.; B, 180a/b. Kpz VIII, 95 b-96 a. Bihişti, 57 b-58 b (Karamanoğlı İbrahim).

lü, isyanın bastırıldığını daha 30 Haziran'da Venedik'e haber vermişti.[1161]

Bu yılın sonbaharında bir rezalet patlak verir: Mesih, ulaklardan Midilli'nin ittifak hâlindeki Fransız ve Venedik donanmalarınınca alındığı haberini almış, ancak Padişah'ı bundan haberdar etmek için eline geçen iki üç fırsatı kaçırmıştır. Bayezid bunu en nihayet haber aldığında, öfkeden resmen küplere biner. Lanetler okuyarak o sırada elinde bulunan bir av yayını birkaç kere başvezirinin kafasına indirir.[1162]

Bundan ancak birkaç gün sonra hicri 6 Cemaziyülevvel 907/ miladi 17 Kasım 1501 tarihinde İstanbul'da bir fırtına kopar ve Galata'da güherçile depolanmış olan bir kuleye yıldırım düşer. Kule havaya uçar. Başkentte çıkan büyük yangınların söndürülmesine şahsen nezaret etmek başvezirin sorumluluğun da olduğundan[1163] Mesih Paşa olaydan haberdar edilir.[1164] Mesih derhal bir kayıkla İstanbul tarafından Galata'ya geçerek yangın yerine gelir. Fırtına hâlâ devam ettiği hâlde Galata kadısı ile birlikte yangının söndürülmesine başlanmasını emreder. Her iki ileri gelen de kule duvarlarının birinin altında oturuyor olmalıydı, çünkü aniden duvardan bir taş düştüğünde, Paşa ve Kadı bacaklarından yaralanmışlardı. Mesih uyluğundan aldığı bir yara sonucu birkaç gün sonra ölür. Kadı da kazadan sağ kurtulamamıştır.[1165]

1161 Sanuto, *Diarii* IV, 105: "per turchi venuti de Satalia [Antalya], e altri venuti de Bursia, habiamo, che Missit bassà ultimamente è stato a le man con caraman, fato fra lhoro grande occasion, morto 400 janizari, tandem, non possendo resister, caraman è stà roto e scampato con cavali 400. Et li populi sono stà messi a sacho, morto tutti, da 16 anni in suso; et lhoro mojer e fioli, fati schiavi, venduti, ancor che siano musolmani, chè li loro vescovi monderis [müderris] gelo a concesso, perche sono rebelli al suo signor."

1162 P, 145 a; Pa, 181 a; Kreutel, *Bayezid*, 145 v.d.

1163 Deny, "Sadr aʿzam", *EI*[1] IV, 53.

1164 Kpz VIII, 99 b.

1165 Kpz 100 a; Bihişti, 60 b-61 a; B, 180 b. – P, 144 b-145 a ve Pa, 180 b-181 a; Kreutel, *Bayezid*, 145, kazanın seyrini ufak farklılıklarla tasvir etmektedir. İlginç olan, Paşa'nın ölümüne dair Venedik'e ulaşan ilk haberdir. Bu haber,

Mesih Paşa, ağabeyi Murad'ın İstanbul'un Aksaray semtindeki camiine defnedilir. Mezartaşı günümüze kadar gelmiştir.[1166]

Mesih'in üç oğlu ismen bilinmektedir: Ali Bey, Mahmud Çelebi ve Bali Bey. Ahmed Bey bin Bali Bey adındaki bir torunu da kayıtlıdır.[1167]

mübalağalı dedikoduların yanı sıra Bayezid'in Oruç'ta bahsedilen öfke nöbetini de açıklığa kavuşturmaktadır. Sanuto, *Diarii* IV, 242'de şu kayıt vardır: "... el signor turco ha fato morir Misith bassà, etiam lo Bostanzi bassà, ... el qual propriis manibus l'à afrezado. Non se à certo la causa de tal excesso; tamen, per quello se divulga, chi dice, per non li haver dato noticia a esso signor de le novitade de l'armade christiane statim, quando lhoro le haviano intese, chi dice per non haverge dato de l'esser a Rodi lo fio de Gem, soldan ...".

1166 Ayanoğlu, "Mezar taşları", 201 v.d.; taşın fotoğrafı: Res. 46.

1167 Gökbilgin, *Edirne*, 439/No. 270, bilhassa Not 697. Mahmud, hicri 12 Safer 909/miladi 6 Ağustos 1503 tarihli bir kayıtta hükümdarın bir ihsanına mazhar olarak zuhur eder (Ayrıca bkz. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 303/No. 47). Bali hicri 10 Rebiülahir 909/miladi 2 Ekim 1503 tarihi altında Vulçıtrın (Kosova'da Kosovska Mitrovica'nın güneydoğusunda Vuèitrn) sancakbeyi olarak geçer (ayrıca bkz. Barkan, ay. yer, 314/No. 125). Ahmed bin Ali Bey bin Mesih Paşa, hicri 925/miladi 1519 yılında büyük babasının Gelibolu'daki vakfının mütevellisi idi. *Bu Ahmed b. Ali Bey b. Mesih Paşa, hicri 17 Muharrem 912/miladi 9 Haziran 1506 tarihinde Arnavud Sinan Paşa ve Ayşe Sultan'ın kızıyla nişanlandırılıp hicri 14 Sefer 912/miladi 6 Temmuz 1506 tarihinde evlendirilir, Muallim Cevdet 93, vrk. 89 a, 90 a.*

MUSTAFA B. MEHMED Kara, Hamzabeyoğlu, (?-1482), II. Bayezid'in damadı, tarihçi Tursun Bey'in yeğeni. Anadolu beylerbeyi (1470), vezir, (1470-?; 1481-1482), Bayezid'in lalası (1478/9-?), Bolu sancakbeyi (?-1481).

Kara Mustafa olarak da bilinen Mustafa, yüz yıldan fazladır Anadolu'da kilit bir konumda bulunan, nüfuz sahibi bir Türk ailesinden geliyordu. Mustafa, (1387'de Ankara, 1392'de de Antalya sancakbeyi olan) Firuz Bey'in oğlunun torunu ve (1424'te) Anadolu beylerbeyi olan Hamza Bey'in torunuydu. Mustafa'nın babası Mehmed, tarihçi Tursun'un kardeşlerindendi.[1168] Onun da Tursun Bey gibi idare memuru olmuş olduğu anlaşılmaktadır.[1169] Angiolello'nun, Mustafa'nın II. Bayezid'in dayılarından biri olduğu yolunda verdiği bilgi ise doğrulanamamaktadır.[1170]

Gedik Ahmed hicri 875/miladi 1470'te vezarete terfi ettiğinde Mustafa, Anadolu beylerbeyliğinde onun yerini alır.[1171] Kemalpaşazade'ye göre Mustafa daha o yıl, hicri 875/miladi 1470-1 yılında, vezarete yükselir.[1172] Aynı sıralarda vezirlikten ayrılan İshak Paşa'nın daha sonra başvezirlik mevkiine terfide Mustafa'nın rakibi olup olmadığı ise söylenememektedir.[1173] Âşıkpaşazade ile ona dayanan Neşri, hicri 878/miladi 1473 yılı için Mustafa'yı, Başvezir Mahmud Paşa ve Gedik Ahmed Paşa'dan sonra üçüncü vezir olarak anar.[1174]

1168 İnalcık, "Tursun Beg", 71 (Appendix II, Şecere); 56 v.d. (1421'e ölen Firuz'a dair); 58 v.d. (Hamza); 60-65 (Tursun).

1169 Elezoviæ, *Spomenici* I/2, 36/No. 14'te yayınlanan bir belgede Bosna Sancakbeyi Ayas'ın yetkilisi olarak bir Mehmed bin Hamza geçer. Mehmed'in düzenlediği belge Dubrovnik şehrine hitap eder, Vlatko ile Stjepan Kosaèa'nın (Hersekzade Ahmed Paşa'nın) mal varlığı meselelerine ilişkindir.

1170 Ursu, *Da Lezze*, 180.

1171 Kpz VII, Transkripsyon 303 v.d./Faks. 325.

1172 Kpz VII, Transkripsyon 303 v.d./Faks. 325.

1173 Ay. yer. Krş. İnalcık, *Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar* I, 83/Not 67.

1174 GApz, 170; Apz, 177; Kreutel, *Hirtenzelt*, 250; Neschrî I, 280/II, 296. Ayrıca bkz. İnalcık, "Tursun Beg", 59.

Mustafa'nın, onu büyük bir ihtimalle hicri 882/miladi 1477 yılında, Amasya'ya Şehzade Bayezid'in yaşayışını denetlemeye gönderen II. Mehmed'in özel güvenine mazhar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şehzade, sabıkan afyon iptilası ve aşırı kayıtsız hayat tarzından dolayı Padişah'a gammazlanmıştı.[1175] Hicri 883/miladi 1478-9 yılında Mustafa, Bayezid'in lalalığına tayin edilir.[1176] Daha sonra vuku bulan hadiselerden, Mustafa'nın çok geçmeden Şehzade'nin güvenini kazandığı anlaşılmaktadır. Paşa'nın, Bayezid'in kızlarından Hadice ile evliliğinin ne zaman olduğu[1177] belli değildir; ancak bu evlilikten dört çocuk doğmuşsa,[1178] bu en geç 1478 yılında akdedilmiş olmalıdır.

Yaklaşık bu sıralarda Mehmed'in iktisadi ve mali siyasetinin muhalifleri, Amasya'daki Şehzade Bayezid'e kuvvetle teveccüh göstermiş olmalıdır. Hamzabeyoğlu'nun da emlak ve vakıf mallarının devletleştirilmesinden nasibini alanlar arasında bulunması kuvvetle olasıdır.

En geç o tarihlerde Amasya'da Mehmed'in ölümünden sonra izlenecek hareket tarzına ve ölüm sonrasındaki memuriyet değişikliklerine ve benzeri durumlara göre tadil edilecek ayrıntılı tertiplere dair planlar yapılmaya başlamış olmalıdır. Muhtemelen bu planların şekillendirilmesinde Mustafa'nın yabana atılmayacak bir payı vardır.

1175 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* III, 231. Bu bilgi, arşiv malzemesiyle de doğrulanmaktadır, bkz. İnalcık, "Tursun Beg", 59/Not 24. Burada atıfta bulunulan Topkapı Sarayı Arşivi kaynaklı belgeler (TSMA 6366), Ertaylan, *Cem*, 51-53'te verilmiştir. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 663/Not 2. – Meselenin teferruatı Ertaylan, *Cem*, 48-53'te mevcuttur. Ayrıca: Gökbilgin, "Müeyyed-zâde", İA VIII, 787. Hadiselerin daha kesin tarihleri ise henüz açıklıkla tespit edilememiştir. Araştırmaların en son hâli için bkz. Kappert, *Amasya*, 38 v.d.

1176 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarih*i III, 232. Diğer kaynaklardan doğrulanamayan bu haber, olayların daha sonraki akışı ile inandırıcılık kazanır.

1177 İnalcık, "Tursun Beg", 59, 60 v.d. ve 71.

1178 Ay. yer, 71.

Anlaşılan Mehmed'in ölümünden kısa bir süre önce, Mustafa'yı, Amasya'daki şehzade için belirleyici önemi haiz bir memuriyet olan Bolu sancakbeyliğine tayin ettirmek[1179] mümkün olmuştur.

Mustafa'nın, Fatih'in ölümünden hemen sonra yazdığı bir mektup, Paşa'ya ilk başta biçilen rolün ne olduğunu göstermektedir. Uzunçarşılı'nın neşrettiği bu belgenin muhatabı Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'dır.[1180]

Sinan Paşa'ya daha önceden iletilen bir mesajın ardından gönderilen bu mektupta Mustafa, Beylerbeyi'ne, Boğazlar'ı bilhassa denetim altında bulundurması ve Cem'in başkente gelmesine katiyen engel olacak tedbirleri alması talimatını verir. Mustafa ayrıca Sinan'a Bayezid adına konuştuğunu da hatırlatır.[1181] Mustafa bu arada, Hamidili Sancakbeyi Ahmed'i,[1182] Mudanya sahilini korumak üzere oraya gönderdiğini de bildirir. Ancak orada Ahmed'e katılması beklenen kıtalar ortadan kaybolmuştu. Bundan başka bazı sancakbeyleri de Bursa'da gezip dolaşmaktaydı. Sinan birer mektupla bunların kendi huzurunda toplanmalarını talep etmeliydi.

Demek ki Mehmed'in ölümüyle hayata geçirilecek olan "X harekâtı"nın kumandasının Mustafa'ya emanet edilmesi düşünülmüştü. Ancak İstanbul'da iktidara giden yolda kilit bir konumda bulunan İshak Paşa, kendi başına emirler verip talimatlar çıkararak bu rolü çabucak Mustafa'nın elinden kapmıştı. İshak'ın, Karamani Mehmed Paşa'nın ölümünün ardından, Arnavud Sinan'a da gönderdiği bir mektup bunu gayet açık bir şekilde göstermektedir. Bu mektupta İshak, çeşitli

---

1179 Kpz VIII, 2 a, Mustafa Paşa'yı Bayezid'in iktidara gelmesinden önce Bolu sancakbeyi olarak anar.

1180 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 478 v.d./Not 7 ve Res. 4 (Faksimile).

1181 Harfiyen: "İmdi ma'lumunuz ola kim bizim sözümüz Sultan Bayezid sözüdür."

1182 Burada söz edilen Hersekzade Ahmed Beydir.

harekâtların gerçek koordinatörü olarak gösteriyordu. Mustafa'nın mektubu, buna bir tepki olacaktır.

Sadeddin'in naklettiği bir bilgi de aslen Mustafa'ya biçilen başkanlık rolüne işaret eder: Bayezid Mustafa Paşa'nın refakatinde Üsküdar'dan İstanbul'a geçerken yeniçeriler İshak Paşa'nın telkiniyle. Mustafa'nın geri gönderilmesini talep etmişler, Bayezid de kabule mecbur olmuş.[1183] Yani ilk planlara göre başvezirliğe Mustafa geçecekti. Şimdi ise İshak maharetle bu planı bozmuştu.

Mustafa, Bayezid'in İstanbul'a girişinden üç gün sonra hünkârının yanına gelebilmiştir. Fazla geç. İshak Paşa sadaret mührünü çoktan eline geçirmişti. Mustafa, divanda ikinci vezirlikle yetinmek zorundaydı.[1184]

O andan itibaren Mustafa, kendisi başvezir olmak üzere rakibini makamından etmek için elinden geleni ardına koymaz. İshak Paşa'nın başarısı, hatırı sayılır derecede nüfuz sahibi damadı Gedik Ahmed Paşa'ya dayandığı için, bu mücadelede Mustafa'nın ilk hedefi o idi. İshak'tan farklı olarak, Ahmed'in saldırıya açık pek çok zayıf noktası vardı ki bunların başında Cem ve Cem'in ailesiyle olan nispeten muğlak ilişkisi yer alıyordu. Mustafa herhâlde ilk buradan başlamış olmalıdır. Hükümdarın güvendiği adamı ve damadı olması hasebiyle, Bayezid'in zihninde Gedik Ahmed'in sadakati hususunda kuşku uyandırmak onun için zor olmamış olsa gerektir. Zaten – Kemalpaşa'ya göre – Mustafa ve Ahmed arasında husumet,

1183 Sadeddin, *Tacü 't-tevarih* II, 5. Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II, 252, ve Tansel, *Bayezit*, 20. Bu sonuncusunda Not 36'da anılan diğer kaynakların (Cizyedarzade ile Koca Hüseyin) ikisi de Sadeddin'e dayanmaktadır. Cizyedarzade'nin tarihi adeta Tacü 't-tevarih'in bir özeti olarak nitelendirilmektedir; bkz. Babinger, *GOW*, 322/Not 1.

1184 Sadeddin, *Tacü 't-tevarih* II, 6. Kemalpaşazade bu hadiselerden hiç bahsetmeyip yalnızca Bolu valisi olan Mustafa'nın ordusuyla Bayezid'e katılarak ona başkente kadar refakat ettiğini yazar (Kpz VIII, 2 a). – Mustafa'nın ikinci vezirliğe tayini ise ancak bir zaman sonra Cem Bursa'da yerleştikten sonra olmuştur (Kpz VIII, 6 a).

öteden beri mevcuttu.[1185]

1481 sonbaharı başlarında Gedik Ahmed Karaman'daki sonuçsuz kalan Cem takibinden döndükten ve tekrar vezirliğe getirildikten sonra, Mustafa'nın entrikaları meyve vermeye başlar: Bayezid, Cem lehine bir tertibe katılmasından kuşkulandığı için[1186] Ahmed tutuklanır.[1187] Ancak idolleri Gedik Ahmed'in zindana konması, yeniçerilerle kapıkulu askerinin isyanına yol açar.[1188] İshak Paşa ve devlet erkânının diğer ileri gelenleri hükümdar nezdinde mahpus lehine tavassutta bulunur.[1189] En nihayet Bayezid, hiç şüphesiz, esas itibariyle isyan hâlindeki askerlerin baskılarıyla, Paşa'yı serbest ve vezirlikte bırakır.[1190]

Ancak Angiolello'nun tasvirine göre Padişah sonra, bu nahoş hadisede suçu iki damadı Yeniçeri Ağası Rüstem ile Mustafa Paşa'ya yüklemekten çekinmemiştir. Bayezid, hareket tarzını bu ikisinin kendisini yanlış bilgilendirmiş olmasına ("li quali lo havevano mal informato") bağlayarak mazur göstermiştir.[1191] Angiolello'nun raporunun pek kısa kalan kısmı, Osmanlı kaynaklarında nakledilenlerle tam olarak uyuşmamaktadır. Vicenzalı'nın anlatımına göre, isyan hâlindeki askerler, Gedik Ahmed'in serbest bırakılmasından hemen sonra, suçluların tutuklanarak cezalandırılmasını talep etmiş. Mustafa'nın evine varılıp kendisi yakalanarak Rumeli Hisarı'na kapatılmış. Çok geçmeden orada ihtiyarlıktan ölmüş ("per esser vecchio").[1192] Bu herhâlde Paşa'nın ölümünün resmi hikâyesi olacaktır.

1185 Kpz VIII, 18 b.
1186 Ursu, *Da Lezze*, 179.
1187 Bihişti, 11 b. Ursu, *Da Lezze*, 178.
1188 Ursu, *Da Lezze*, 179. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 194 v.d.
1189 Bihişti, 11 b.
1190 Ay. yer. Ursu, *Da Lezze*, 180.
1191 Ursu, *Da Lezze*, 179 v.d. Burada Mustafa, Bayezid'in dayısı olarak anılmaktadır.
1192 Ursu, *Da Lezze*, 180. Orada tevkif mahalli olarak geçen "castello d'Ubido, appresso la bocca del Mar Maggiore" [Karadeniz]. Bununla başka kaynaklarda tespit edilen Yeni Hisar = Rumeli Hisarı kastedilmiş olmalıdır.

Kemalpaşazade'nin verdiği pek de bol olmayan bilgiler ise başka türlüdür. Burada ilk önce, Mustafa'nın, Gedik Ahmed Paşa'nın çabasıyla azledilerek divandaki yerini Cezeri Kasım Paşa'nın aldığı yazılıdır.[1193] Mustafa Paşa'nın Rumeli Hisarı'na kapatılmasını, Gedik Ahmed (1481 sonbaharında) Karamanoğlu Kasım Bey üzerine sefere çıktığı esnada sağlamış.[1194]

Hadiselerin kronolojik seyri, elimizdeki az miktardaki bilgiden kesinlikle tespit edilememektedir. Ancak Angiolello'nun tasvirinin akla getirdiği gibi, Padişah'ın, ayaklanan yeniçerilerin bütün taleplerini derhâl yerine getirmiş olması ihtimali zayıftır. Mustafa'nın yerine yeni bir halefin, yani Cezeri Kasım'ın, atanması belli ki epeyce bir zaman almıştır ki buna dayanarak evvela sorunun incelenmesinin emrolunmasıyla ilk olarak Mustafa'ya görevden el çektirildiği kabul edilebilir.

Gedik Ahmed, kendisi Karaman'da savaş meydanında iken Mustafa'nın Padişah'ı yeniden kendisine karşı tahrik edeceğinden, korktuğundan rakibini ortadan kaldırmaya bakmalıydı. Bundan dolayı Ahmed, şüphesiz yeniçerilerin yardımıyla, Mustafa'nın tutuklanmasını sağlar. Bu dalavereci rakibe karşı yürütülen mücadelenin kalanını ise Gedik kayınpederine bırakmış olmalıdır.

Bayezid'in Gedik Ahmed Paşa hakkında daha sonra aldığı önlemlere bakılırsa Mustafa'nın saraydaki dostları da bu arada boş durmamış gözükmektedir. Ancak Cem'in 1482 Mayıs'ında[1195] Mısır'dan yeniden hareket etmesi, ilk aşamada Gedik Ahmed ile kayınpederini Mustafa'ya nihai darbeyi indirecek

1193 Kpz VIII, 12 b. Burada Kasım'ın hicri 887/miladi 20 Şubat 1482('den itibaren)'de kariyerinin zirvesine ulaştığı, ama aynı yıl İshak'ın hainane hilesiyle azledildiği yazılıdır. Yani Kasım'ın da Mustafa'nın çevresine dâhil olmuş olması ihtimal dâhilindedir.

1194 Kpz VIII, 18 b.

1195 Tansel, *Bayezit*, 37.

konuma getirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bihişti, Paşa'nın tasfiyesini, iki kudretli düşmanının gayretiyle "Mustafa Paşa'yı Yeni Hisar'da mahbus iken sicn-i [zindan-ı] zeminde mukayyed ettiler" sözleriyle nakleder.[1196]

Kara Mustafa ve hanımı Hadice Sultan'ın büyük bir arsasının bulunduğu Bursa'nın Kükürtlü Hamam semtinde Paşa, bir medrese ile hamamı havi büyük bir cami vakfetmiş, bunlardan yalnızca sonuncusu Karamustafa Kaplıcası adıyla günümüze kadar gelmiştir. Hadice Sultan'ın türbesi de Kükürtlü Hamam civarında olup, Mustafa'nın kendisi ise büyükbabası Hamza'nın Bursa'daki vakıf camiinin haziresindeki türbesinde gömülüdür.[1197] Çiftin dört çocuğu olmuştu: Halil Bey, Mahmud Bey, Ayşe Hatun ve Mehmed Bey.[1198] Sonuncusu olan Mehmed Bey, 1503 yılı defter kayıtlarında Hüdavendigâr sancakbeyi ve II. Bayezid'in başka bir kızının kocası olarak geçmektedir.[1199] Mehmed'in kızlarından biri, yine Bayezid'in kızlarından biri olan İlaldı Hatun'un oğullarından biriyle evlenmiştir.[1200]

1196 Bihişti, 14 b. Kpz VIII, 18 b de Mustafa'nın Gedik Ahmed'in gayretleriyle öldürüldüğünü yazar.

1197 İnalcık, "Tursun Beg", 60, Not 26.

1198 İnalcık, "Tursun Beg", 71 (Appendix II).

1199 Gökbilgin, *Edirne*, 474. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 327/No. 208, 339/No. 275 ı, 356/No. 344 a/c.

1200 Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 119.

MUSTAFA (MUSLİHİDDİN) B. ABDULMUİN,[1201] Koca, kapıcıbaşı, (?-1512). hazinedarbaşı (1481-1487), kapıcılar kethüdası (1487-1489), kapıcıbaşı (1489-1494?), Ohri (1494), Avlonya (1494-1497), Gelibolu (1497-1498) sancakbeyi, Rumeli beylerbeyi (1498-1502), vezir (1502-1504; 1506-1512), başvezir (1504?-1506?; 1512).

Mustafa Rum asıllı olup[1202] eskiden berber imiş.[1203] Enderun'dan çıkarak,[1204] daha sonra padişah olacak olan Bayezid'e, daha onun şehzadeliğinde, Amasya'da hizmet etmiş.[1205] Halvetiye Şeyhi Yusuf Sinan'a göre – orada "bazı esrara da intikal etmiş".[1206] Hans Joachim Kissling'in tahminine göre, bu ima ile II. Mehmed'in ölümüyle ilgili karanlık olaylar kastedilmektedir.[1207] Bayezid'in tahta çıkmasından sonra hicri 886/miladi 1481 yılında Mustafa kapıcılar kethüdalığına yükselerek en sonunda, hicri 894/miladi 1488'de kapıcıbaşı olur.[1208]

Mustafa bir yıl sonra 1490'da, o sırada Papa'nın elinde tutsak olarak ömür tüketen zavallı Cem için (üç yıllık) "mesarif parası"nı götürmek üzere, Roma'ya resmi bir yolculuğa

---

1201 Kissling, "Chalvetijje", 252/Not 3'e dayanarak Muslihiddin. Mustafa'nın yanardöner şahsiyetine mükemmel bir örnek, baba adının iki değişik şekilde kayıtlı olmasıdır: Gökbilgin, *Edirne*, 441/No. 273 ve Barkan/Ayverdi, İstanbul *Vakıfları*, 366/No. 2167, her ikisi de hicri 953 yılının İstanbul tahrir defterlerine dayanarak baba adını Abdulmuin olarak verirken, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 539/Not 2, Abdüssamed olarak vermektedir.

1202 Sanuto, *Diarii* V, 460. Hammer, *GOR* II, 636/++++ , (Giovio'ya dayanarak) şöyle yazar: "Era Mustafa della terra di Serres appreso Anfipoli, nato di un Sacerdote greco, huomo d'ingegno acuto, malitioso e sempre vendibile..." (ayrıca bkz. Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 72/Not 72).

1203 Kissling, *Gonzaga*, 16.

1204 Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", 469/Not 11.

1205 Kissling, "Chalvetijje", 252/Not 3. Ay. yaz., *Gonzaga*, 16.

1206 Yusuf Sinan, *Menâkib-i şerîf ve tarîkatnâme-i pîrân ve meşâyih-i tarîkat-i alîye-i Halvetîye*. İstanbul, hicri 1290/ miladi 1873, 21 v.d., (Kissling, "Chalvetijje", 252'ye dayanarak atıfta bulunulmuştur).

1207 Kissling, *Gonzaga*, 16. Ayrıca krş. Ay. yaz., "Chalvetijje", 245-252.

1208 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 539/Not 2 (Vakıflar Umum Müdürlüğü'ndeki defter kayıtlarına dayanarak).

çıkar.[1209] Kapıcıbaşı ilk olarak Rodos'a seyahat eder. Orada Temmuz'da Sen Jan Şövalyeleri'nin Büyük Reisi (Üstad-ı Azam) ile pazarlık eder. Sonra tarikatın kadırgalarından biri, Padişah'ın elçisini Roma'ya götürür. Ekim'de Ancona'nın kuzeyindeki Fano'da kalarak en nihayet 30 Kasım 1490'da Roma'ya varır.[1210]

Venedik Onlar Şûrası'nın bu döneme ait bir mektubunda Mustafa, "vir magnae authoritatis et gratiae apud ipsum Turcum eiusque domini natione ob ipsius ingenium, practicam et rerum experientiam valde gratus et carus, in quo idem Turcus plurimum confidit" ('Padişah'ın nezdinde büyük nüfuzu ve değeri olan, hem kendisi hem milletine göre zekâsı, devlet işlerindeki etkin tecrübesi nedeniyle takdire şayan ve değerli olan, keza Padişah'ın güvenini bir hayli kazanmış bir kişi"') olarak tasvir edilmektedir. Roma'ya seyahatinin gerçek sebebi, adı geçen Cem'in hayatına kastedecek girişimlerde bulunmak üzere faaliyet içinde olmaktı ("ut practicet, operatur et aget, quantum in eo sit, contra vitam suprascripti Zen [Cem]").[1211]

Hanivaldanus Tarihi'nde de bu ziyaretten bahsedilmektedir. Padişah, Kapıcıbaşı'nı İtalya'ya, "Bayezid tarafından Cem için taahhüt edilen paraları getirmek bahanesi ile Cem'i zehirleyerek ortadan kaldırmak üzere göndermiş ve Mustafa'nın becerisi sayesinde bu suikast de Bayezid'i memnun edecek şekilde sonuçlanmıştır. Ancak bu işte İtalyan prensinin onayı da [...] bir rol oynamış. Mustafa'nın beraberinde alıp Bursa'ya götürerek orada, Hz. Muhammed'in hicretinin 897. yılında adetlere uygun olarak atalarının kabirlerinde defnettiği cenazenin nakline de bu İtalyan prensi izin vermiş."[1212]

1209 Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", 470 v.d.

1210 Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 71 v.d.

1211 Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 72.

1212 Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 208 v.d. Hicri 897 = 1491/2.

Bu anlatımın doğru olamayacağını tarihlendirme dahi göstermektedir: Mustafa 1490'da Roma'da idi,[1213] Cem ise 1495'te ölmüştür.[1214] Daha sonraki Türk tarihlerinde, Mustafa'nın berber kılığında sinsice Cem'in yanına sokularak Şehzade'yi yavaş tesir eden zehir sürülmüş bir usturayla teninde bir yara açmak suretiyle öbür dünyaya gönderdiği öyküsü tekrar tekrar görünür.[1215]

Bu dedikodulardaki gerçek payı şüphesiz Mustafa'nın Padişah'ın talimatıyla Cem'in öldürülmesini gerçekleştirmeye uğraşmış olduğudur. Ancak Venedik Onlar Şûrâsı'nın yukarıda atıfta bulunan mektubunun da gösterdiği gibi karşı taraf da gayet tetikteydi. Bu hususa dair Barbara Flemming, "başkent dışındaki idam cezalarının infazı veya buna dair fermanların naklinin" kapıcıbaşının işi olduğuna dikkat çeker.[1216]

Kapıcıbaşı'nın efendisine yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı üzere Mustafa, İtalya'da kaldığı esnada, Bayezid'in emriyle, Napoli Kralı ile de temasa geçer. Anlaşılan Mustafa yolculuk esnasında birkaç kere İstanbul'daki Padişah'la mektuplaşmıştır. Bahsedilen mektupta yeni emirler içeren bir mektuba bizzat atıfta bulunur.[1217] Değiştirilen talimatlar, Bayezid'in "Türk Kongresi" olarak bilinen kongrenin seyir ve neticelerinden haberdar olması sonrası verilmiş olabilir. Bu elçiler toplantısı, Papa'nın davetiyle 1490 Küçük Paskalya (3 Haziran) sonrası başlatılmış ve 30 Temmuz 1490'da Papa VIII. Innokenti tarafından bir sonuç alınamadan bitirilmiştir. Bayezid'in muhbi-

---

1213 Şimdilik Mustafa'nın ikinci bir Roma veya İtalya seyahati belgelenememektedir. Krş. Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", 472.

1214 Şehzade 25 Şubat 1495 tarihinde Napoli'deki Castel Capuano'da vefat etmiştir; Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 117.

1215 Londra'daki Bihişti telifinde de (Brit. Mus. Add. 24.955) böyledir, bkz. Moser, *Die Chronik des Ahmed Sinân Èelebi*, 87 v.d./Not 3. Ayrıca krş. Hammer, *GOR* II, 277.

1216 Flemming, "Zwei türkische Herren", 310.

1217 Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", 472-475 (Transkripsiyon) ve 481 v.d. (Faksimile).

ri olarak Dominikan rahibi Leonardo da Chiavari'yi görmek mümkündür.[1218]

Raporundan anlaşılacağı üzere Mustafa, görevlerini maharet ve temkinle yerine getirmiş gözükmektedir. Daha sonra Ocak 1491 başlarında dönüş yolculuğuna çıkmış olmalıdır.[1219]

Kapıcıbaşı ilk defa 17 Eylül 1491'de Mantova Markisi II. Francesco Gonzaga'nın sarayından bir heyet kabul eder.[1220] Bir Mantova heyeti, bir yıl sonra da İstanbul'da görünür.[1221] İlk seferde olduğu gibi bu sefer de at ticareti söz konusudur. Bu perde arkasında Batı'dan, ve Cem meselesinden, haber verilmesi söz konusu olmuş olmalıdır. Elbette uygun ödül karşılığında![1222] Etkinliklerini ustalıkla sürdürmeye devam eden Mustafa, bu karanlık oyunda bir başrol oynamıştır.[1223]

Muhtemelen 1491 yılı başlarında (veya daha da önceden) Mustafa'ya Ohri sancakbeyliği vazifesi verilmiş olacaktır. Osmanlı elçisi Kasım'ın[1224] (26 Mart 1494'te Venedik'ten) Mantova Markisi'ne gönderdiği bir mektupta "come el Signor Mustafabey nostro e stato fatto adesso Sanzacho de Ochnidi" ("Signorumuz Mustafa Bey şimdi Ohri sancakbeyi yapılmıştır") yazılıdır.[1225] Bu haberin sabık kapıcıbaşına dair olduğu her türlü kuşkudan uzaktır.[1226]

1218 Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 73 v.d.

1219 Ay. yer, 73.

1220 Kissling, *Gonzaga*, 6.

1221 Kissling, *Gonzaga*, 15: Mustafa'nın 30 Eylül 1492 tarihli bir mektubu, "kardeşi" Marki Francesco'ya heyetin geldiği haberini doğrular.

1222 Kissling, *Gonzaga*, 16 ve 30.

1223 Krş. Kissling, *Gonzaga*, 24.

1224 Ona dair: Flemming, "Zwei türkische Herren", 312-315.

1225 Kissling, *Gonzaga*, 32 ve 34.

1226 Flemming, "Zwei türkische Herren", 111 v.d., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II; 539/Not 2'ye dayanarak bu ihtimali reddeder. Burada Mustafa'nın hicri 894-898/miladi 1489-1492 tarihlerinde kapıcıbaşı olduğu ve hicri 901/miladi 1495 tarihinde Avlonya sancakbeyliğine getirildiği yazılıdır. Sayın Flemming burada daha ziyade Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a dair", 469/Not 11'e dayanır gözükmektedir; burada henüz hicri 894/miladi 1489 tarihinde kapıcıbaşı ol-

Sen Jan Şövalyeleri'nin Büyük Reisi'nin 26 Nisan 1494 tarihli bir mektubu, Mustafa'nın o tarihlerde Dıraç civarında bulunduğuna işaret etmektedir. Buradan gizli gizli Cem aleyhinde bir şeyler tertip etmekteymiş.[1227]

Mustafa muhtemelen 1494 sonbaharında Avlonya sancağına tayin edilmiş olmalıdır.[1228] Coğrafi konumu itibariyle Avlonya, Mustafa'nın Cem meselesindeki karanlık işleri için şüphesiz daha uygun bir hareket noktasıydı.[1229]

Sabık kapıcıbaşı 1497 Mart'ı sonu ile Haziran'ı başları arasında Avlonya sancakbeyliğinden Gelibolu sancakbeyliğine yükselmiş olmalıdır. Bu yılın Mart ayında Koca Davud Paşa'nın baş vezirlikten ayrılması büyükçe bir azil ve tayin sürecine yol açmıştır. Mustafa'nın Gelibolu sancağına geçişi bu meyanda gerçekleşmiş olacaktır.[1230]

---

duğu ve hicri 900/miladi 1494 tarihinde Avlonya sancakbeyliğine getirildiği yazılıdır. Ancak Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilerin hiçbiri, Kissling'in *Gonzaga* 34'te verdiği bilgilerle çelişmemektedir: Kasım Bey'in mektubu 26 Mart 1494 tarihlidir. Hicri 900 yılı ise 2 Ekim 1494'te başlar. Elçinin Mustafa'nın tayini hakkındaki cümlesi pratikte yalnızca sabık kapıcıbaşını kastetmiş olabilir; Kissling, *Gonzaga*, 34'ün de işaret ettiği üzere "Signorumuz Mustafa Bey" ibaresi dahi göstermektedir. Sabık kapıcıbaşından başka hangi esrarengiz Mustafa, Marki ile dostane ilişkiler içerisinde olabilirdi ki? Eğer Marki'nin Türk "dost"ları arasında iki Mustafa olsaydı, Kasım muhakkak burada hangisinin söz konusu olduğunu belirtirdi.

1227 Kissling, *Gonzaga*, 34.

1228 Krş. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 539/Not 2 ve ay. yaz., "Cem Sultan'a dair", 469/Not 11. Kissling; *Gonzaga*, 38'de verilen mektup, Flemming, "Zwei türkische Herren", 312'nin tahmin ettiği gibi sabık kapıcıbaşına ait olabilir. Hitap ("Illustrissime Domine et ... frater") ile imza ("El vostro Mustafa de la Valona, fratello amantissimo") da bunu kuvvetle muhtemel kılmaktadır. Marki ile uzun zamandır dostane ilişkileri olan Mustafa'dan başkası herhâlde bu kadar samimi yazamazdı.

1229 Krş. Kissling, *Gonzaga*, 39.

1230 Sakız'dan 12 Haziran 1497 tarihinde gönderilen bir mektupta şu haber kayıtlıdır ..."el Signor turco ha sublevato bassà el begliarbei di la Natolia Chersotogli, e in suo loco à fato lo flambulari de Gallipoli, e in loco di quel di Galipoli ha fato lo flambulari di la Valona.". Bkz. Sanuto, *Diarii* I, 707. Hersekzade Ahmed Paşa'nın halefi, daha önce Gelibolu sancakbeyi olan Arnavud Sinan Paşa idi. Sinan'ın yerine geçen "flambulari di Valona" Mustafa Paşa olmalıdır ki bu Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* II, 539/Not 2'si ile de örtüşmektedir. Orada Mustafa'nın Gelibolu sancağındaki memuriyet devri olarak geçen hicri

Hicri 12 Zilkade 903/miladi 2 Temmuz 1498'de Ali Paşa'nın vezirlikten azli[1231] yeni bir azil ve atama sürecini gerektirmişti. Bu sefer Mustafa Paşa Hadım Yakub Paşa'nın halefi olarak Rumeli beylerbeyliğine getirilir.[1232] Bu memuriyet değişikliği, Giorgio di Servia'nın Mantova Markisi'ne yazdığı, 28 Kasım 1598 tarihli, bir mektupla da doğrulanmaktadır. Bu yıllarda sık sık olduğu üzere, Mustafa'dan bahsedildiğinde saraydaki nüfuzuna da atıfta bulunulmaktadır: "Mustafabeg che era capicibasi ... et nostro illustrissimo acmatbassa dice che guberna tuta la porta più che fece maj bassa alcuno" ("Eskiden kapıcıbaşı olan Mustafa Bey" .... "ve [Hersekzade] Ahmed Paşa hazretlerimiz, onun [Mustafa Bey] eski vezirlerin hepsinden ziyade bütün devlet işlerini yönettiğini söylüyor").[1233]

Bayezid, 1499 baharında İnebahtı Seferi'nin son hazırlıklarının yapılmasını emreder. Bu harbin planlanması, son azil ve tayinlerin tek sebebi olmasa da her hâlükârda memuriyet değişiklikleri üzerinde etkisi olmuştur.[1234]

Oruç'a göre Padişah Filibe – Samokov üzerinden Vardar Ovası'na ilerlerken[1235] Mustafa Paşa hicri 1 Zilkade 904/miladi 10 Haziran 1499'da Rumeli ordusuyla hareket ederek Gümülcine üzerinden Vardar Sahrası'na çıkar.[1236] Mustafa, Padişah'ın talimatıyla kurala uymak ve hisar beyinden İnebahtı'nın teslimini talep etmek üzere önden yola çıkar. Bekleneceği üzere hisar beyinin reddi durumunda sabık kapıcıbaşı başlama emri

903 yılı, 30 Ağustos 1497'de başlamıştır. Kasım Bey'in 1496 Nisanı için (bkz. Not 24) Kapudan bi-Avlona olarak kayıtlı olması (bkz. Kissling, *Gonzaga*, 59) hiçbir şekilde bununla çelişki içerisinde değildir.

1231 P, 125 b; Pa, 166 a; Kreutel, *Bayezid*, 105; B, 176 b. Ali'nin divandaki halefi Hadım Yakub Paşa idi.

1232 Sanuto, *Diarii* II, 139.

1233 Kissling, *Gonzaga*, 75 v.d.

1234 Bkz. Kissling, *Gonzaga*, 78.

1235 Selânik'in batısındaki Kampania.

1236 P, 128 b, 129 a; Kreutel, *Bayezid*, 111, 112; Kpz VIII, 79 b. Bihişti, 47 a (tarih ve teferruat yok).

almış ve böyle de olmuştur.[1237] Lakin hisar ancak Türk donanmasının şehrin limanına girmesinden sonra teslim olmuştur (hicri 21 Muharrem 905/miladi 28 Ağustos 1499).[1238]

Sonunda, yakındaki "küçük boğazlar" tabir edilen boğazın askeri olarak güvenlik altına alınması icap ediyordu. Mustafa ve Anadolulu mevkidaşı Sinan, kıtalarıyla Rio ve Antirio sahil hisarlarını yeniden inşa etmeye memur edilmişti; bu çerçevede Mustafa Mora'daki Rio'dan sorumlu idi. İnşaat hicri 19 Safer'den 13 Rebiülevvel 905/miladi 25 Eylül-18 Ekim 1499'a kadar sürmüştür. Mustafa'nın gözetimi altında Rio'da inşa edilen hisar, Ciğerdelen adını alır.[1239]

Mustafa Paşa, bu savaşın bir sonraki seferi olan Modon Seferi'ne de katılmıştır. Bir Cuma günü olan, hicri 26 Şaban 905/miladi 17 Mart 1500 tarihinde, Mora'ya doğru yola çıkar.[1240] Önce İnebahtı'ya vararak orada önceki yılki kuşatmadan sonra yerlerinde kalan ağır topların Modon'a nakli işine bakar.[1241] En nihayet Mustafa bizzat 5 Temmuz 1500'de Modon'daki karargâha varır.[1242] Osmanlı tarihleri, şehrin (9 Ağustos 1500'deki) fethine olan diğer katkılarından hiç bahsetmemektedir.

Başvezir Mesih Paşa bir kaza sonrası 1501 Kasım'ında öldüğünde İkinci Vezir Hersekzade Ahmed Paşa Gelibolu yolunda, Üçüncü Vezir Hadım Yakub Paşa da hastalık dolayısıyla devlet işlerini devralamayacak durumdadır ki bu da Ahmed'in

---

1237 Kpz VIII, 81 a/b.

1238 Kpz VIII, 85 b. Krş. Burski, *Kemâl Re'îs*, 50.

1239 P, 132 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 118. Kpz VIII, 86 a. Bihişti, 47 b, hadiseyi biraz tahrif edilmiş şekilde anlatır: Mustafa Paşa, Anadolu Beylerbeyi'ne hisarın inşasını emreder. – Mustafa, tarihin yazıldığı tarihte başvezir olduğundan burada – bugünkü zevkimize göre biraz kaba kaçan – bir dalkavukluk söz konusu olacak.

1240 P, 134 a; Pa, 169 b; Kreutel, *Bayezid*, 121. Bihişti, 48 a. Kpz VIII, 88 a.

1241 Kpz VIII, 89 b. P, 134 b; Pa, 170 a; Kreutel, *Bayezid*, 122.

1242 Ursu, *Da Lezze*, 247.

acilen geri çağrılmasını gerektirir. Bu durumda acilen bir vezire daha ihtiyaç hissedilir. Tercih, denenmiş Mustafa'dan yana olur. Paşa, bir Cumartesi günü olan hicri 13 Receb 907/ miladi 22 Ocak 1502 tarihinde vezirliğe atanır.[1243]

Mustafa en geç Yakub Paşa'nın, hicri 908 Muharrem'i/miladi 7 Temmuz-5 Ağustos 1502 tarihinde divandan çıkmasından[1244] sonra, ikinci vezir olur.[1245] Kendisi Sanuto'da 1503 yılı için de bu makamda anılır: "El secondo e Mustafa bassà de nation greco, fu ambassador a Roma al tempo de Giem soltan. Costui è avaro anzi sordidissimo; de inzegno greco, maligno e versatile."[1246] Görüldüğü üzere sabık Kapıcıbaşı, son derece ihtiraslı,[1247] Rum mizaçlı, kötü ruhlu ve becerikli bir insan olarak anlatılmaktadır.

10 Mart 1504'te Hersekzade Ahmed kendi isteğiyle başvezaret makamını terk ederek kendini sancakbeyi olarak Gelibolu'ya tayin ettirir. Bu en yüksek devlet memuriyetinde halefinin nasıl tayin edildiği tam olarak belli değildir. İbn-i Kemal'in anlatımından, artık Küçük Davud (2) Paşa'nın sadaret mührünü aldığı sonucu çıkmaktadır.[1248] Buna mukabil bugüne kadar yayınlanan arşiv malzemesinde, Davud'un başvezirliğe kesinlikle işaret eden bir belge bulunamamıştır. Hicri 6 Rebiülahir 910/miladi 16 Eylül 1504 tarihli bir defter kaydının konumun aydınlanmasına katkısı azdır, çünkü bunda Davud mağdur, Mustafa da tanık olarak geçmektedir.[1249]

1243 P, 144 b; Kreutel, *Bayezid*, 144. Kpz VIII, 104 a (tam tarih yok).

1244 Kpz VIII, 107 a. Yakub'un divandaki halefi Küçük Davud Paşa olur.

1245 Sanuto, *Diarii* IV, 652, Davud'u üçüncü vezir olarak kaydeder ki bundan da Mustafa'nın ikinci vezir olduğu sonucu çıkar.

1246 Sanuto, *Diarii* V, 460.

1247 Mustafa'nın cimriliği âdeta darbımesel hâlini almış, bkz. Kissling, "Chalvetijje", 252.

1248 Kpz VIII, 110 a.

1249 Gökbilgin, *Edirne*, 406/Not 639. Bu kayıtta adı geçen Davud Paşa'dan hakkındaki duada hayatta olarak bahsedildiğine binaen, burada bahsi geçenin Gökbilgin'in teklif ettiği gibi Koca Davud Paşa olmasına imkân yoktur; zira o, 1504'te çoktan ölmüş bulunuyordu.

Hicri Zilkade 910 başı/miladi 5-14 Nisan 1505 tarihli başka bir belgede ise her iki rical de şahit olarak zikredilmekte ve Mustafa Davud'dan önce geçmektedir.[1250] Yani sabık kapıcıbaşı o sırada en azından geçici olarak divan başkanlığını yürütüyor olabilir.

Davud (2) Paşa'nın 1505 Haziran'ı başında ölmesinden sonra da durum yine açıklık kazanmamıştır. Kemalpaşazade'ye göre Yahya Paşa için "kûs-i sadaret" (başvezaret davulları) çalınmıştır.[1251] Ancak bugüne kadar buna dair de herhangi bir belge bulunamamıştır. Aksine, hicri 21 Cemaziyülevel 911/ miladi 20 Ekim 1505 tarihli iki defter kaydında Mustafa; Yahya Paşa'dan önce anılmıştır.[1252] Bu durumda bu tarihte de Mustafa sadaret mührünü elinde tutmuş gibi görünmektedir.

Mustafa'nın, Venedik elçisi Jacomo Contarini'nin Kostantiniyye'den ayrıldığı 1 Ağustos 1506 tarihinden önce de başvezir olduğu bellidir. Contarini, Paşa'yı fevkalade akıllı ama bilhassa son derece açgözlü olmasından dolayı Padişah'ın nezdinde pek de makbul olmayan bir adam olarak anlatır. Ayrıca Safevi itikadına da eğilimli addedilirmiş.[1253]

Başvezir'in saraydaki bir zamanlar öylesine parlak olan konumu ağır hasara uğramıştı. Buna katkıda bulunan etkenlerden biri, 1506 Mayıs'ında yaşanan bir olay olmalıdır: Cuma namazı esnasında bir mahfilden Padişah'a Mustafa'nın açgözlülüğünden şiddetle şikâyet eden bir yazı fırlatılmış. Bu kâ-

1250 Gökbilgin, *Edirne*, 386/Not 236. *Mustafa Paşa, hicri 20 Receb 910/miladi 27 Aralık 1504 tarihinde zevcesi vefat ettiğinden taziye olarak iki elbise alır. Muallim Cevdet 71, vrk. 43 b.*

1251 Kpz VIII, 110 b.

1252 Gökbilgin, *Edirne*, 93/Not 12; 95, Not 20.

1253 Sanuto, *Diarii* VII, 9: "Si atrova haver el prefacto signor al suo governo in prima dui bassà, l'uno di qualli è nominato Mostafà bassà, et l'altro Achia [Yahya] bassà. Et questo Mostafà vien tenuto huomo sapientissimo, *tamen* non molto in gratia dil signor, per quanto vien dicto; et questo, per il nome universsal da tuti, de' esser grandissimo manzador; et hè tenuto esser de la seta de lo Ardavelli, che a presso di noi si chiama Sophi."

ğıtta, Paşa'nın açgözlülüğünün müthiş olup hakkaniyet şöyle dursun, şiddet ve tecavüzden dahi kaçınmadığı yazılıymış.[1254]

Eskiden güvendiği bu adamın karakter zayıflıkları, insafsızlığını ve mal mülk edinmeye olan belirgin aç gözlülüğü Padişah'ın dikkatinden kaçmış olamaz. Mustafa'nın siyasi hassasiyeti, zekâsı, uzak görüşlülüğü ve değişen şartlara uyum yeteneği hükümdarın bir miktar müsamaha göstermesini icap ettirmiş olabilir. Ama artık sabık kapıcıbaşının biraz fazla ileri gittiği aşikârdır. Bayezid 1506 sonbaharında bundan gerekli sonuçları çıkarır: Mustafa sadaret mührünü Hadım Ali Paşa'ya vermeye mecbur kalır[1255] ama ikinci vezir olarak divandaki yerini ve reyini de muhafaza eder.[1256] Mustafa, Ali'nin 2 Temmuz 1511'deki ölümünden sonra da tekrar başvezarete gelemez; devletin bu en yüce memuriyeti yine Hersekzade Ahmed Paşa'ya nasip olur.

Mustafa'nın tahtın ardılı konusundaki tutumuna dair Ruhi'nin anlattıkları da ilginçtir. Buna göre diğer divan üyeleri gibi sabık kapıcıbaşı da Şehzade Ahmed taraftarı imiş; ama yine de Şehzade'nin Amasya'da padişah ilan edilmesinin saray birlikleri üzerinde bırakabileceği tesir hakkında ihtarda bulunmuş.[1257] Mustafa haklı çıkacaktır.

Divan'ın, 1511 Eylül'ünde, Padişah'ın arzusuna uyarak Şehzade Ahmed'in tahta çıkmasına yardımcı olma kararına Mustafa Paşa da destek olur. Bunu yaparken yeniçerilerin tasavvur ve talepleri göz ardı edilecekti.[1258] Bunun üzerine Mustafa, Şehzade'yi karşılayarak başkente kadar refakat etmek üzere,

1254 Sanuto, *Diarii* VII, 6.

1255 1506 Ekimi sonu Venedik Baylosu'yla barış antlaşmasının tasdiki için İstanbul'da müzakere eden, Mustafa Paşa idi (Sanuto, *Diarii* VI, 519); belki de Ali, bu tarihte makamındaki vazifesine henüz başlamamıştı.

1256 B, 196 b. Gökbilgin, *Edirne*, 379/No. 231 (hicri 912); 92/Not 11 (hicri 914); 235/No. 51 (hicri 915); 107/Not 38 (hicri 917).

1257 B, 197 a.

1258 B, 200 a/b.

muhtemelen 20 Eylül'de Üsküdar'a geçmek üzere yola çıkar. Ancak iş o raddeye varmaz, çünkü aynı akşam yeniçeriler kazan kaldırır ve şiddetli bir isyan patlak verir. Galeyana gelen askerlerin öfkesi bilhassa Mustafa'ya yönelik olup yağmacı güruhlar daha o gece evini basar.[1259] Paşa isyancıların elinden kurtulabilse de, zevcesi ve ev halkının diğer kadın üyeleri kurtulamayıp isyancılar tarafından tecavüze uğrarlar. Yağmacılar, Paşa'nın evinden 30.000 duka altını kıymetinde mal kaldırır.[1260]

Yeniçerilerin talepleri arasında Mustafa Paşa'nın azli de vardı. Ancak yerine Mora Sancakbeyi Mustafa Jurisević'in getirilmesi düşünülmüş olsa da[1261] sabık kapıcıbaşı 6 Ocak 1512'de gerçekleşen memuriyet değişikliğinde[1262] yine başvezirliğe ulaşmayı başarır.[1263]

Ahmed'in Anadolu'daki etkinlikleri, Mustafa'nın kendisinden yüz çevirmesine neden olmuş olabilir; fakat Paşa, Şehzade Selim'e daha başkente varmasından önce desteğini sunacağını bildirirken, Osmanlı Hanedanı'nın bir sonraki padişahının adının Selim olacağının farkına vararak da hareket etmiş olabilir.[1264]

Selim'in tahta çıkmasından sonra deneyimli ve öteden beri dolap çevirmede mahir olan Başvezir, daha altı ay mevkiini muhafaza etmeyi başarır. Ancak genç hükümdarın, sadakatinden muhtemelen haklı olarak şüphelendiği, feleğin çemberinden geçmiş ihtiyar vezir tamamen bertaraf edememiştir.

1259 B, 200 b. Gerçi bu pasajda Mustafa artık başvezir olarak anılır. Ayrıca bkz. Uluçay, "Selim" II, 120 v.d.; Tekindağ,"Bayezid'in ölümü meselesi", 6.

1260 Sanuto, *Diarii* XIII, 185.

1261 Krş. Sanuto, *Diarii* XIII, 186 v.d. ve 221.

1262 Bu herhâle resmi tayinin tarihi olacak.

1263 Uluçay, "Selim" II, 122. B, 201 a.

1264 Uluçay, "Selim" II, 125/Not 17. Burada atıfta bulunulan (tarihsiz) bir mektupta Yusuf adında biri Selim'e "... ve Mustafa Paşa hod bî-riya sultanuma kul olmuştur." yazmaktadır.

Selim, Bursa'ya girişinin üzerinden çok geçmeden hicri 14 Ramazan 918/miladi 23 Kasım 1512 tarihinde[1265], Şehzade Ahmed ile işbirliği yaptığı gerekçesi veya iddiasıyla başvezirini orada idam ettirir.[1266] Bayezid devrinin belki de en yanardöner şahsiyeti olan Paşa'nın idamına yol açan hadiselerin olayların ayrıntısı yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır ve bu başlı başına araştırmaya değer bir konudur.[1267]

Mustafa İstanbul'daki vakfında[1268] değil Bursa'da Pınarbaşı Kapısı'nda gömülüdür.[1269] Hundi adındaki bir kızından[1270] başka çocuğu yok gözükmektedir. Selim Mustafa'nın malına mülküne el koymuştur[1271] ki bu suretle devlet hazinesine 120,000 duka altını akmış.[1272]

1265 Kepecioğlu, "Tarihî bilgiler ve vesikalar", 410. Ayrıca bkz. Ménage, "An Ottoman Manual of Provincial Correspondence", 35/Not 14.

1266 Sanuto, *Diarii* XV, 504, 512. Ayrıca bkz. Hammer, *GOR* II. 384 v.d. (ve Not e).

1267 Buna dair bkz.: Tansel, *Selim*, 11 v.d. (notlarda tarihlerdeki metnin değişik değerlendirmesi mevcuttur). Sanuto, *Diarii* XV, 512. "Come e Signor era in Bursa venuto, et havia fatto strangolar Mustafa bassà, si dice per do cause; l'una perchè el se intendeva con Achmat so fradello; l'altra perche l'havea consejato a levarsi de Angoli [Ankara], de che è seguito che el fratello bassà Achmat, con aiuto dal Soffi grande..."

1268 Bkz.: Barkan/Ayverdi, İstanbul Vakıfları, 366-369/No. 2167. Gökbilgin, *Edirne*, 441-448/No. 273. İstanbul'daki Halvetiye Tekkesi'ne dair bkz. Kissling, "Chalvetijje", 252-254.

1269 Babinger, *Fränkische Briefschaften*, 72/Not 61.

1270 Gökbilgin, *Edirne*, 444/Not 708.

1271 Sanuto, *Diarii* XV, 512: "... come el Signor havia mandato a Constantinopoli a bolar la caxa di Mustafa bassà."

1272 Sanuto, *Diarii* XV, 547: "... et li ducati 120 milia trovati, fo di Mustafa Bassà."

SİNAN, ARNAVUD, GÜVEYİ, (?-1504), II. Bayezid'in damadı, yeniçeri ağası (?-1480/1), Anadolu beylerbeyi (1480/1-1482; 1486-1489; 1497-1502), kapudan-ı derya (1482-1486; 1492-1497), Rumeli beylerbeyi (1502-1504).

Kemalpaşazade'nin nakline göre Sinan, II. Mehmed devrinde kâfirler (harbi) üzerine yapılan bir seferde onların arasından ele geçirilmiş. Sinan kader ortakları ile beraber Fatih'in "ceza mahkemesi"nce idam edilecekken üstün zekâsı ile dikkat çekerek idamdan kurtulmuş.[1273]

Lakabından da anlaşılacağı gibi Sinan Arnavut asıllıydı.[1274] Muhtemelen Arnavutluk üzerine yapılan Osmanlı seferlerinin birinde, belki de 1467 veya 1474 yılında, Türklerin eline geçmişti.

Din değiştirerek Padişah'ın teveccühünü kazanmıştı. Yeni mühtedi Yeniçeri Ocağı'na alınarak sonunda yeniçeri ağalığına kadar yükselir.[1275]

Anadolu beylerbeyliğine tayini ise herhâlde II. Mehmed'in ölümünden kısa bir süre önce olmuştur.[1276] Bayezid'in kızı Ayşe[1277] ile evlenmesi da bu tarihlerde vuku bulmuş olacaktır. Sinan ilk defa II. Mehmed'in ölümünden sonraki günlerde Bayezid'in damadı olarak anılır. Angiolello'ya göre Sinan, Fatih öldüğünde Maltepe karargâhındaymış. Paşa derhâl (Kütahya'ya) güvenilir ulaklar göndererek oraya, Padişah'ın ölümü haberini Cem'e ulaştırabilecek hiç kimsenin geçmesine izin vermemeleri talimatını vermiş. Bu emir, Karamani Mehmed Paşa'nın Cem'e gönderdiği üç habercinin üçünün de ele geçirilmesini mümkün kılmış.[1278]

1273 Kpz VIII, 107 b.
1274 Sanuto, *Diarii* V, 460.
1275 Kpz VIII, 107 b.
1276 Kpz VIII, Transkripsyon 548/Faks. 623 ve Kpz VIII, 107 b.
1277 Uluçay, "Bayazıd II.in âilesi", 119.
1278 Ursu, *Da Lezze*, 116 v.d. Burada nakledilen tasvir, Türk kaynaklarında da bulunur; krş. ay. yer, 117/Not 1, ve Tansel, *Bayezit*, 16/Not 5.

Ayşe Sultan'ın (daha geç bir tarihte) babasına yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı üzere bunun üzerinden çok geçmeden Sinan bizzat Kütahya'ya gitmiş. İshak Paşa'nın[1279] İstanbul'dan gönderdiği bir mektup kendisine ulaştığı sırada Arnavud'un nerede kalmakta olduğu ise belli değildir.

Bu mektup 4 Mayıs 1481'den kısa bir süre sonra kaleme alınmış olmalıdır zira Başvezir Mehmed Paşa ile bazı "münafık"-ların katledildiğini haber vermektedir.[1280] Mektupta kapı halkının külliyen Bayezid tarafında oldukları ve Sinan'ın artık Bayezid için yolları emniyet altına alarak sancakbeyleri[1281] vasıtasıyla "öbür tarafa", yani Cem'e, karşı koruması gerektiği yazılıdır. Vesikanın kenarında özel hususi bir not vardır. Bu notta, "ferzend-i aziz" şeklindeki hitap ile olduğu kadar gayet samimi ve aile efradına özgü üslubu ile de dikkat çekmektedir: İshak'ın, teker teker zikredilen oğulları, mektubun alıcısına hürmetlerini sunmaktadır.[1282]

Sinan'ın İshak Paşa'nın ailesiyle dostane ilişkileri olmuş olmalıdır. Bu dostluğun kökleri, bu Arnavut'un bir zamanlar Yeniçeri Ocağı'na mensubiyeti ile İshak'ın damadı Gedik Ahmed ile oradan tanışmasına kadar gidebilir. Günümüze kadar gelebilmiş belgelerle II. Mehmed'in ölümünden sonra oynadığı rolün de gösterdiği üzere Sinan, tahta Bayezid'in çıkmasını tertip eden komplocular arasındaydı.

Tahminen İshak'ın mektubundan birkaç gün sonra Hamza-

1279 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 478 ve Res. 3. Aynı zamanda Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı" (Zeyil I), 93 v.d.

1280 Neschrî I, 220/II, 310'a göre Karamani Mehmed Paşa Padişah'tan bir gün sonra, yani 4 Mayıs 1481'de ölmüştür.

1281 Bundan açıkça mektubun alıcısının Anadolu Beylerbeyi, yani Arnavud Sinan Paşa olduğu sonucu çıkmaktadır.

1282 Metin yalnızca Tekindağ, "Bayezid II.in tahta çıkışı" (Zeyil I), 94'te verilmiştir. Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, yalnızca faksimilede Res. 3'te mevcuttur.

beyoğlu Mustafa Paşa'nın bir mektubu[1283] Sinan'a ulaşmış olacaktır. İçeriğinden anlaşıldığı üzere, bu mektuptan önce Sinan'a bir mesaj daha gönderilmişti. Bu mektupta Beylerbeyi'nden (Sinan), boğazları Cem'e karşı emniyet altına alması talep ediliyordu. Ancak o sıralarda Sinan "berü tarafa" geçmiş bulunuyordu.[1284] Sinan'a Mustafa'nın Bayezid namına konuştuğu hatırlatılıyor, asıl makamında kalarak, orada askerlerini toplaması ve çevreye Cem'in yaklaşmasına dair haberler verecek adamlar göndermesi tembih ediliyordu. Sinan, Şehzade'ye çok dikkat etmesi hususunda uyarılıyor, onun yaklaşması hâlinde diğer beylerle birlikte kendisine, beri tarafa, başkente geçmeye kalkışmaması ve Anadolu ordusunun bunu önlemek üzere hazır bulunduğu mesajını içeren bir mektup göndermesi isteniyordu. Bu arada Hamidili Beyi Mustafa tarafından Mudanya sahilini korumaya memur edilmişti. Sinan esas makamını terk ettiği için şimdi varışının gecikeceği, bu devirde bir kişinin on kişiye bedel olmasının gerektiğini bilmesi, ayrıca bazı sancakbeylerinin Bursa havalisinde başıboş dolaştıkları, Sinan'ın bunlara birer mektup yollayarak kendi yanında toplanmalarını talep etmesi ve kendi görevinin de Bayezid'in tahta çıkışına kadar boğazları korumak olduğu bildiriliyordu.

İshak'ın neler yazmış olduğu bilinmeden, Mustafa'nın mektubundan yalnızca muhatabının güvenilmezliğinden dolayı derin bir öfke duyduğu sonucuna varılabilir. Ancak buz gibi bir nezaketle, hemen hemen hiç yumuşamamış, sert amirane üslubun arkasında daha başka bir şeyler de var gözüküyor. İshak'ın Sinan'a yazdığı mektupta kendisine talimat verilmekteydi ve Arnavut'un bunları yerine getirmek maksadıyla asıl makamını terk etmiş olması akla yatkındır. Başından itibaren

1283 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 478 v.d./not 7 ve Res. 4.

1284 Bununla pekâlâ Sinan'ın memuriyet mahalli olan Kütahya da payitaht da kastedilmiş olabilir.

bütün harekatın kumandasını elinde bulundurmasının düşünüldüğü belli olan Mustafa'nın talimatlarının, İshak'ın kumanda rolünü başarıyla üstlenmesine karşı gösterilen kızgın bir tepki olduğuna kuşku yoktur.

Mustafa'nın mektubu Anadolu Beylerbeyi Sinan'ın eline, memuriyet yeri olan Kütahya'da geçmiş ve onu yola çıkmaya teşvik etmiş olacaktır. Ayşe Sultan'ın yukarıda atıfta bulunan mektubunda yazdığına göre kendisi fetret devri esnasında Kütahya'da kalmış, Sinan ise, Bayezid'i karşılamak üzere İstanbul'a hareket ettiğinden, orada Cem tehlikesi baş gösterince[1285] işi tek başına kendi ellerine almıştır. Elinin altında daha fazla para olmadığı için Kütahya Kalesi'nin miri hazinesinden 25.000 akçe çekerek Bayezid'in safında yer almalarını temin etmek üzere kale askerlerine dağıtmaktan başka çaresi kalmamıştır. Şimdi ise Kütahya Dizdarı kendisinden bu tutarı miri hazine için geri istemiştir. Bunun üzerine, kendisi bu borcu ödemek için Sultan Mehmed merhumun hediye etmiş olduğu bir üsküfü[1286] satmaya çalışsa da, şimdilerde kocasının görev yeri olan Gelibolu'da[1287] bu kıymetli parça için alıcı bulduramamış; rehin verme imkânı da olmadığından borçlarını ödemek amacıyla parçayı babasına göndermiştir. [1288]

Sinan'ın, Fatih'in ölümünden sonraki hareketlerinin tamamı ayrıntısıyla bilinemese de tahtın Bayezid'e kalmasını teminde Paşa'nın belirleyici bir rol oynadığı ortadadır.[1289] Arnavud, kayınpederinin vazifesine başlamasından sonra da Anadolu

1285 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 480 ve Res. 5'te yayınlanan bir fermandan anlaşıldığı üzere, Şehzade hicri 886 Rebiülevvel evasıtı/miladi 9-18 Mayıs 14 Mayıs 1481 Akşehir'de kalıyordu. Daha sonra oradan Kütahya'ya hareket etmiş olacak.

1286 Bkz. Pakalın, *Tarih deyimleri* III, 360 v.d.

1287 Demek ki Sinan, mektubun yazıldığı tarihte Gelibolu kapudan-ı deryası idi. Bu memuriyete 1482 yazı sonu civarı başlamıştır.

1288 Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II, 481/Not 9. Ayrıca: Uluçay, *Harem'den Mektuplar*, 41 v.d.

1289 Bunu Kpz VIII, 107 b de doğrular.

beylerbeyi makamını elinde tutmuştur.[1290]

Bayezid ile Cem arasında askeri bir çatışma önlenemez hâle geldiğinde Padişah, Sinan'a, karşı tarafın kumandanı Gedik Nasuh'a karşı çıkması vazifesini verir. Lakin Sinan Dikilütaş'a[1291] ulaştığında düşman yakın bir derbentten kaçar.[1292] Arnavud, takibe başlayarak sonraki çatışmada galebe çalar. Bunun üzerine, düşman kurtuluşu tekrar firarda bularak Yenişehir havalisine kaçar. Sinan da peşini bırakmaz. En nihayet orada Bayezid kuvvetlerinin öncü birlikleri Paşa'ya katılır.[1293] Sonrasındaki savaşa dair nakillerde adının geçmediğine bakılırsa Sinan daha sonraki çatışmalarda öne çıkmamış olacaktır.

Sinan belli ki İshak Paşa ve damadı Gedik Ahmed Paşa'nın çevresine mensuptu. Bu yüzden de Bayezid'in, Gedik Ahmed Paşa'ya karşı duyduğu güvensizliği Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'ya da teşmil ettiği anlaşılmaktadır; zira Arnavud – aynen Gedik Ahmed ve İshak gibi – Şehzade Abdullah'ın kumandasına verilir. Sinan ve Sinan'ın Anadolu beylerine, orduyu Konya'da Şehzade Abdullah'ın nezdinde toplama talimatı verilir.[1294] Şehzade hükümet kuvvetleri ile Cem arasındaki savaşa katılmayıp Gedik Ahmed ve etrafındakilere dikkat etme emrini aldığından, Arnavud da o yazın silahlı çatışmala-

1290 P, 91 b; Pa, 131 a; Kreutel, *Bayezid*, 33. Anadolu beylerbeyi olan Sinan'ın Sofya'ya gönderildiğine dair burada bulunan bilgiye, Sofya'nın Rumeli beylerbeyinin memuriyet mahalli olması gerçeği ters düşmektedir. Burada (Rumeli Beylerbeyi) Yahya ile Sinan'ın karıştırıldığı, Yahya Paşa'nın Sofya'ya gönderildiğinin yazılı olduğu Kpz VIII, 6 b'deki tasvirden de anlaşılmaktadır.

1291 Burada bahsedilen yer, Kütahya'nın yaklaşık 50 kilometre kuzeybatısındaki Koca Çayı'na akan derelerden birinde bulunan Frigya kült alanı Dikilitaş olabilir. Bkz. *1:400 000, Karte von Kleinasien*, Kiepert, Bl. II, Bursa, 29° 20'- : 39° 30'-. Bu bilgiden, bu adı taşıyan başka bir yer söz konusu olmadığı müddetçe Gedik Nasuh'un taarruz hedefinin esasen Kütahya olması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

1292 Tansel, *Bayezit*, 30/Not 41, (Cizyedarzade'ye dayanarak) bir "Azvad Derbendi"nden bahseder. Bu (belki de tahrif edilmiş) adı taşıyan bir derbent tespit edilememektedir. Ancak Kiepert'in haritasında (bkz. Not 19) Dikilitaş'ın yaklaşık 8 kilometre kuzeybatısında Derbent Köyi adında bir köy vardır: 29° 15'-: 39° 35'.

1293 Bihişti, 9 a.

1294 Kpz VIII, 13 a.

rına fiilen katılmış gözükmemektedir.

Cem'in (Temmuz 1482 sonu) Rodos Adası'na kaçışından sonra Sinan azledilerek yerine üstün kahramanlığından dolayı İskender Paşa Anadolu beylerbeyi tayin olunur. Arnavud Sinan da telafi olarak kapudanlık elde eder.[1295]

Sinan donanma ile 1484 yılındaki Kili ve Akkirman seferine katılır: O yılın baharında bu teşebbüsün hazırlıklarına başlandığında Sinan, Padişah tarafından top ve savaş malzemelerini gemilere yükleterek Karadeniz üzerinden, doğrudan doğruya savaş bölgesi olarak belirlenen yere nakletmekle vazifelendirilir.[1296] Bunun üzerine Paşa, gemileri Tuna'dan nehir yukarı Kili Kalesi önüne kadar manevra yaptırır ve nehirden şehrin kuşatmasına katılır (Temmuz 1484).[1297] Akkirman Savaşı'nda Sinan'ın adı gerçi geçmez ama donanmanın burada da Kili'dekine benzer bir işlevi olduğuna bakılırsa[1298], bu çatışmadan da Kapudan-ı Derya'nın gemileri komuta ettiğinden yola çıkılabilir.

Sinan 1486 yılına kadar kapudan-ı deryalıkta makamında kalır ve ancak, hicri 891 Rebiülevvel'i/miladi 1486 Mart'ında, Hersekzade Ahmed Paşa Mısır esaretine düştüğü vakit Gelibolu'dan çağrılarak ikinci defa Anadolu beylerbeyliğine tayin olur.[1299]

1295 Kpz VIII, 18 a. P, 93 a; Pa, 132 a; YKB, 157 a; Kreutel, *Bayezid*, 36, ve Bihişti, 17 b, ise Bayezid'in hicri 888/miladi 1483 yılında Rumeli ve Anadolu Beyleri Yahya ve Arnavud Sinan'ı, oradaki iki ahşap palankayı tamir ettirmek üzere Morava Nehri'ne gönderdiğini bildirir. Her ikisi de bu vazifeyi hicri 1 Cemaziyülevvel 888/miladi 7 Nisan 1483 tarihinde tamamlamışlar. Ancak Kpz VIII, 20 b – 21 a'ya göre söz konusu olan Tuna Nehri üzerindeki iki palanka olup beylerbeyleri de İskender Paşa ile Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa idi. Yahya 7 Mart 1483 tarihinde Bosna sancakbeyi olarak belgelenmiş olduğundan (Truhelka; *Spomenici*, 204), İbn-i Kemal'in anlatımına doğru gözüyle bakılmalıdır; ayrıca krş. Kreutel, *Bayezid*, 156/HicriHicri 888'e dair Not 1.

1296 Kpz VIII, 26 b.

1297 Kpz VIII, 29 b.

1298 Donanmanın vazifesi her şeyden önce kuşatma altındakilerin denizle bağlantısını kesmekti, bkz. Beldiceanu, "La conquête des cités marchandes", 67.

1299 Kpz VIII, 46 a. Apz, 232; GApz, 229. Hersekzade Ahmed, dönüşünden sonra bunun için kapudanlık elde eder.

Arnavud, hicri 893/miladi 1488'de Hadım Ali Paşa'nın kumandasında Memlukler üzerine yürür.[1300] Hadım Mart başında İstanbul'dan Adana'ya doğru yola çıkar; Sinan da Anadolu Ordusuyla yolda ona katılır.[1301] Adana'da Ali Paşa bölgedeki bazı hisarlar üzerine yürürken Anadolu Beylerbeyi geride kalarak hemen kalelerin yeniden inşası işine başlar.[1302]

Belirleyici savaş ise, hicri 8 Ramazan 893/miladi 16 Ağustos 1488 tarihinde, Adana ile Tarsus arasındaki Ağaçayırı'nda gerçekleşir.[1303] Sağ kanatta Sinan'ın kumandası altındaki Anadolu askerleri yer alıyordu. Bu kanadın karşısında Memluklerin başlıca vurucu kuvvetinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Gerçi Rumeli Beylerbeyi Halil Paşa'nın işlevi, kendi birlikleriyle zor durumdaki Anadolu askerinin yardımına koşmaktır ancak kendisi yerinden kıpırdamaz. Bu durum sağ kanadın çökmesine sebep olur ki bu da Osmanlıların yenilmesine yol açar.[1304] Felaket sonrası Padişah sorumlulardan hesap sorduğunda[1305] görünüşe bakılırsa Arnavud Sinan onların arasında değildir.[1306]

Ertesi yıl, muhtemelen 1489 sonbaharında, Sinan Anadolu beylerbeyliğini yine Hersekzade Ahmed'e bırakarak büyük bir olasılıkla ondan yine kapudanlığı devralır. Fakat Sinan bu makamda tekrar ancak hicri 897/miladi 1492 yılı için anılır. Arnavutluk seferi esnasında kara birliklerinin harekâtına denizden destek vermekle vazifelendirilmiş gözükmektedir. Ancak Bihişti'nin tasvirine göre Kapudan-ı Derya, büyükçe bir grup Arnavut'un deniz yoluyla kaçışına engel olmak için

1300 P, 97 a; Pa, 135 b; Kreutel, *Bayezid*, 45. Bihişti, 29 a. Kpz VIII, 48 a.
1301 P, 97 a; Pa, 135 b; Kreutel, *Bayezid*, 45.
1302 Kpz VIII, 48 b.
1303 Kpz VIII, 49 b. Bihişti, 30 a.
1304 Bihişti, 30 b – 31 a. Kpz VIII, 49 b – 50 a.
1305 Kpz VIII, 51 a.
1306 Bihişti, 32 b'de cezalandırılanların arasında anılan Sinan, Kayseri sancakbeyi olan Yularkısdı Sinan'dır; krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 366.

zamanında intikal edememiştir.[1307]

Arnavud, sonraki yıllarda da Gelibolu'daki görevi başında kalmış olacaktır. Oruç, hicri 901/miladi 1495-6 yılı için kendisini bu makamda anar:[1308] Korsan Kemal Reis bir Frenk adasından[1309] bir prensin çok güzel oğlunu kaçırarak Eğriboz'a getirmiştir. Eğriboz Kapudanı, Kemal Reis'i ganimetiyle birlikte Gelibolu Sancakbeyi Arnavud Sinan'a gönderir; o da Kemal Reis'in başka kıymetli eşyalarla birlikte beyzadeyi de Padişah'a hediye olarak sunmasını sağlar.[1310]

Hicri 902/miladi 1497 baharındaki görev değişikliğinde [1311] Sinan üçüncü defa Anadolu beylerbeyliği makamını elde eder. Selefi Hersekzade Ahmed, baş vezirlik makamına resmen Haziran'da geçmiş gözükmektedir; Sinan da herhalde Kütahya'daki faaliyetine aynı zamanlarda başlamış olmalıdır.[1312]

Aslında 1499 yazındaki İnebahtı seferine katılması başta düşünülmemişti. Sinan kendisini devre dışı bırakılmış hissederek sonunda kuşatmada yer alma iznini koparır.[1313] İbn-i Kemal'in yazdığına göre Paşa, Gelibolu'dan Çanakkale Boğazı'nı geçerek sahraya intikal eder.[1314]

1307 Bihişti, 37 a.

1308 P, 114 a; YKB, 186 a; Kreutel, *Bayezid*, 82; B, 167 b.

1309 B, 167 a; ZAVLNH. Ali'nin tarihinde bu ad ZVADLNH olarak geçmektedir, (ada adının tespitine dair de – Sardunya mı Malta mı?) bkz. Kissling, "Zur Tätigkeit des Kemâl-Re'îs im Westmittelmeer", 157-171.

1310 P, 114 a; Pa, 153 b – 154 a; (Sinan'ın adı verilmeden); YKB, 186 a; Kreutel, *Bayezid*, 82 v.d. B, 167 a/b. Ali'de de bulunan bu pasaj, Hammer, *GOR* II, 296 ve 602'de yanlış anlaşılmıştır. Bkz. Kissling, "Zur Tätigkeit des Kemâl-Re'îs im Westmittelmeer", 155 v.d.; ayrıca beyzadenin kimliği meselesine dair de ay. yerde 159-163'e bkz.

1311 Koca Davud Paşa'nın emekli edilmesi vesilesiyle gerçekleşmiştir.

1312 Sanuto, *Diarii* I, 707'de 12 Haziran 1497'de Sakız'dan gelen bir haberde şu satırlar mevcuttur: "... el Signor turco ha sublevato bassà el begliarbei di Natolia Chersotogli, e in suo loco à fato lo flambulari de Gallipoli, e in loco di quel di Galipoli ha fato lo flambulari di la Valona."

1313 Kpz VIII, 84 b.

1314 Kpz VIII, 79 b. P, 129 a; Kreutel, *Bayezid*, 113'e göre Sinan, Edirne ve Filibe üzerinden Padişah'ın peşinden gitmiştir.

İnebahtı'nın fethinden sonra Sinan ile Rumeli Beylerbeyi Koca Mustafa, birlikleriyle İnebahtı Boğazı kıyısındaki Rio ve Antirio hisarlarını yeniden inşaya gönderilir. Sinan ana karadaki Antirio'dan sorumlu idi, bu hisar daha sonra Bağırdelen olarak adlandırılmıştır.[1315]

Sinan, ertesi yıl (hicri 905-6/miladi 1500) Modon ve Koron üzerine yapılan Mora seferinde de hazır bulunarak 1500 baharında birlikleriyle sahraya intikal eder.[1316] Arnavud, Ali Paşa ile beraber Londer'den[1317] Modon kuşatmasına önden gönderilir.[1318] Modon ancak bir zaman sonra alınabilir: Bazı Venedik gemileri zor durumdaki kente yaklaşınca muhasara altındakiler rıhtıma koşarak kara surlarını savunmasız bırakır. Sinan da bu durumu fırsat bilip kaleye hücum etmekte kullanır (hicri 13 Muharrem 906/miladi 9 Ağustos 1500).[1319]

Ruhi'nin yazdığına göre Sinan bundan sonra Anabolu[1320] üzerine yürümeye gönderilir; derken Karaman'da karışıklıklar çıktığı haberi ulaşır. Bunun üzerine Paşa Mora'dan geri çağrılarak Karaman'a gönderilir.[1321] Ancak oradaki icraatı pek de başarılı olmamış olacak ki ertesi bahar Başvezir Mesih Paşa isyancılara karşı büyük bir ceza seferine mecbur olmuştur. Bu

---

1315 P, 132 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 118. Kpz VIII, 86 a. Bihişti, 47 b (mana kayması olmuş: Mustafa Sinan'ı hisar inşasıyla vazifelendirir). Burada adı geçen bütün metinlerden de anlaşılacağı üzere, söz konusu olan yeni binaların inşası değil, mevcut harap tesislerin tamir ve modernizasyonu idi. B, 177 b, (Doğu ve Batı'da teknoloji harikası olarak hayranlık uyandıran) bu hisarların mimarı olarak Bayezid'in başmimarı Mimar Murad'ı gösterir. Daha sonraki devirlerde tesisler hakkında bkz. Andrews, *Castles of the Morea*, 130-134.

1316 Kpz VIII, 88 b.

1317 Yunancası Leontário. Bu yer, Sparta'nın kuzeybatısında bulunmaktadır.

1318 Kpz VIII, 88 b – 89 a. Ursu, *Da Lezze*, 245. – P, 134 b; Pa, 170 a; Kreutel, *Bayezid*, 122, Sinan'ın Mustafa ile birlikte, önceki yıl İnebahtı'da bırakılan ağır topları Modon'a getirttiğini bildirir. Sinan, hünkâra bu hususta rapor vermek üzere Londer karargâhına gitmiş.

1319 P, 137 b; Pa, 172 a; Kreutel, *Bayezid*, 128; B, 178 a. Bihişti, 52 b – 53 a.

1320 Yunancası Nafplio, İtalyancası Napoli di Romania.

1321 B, 178 b – 180 a. – P, 139 b; Pa, 174 b; Kreutel, *Bayezid*, 133; Kpz VIII, 94 b; Anabolu seferi ile ilgili olarak yalnızca Ali Paşa'nın adını anar.

savaşa Sinan da katılmıştır.[1322]

17 Ekim 1501'de bir Venedik-Fransız birleşik donanmasının Midilli'ye çıkarma yapması üzerine zor durumdaki mürettebatın yardım çağrısı üzerine, Sinan ve Kapudan-ı Derya Davud oraya sevkedilir. Hicri 11 Cemaziyülevvel 907/miladi 22 Kasım 1501 tarihinde denize açılırlar. Ancak düşman birlikleri, Osmanlı filosunun ulaşmasından önce çekilmişlerdi. Bu yüzden Sinan ile Davud, yalnızca kısmen yıkılmış hisarın tamirine bakar ve sonra da geri dönerler. Hicri 28 Cemaziyülahir 908/miladi 8 Ocak 1502 tarihinde Gelibolu'ya varırlar.[1323] Sinan bundan yaklaşık iki hafta kadar sonra Rumeli beylerbeyliğine yükselmiş olacaktır.[1324]

1503 sonbaharı sonlarında Sinan ile zevcesi Ayşe, kızlarını, yine Arnavut asıllı olan[1325] Ankara Sancakbeyi Dukaginzade Ahmed Beyle evlendirir. Hicri 7 Cemaziyülahir 909/miladi 27 Eylül 1503 tarihinde Sinan ile Ayşe'nin kızı büyükbabası Padişah'tan çeyiz olarak büyükçe bir ihsan alır: 30 000 akçe

---

1322 P, 141 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 137.

1323 P, 146 a/b; Pa, 182 a – 183 a; Kreutel, *Bayezid*, 147-149. Bihişti, 60 b, 61 a/b. Kpz VIII, 99 b. Kale tesisinin Sinan'ın denetimi altında genişletilmesi Sanuto, *Diarii* IV, 242 (19 Aralık 1501 tarihli mektup) tarafından da doğrulanmaktadır: "....lo capetanio de Gallipoli, et etiam Sinarei bassa, ch'e bilarbei in la Natolia, et fortificano el castello de Metelino."

1324 Kpz VIII, 104 a. Sinan'ın selefi Mustafa, 22 Ocak 1502'de vezarete tayin olur. Sanuto, *Diarii* IV, 259 (11 Mart 1502 tarihli mektup). "... ha fato il dito signor turco bassà nuovo Mustafà beì, fo bilarbeì di la Grecia; et questo in loco de Misith bassà che morite; et à fato poi bilarbeì Sinan bassà, fo bilarbeì de la Natolia". Anadolu'da Sinan'ın halefi Yahya Paşa olur.

1325 Yukarı Arnavutluk asıllı soylu Dukagjin ailesine dair bkz. Babinger, *Das Ende der Arianiten*, 14 v.d./Not 1 (burada ailenin Türkleşmiş Müslüman dalı olan Dukaginzadelerden de bahsedilir). Dukaginzade Ahmed 6 Ocak 1511'de Bayezid'in son Anadolu beylerbeyi olarak tayin olunur. Selim devrinde vezarete yükselerek Aralık 1514'te Hersekzade Ahmed'in halefi olarak kısa süreliğine sadaret mührünü elde eder. Dukaginzade Ahmed, 23 Şubat 1515'teki yeniçeri ayaklanmalarının kışkırtıcısı olmasından dolayı 1515 Mart'ı başı idam edilir. Paşa'nın idamına ayrıca kendisinin Alâüddevle ile bir anlaşmaya varmayı başardığı dedikoduları da ek bir sebep teşkil etmiş olacaktır. Selim daha sonra Ahmed'i suçsuz kabul ederek onu öldürttüğüne pişman olmuş; bkz. Erünsal, "Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi", 135 v.d.

naktin yanı sıra muhtelif çeşitte değerli kumaş.[1326]

Bunun üzerinden ancak altı hafta geçer ki Sinan ecel şerbetini içer:[1327] 6 Ocak 1504 tarihinde bir hastalıktan ölür.[1328] Hicri 26 Receb 909/miladi 14 Ocak 1504 tarihinde Padişah, kızı olan müteveffanın dul eşine, üç oğluna,[1329] Dukaginzade Ahmed'in eşine ve onun iki kız kardeşine[1330] taziye armağanları gönderir. Paşa'nın yeğeni, erkek kardeşinin oğlu Sinan ve müteveffanın kethüdası on gün sonra Padişah'tan teselli armağanları alır.[1331]

Arnavud Sinan Paşa, uzun süre hizmet yeri olan ve bir zaviye de yaptırdığı[1332] Gelibolu'da Hamzabey Limanı'ndaki bir türbede, eşinin yanında yatmaktadır.[1333]

1326 Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 325/No. 194. Ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 474/No. 33. *Ayşe Sultan hicri 17 Muharrem 912/ miladi 9 Haziran 1506 tarihinde kızını Mesih Paşa'nın torunu Ahmed b. Ali Bey b. Mesih Paşa ile nişanlandırıp hicri 14 Sefer 912/miladi 6 Temmuz 1506 tarihinde evlendirir. Muallim Cevdet 71, vrk. 89 a, 90 a.*

1327 Kpz VIII, 107 a.

1328 Sanuto, *Diarii* V, 1035: "A dì 6 ditto manchò di morbo el magnificio Synan bassà bigliarbeì di la Grecia, zenero dil Signor turco..."

1329 Gökbilgin, *Edirne*, 249'da Memi Şah Bey ve ay. y., 454/Not 73'te Ahmed Bey adlı birer oğlu ismen belgelidir. *Arnavud Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Şah hicri 12 Şaban 916/miladi 14 Kasım 1510 tarihinde oğullarının sünnet düğünü dolayısıyla Padişah'tan değerli kumaş hediyeleri alır; Muallim Cevdet 71, vrk. 208 a.*

1330 Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 337/No. 266 ve 267 a/b. Ayrıca bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 475/No. 34.

1331 Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 341/No. 281 a/b.

1332 Gökbilgin, *Edirne*, 454 v.d. Edirne yakınlarındaki Üsküdar'da Sinan hicri 890/ miladi 1485 civarı bir cami, kervansaray ile dükkânları havi bir vakıf daha kurmuştu; ay. yer, 453.

1333 Bu, bir tadilat vesilesiyle hicri 1277/miladi 1831-2 tarihinde konan bina kitabesinden anlaşılmaktadır; bkz. Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, s. 65'in karşısındaki resim.

YAHYA. B. ABDULHAYY, (? - 1509), II. Bayezid'in damadı, Anadolu (?-1480?; 1502-1504), Rumeli (1480/1-1481; 1488-1493/4; 1504-1505) beylerbeyi, Bosna (1481-1483; 1493/4-1496), Niğbolu (1483?-1488; 1496-1502) sancakbeyi, başvezir (??? 1505), vezir (1505-1509).

Yahya aslen Arnavut olup[1334] Osmanlı sarayına rehine olarak gelmiş olmalıdır. Yahya saraydaki kariyerine II. Mehmed devrinde, muhtemelen iç oğlanı olarak saray hizmetinde başlamıştır.[1335] Saray hiyerarşisi dışındaki ilk görevi Anadolu beylerbeyliği idi. Ancak halka zulmettiği şüphesiyle çok geçmeden bu memuriyetten azledilir. Mesele soruşturulunca suçlamaların asılsız olduğu ortaya çıkar. Bunun üzerine Yahya Rumeli beylerbeyliğine tayin olur;[1336] II. Mehmed'in ölümü esnasında bu postta bulunmaktadır.[1337]

Bayezid'in tahta çıkmasından sonra Cem'e karşı silahlı bir harekât kaçınılmaz görüldüğünde Yahya, yeni hükümdardan Rumeli ordusuyla, kendi görev yeri Sofya'da kalma emrini alır. Padişah ise bizzat Cem'in üzerine yürür.[1338] Bundan ancak birkaç gün sonra, Yenişehir Savaşı'ndan (20 Haziran 1481) da önce Yahya memuriyetinden azledilmiş olacaktır, çünkü artık Rumeli beylerbeyi olarak Davud'un (1) adı geçmektedir.[1339] Yahya muhtemelen daha o sıralarda Bosna sancakbeyliğine atanmış olacaktır. Bununla beraber arşiv malzemesinde adı ancak 28 Eylül 1482 tarihinden itibaren belgelenmiştir.[1340]

1334 Sanuto, *Diarii* V, 460.

1335 Kpz VIII, 126 b, burada Yahya'nın uzun müddet II. Mehmed'in hareminde yani Enderun'da hizmet gördüğü yazılıdır. Padişah, geleceğin paşasının eğitimine dikkat etmiş onu ilerletmiş.

1336 Kpz VIII, 126 b – 127 a.

1337 Kpz VII, Transkripsiyon, 548/Faks. 623 ve Kpz VIII, 127 a. Oruç (P, 91 b; Pa, 131 a; Kreutel, *Bayezid*, 33) ise bu zaman için Rumeli beylerbeyi olarak Davud'un (1) adını verir. Yahya, Bayezid'in tahta çıkmasından ancak birkaç gün sonra onun yerine geçmiş.

1338 Kpz VIII, 6 b.

1339 Kpz VIII, 12 b.

1340 Truhelka; *Spomenici*, 203.

Bosna'dan ne zaman çekildiği tam olarak bilinmemektedir, Ancak bu 7 Mart 1483'ten önce olamaz.[1341] Belki de Yahya doğrudan doğruya Niğbolu sancağına geçmiştir. Niğbolu sancakbeyi olarak Memluklerle (Ağaçayırı'nda), hicri 8 Ramazan 893/miladi 16 Ağustos 1488 tarihinde, yapılan savaşa katılmış ve burada olağanüstü kahramanlık göstermiştir.[1342] Bu kahramanlığı ona seferin bitmesinden sonra yeniden Rumeli beylerbeyliğini getirmiştir.[1343]

Ertesi yılın sonbaharının sonlarında başkentte, Mora üzerine sefere çıkılması düşünüldüğü anlaşılmaktadır; çünkü Oruç'a göre hicri 895/miladi 25 Kasım 1589 başlarında birlikler toplanmış, Yahya Paşa Rumeli ordusu ile Gelibolu ile İpsala arasında mevzilenmişti. Ancak Padişah, Rumeli beylerinin tavsiyesi üzerine mevsimin askeri harekâta uygun olmaması nedeniyle, bu girişimi iptal eder.[1344] Bu sefer planlarının Kıbrıs sorunuyla bağlantılı olması da mümkündür.[1345]

Hükümdar 1492 baharı başında Rumeli Beylerbeyi'ne Belgrad üzerine yapılacak bir sefer için hazırlanmasını emreder.[1346] Sofya'da, Tuna Nehri üzerindeki şehir yerine Arnavutluk üzerine yürüme kararı alındıktan sonra[1347] Yahya, Rumeli birlikleriyle Manastır'a (Bitola) ilerler.[1348] Başvezir Koca Mustafa

---

1341 Ay. yer, 204.

1342 Kpz VIII, 50 a. Yahya Paşa'nın bu savaşa katıldığını Apz, 237; Gapz, 232, Bihişti, 31 b (mamafih sancak bilgisi vermemektedir) de bildirmektedir. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 364 v.d.

1343 Kpz VIII, 51 a. Bihişti, 32 b.

1344 P, 99 a; Pa, 137 b; YKB, 165 a; Kreutel, *Bayezid*, 50. Seferin hedefinin adı verilmemiştir. Bu hadisenin daha yakından tetkik edilmesi gerektir.

1345 Krş. Hammer, *GOR* II, 295 v.d. Kissling, "Flottenpolitik", 38 v.d. Ay. yaz., "Zur Tätigkeit des Kemâl Re'îs im Westmittelmeer", 170.

1346 Kpz VIII, 55 b.

1347 Oruç'a göre (P, 101 a; Pa, 140 a; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55; B, 159.) Yahya Paşa, Padişah ve devlet erkânı ile birlikte hicri 5 Receb 897/miladi 3 Mayıs 14 Mayıs 1492 tarihinde Edirne'den Sofya'ya doğru yola çıkar. Sofya Yahya'nın memuriyet mahalli olduğu için Beylerbeyi'nin orada Osmanlı ordusunun varışını beklediği tahmin edilebilir.

1348 P, 101 a; Pa, 140 b; YKB, 168 b; Kreutel, *Bayezid*, 55.

Paşa ile birlikte Arnavut direnişçilerinin dağlardaki yuvalarını (bicene) ortadan kaldırmaya girişir.[1349]

Hicri 899 yılının ilk aylarında/miladi 12 Ekim 1493 tarihinden sonra, Yahya Rumeli beylerbeyliğinden azledilerek Rumeli'de halefi olan Hadım Yakub'dan devraldığı Bosna sancağına atanır;[1350] yani iki Paşa yer değiştirir.

Yahya Bosna sancakbeyliği görevine başlar başlamaz sınırın öte tarafındaki bölgelere çeşitli akınlar düzenleyerek[1351] bazı kaleler alır[1352] ve Yayçe'yi kuşatır.[1353] Ertesi hicri 900/miladi 1494-5 yılında da Bosna'da iki kaleyi daha Osmanlı İmparatorluğu'na katmayı başarır.[1354]

Hicri 902/miladi 1496 sonbaharında Yahya Paşa, Bosna'dan tekrar Niğbolu sancağına geçerek[1355], 1502 Ocak'ına kadar

---

1349 P, 103 a; Pa, 142 a; YKB, 171 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 59; B, 161 b. Bihişti, 36 b ve Kpz VIII, 57 a, da burada Oruç'a dayanmaktadır.

1350 Kpz VIII, 62 b. Bihişti, 41 b. Yakub Paşa hicri 899 Şaban'ı/miladi 7 Mayıs-4 Haziran 1494 tarihinde yeni memuriyet mahalline gitmek üzere yola çıkar. Yahya onun Bosna'daki memuriyetini aynı tarihlerde devralmış olacaktır. Kendisinin orada adı ilk olarak 5 Aralık 1494 tarihinde geçmektedir; bkz. Truhelka; *Spomenici*, 206; ayrıca krş. Kissling, "Personalpolitik", 110.

1351 Kpz VIII, 62 a.

1352 P, 109 b; Pa, 149 a; YKB, 180 a; Kreutel, *Bayezid*, 73; B, 165 a. Metinde hangi kalelerden bahsedildiğine dair hiçbir ipucu yoktur.

1353 YKB, 180 a ve 183 a; B, 166 a (kısaca).

1354 YKB, 184 b; B, 166 b (kısaca).

1355 P, 115 b; Pa, 155 b; YKB, 188 a; Kreutel, *Bayezid*, 86; B, 168 b. Bosna'da Yahya'ya Rakkas Sinan halef olmuştur. (Yaklaşık olarak) aynı zamanlarda Sinan adını taşıyan bir dizi erkânın mevcudiyeti (mesela Arnavud Sinan, Hızırbeyoğlu Sinan, Yularkısdı Sinan, Hadım Sinan Boroviniæ gibi) Rakkas Sinan'ın kariyerinin seyrini takip etmeyi güçleştirmektedir: 1476 sonbaharı sonlarında Silistre sancakbeyliğine getirildiği bir arşiv belgesinden anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, "Hızır Bey oğlu Sinan Paşa", 40 ve 44). 1479'da Bayezid'in lalası ve Gürcistan'daki Torul Kalesi'nin fatihi olarak geçer. Tacüddin Sinan adında birinin Torul Hisarı fatihi olarak geçtiği Trabzon'da bulunan hicri 888/miladi 1483 tarihli bir çeşme kitabesi, kendisinin o yıllarda Trabzon sancakbeyi olmuş olabileceğini akla getirmektedir (Kappert, *Amasya*, 42 v.d.; Kırzıoğlu, *Kafkas Elleri'ni Fethi*, 83/Not 1). Hicri 1 Rebiülevvel 889/miladi 29 Mart 1484 tarihi (Fekete, *Siyâqat-Schrift* I, 126 v.d.) ve aynı yılın yazındaki Boğdan seferi için Silistre sancakbeyi olarak Sinan Bey adında birinin adının geçmesine (Kpz VIII, 27 b ve 34 b) bakılırsa çok geçmeden tekrar Silistre'ye tayin olmuş olacaktır. Belki de oradaki memuriyetinin sonuna doğru, hicri Rebiüla-

burada hizmet görür. Mesih Paşa'nın ölümüyle vuku bulan memuriyet tebdilinde Yahya tekrar Anadolu beylerbeyliğine terfi eder.[1356]

İki yıl sonra Arnavud Sinan ölünce Yahya hicri 16 Ramazan 909/miladi 3 Mart 1504'te[1357] ondan boşalan yere gelir.[1358] Böylelikle üçüncü defa Rumeli beylerbeyi olur.

Yahya'nın II. Bayezid'in kızlarından biriyle evliliğinin ne zaman gerçekleştiği ve Paşa'nın sultanların hangisiyle evlendiği açıklığa kavuşmamıştır. Bu evlilik, hicri 5 Zilhicce 909/miladi 21 Mayıs 1504 tarihinden itibaren belgelenmiştir.[1359] Bundan dolayı Tayyib Gökbilgin, Yahya'nın, Arnavud Sinan'ın ölümünden sonra onun yalnızca makamını değil, eşini de aldığı tahmininde bulunmuştur. Ancak Ayşe Sultan'ın Sinan'ın Gelibolu'daki türbesinde onun yanında yatıyor olması bu tahmine ters düşmektedir.

İbn-i Kemal'e göre, 1505 başlarında Küçük Davud (2) Paşa öldüğünde başvezaret davulları ("kûs-i sadaret") Yahya Paşa için çalınır.[1360] Bu bilgi, arşiv kaynaklarınca doğrulanamamaktadır. Hicri 21 Cemaziyülevvel 911/miladi 20 Ekim 1505 tarihli iki defter kaydında Mustafa'nın adı Yahya'nınkinden

---

hir 893 evahiri/miladi 3-12 Nisan 1488 tarihinde, Karinabad'daki (Bulgarcası Karnobat) bir vakfın kurucusu olarak geçmektedir (bkz. Kiel, "The Vakıfnâme of Rakkâs Sinân Beg", çeşitli yerlerde). Bunun üzerinden çok geçmeden Köstendil sancakbeyi olarak Ağaçayırı Savaşı'na katılanlar arasında adı geçer ("bezm-i rezmün rakkâsı Köstendil ilinün sancağı beyi Sinân Bey idi", Kpz VIII, 50 b). 1496'da Bosna'ya tayin olana kadar bu postta kalmış olabilir. 1499 Mart'ı başına kadar Bosna sancakbeyi olarak anılır (Sanuto, *Diarii* II, 600); daha sonra da izi kaybolur.

1356 Kpz VIII, 104 a. O zamana kadar Rumeli beylerbeyi olan Koca Mustafa Paşa 22 Ocak 1502'de vezarete tayin olunur; Arnavud Sinan ona halef olur ve Yahya Sinan yerine gelir.

1357 Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 353/No. 326.

1358 Kpz VIII, 107 b. Anadolu'da Yahya'nın halefi Hasan Paşa idi.

1359 Gökbilgin, *Edirne*, 475/No. 37. Barkan, "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri", 377/No. 430 a (hicri 6 Zilhicce 909).

1360 Kpz VIII, 110 b. Rumeli beylerbeyliğine ise yine Hasan Paşa getirilir.

önce geçer.[1361] Bildiğim kadarıyla Marino Sanuto'nun günlüklerinde de Yahya'nın başvezir olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

1506 yazından kalma bir Venedik raporu, Yahya'yı gayet cüsseli[1362] ve oldukça nahoş bir adam olarak tasvir eder. Rapora göre Yahya, hiçbir saygınlığı ve feraseti olmayan açgözlü ("manzador") bir adam imiş; bu hâli Padişah'ın tam olarak malumu olmasa da, onunla karşılaşmak zorunda kalan tüccar ve raporu yazan Venedikli gibi muhataplarınca gayet iyi bilinen bir özellikmiş...[1363]

Yeni başvezir Hadım Ali Paşa'nın hicri 912/miladi 1506 sonbaharında göreve başlamasıyla durum tekrar açıklık kazanır: Artık Yahya – Ali ve Mustafa'dan sonra – üçüncü vezirdir.[1364] Ruhi hicri 913/miladi 1507 yılı için onu "vezirlerden ednası" (en alt sırada olanı) olarak kaydeder.[1365]

1361 Gökbilgin, *Edirne*, 93/Not 12 ve 95/Not 20. *Yahya Paşa hicri 12 Safer 911/miladi 15 Temmuz 1507 tarihinde Rumeli beylerbeyliğinden ikinci vezir olup iki elbise alır. Hicri 27 Zilkade 912/miladi 10 Nisan 1507 tarihinde bir oğlunun vefatı dolayısıyla taziye olarak iki elbise verilir, Muallim Cevdet 71, vrk. 68 a, 101 a.*

1362 Paşa'yı bir savaş filine benzeten Bihişti, 41 b, herhâlde bunu ima ediyor olmalıdır.

1363 Sanuto, *Diarii* VII, 9 v.d. (1 Ağustos 1506'da İstanbul'dan Venedik'e dönen Jacomo Contarini'nin raporu): "... Achia bassà, hè huomo grossissimo, et mostralo anchora nel viso et ne la persona, per esser homo pingue et pieno in volto. Costui hè manzador sencia discretion nè prudentia alchuna, tutavìa non manifesto al signor, ma sì ben a' marchantanti et altri, che per experientia el sanno, chomo la nation nostra. Maxime perchè, quando fu creato bassà, el nostro baylo, con alchun altri de noi, andassimo a la congratulation sua, et inteso noi esser con le mano vote, ne fece star per primo uno buon pezo da basso ne la sua corte, fazandone dir che l'era in el seraglio da le done, et che lui haveva da far. Poi per altra via, per il mezo de alchuni sui rufianeli, ne fece intender che 'l non si andava a visitar simel sorta di bassà sencia presenti. La qual cossa intesa, si partissemo, et ritornati da lì alchuni giorni poi con uno honoratissimo presente, e trovando et dicto esser andato a la sua moschea, per esser venere, lo aspectassimo. Il qual ritornato, et vistone con buon ordine, ne fece subito intrar dentro da la sua corte; et prima che 'l si scalzasse gli stivali, nè si possasse ponto, cussì sudato chomo l'era et im piedi aceptò dicto presente, facendone offerte amplissime, che noi potessimo comandar et disponer etc."

1364 Krş. Gökbilgin, *Edirne*, 379/No. 231 (hicri 912); 92/Not 11 (hicri 914); 235/No. 51 (hicri 915).

1365 B, 181 b: "vezirlerden ednasını ki Yahya Paşadır...". Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 227'de de kendisi vezirler arasında adı üçüncü sırada geçmektedir.

Yahya Paşa 1507 yazı başlarında Şah İsmail'e karşı başkumandan tayin edilerek olağanüstü kalabalık birliklerle doğuya gönderilir. Ankara yöresine ilerleyerek[1366] orduyu düzenler ve yaklaşık 1000 kadar atlıdan oluşan bir öncü birliğini Safevilerin karargâh kurduğu Kayseri'ye gönderir. Osmanlı ordusunun ilerlemesi, İsmail'in telaşla Fırat'ın ötesine Osmanlı toprakları dışındaki bölgelere kaçmasına yol açar.[1367]

Yahya, Venedik Signoria'sına yazılan bir mektuptan anlaşıldığı üzere 1509'da Edirne'deki ölümüne kadar divan üyesi idi.[1368] Ruhi de Yahya'nın ölümünden bahseder: Paşa, hicri 28 Ramazan 915/miladi 9 Ocak 1510 tarihinde ağır şekilde hastalanmış, çarşambayı perşembeye bağlayan, hicri 5 Şevval 915/miladi 16 Ocak 1510 gecesi, yatsı namazı vaktinde ruhunu teslim etmiştir. Cenazesi Üsküp'e getirilerek imaretine defnedilmiştir.[1369]

Yahya Paşa'nın beş oğlu vardı: Bali Bey, Mehmed Çelebi, Mahmud Çelebi, Yusuf Çelebi, İskender Çelebi.[1370] En bü-

1366 B, 181 b. Kpz VIII, 115 b – 116 a. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 238 (hicri 914/miladi 1508-9 olarak tarihlendirilmiştir).

1367 Kpz VIII, 116 a/b. Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 239. Ayrıca bkz. Tansel, *Bayezit*, 244 v.d.

1368 Sanuto, *Diarii* X, 21 (Nicolo Zustignan'ın Edirne'den 23 Aralık 1509'da gönderdiği mektuptan): "...Chome Jachaja bassà era morto di febre, ...". Yahya'nın ölümüne sebep olan hastalığın, gerçekten de Heller'in *Ahmed Paša*, 61'de tahmin ettiği gibi tifüs olması mümkündür.

1369 B, 192 b. Sanuto'nun hadiseleri tarih sırasına dizerken bir hata yaptığını (ve Not 35'te atıfta bulunulan mektubun gerçekte 23 Ocak 1510 tarihine ait olduğunu) kabul etmeye yanaşmayacaksak, tarihçi Ruhi'nin ayları karıştırmış ve Yahya'nın hicri 28 Şaban 915/miladi 11 Aralık 1509 tarihinde hastalanarak hicri 5 Ramazan/miladi 17 Aralık tarihinde ölmüş olması muhtemeldir.
Kpz VIII, 126 b'de (ayrıntı ve daha tam bir tarih vermeden) Yahya'nın ölümünden bahseder. Yahya'nın Üsküp'teki vakıflarına dair bkz. Gökbilgin, *Edirne*, 456 v.d. Yahya Paşa İstanbul'da Kadırga Limanı civarında bir mektep vakfetmiştir (Gökbilgin, *Edirne*, 457 v.d.).

1370 Gökbilgin, *Edirne*, 458/Not 729. * Bali Bey, hicri 28 Rebiülevvel 910/miladi 8 Eylül 1504 tarihinde Mahmud Bey yerine Köstendil ve hicri 22 Şaban 913/miladi 27 Aralık 1507 tarihinde Avlonya sancakbeyi olur. Bu son tarih için Yahya Paşa'nın Mehmed adındaki oğlu zaim olarak anılır. Yahya Paşa'nın Sultan zevcesi hicri 22 Şevval 915/miladi 2 Şubat 1510 tarihinde Paşa'nın vefatı dolayısıyla taziye olarak iki elbise alır. Muallim Cevdet 71, vrk. 35 b, 37 a, 119 b, 180 b.*

yükleri olan meşhur Bali Bey, Mirza (Göde) Ahmed'in aynı zamanda Bayezid'in torunlarından olan kızıyla evliymiş.[1371]

1371 Uluçay,"Bayazıd II.in âilesi", 119. Bu evliliğe dair ayrıca bkz. ay. yaz., *Harem'den Mektuplar*, 60-65.

YAKUB, HADIM, (?-1512?), rikabdar (1481 öncesi), mir-i alem (1481-1482 sonrası), Rum beylerbeyi (1482 sonrası-?), Aydınili sancakbeyi (?-1486), Karaman beylerbeyi (1486-1492), Bosna sancakbeyi (1492-1494), Rumeli beylerbeyi (1494-1498), üçüncü vezir (1498-1499; 1500-1502), veziriazam (1500), Selânik sancakbeyi (1502 veya daha sonra-1512?).

Hadım Yakub aslen Bosnalıydı. II. Mehmed devrinde saraya alınarak eğitilmiş ve yetiştirilmişti. Daha sonra genç Yakub, II. Mehmed tarafından Amasya'ya oğlu Bayezid'in yanına gönderilir. Şehzade Hadım'ı iç ağası,[1372] daha doğrusu rikabdarı[1373] yapar. Anlaşıldığı kadarıyla Yakub, yeni efendisinin güvenini pek çabuk kazanmıştır. Her ikisinin de tasavvufa eyilimi bunda bir rol oynamış olabilir.[1374] Yakub'un – Âşıkpaşazade'de bahsedilen, Amasya'da bir sufihane vakfetmesi de bu devirde gerçekleşmiş olabilir.[1375]

Bayezid'in Yakub'a olan güveninin derecesi, Şehzade'nin, II. Mehmed'in ölümü haberini doğrulamak görevini Yakub'a vermesinden anlaşılabilir.[1376] Ne de olsa Bayezid, Karamani Mehmed Paşa tarafından ölümcül bir tuzağa düşürülmekten korkmaktaydı.[1377]

Tahta çıkmasından sonra Bayezid, o tarihe kadar rikabdar

1372 P, 104 b – 105 a; Pa, 144 a; YKB, 174 a; Kreutel, *Bayezid*, 63. B, 163 a: Kapu Ağası. – Ayrıca bkz. Olesnicki, "Bošnjak Hadum Jakub", 124-126. Yakub'un Bayezid'in kapu ağası olduğu bilgisi, bu memuriyetin Yakub'un kariyerinin diğer basamaklarına pek uymamasından dolayı şüphelidir; krş. İnalcık, *Ottoman Empire*, 82. Ayrıca bkz. Pakalın, *Tarih Deyimleri* II, 25 v.d. (İç Ağaları) ve 166 v.d. (Kapı Ağası).

1373 Kpz VIII, 107 a. Buna dair ayrıca bkz. Pakalın, *Tarih Deyimleri* III, 44 v.d.

1374 (Kendi kaleminden çıkma) Zafernamesi ile Bihişti 61 a'dan anlaşılacağı gibi Yakub bir derviş tarikatına mensup idi.

1375 Apz, 193.

1376 Kpz VIII, 107 a: "Merhum ve mağfur Sultan Mehemmed Hanın saray-ı bakaya irtihalın ve intikalın ol [Ya'kub] tahkik etmişdi. Ulağıla mukaddema gelmiş ve mezbur kaziyeyi sarih malum edinmiş ve sahih haber iletmişdi."

1377 Krş. Kissling , "Chalvetijje", 246.

olan Yakub'u mir-i alemliğe tayin eder. Çok geçmeden Padişah onu – Oruç'un bildirdiğine göre – Rum beylerbeyi olarak Amasya'ya Ahmed'in yanına gönderir.[1378] Bu atama kesinlikle tarihlendirilemese de, hicri 889/miladi 1484'ten önce gerçekleşmiş olmalıdır; çünkü o yıl için Yakub'un adı Rum beylerbeyi olarak geçer. İbn-i Kemal'e göre Şehzade Ahmed, zor durumdaki Dulkadir Beyi Alâüddevle'nin imdat çağrısına kulak vererek beylerbeyi olan Yakub Paşa'yı Rum birlikleriyle Memluk ordusuna karşı sefere gönderir. Elbistan Ovası'ndaki savaş, Hadım'ın zaferiyle sonuçlanır.[1379] Hicri 889 Ramazan'ı/miladi 22 Eylül-21 Ekim 1484 tarihindeki Memluk karşı saldırısında ise bozguna uğrayarak canını zor kurtaran o olur.[1380]

Belki de bu hezimetin bir sonucu olarak Rum beylerbeyliği vazifesini kaybeder. Bunun yerine kendisine Aydınili'nin idaresi verilir.[1381] Kendisi, bu sancağın[1382] sancakbeyi olarak hicri 891/miladi 1486'da Hersekzade Ahmed'in Memluklere karşı çıktığı talihsiz sefere katılmış gözükmektedir.[1383]

1378 P, 105 a; Pa, 144 a; YKB, 174 a (Ahmed yerine yanlışlıkla Mehmed yazılmış); Kreutel, *Bayezid*, 63; B, 163 a. Rikabdar – mir-i alem – beylerbeyi basamakları "klasik" kariyere uymaktadır, krş. İnalcık, *Ottoman Empire*, 82. Şehzade Ahmed muhtemelen o zamanda Çorum valisiydi.

1379 Kpz VIII, 36 a. Benzer şekilde: P, 105 a/b; Pa, 144 a/b; YKB, 174 b; Kreutel, *Bayezid*, 63 v.d.; B, 163 b. Bihişti, 26 b'de yanlış olarak Karaman beylerbeyi olarak geçmektedir. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 349, bu vakanın tarihi olarak hicri 889 Rebiülevvel/miladi 29 Mart-27 Nisan 1484 tarihini vermektedir. Orada bu tarihte Yakub Paşa Kayseri valisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakub'un Rum beylerbeyliğine tayini 1482 yazından sonra gerçekleşmiş olmalıdır; zira o tarihe kadar Süleyman Paşa adında biri bu makamda kaydedilmektedir (Bihişti, 14 b – 15 a. Kpz VIII, 13 b).

1380 Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 350. P, 105 b; Pa, 144 b; YKB, 175 a; Kreutel, *Bayezid*, 64; B, 163 b. Oruç ve (ona dayanarak) Ruhi, Yakub'un şanına şöhretine gölge düşürecek bir şey söylememek için bu hezimeti, yenişemediler, diyerek geçiştirmektedir.

1381 P, 105 b, Pa, 144 b; YKB, 175 a; Kreutel, *Bayezid*, 64; B, 163 b.

1382 Bu tarihte Hızırbeyoğlu Mehmed, Rum beylerbeyi bulunuyordu; öte taraftan Karagöz (1) Paşa ise hâlen Karaman beylerbeyi idi; ayrıca bkz. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 355).

1383 P, 105 b; Pa, 144 b, YKB, 175 a; Kreutel, *Bayezid*, 64, B, 163 b.

Yakub Paşa muhtemelen hezimetle sonuçlanan bu savaştan sonra, Karagöz (1) Paşa'nın yerine Karaman beylerbeyi olur.[1384] Bu makamda bulunduğu sırada hicri 893/miladi 1488 tarihinde, Ağaçayırı Savaşı'nda, Hadım Ali Paşa'nın kumandası altında savaşanlar arasında adı geçer. Bihişti'nin anlattığına göre Yakub, askerleriyle Memluk saldırısına karşı koyamayarak kaçmıştır.[1385]

1492'den itibaren Bosna'da sancakbeyi olarak ortaya çıkmasına bakılırsa bu hezimet de Yakub'un kariyerini ciddi surette etkilememiştir. Kendisinin adı bu makamda ilk olarak 3 Mart 1492'de geçer.[1386]

Semendire Sancakbeyi Mihaloğlu Ali Bey 1493 yazı sonlarında Macaristan'a hücum ettiği sıralarda Yakub Paşa da gazileriyle birlikte hicri 2 Zilkade 898/miladi 15 Ağustos 1493 tarihinde, Saraybosna'dan Hırvatistan üzerine bir gazaya çıkar. Yolda Yayçe'yi geçici olarak işgal eder, yakıp yıkarak Una'yı geçer, Kulpa'yı aşar ve katil ve yağma ile Kayzer'in topraklarına girer.[1387]

1384 Olesnicki, "Bošnjak Hadum Jakub", 128. Ayrıca krş. Tekindağ, "Nüfuz mücâdelesi", 355 ve Belge III.

1385 Bihişti, 31 a. – P, 105 b; Pa, 144 a/b; YKB, 175 a; Kreutel, *Bayezid*, 64; B, 163 b, Yakub'un beylerbeyliğine tayini ile savaşa katılmasından kısaca ve kronolojik bakımdan muğlak surette bahseder.

1386 Truhelka; *Spomenici*, 205. P, 104 b ve 105 b; Pa, 144 a ve 145 a; YKB, 174 a ve 175 a/b; Kreutel, *Bayezid*, 63 ve 65; B, 163 a ve 164 a. Kpz VIII, 58 a; Bihişti, 38 a/b; Apz, 242; Kreutel, *Bayezid*/Haniv., 209, kendisini ilk olarak hicri 898/miladi 23 Ekim 1492 başı için Bosna'da sancakbeyi olarak kaydetmektedir. Olesnicki, "Bošnjak Hadum Jakub", 129 (Ali'ye dayanarak), kariyeri bakımından bir geri adım teşkil etmesine rağmen Yakub'un kendi isteğiyle Bosna sancakbeyi olduğunu yazar. Lakin Bosna'ya tayine olsa olsa protokol bakımından bir geri adım gözüyle bakılabilir. Kissling'in "Personalpolitik", 115'te gösterdiği gibi protokoldeki mevkiler, pratik gereklere tabi idi.

1387 Bu baskını, İmparator Maximilian'ın Bavyera Dükü Albrecht'e 7 Eylül 1493'te Hall/Tirol'den yazdığı bir mektup da doğrulamaktadır: "Anheut, samstag sein uns glaubliche warnungen komen daz die Tuerken über die Traa [Drau] bis gen Marpurg zogen sein und daselbs merklich schaden tun haben. ..." ('Bugün, Cumartesi günü elimize Türklerin Drava üzerinden geçerek Marburg [Maribor]'a kadar ilerleyip oraya epeyce hasar verdiği yolunda güvenilir uyarılar geçti.'), Šišiæ, "Rukovet spomenika", 33/No. 140. Bu pasaj, - 22 Haziran 1493 tarihli

Hadım, kayda değer bir direnişle karşılaşmadan ganimet yüklü gazileriyle dönüş yolunda iken, Hırvatistan'daki Udbina havalisindeki Krbava Ovası'nda, Macar Banı Derencsényi (Osmanlı kaynaklarında: Derencil) kumandasındaki bir müttefik Frenk ordusu çıkar. Hicri 27 Zilkade 898/miladi 9 Eylül 1493 Pazartesi günü yapılan savaş, Macarlarla müttefiklerinin kanlı bir yenilgiye uğrayıp Derencil Banı'nın esir edilmesiyle son bulur.[1388] Kemalpaşazade savaşı tasvir ederken Yakub Paşa'nın Mehmed adındaki bir evlatlığının ("oğulluk") Yayçe Banı Mihal Petkay'ın[1389] kellesini uçurduğunu nakleder.[1390]

Osmanlı tarih eserlerinde fevkalade kıymet verilen bu zafer hakkında Yakub'un kendi kaleminden çıkmış olup değişik şekillerde nakledilen bir kaside de vardır.[1391] Âdet üzere bir Osmanlı şairinin kendi adını verdiği son beyitte Yakub, kendisini "Bosna Beyi Derviş Yakub" olarak adlandırır.[1392]

Paşa savaştan sonra şehitleri defnetmek üzere üç gün daha savaş alanında kalarak Saraybosna'ya dönüp orduyu terhis etmeden önce, başkente zafer müjdesi, köleler ve ganimet gönderir.[1393] Bihişti, Bayezid'in Hadım'a altın ve gümüş koşumlu

---

olsa da (ki bu 7 Eylül gibi bir pazar gününe tesadüf etmektedir) – Iorga, *Notes et extraits* V, 208/No. CCXIX'te de verilmiştir.

1388 Kpz VIII, 58 a – 62 a; P, 105 b – 108 b; Pa, 145 a – 148 a; YKB, 175 b – 179 a; Kreutel, *Bayezid*, 67-71; B, 164 a – 165 a. Apz, 242. Bihişti, 38 b – 41 a. Kreutel, *Bayezid*/Han. 209-212. Hammer, *GOR* II, 305-307. Buna dair ayrıca bkz. Iorga, *Notes et extraits* V, 210-214/No. CCXXV-CCXXVIII.

1389 Burada söz konusu olan kişinin Yayçe Kalesi'nin askeri banı olan Mihály Pethkey olduğuna dikkatimi çekmek lutfunda bulunan Sayın Prof. Bernath'a teşekkür ederim; bkz. Thallóczy, *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450-1527*, 159-162.- Yani Tansel'in *Bayezit*, 156'da Mihal Petkay'ın Hammer, *GOR* II, 306 ve 309'da adı geçen Ladislaus Kanisai (Tansel'de Konizai olarak geçer) ile aynı kişi olduğu yolundaki iddiası hiçbir temele dayanmamaktadır.

1390 Kpz VIII, 60 b.

1391 P, 109 a – 109 b; Pa, 148 a – 149 a; YKB, 179 a – 180 a; Kreutel, *Bayezid*, 71-72. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 211. Danişmend, *Kronoloji* I, 395. Almancaya ilk olarak Hammer, *GOD* I, 320'de tercüme edilmiştir.

1392 'Derviş'in yalnızca bir tevazu ifadesi olarak anlaşılmaması gerektiği (krş. Kreutel, *Bayezid*, 164/hicri 898 yılına dair Not 20) Bihişti, 61 a'dan da anlaşılmaktadır.

1393 Kpz VIII, 62 a.

bir at, bir kemerli kılıç ile bol miktarda altın ve gümüş paralar ihsan ederek başkente gelmesini emretmiş ve orada da bu parlak zaferin temsilcisi Hadım'a uygun hilatlar giydirilmiş olduğunu bildirir.[1394]

İskender Paşa'nın himmetiyle[1395] Yakub'a bir takdirde daha bulunularak ertesi yıl Yahya ile Yakub Paşalar arasında görev değiş tokuşu vuku bulmuştur. Yakub Rumeli beylerbeyliğine kavuşurken Yahya da sancakbeyi olarak Bosna'ya gitmiştir. Yakub Paşa, hicri 899 Şaban'ı/miladi 7 Mayıs-4 Haziran 1494'te yeni görev yerine ulaşır.[1396]

Kendisini Leh Kralı Jan Olbracht'ın Boğdan'a hücumu haberinin başkentte huzursuzluk yarattığı 1497 yazında da bu makamda buluyoruz. Bayezid'in emri üzerine Yakub, hicri 2 Muharrem 903/miladi 31 Ağustos 1497 Perşembe günü orduyla Filibe havalisine doğru yola çıkarak orada olayların gelişimini bekler. Ancak Jan Olbracht'ın bozguna uğrayarak geri çekilmesi sonucu Paşa'nın doğrudan müdahalesine gerek kalmaz.[1397]

Udbina Zaferi'nden sonra İskender Paşa'nın Yakub'un himayesine alması, gayet ihtiyatlı bir surette Yakub'un da hamisi gibi şahinlere mensup olduğunu akla getirmektedir. Venedik Cumhuriyeti ile savaş arefesinde, Venedik dostu Ali Paşa'nın, hicri 12 Zilkade 903/miladi 2 Temmuz 1498 tarihinde, vezirlikten azledilerek yerine Yakub Paşa'nın geçtiği bir divan değişikliği de bunu dolaylı yoldan doğrulamaktadır.[1398] Venedikli Andrea Zanchani'nin Hadım'ı "canavar" ve "kibirli"

1394 Bihişti, 41 a/b.
1395 Apz, 244.
1396 P, 109 b; Pa, 149 a; YKB, 180 a; Kreutel, *Bayezid*, 73; B, 165 a; Kpz VIII, 62 b; Bihişti, 41 b.
1397 P, 118 a – 120 b; Pa, 158 a – 160 b; YKB, 192 a – 195 a; Kreutel, *Bayezid*, 91-95; B, 171 a – 173 a. Kpz VIII, 71 b.
1398 P, 125 b; Pa, 166 a; Kreutel, *Bayezid*, 105; B, 176 b.

gibi ifadelerle tarif etmesi, kendisinin Venedik Cumhuriyeti'ne karşı tavrını bize açıkça göstermektedir.[1399]

Hicri 12 Zilkade 904/miladi 11 Haziran 1499 tarihinde İnebahtı seferine çıkıldığı esnada Yakub üçüncü vezir gözükmektedir.[1400] Veziriazam İbrahim'in Ağustos'ta ölmesinden sonra, Mesih Paşa'nın bu en yüksek devlet makamına gelmesi, Venedik Cumhuriyeti ile savaş esnasında divanda Mesih ile Hersekzade Ahmed gibi iki Venedik dostunun söz sahibi olması gibi tuhaf bir hâle yol açmıştır.[1401] Tahminen buna mukabil olarak, ikinci Osmanlı saldırısının hazırlıkları esnasında, Şubat 1500 ortasından önce, divanda Yakub Paşa'nın başvezirliğe getirilmesiyle sonuçlanan bir memuriyet değişikliği yapılmış gözükmektedir. Yeni veziriazam Yakub Paşa, Bayezid'in emriyle, hicri 15 Receb 905/miladi 14 Şubat 1500 Cuma günü donanmanın sefere hazır hâle getirilmesini denetleyerek Modon Seferi için hazırlık yapmak üzere Edirne'den İnebahtı'ya doğru yola çıkar.[1402] 1500 yılı Şubat'ının ikinci yarısını Edirne'de geçirmekte olan Venedikli Alvise Manenti, memleketi Venedik'e, bu iş için Padişah'ın Yakub'u "200 milia ducati, et 600 veste et 4000 homeni" (200 bin altın, 600

1399 Sanuto, *Diarii* II, 696: "Jacut è eunucho, una bestia et presentuoso."

1400 P, 129 a (burada tarih olarak yanlışlıkla hicri 21 Zilkade 905 verilmiştir); Kreutel, *Bayezid*, 112 (tarihlendirme için ay.yer, 905 yılına dair 173/Not 6).

1401 Ayrıca her ikisinin de Venedik'le akrabalık bağları vardı.

1402 P, 134 a; Kreutel, *Bayezid*, 121. Kpz VIII, 88 a, burada Yakub Paşa fasıl başlığında da veziriazam olarak anılmıştır. Bu, Kreutel'in *Bayezid*, 30'da; Yakub Paşa'nın Kpz VIII, 106'da geçen veziriazamlığının 1500 yılını kastettiği yolundaki tahminini doğrulamaktadır. P, 134 a, Pa, 169 b; Kreutel, Bayezid, 121'deki 'Padişah vezirleri Mesih Paşa ve Hersekzade Ahmed Paşa ile Mora seferine çıktı' bilgisinden vezirlerin rütbelerinin muhtemel silsilesi çıkarılabilmektedir. Apz, 258'de Yakub Paşa'nın – hem de Preveze'ye – gemileri teçhiz etmeye gönderilmesinden bahsetmektedir; ancak rütbesi hakkında ipucu vermez. Bihişti, 48 a, Yakub'un donanma hazırlıklarına iştirakine dair hiçbir şey söylememekle birlikte 14 Receb 905 tarihinde yola çıktığını bildirir.
Venedik Onlar Meclisi'nin kâtibi Alvise Manenti, 17 Şubat 1500'de Padişah'ın bulunduğu Edirne'ye gelmişti. Manenti o tarihte Paşa'dan henüz üçüncü vezir olarak bahseder (Sanuto, *Diarii* III, 179). Venedikli herhâlde Paşa'yı yola çıkmasından önce bir daha hiç görmemiş olacak.

hilat ve 4000 er) ile donattığını bildirir.[1403]

Modon seferi esnasında başkumandanlık elbette başvezirde iken, Hadım Yakub da Kapudan-ı Derya Davud ile birlikte donanmaya kumanda etmekteydi.[1404] Bu suretle muhtemelen önceki yıl Padişah'ın dürüst ama askeri bakımdan zayıf olan gözdesi Davud Paşa'nın hatalarından sakınılması hedeflenmekteydi. Modon'un fethinden sonra (9 Ağustos 1500) donanma Yakub'un kumandasında altında, Koron'a yelken açar: Koron savaşmadan teslim olur.[1405]

Ertesi bahar başında (1501) Mesih Paşa'nın tekrar veziriazamlığa atanmasına bakılırsa, bu seferin sona erdirilmesinden sonra divanda eski düzen yeniden kurulmuştur.[1406] Onun 1501 Kasım'ındaki ölümü esnasında Yakub üçüncü vezirdir. İkinci vezir olan Hersekzade Ahmed'in o sırada başkentte bulunmamasından dolayı divandaki resmi işleri, en azından yeni bir veziriazamın tayinine kadar, idare etmek Yakub'a düşüyordu. Ancak Hadım, sağlık nedenlerinden dolayı bunu yapacak durumda değildi.[1407] Bihişti'nin temin ettiği üzere Paşa'nın aklı mistik cezbe halinin kurbanı olmuştu. Bu yüzden Padişah, Hersekzade Ahmed'i İstanbul'a geri çağırarak baş vezirliği kendisine verir.[1408]

İş göremeyecek hâlde olduğu belli olmasına rağmen Yakub ilkin memuriyetinde kalmış, ancak hicri 908 Muharrem'i/mi-

---

1403 Bir de Padişah, donanmasında önceki seneki gibi Hıristiyanların değil Türklerin olmasını istemiş. Üç filo inşa edilmiş: biri Vyosa (Arnavutçası Vjosë) ırmağında yani Avlonya'nın kuzeyinde, biri Preveze'de ve biri de İnebahtı'da; bkz. Sanuto, *Diarii* III, 180.

1404 Kpz VIII, 90 a – 92 b. Bihişti, 47 b – 49 b. P, 134 a – 136 a; Pa, 170 a – 171 b; Kreutel, *Bayezid*, 121 – 125. Apz, 258 – 260.

1405 Kpz VIII, 93 a. Bihişti, 55 a. Teslim 15 Ağustos 1500 tarihinde olmuştur.

1406 B, 180 a.

1407 Kpz VIII, 100 a.

1408 Bihişti, 61 a: "...zira Yakub Paşa'nın cezbe tarikiyle aklına âfet irişmişdi." 'Cezbe' terimi ile mezkûr Zafername'deki 'derviş Yakub' ifadesi, Hadım'ın bir tarikata mensup olduğuna işaret etmektedir.

ladi 7 Temmuz-5 Ağustos 1502 tarihinden önce azledilmiştir.[1409] Kemalpaşazade'ye göre ilaçların işe yaramaması ve hastanın sağlığının gittikçe bozulması üzerine Hadım'a işten el çektirilir. Paşa, ailesi ve hizmetkârlarıyla birlikte emeklilik yeri olan Edirne'de bir tımara yerleşmesini mümkün kılan cömert bir emeklilik maaşı elde eder. Yakub'un aziz dostu olan Küçük Davud Paşa,[1410] Hadım'ın divandaki halefi tayin olunur. Tayininin akabinde çiçeği burnunda yeni vezir, hastanın ziyaretine Edirne'ye gider. Hastaya ise iyileştikten bir müddet sonra Selânik sancağı emanet olunur.[1411]

Yakub, iklimi mutedil Selânik'teki görevini, hicri 916 senesinde/miladi 10 Nisan 1510 sonrası oradaki Azize Katerina Kilisesi'ni[1412], bir vakfiyeyle camiye çevirmesinden, bu tarihten sonra gerçekleştiği anlaşılan ölümüne kadar devam ettirmiştir.[1413] *Bir defter kaydına göre hicri 23 Şevval 917/ miladi 13 Ocak 1512 tarihinde, Selânik'te aynı makamda iken zaim olan oğlu Mehmed Çelebi eliyle iki samur kürklü elbise almıştır.[1414]*

1409 Kpz VIII, 110 a, Yakub'un halefi Davud'un (2) memuriyete başlama tarihi olarak bu tarihi vermektedir. Kpz VIII, 107 a'ya göre Yakub'un vezareti dört yıl sürmüştür. Ancak Pera'dan gönderilen 28 Aralık 1501 tarihli bir mektupta daha o tarihte şu satırlar kaydedilmiştir: "ha dimesso Jachub bassà, lo monucho, per esser vacilao di cervello per longa infirmita", Sanuto, *Diarii* III, 1512. Burada muhtemelen henüz Paşa'nın azlinden ziyade kendisine işten el çektirilmesi kastedilmiştir.

1410 Kpz VIII, 106 b: "Yakub'un yerini Davud Paşa-i sani-ye ki can ana saniydi ... layık ve erzani görüb..."

1411 Kpz VIII, 106 b. *Yakub Paşa hicri 3 Şaban 914/ miladi 27 Kasım 1508 tarihinde Selânik sancakbeyi olarak bir Şah Veli vasıtasıyla bir kul gönderdiği için 1000 akçe ve bir elbise alır, Muallim Cevdet 71, vrk. 147 b.*

1412 Bkz. Eyice, "Yunanistan'da Türk mimarî eserleri", 167. Ayrıca krş. Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, 181: L'église de Sainte Catherine (Yacoub-Pacha-Djami) ve Levha XXX, Res. 2. *Arapça vakfiyesinin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan bir sureti, hicri evail-i Safer 916/miladi 9-19 Mayıs 1510 tarihini vermektedir, VGM, no. 740, s. 312.*

1413 Gökbilgin, *Edirne*, 459/No. 283. Yakub hicri 895/miladi 1489-90'da Edirne'de başka bir vakıf daha kurmuştur, ay. yer, 458.

1414 Muallim Cevdet 71, vrk. 251 b.

Taassubu zaman zaman fanatizm belirtileri gösteren dindar Yakub, tasavvufa eğilimiyle Bayezid'in meşrebine pek uyan bir zat olmuş olmalıdır. İbn-i Kemal de Hadım'dan Padişah'ın özellikle gözdesi olarak bahseder.[1415] Âlim tarihçi, mersiye niteliğindeki özetinde Yakub'un "pakize" tıynet ve gayet mütedeyyin olup, bilhassa ulema ve dindarlara teveccüh göstererek onların tahsil ve terbiyesiyle bizzat meşgul olduğunu[1416] ve hem hacı hem de gazi olduğunu yazar.[1417] Ancak başka hiçbir yerde bahsedilmeyen hac seferinin ne zaman olduğu belli değildir.

1415 Kpz VIII, 106 b.

1416 Oruç tarihinde Yakub'un o kadar methedilmesinin kökleri, kendisinin bu çevrelere göstermiş olduğu teveccühte olabilir.

1417 Kpz VIII, 106 b – 107 a. Oruç ve (ona dayanarak) Ruhi, Yakub'un cengâver dindarlığını vurgulamaktadır.

TABLO I

1481-1512 YILLARI ARASI VEZİRİAZAMLARI

1481 – 1483	İshak Paşa
1483 – 1485	Mesih Paşa
1485 – 1497	Koca Davud (1) Paşa
1497 – 1498	Hersekzade Ahmed Paşa
1498 – 1499	İbrahim Paşa
1499 – 1500	Mesih Paşa
1500	Mesih Paşa – Hadım Yakub Paşa – Mesih Paşa
1500 – 1501	Mesih Paşa
1501 – 1504	Hersekzade Ahmed Paşa
1504 – 1505	Koca Mustafa Paşa – Küçük Davud (2) Paşa (?)
1505	Koca Mustafa Paşa (?), Yahya Paşa (?)
1505 – 1506	Koca Mustafa Paşa
1506 – 1511	Hadım Ali Paşa
1511 – 1512	Hersekzade Ahmed Paşa
1512	Koca Mustafa Paşa

TABLO II

1481-1512 YILLARI ARASI RUMELİ BEYLERBEYLERİ

1481	Yahya Paşa
1481 – 1482	Koca Davud (1) Paşa
1482 – 1483	Hızırbeyoğlu Mehmed Paşa
1483 – 1485	İskender Paşa
1485 – 1487	Hadım Ali Paşa
1487 – 1488	Halil Paşa
1488 – 1493	Yahya Paşa
1493 – 1498	Hadım Yakub Paşa
1498 – 1502	Koca Mustafa Paşa
1502 – 1504	Arnavud Sinan Paşa
1504 – 1505	Yahya Paşa
1505 – 1511	Hasan Paşa
1511 – 1512?	Hadım Sinan Paşa
1512	Yunus Paşa

TABLO III

1481-1512 YILLARI ARASI ANADOLU BEYLERBEYLERİ

1481 – 1482	Arnavud Sinan Paşa
1482 – 1483	İskender Paşa
1483 – 1486	Hersekzade Ahmed Paşa
1486 – 1489	Arnavud Sinan Paşa
1489 – 1497	Hersekzade Ahmed Paşa
1497 – 1502	Arnavud Sinan Paşa
1502 – 1504	Yahya Paşa
1504 – 1505	Hasan Paşa
1505 – 1511	Karagöz Paşa
1511	(makam beş ay boş kalmıştır) – Hadım Sinan Paşa – Yunus Paşa
1512	Dukaginzade Ahmed Paşa

Kısaltmalar

A	: [Ruhi Edrenevi], Tarih-i Âl-i Osman. Cezayir, Bibliothèque-Musée 1650
AAGSL	: Franz Babinger, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*. 3 cilt. München 1962-1976.
AG	: Friedrich Giese (Haz.), *Die altosmanischen anonymen Chroniken*. Cilt I. Breslau 1922.
AO	: Tarih-i Âl-i Osman. Oxford Bodleian Library, ms. Marsh 313.
Apz	: Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Tevarih-i Al-i Osman*. Haz. Ali Bey. İstanbul 1332.
B	: [Ruhi Edrenevi], Tarih-i âl-i Osman. Berlin, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, ms. Or. 4° no. 821.
b.	: bin (oğul)
Babinger, *GOW*	: Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*. Leipzig 1927.
Babinger, *Mehmed*	: Franz Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende*. München ^{2}1959.

Bihişti : Bihişti, Ahmed Sinan Çelebi, Vekâyi-nâme-i Bihişti/veya/ Tarih-i Sultan Cem. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi: Revan 1270.

BSOAS : *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London.

bt. : bint (kız).

BTTD : *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.*

EI[1] : *Enzyklopaedie des Islam*. 4 cilt. Leiden-Leipzig 1913-1936.

EI[2] : *The Encyclopaedia of Islam*. Cilt I - . Leiden-London 1960- .

GApz : Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Die altosmanische Chronik des ʻAšıkpašazâde*. Haz. Friedrich Giese. Leipzig 1929.

Gökbilgin, *Edirne* : M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar – Mülkler – Mukataalar*. İstanbul 1952.

Gökbilgin, *Edirne*/Vakfiyeler : M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar – Mülkler – Mukatalar*. İstanbul 1952. Ek.

Hammer, *GOD* I : Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen*

Dichtkunst bis auf unsere Zeit. Cilt I. Wien 1836.

Hammer, *GOR* II : Joseph von Hammer [-Purgstall], *Geschichte des osmanischen Reiches*. Cilt II. Pest 1828 (yeni baskısı: Graz 1963).

İA : İslam Ansiklopedisi. Cilt I - XIII. İstanbul 1950-1986.

Kpz I : Kemalpaşazâde Ahmed Şemsed din, İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. I. Defter. Haz. Şerafettin Turan. Ankara 1970.

Kpz VII, Transkripsiyon/Faks. : Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin, İbn-i b, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VII. Defter. Cilt I. Faksimile, cilt II. Ten kidli transkripsyon. Haz. Şerafettin Turan. Ankara 1954-1957.

Kpz VIII : Kemalpaşazâde Ahmed Şemsed din, Tevârîh-i âl-i Osman. VIII. Defter. İstanbul, Millet Kütüphanesi: Ali Emiri Efendi 32.

Kreutel, *Bayezid* : Oruç Tarihi'nin tercümesi. Richard F. Kreutel (trc.), *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus*. (= Osmanische Geschichtsschreiber 9) Graz-Wien-Köln 1978.

Kreutel, *Bayezid*/Haniv. : Anonim "Hanivaldanus" Tarihi'nin tercümesi. Ri chard F. Kreutel (trc.), *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrsc haft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus*. (= Osmanische Geschichtsschreiber 9) Graz-Wien-Köln 1978.

Kreutel, *Hirtenzelt* : Richard F. Kreutel (trc.), *Vom Hir tenzelt zur Hohen Pforte. Frühze it und Aufstieg des Osmanenreic hes nach der Chronik "Denkwürdig keiten und Zeitläufte des Hauses Osman" vom Derwisch Ahmed, genannt 'Aşık-Paşa-Sohn*. (= Osmanische Geschichtsschreiber 3) Graz-Wien-Köln 1959.

M : Hüseyin Nihal Atsız (haz.), *Oruç Beğ Tarihi*. İstanbul t. y. [1972].

MOG : *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*. (Wien).

Muallim Cevdet 71 : Defter-i Müsveddât-ı İnamât ve Ta saddukât ve Teşrifât ve İrsaliyât ve Adât ve Nökeriye ve Gayrühu. Ata türk Kitaplığı, Muallim Cevdet 71.

Neschrī I/II : Mehmed Neşri, Ğihānnümā. Die al tosmanische Chronik des Mevlānā Mehemmed Neschrī. Haz. Franz

	Taeschner. Cilt I (Codex Menzel) ve II (Codex Manisa 1373). Leipzig 1951-1955.
P	: [Oruç b. Adil], Tarih-i âl-i Osman. Paris, Bibliothèque Nationale, Suppl. turc 1047.
Pa	: [Oruç b. Adil], Tarih-i âl-i Osman. Paris, Bibliothèque Nationale, Anc. fonds turc 99.
REI	: *Revue des Études Islamiques*. (Paris).
TD	: *Tarih Dergisi*. (İstanbul).
TSM	: Topkapı Sarayı Müzesi.
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi.
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.
TOEM	: *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*.
Tursun	: Tursun Beğ, "Tarih-i Ebu'l-Feth." Haz. Mehmed Arif. *TOEM*, ilave, 26-34 (1333-1336).
Uluçay, "Selim" I	: Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim nasıl Padişah oldu?", *Tarih Dergisi* VI (1954), s. 53-90.
Uluçay, "Selim" II	: Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim nasıl Padişah oldu?", *Tarih Dergisi* VII (1954), s. 177-142.

Uluçay, "Selim" III : Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim nasıl Padişah oldu?", *Tarih Dergisi* VIII (1955), s. 185-200.

Ursu, *Da Lezze* : [Gian Maria Angiolello],Donado da Lezze, *Historia Turchesca (1300-1514)*. Haz. Ion Ursu. Bucureşti 1909.

VD : *Vakıflar Dergisi*. (Ankara).

VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü

Wiet, *Ibn Iyās* I : Gaston Wiet (trc.), *Histoire des Mamlouks Circassiens. Chronique d'Ibn Iyās (872-906)*. Le Caire 1945.

Wiet, *Ibn Iyās* II : Gaston Wiet (trc.), *Journal d'un bourgeois du Caire. Chronique d'Ibn Iyâs*. Rennes 1955.

WZKM : *Wiener Zeitschrift zur Kunde des Morgenlandes*.

YKB : [Oruç b. Adil], Tarih-i âl-i Osman. İstanbul, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi: no. 773.

Zinkeisen, *GOR* II : Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa.* Cilt II. Gotha 1854.

ZDMG : *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. (Wiesbaden).

BİBLİYOGRAFYA

I. Kaynaklar:

Ahmed Tâib Osmanzâde
Hadikat ül-vüzerâ. İstanbul 1271 (yeni baskısı: Freiburg 1969).

[Angiolello, Gian Maria]
Donado da Lezze, *Historia Turchesca (1300-1514)*. Haz. Ion Ursu. Bucureşti 1909.
Ursu, *Da Lezze*

Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed
Tevarih-i Al-i Osman. Haz. Ali Bey. İstanbul 1332.
Apz
Die altosmanische Chronik des ʻAšıkpašazâde. Haz. Friedrich Giese. Leipzig 1929.
GApz

Barkan, Ömer Lutfi
"İstanbul Sarayları'na Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler* IX (1979), sayı 13.

Barkan, Ömer Lutfi – Ekrem Hakkı Ayverdi
İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri. 953 (1546) tarihli. İstanbul 1970.

Bihişti, Ahmed Sinan Çelebi
Vekâyi-nâme-i Bihişti/veya/ Tarih-i Sultan Cem. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi: Revan 1270.
Bihişti

Dimitriadou, Aikaterini
The *Heşt Behişt* of Idris Bidlisi: the reign of Bayezid II (1481-

1512). PhD thesis, The University of Edinburgh, 2000.

Elezović, Gliša
Turski Spomenici. Cilt I, 1, 2. Beograd 1940-1952.

Fekete, Lajos
Die Siyāqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung. Ein Beitrag zur türkischen Paläographie. Cilt I. Budapest 1955.

Giese, Friedrich (Haz.)
Die altosmanischen anonymen Chroniken. Cilt I. Breslau 1922.
AG

Gökbilgin, M. Tayyib
XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar – Mülkler – Mukataalar. İstanbul 1952. Gökbilgin, *Edirne*
(Ek) Gökbilgin, *Edirne*/Vakfiyeler

İbn-i Kemal, bkz. Kemalpaşazâde

Defter-i Müsveddât-ı İnamât ve Tasaddukât ve Teşrifât ve İrsaliyât ve Adât ve Nökeriye ve Gayruhu. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet 71.

Iorga, Nicolae
Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle. Série V ve VI. Bucarest 1915-1916.

Kanuni i Kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliški, Crnogorski i Skadarski Sandžak. Haz. Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić, Hazim Šabanović. Sarajevo 1957.

Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin
İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. I. Defter. Haz. Şerafettin

Turan. Ankara 1970.

Kpz I

Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin
İbn-i b, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VII. Defter. Cilt I Faksimile, cilt II Tenkidli transkripsyon. Haz. Şerafettin Turan. Ankara 1954-1957.

Kpz VII, Transkripsiyon/Faks.

Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin
Tevârîh-i âl-i Osman. VIII. Defter. İstanbul, Millet Kütüphanesi: Ali Emiri Efendi 32.

Kpz VIII

Kraelitz, Friedrich
Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. (= Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Kl., 197. Bd., 3. Abhdl.). Wien 1921.

Latîfi Abdullatîf
Tezkere. İstanbul 1314.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah
Sahâif ül-ahbar. İstanbul 1285.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin
Tuhfe-i hattatin. Haz. Mahmud Kemal (İnal). İstanbul 1928.

Mehmed Neşri
Ğihānnümā. Die altosmanische Chronik des Mevlānā Mehemmed Neschrī. Haz. Franz Taeschner. Cilt I (Codex Menzel) ve II (Codex Manisa 1373). Leipzig 1951-1955.

Neschrī I/II

[Oruç b. Adil]
Tarih-i âl-i Osman. Paris, Bibliothèque Nationale, Suppl. turc 1047.
P

[Oruç b. Adil]
Tarih-i âl-i Osman. Paris, Bibliothèque Nationale, Anc. fonds turc 99.
Pa

Oruç b. Adil,
Oruç Beğ Tarihi. Haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul t. y. [1972].
M

[Oruç b. Adil]
Tarih-i âl-i Osman. İstanbul, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi: No. 773.
YKB

[Oruç b. Adil]
"Eine anonyme altosmanische Chronik über Sultan Bâjezîd II.", haz. Hans Joachim Kissling, *Der Orient in der Forschung*. *Festschrift für Otto Spies*. Haz. Wilhelm Hoenerbach. Wiesbaden 1967, s. 409-433.

[Ruhi Edrenevi]
Tarih-i âl-i Osman. Berlin, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, ms. Or. 4º no. 821.
B

Hoca Sadeddin
Tacü 't-tevarih. Cilt II. İstanbul 1280.

Sanuto, Marino
I Diarii. Cilt I-XVI. Venezia 1879-1887.

[Solakzâde]
Vaka'yi'-i Sultan Bayezid ve Selim Han. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1416.

Spanduginos Cantacusinos, Theodoros
"Theodoro Spandugnino, De la origine deli imparatori ottomani, ordini de la corte, forma del guerreggiare loro, religione, rito et costumi de la natione." C. Sathas (haz.), *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Age*. Cilt IX, Appendice. Paris 1890.

Todorov, Nikolai – Boris Nedkov
Turski izvori za Bălgarskata istorija. Serija XV-XVI, I (metin ve tercüme), II (faksimile). Sofija 1966.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu. İstanbul 1939-1940.

Truhelka, Ćiro
Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive. Sarajevo 1911.

Tursun Beğ
"Tarih-i Ebu'l-Feth." Haz. Mehmed Arif. *TOEM*, ilave, 26-34 (1333-1336).

Tursun

Volpicella, Luigi (Haz.)
Regis Ferdinandi Primi instructionum liber: *(10 maggio 1486 - 10 maggio 1488)*. Napoli 1916.

Yakub Paşa Vakfiyesi'nin Sureti
Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü, no. 740, vrk. 305b-313b.

II. İncelemeler:

Al-Tikriti, Nabil Sirri
Şehzade Korkut (ca. 1468-1513) and the Articulation of Early 16th Century Ottoman Religious Identity. PhD thesis, The University of Chicago 2004.

Alderson, A. D.
The Structure of the Ottoman Dynasty. Oxford 1956.

Andrews, Kevin
Castles of the Morea. Princeton 1953.

Ayanoğlu, F. İsmail
"Fatih devri ricâli mezâr taşları ve kitâbeler", *Vakıflar Dergisi* IV (1958), s. 193-208.

Ayverdi, Ekrem Hakkı
"Yugoslavya'da Türk âbideleri ve vakıfları", *Vakıflar Dergisi* III (1956), s. 151-223.

Babinger, Franz
Das Ende der Arianiten. (= Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl., Jahrg. 1960, Heft 4). München 1960.

Babinger, Franz
Die Aufzeichnungen des Genuesen Jacopo de Promontorio-de Campis über den Osmanenstaat um 1475. (= Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl., Jahrg. 1956, Heft 8). München 1957.

Babinger, Franz
"Einführung", *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch*. Nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge. Hannover 1925, s. VIII-XXIV.

Babinger Franz
Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke. Leipzig 1927.
Babinger, *GOW*

Babinger, Franz
"Eine Verfügung des Paläologen Châss Murâd Paša von Mitte Reğeb 876 h Dez./Jan. 1471/2", *AAGSL* I, s. 344-354.

Babinger, Franz
"Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken" mit den Osmanen(1510/11)", *AAGSL* I, s. 270-296.

Babinger, Franz
"Marino Sanuto's Tagebücher als Quelle zur Geschichte der Safawija", *AAGSL* I, s. 378-395.

Babinger, Franz
"Mehmed der Eroberer in östlicher und westlicher Beleuchtung", *AAGSL* III, s. 208-225.

Babinger, Franz
"Mehmed II., der Eroberer, und Italien", *AAGSL* I, s. 172-200.

Babinger, Franz
Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende. München ^{2}1959.
Babinger, *Mehmed*

Babinger, Franz
"Mehmed's II. Heirat mit Sitt-Chatun (1449)", *AAGSL* I, s. 225-239.

Babinger, Franz
"Nishāndji", *EI*^{1} III, s. 1001-1002.

Babinger, Franz
"Relazioni visconteo-sforzesche con la Corte Ottomana durante il sec. XV", *AAGSL* III, s. 185-207.

Babinger, Franz
Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Saraj zu Stambul. (= Südosteuropäische Arbeiten 61) München 1963.

Babinger, Franz
"Einleitung", *Sultanische Urkunden zur Geschichte der osmanischen Wirtschaft und Staatsverwaltung am Ausgang der Herrschaft Mehmeds II., des Erorberers.* I. Teil: *Das Qânûn-nâme-i sultanî ber mûdscheb-i 'örf-i 'osmânî. Handschrift ancien fonds turc 39 der Bibliothéque Nationale zu Paris*. (= Südosteuropäische Arbeiten 49) München 1956, s. I-XIV.

Babinger, Franz
"Von Amurath zu Amurath" (Aynı adı taşıyan, *Oriens* III'te yayınlanan makaleye ilave), *Oriens* IV (1951), s. 80.

Baltacı, Câhid
XV-XVI. asırlar Osmanlı Medreseleri. Teşkilât. Tarih. İstanbul 1976.

Beldiceanu, Nicoară
"À propos du code coutumier de Mehmed II et de l'oeuvre juridique d'Ahmed Hersekzāde", *REI* XXXVIII/1 (1970), s. 163-172.

Beldiceanu, Nicoară
"La campagne ottomane de 1484: ses préparatifs militaires et sa chronologie", *Revue des Études Roumaines* V-VI (1957-58), Paris 1960, s. 67-77.

Beldiceanu, Nicoară
"La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bāyezīd II", *Südost-Forschungen* XXIII (1964), s. 36-90.

Beldiceanu, Nicoară
"Kilia et Cetatea Albă à travers les documents ottomans", *REI* XXXVI/2 (1968), s. 215-262.

Beldiceanu, Nicoară
Recherche sur la ville ottomane au XVe siècle: Études et actes. Paris 1973.

Beldiceanu, Nicoară – Irène Beldiceanu-Steinherr
"Un Paléologue inconnu de la région de Serres", *Byzantion* XLI (1971), s. 5-17.

Beldiceanu-Steinherr, Irène
"Un legs pieux du chroniqueur Uruj", *BSOAS* XXXIII (1970), s. 359-363.

Berchem, Max van
Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum. Première Partie: Égypte. (= Memoire de la Mission Archéologique Française au Caire XIX) Paris 1894/1903.

Bilge, Reha
1514: Yavuz Selim ve Şah İsmail. Türkler, Türkmenler ve Farslar. İstanbul: Giza 2010.

Bilge, Reha
II. Bayezid: Deniz Savaşları ve Büyük Strateji. İstanbul: Giza, 2012.

Bilge, Reha – Mertol Tulum
Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi. Istanbul : Giza, 2012.

Boškov, Vančo
"Dokumenti Bajazita II u Hilandaru (Sveta Gora). (Komentar i regesti)", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju* XXXI (1981), s. 131-154.

Brockmann, Eric
The two sieges of Rhodes 1480-1522. London 1969.

Buluç, Sadettin
Untersuchungen über die altosmanische anonyme Chronik der Bibliothèque Nationale zu Paris, Suppl. turc 1447, Anc. Fonds turc 99. Breslau 1938.

Burski, Hans-Albrecht von
Kemāl Re'īs. Ein Beitrag zur Geschichte der türkischen Flotte. Bonn 1928.

Buturović, Djenana
"Gerz Ilyas-Djertelez prema historijskim izvorima iz XV, XV i XVII vijeka", *Prilozi za Knijževnost, Jezik, Istoriju i Folklor* 41/3-4 (1975), s. 172-186.

Cihan, Muslu Yüksel
"Ottoman-Mamluk Relations and the Complex Image of Bāyezīd II", Benjamin Lellouch – Nicolas Michel (haz.), *Conquête ottomane de l'Égypte (1517): Arrière-plan, impact, échos.* Leiden-Boston: Brill 2012, s. 51-78.

Ćorović, V.
"Der Friedensvertrag zwischen dem Sultan Bayazid II. und dem König Ladislaus II.", *ZDMG* 90/N.F. 15 (1936), s. 52-59.

Çıpa, H. Erdem
The Centrality of the Periphery: The Rise to Power of Selim I, 1487-1514. PhD thesis, Harvard University 2007.

Çıpa, H. Erdem
Yavuz'un Kavgası: I. Selim'in Saltanat Mücadelesi. İstanbul: YKY, 2013.

Dağlı, Yücel ve d.
Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu. İstanbul 2001.

Danişmend, İsmail Hâmi
İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi. Cilt I. İstanbul [2]1971.

Dény, Jean
"Sandjak", *EI*[1] IV, s. 159-161.

Dény, Jean
"Sadr a'zam", *EI*[1] IV, s. 53-54.

Doerfer, Gerhard
Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen. Cilt II ve III. Wiesbaden 1965-1967.

Emecen, Feridun M.
İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları - I (Bayezıd II-Selim-Kanuni). İstanbul: İSAM, 2011.

Epstein, Mark Alan
The Ottoman Jewish Communities and their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centuries. (= Islamkundliche Untersuchungen, c. 56). Freiburg 1980.

Ertaylan, İsmail Hikmet
Sultan Cem. İstanbul 1951.

Erünsal, İsmail E.
"Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, as a Poet and Statesman", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* VI (1978), s. 123-148.

Eyice, Semâvi
"Atik Ali Paşa camiinin Türk mimarî tarihindeki yeri", *Tarih Dergisi* XIV/19 (1964), s. 99-114.

Eyice, Semâvi
"Rumeli-Hisarı", İA IX, s. 773-777.

Eyice, Semâvi
"Yunanistan'da Türk mimarî eserleri", *Türkiyat Mecmuası* XI (1954), s. 157-182.

Faroqhi, Suraiya
"Alum Production and Alum Trade in the Ottoman Empire (about 1560-1830)", *WZKM* 71 (1979), s. 153-175.

Fessler, Ignaz Aurelius
Geschichte von Ungarn. Cilt III (Ernst Klein tarafından gözden geçirilmiştir). Leipzig [2]1874.

Fisher, Sydney Nettleton
The Foreign Relations of Turkey (1481-1512). (= Illionois Studies in the Social Sciences XXX, no. 1) Urbana 1948.

Fleisch, H.
"Ism", *EI*[2] IV, s. 179-181.

Flemming, Barbara
Türkische Handschriften. I. (= Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, cilt XIII,1) Wiesbaden 1968.

Flemming, Barbara
"Zwei türkische Herren von Avlona", *Der Islam* 45 (1969), s. 310-316.

Florescu, Radu – Raymond T. McNally
Dracula: A Biography of Vlad the Impaler, 1431-1476. London 1974.

Gibb, H.A.R. – Harold Bowen
Islamic Society and the West. Cilt I/1. London-New York-Toronto 1950.

Giese, Friedrich
"Einleitung zu meiner Textausgabe der altosmanischen anonymen Chroniken te'wârîh-i âl-i 'osmân", *MOG* I (1921-22), s. 49-75.

Giese, Friedrich
Die verschiedenen Textrezensionen des 'Āšiqpašazāde bei seinen Nachfolgern und Ausschreibern. (= Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jahrg. 1936, phil.-hist. Kl., Nr. 4) Berlin 1936.

Giurescu, Constantin C. (haz.)
Istoria României în Date. Bucureşti 1971.

Gökbilgin, M. Tayyib
"Dāwūd Pasha", *EI*[2] II, s. 184.

Gökbilgin, M. Tayyib
"Korvin Mathias (Mátyás)ın Bayezid II.e mektupların tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar muahedesinin Türkçe metni", *Belleten* XXII (1958), s. 369-381 ve s. 382-390 (Fransızcaya tercümesi).

Gökbilgin, M. Tayyib
"Müeyyed-zâde", İA VIII, s. 786-790.

Gökbilgin, M. Tayyib
"Napoli Kıralı tarafından II. Bayezid ve Ahmed Paşa (Gedik)'ya gönderilen mektupların türkçe suretleri ve diğer ilgili iki mektup", *Prilozi za orijentalnu filologiju* 22-23 (1972-73), Sarajevo 1976, s. 33-60.

Gökbilgin, M. Tayyib
"15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi* VI (1965), s. 51-63.

Gökbilgin, M. Tayyib
"Un registre de dépenses de Bayezid II. durant la campagne de Lépante de 1499", *Turcica* V (1975), s. 80-93.

H., T. Bkz: "Sinan Paşa"

Halil Edhem
"Hersek oğlu Ahmed Paşa'nın esâretine da'ir Kâhire'de bir kitâbe", *TOEM* V/28 (1330), s. 200-202.

Hammer [-Purgstall], Joseph von
Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staats-verwaltung, dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze. 2 cilt. Wien 1815 (yeni baskısı: Hildesheim 1963).

Hammer-Purgstall, Joseph von
Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit. Cilt I. Wien 1836.
Hammer, *GOD* I

Hammer [-Purgstall], Joseph von
Geschichte des osmanischen Reiches. Cilt II. Pest 1828 (yeni baskısı: Graz 1963).
Hammer, *GOR* II

Har-El, Shai
Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman Mamluk War 1485-91. Leiden, New York, Köln: Brill, 1995.

Hazai, Georg
"Eine türkische Urkunde zur Geschichte der ungarisch-türkischen Beziehungen im XV. Jh.", *Ural-Altaische Jahrbücher* XXXVI (1965), s. 336-339.

Heller, Erdmute
Venedische Quellen zur Lebensgeschichte des Ahmed Paša Hersek-oghlu. München 1961.

Heyd, Wilhelm
Histoire du commerce du Levant au moyen-âge. Cilt II. Leipzig 1923.

Hinz, Walter
Irans Aufstieg zumNationalstaat im 15. Jahrhundert. Berlin-Leipzig 1936.

Huart, Cl.
"Tūgh", EI^1 IV, s. 888.

Hüseyin Hüsâmeddin [Amasyalı Abdizâde]
Amasya Tarihi. Cilt III. İstanbul 1927.

İnalcık, Halil
"Ahmad Pasha Gedik", *EI*^{2} I, s. 292-293.

İnalcık, Halil
"Djem", *EI*^{2} II, s. 529-531.

İnalcık, Halil
Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar. Cilt I. Ankara 1954

İnalcık, Halil
"Mehmed II.", İA VII, s. 506-535.

İnalcık, Halil
"Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica* II (1954), s. 103-129.

İnalcık, Halil
The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600. London 1973

İnalcık, Halil
"The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East.* Haz. Bernard Lewis-P.M. Holt. London 1962, s. 152-167.

İnalcık, Halil
"Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time", *WZKM* 69 (1977), 55-71.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih ve Coğrafya Yazmaları Kataloğu. İstanbul 1943.

Kadriæ, Adnan
"Veliki vezir i pjesnik Ahmed-Paša Hercegoviæ u poetiziranim hronikama na Osmanskom jeziku", *Annali Gazi Husrev-begove biblioteke* 29-30 (Sarajevo 2009), s. 187-204.

Káldy Nagy, Gy.
"Kādī ʿaskar", *EI*[2] IV, s. 375-376.

Kappert, Petra
Die osmanischen Prinzen und ihre Residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert. İstanbul 1976.

Karatay, Fehmi Edhem
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. Cilt I. İstanbul 1961.

Kepecioğlu, Kamil
"Bursa'da şer'î mahkeme sicillerinden ve muhtelif Arşiv Kayıtlarından toplanan tarihî bilgiler ve vesikalar", *Vakıflar Dergisi* II (1942), s. 405-421.

Kırlangıç, Hicabi (trc.)
İdris-i Bidlîsî, *Selim Şah-nâme*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.

Kırzıoğlu, Fahrettin M.
Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni fethi (1451-1590). Ankara 1976.

Kiel, Machiel
"The Vakıfnâme of Rakkas Sinân Beg in Karnobat (Karîn-âbâd) and the Ottoman Colonization of Bulgarian Thrace (14th-15th century)", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies* I (1980), s. 15-32.

1 : 400 000. 1912-1914, *Karte von Kleinasien,* Richard Kiepert, 2. düzeltilmiş baskısı.

Kiprovska, Mariya
"The Mihaloğlu Family: Gazi Warriors and Patrons of Dervish Hospices", *Osmanlı Araştırmaları* XXXII (2008), s. 193-222.

Kissling, Hans Joachim
"Aus der Geschichte des Chalvetijje-Ordens", *ZDMG* 103 (1953), s. 233-289.

Kissling, Hans Joachim
"Betrachtungen über die Flottenpolitik Sultan Bâjezîds II. (1481-1512)", *Saeculum* 20/1 (1969), s. 35-43.

Kissling, Hans Joachim
"Die anonyme altosmanische Chronik über Sultan Bâjezîd II. (Paris, Bibliothèque Nationale, E. Blochet Nr. 922)", *Grazer und Münchener Balkanologische Studien*. (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients. Cilt 2) München 1967, s. 128-166.

Kissling, Hans Joachim
"Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia's und Akkermân's durch die Türken (1484)", *Beiträge zur Südosteuropa-Forsc-*

hung. Anläßl. des I. Internationalen Balkanologenkongresses in Sofia 26. 8.-1. 9. 1966. München 1966, s. 331-338.

Kissling, Hans Joachim
"Einiges über den Zejnîje-Orden im osmanischen Reiche", *Der Islam* 39 (1964), s. 143-179.

Kissling, Hans Joachim
"Fîrûz-Beg, Grenzstatthalter Sultan Bâyezîd's II. (1481-1512), und der Salinenkrieg von Cattaro", *Geschichte in der Gesellschaft. Festschrift für Karl Bosl zum 65. Geburtstag*. Stuttgart 1974, s. 292-311.

Kissling, Hans Joachim
Hintergrundprobleme in der islamistischen Geschichtsforschung. (= Kleine Arbeitsreihe zur europäischen und vergleichenden Rechtsgeschichte, Heft 12) Graz 1979.

Kissling, Hans Joachim
"Quelques problèmes concernant Iskender-Paša, vizir de Bâyezîd II", *Turcica* II (1970), s. 130-137.

Kissling, Hans Joachim
"Šâh Ismâ'îl Ier, la nouvelle route des Indes et les Ottomans", *Turcica* VI (1975), s. 89-102.

Kissling, Hans Joachim
"Schejch Sejjid Vilâjet (1451-1522) und sein angebliches Menâqibnâme", *ZDMG* 113 (1963), s. 62-68.

Kissling, Hans Joachim
Sultan Bâjezîd's II. Beziehungen zu Markgraf Francesco II. von Gonzaga. (= Münchener Universitäts-Schriften, Reihe der Philosophischen Fakultät, c. 1) München 1965.

Kissling, Hans Joachim
"Zur Personalpolitik Sultan Bâjezîd's II. in den westlichen

Grenzgebieten des Osmanischen Reiches", *Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. Anläßl. des II. Internationalen Balkanologenkongresses in Athen 7. 5.-13. 5. 1970*. (= Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients. C. 10) München 1970, s. 107-116.

Kissling, Hans Joachim
"Zur Tätigkeit des Kemâl-Re'îs im Westmittelmeer", *WZKM* 62 (1969) (= Festschrift für Herbert Jansky), s. 153-171.

Koçu, Reşad Ekrem
"Ali Paşa", İA I, s.331-332.

Köprülüzāde Mehmed Fu'ād
"Bemerkungen zur Religionsgeschichte Kleinasiens", *MOG* I (1921/22), s. 203-222.

Kraelitz, Friedrich
[Kısa bildiri], *MOG* I (1921/22), s. 239.

Kramers, J. H.
"Sü-başı" (İbrahim Kafesoğlu tarafından gözden geçirilip tamamlanmıştır), İA XI, s. 78-79.

Kretschmayr, Heinrich
Geschichte von Venedig. Cilt II, Gotha 1920.

Kreutel, Richard F. (trc.)
Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus. (= Osmanische Geschichtsschreiber 9) Graz-Wien-Köln 1978.
(Oruç) Kreutel, *Bayezid*
(Hanivaldanus) Kreutel, *Bayezid*/Haniv.

Kreutel, Richard F. (trc.)
Vom Hirtenzelt zur Hohen Pforte. Frühzeit und Aufstieg des Osmanenreiches nach der Chronik "Denkwürdigkeiten und Zeitläufte des Hauses Osman" vom Derwisch Ahmed, genannt 'Aşık-Paşa-Sohn. (= Osmanische Geschichtsschreiber 3) Graz-Wien-Köln 1959.
Kreutel, *Hirtenzelt*

Kuran, E.
"Kā'im-makām", *EI*[2] IV, s. 462.

Kurtoğlu, Fevzi
"Hadım Süleyman Paşanın mektupları ve Belgradın muhasara pilânı", *Belleten* IV (1940), s. 53-87.

Kurtoğlu, Fevzi
Gelibolu ve Yöresi Tarihi. İstanbul 1938.

Lewis, Bernard
"Daftardār", *EI*[2] II, s. 83.

Lewis, Bernard
"Dīwān-ı hümāyūn", *EI*[2] II, s. 337-339.

Lowry, Heath W.
Hersekzade Ahmed Paşa: an Ottoman statesman's career & pious endowments. From Prince Stjepan Vukčić-Kosača of Herzegovina to Vezîr-i Âzam (Grand Vezir) Hersekzâde Ahmed Paşa/Bir Osmanlı devlet adamının meslek hayatı ve kurduğu vakıflar. Hersek Prensi Stjepan Vukčić-Kosača'dan Veziriazam Hersekzâde Ahmed Paşa'ya. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2011.

Lowry, Heath W.
The Nature of the Early Ottoman State. Albany: SUNY, 2003.

Türkçe tercümesi:
Erken dönem Osmanlı Devleti'nin yapısı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2009.

Majer, Hans Georg
"Ein Nišân des Osmanenprinzen Ahmed, des Statthalters von Amasya, für die Zâviye des Schejch Bahâ' ed-Dîn vom Jahre 906/1501", *Südost-Forschungen* XXXI (1972), s. 319-331.

Mamaş, Turgut Can
İnegöl. Bursa 1947.

Mantran, Robert
"Kāsim", *EI*² IV, s. 716-717.

Mantran, Robert
"'Alī Pasha Khādım", *EI*² I, s. 396.

Mehmed Süreyyā
Sicill-i Osmani. 4 cilt. İstanbul 1308-1315.

Ménage, Victor L.
"Another Text of Uruč's Ottoman Chronicle", *Der Islam* 47 (1971), s. 273-277.

Ménage, Victor L.
"An Ottoman Manual of Provinvcial Correspondence", *WZKM* 68 (1976), s. 31-45.

Ménage, Victor L.
"Beglerbegi", *EI*² I, s. 1159-1160.

Ménage, Victor L.
"Bihishtī", *EI*² I, s. 1210.

Ménage, Victor L.
"Djandarlı", *EI*² II, s. 444-445.

Ménage, Victor L.
"Edirne'li Rûhî'ye atfedilen Osmanlı Tarihinden iki parça", İsmail Hakkı Uztunçarşılı'ya Armağan. Ankara 1976, s. 311-333.

Ménage, Victor L.
"Kemāl Pasha-zāde", *EI*^{2} IV, s. 879-881.

Ménage, Victor L.
"Ms. Fatih 4205: An autograph of Kemâl-Pashazâde's Tevârîkh-i âl-i 'Othmân, book VII", *BSOAS* XXIII (1960), s. 250-264.

Ménage, Victor L.
Neshrī's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text. London 1964.

Ménage, Victor L.
"On the Ottoman word ahrıyān/ahıryān", *Archivum Ottomanicum* I (1969), s. 197-212.

Ménage, Victor L.
"On the recensions of Uruj's 'History of the Ottomans'", *BSOAS* XXX,2 (1967), s. 314-322.

Ménage, Victor L.
"The Beginnings of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*. Haz. Bernard Lewis – P.M. Holt. London 1962, s. 168-179.

Minorski, Vladimir
"The Aq-Qoyunlu and land reforms (Turkmenica, 11)", *BSOAS* XVII (1955), s. 449-462.

Mordtmann, J. H.
"Rūhī Edrenewī", *MOG* II (1923-26), s. 129-136.

Mordtmann, J. H. – X.D. Planhol
"Karā Hisār", *EI*[2] IV, s. 578-580.

Moser, Brigitte
Die Chronik des Ahmed Sinân Čelebi, genannt Bihišti. Eine Quelle zur Geschichte des Osmanischen Reiches unter Sultan Bâyezid II. (= Beiträge zur Geschichte Südosteuropas und des Nahen Orients XXXV) München 1980.

Müller-Wiener, Wolfgang
Bilderlexikon zur Topographie Istanbuls. Byzantion-Konstantinopel-Istanbul bis zum Beginn de 17. Jahrhunderts. Tübingen 1977.

Mumcu, Ahmed
Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl. Ankara 1963.

Okiç, M. Tayyib
"H̲ādım ('Atīk) Ali Paşa kimdir?", *Necati Lugal Armağanı*. Ankara 1968, s. 501-515.

Okiç, M. Tayyib
"Husrev", İA V/1, s. 602.

Okutan, Hasan Tahsin
Şebinkarahisar ve Civarı. Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor. Giresun 1949.

Olesnicki, Aleksije A.
"Bošnjak Hadum Jakub, Pobjednik na Krbavskom Polju g. 1493", *Rad, Jugoslavenske Akademije znanosti i umjednosti, historičko-filologički i filozofičko-juridički razed* 264 (118), yıl 1938, s. 123-160.

Öz, Tahsin
İstanbul Camileri. 2 cilt. Ankara 1962-1965.

Pakalın, Mehmed Zeki
Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. 3 cilt. İstanbul [2]1971.

Palombini, Barbara von
Bündniswerben abendländischer Mächte um Persien 1453-1600. (= Freiburger Islamstudien I) Wiesbaden 1968.

Papée, Fryderik
Jan Olbracht. Kraków 1936.

Pfeffermann, H.
Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken. Winterthur 1946.

Pitcher, Donald Edgar
A Historical Geography of the Ottoman Empire. Leiden 1972.

Reindl-Kiel, Hedda
"Gedik Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 13, İstanbul 1996, s. 543-544.

Reindl-Kiel, Hedda
"Mesih Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 29, İstanbul 2004, s. 304-305.

Reindl-Kiel, Hedda
"Some Notes on Hersekzade Ahmed Pasha, his Family and his Books", Selim S. Kuru – Baki Tezcan (haz.), *Defterology: Festschrift in Honor of Heath Lowry.* (*Journal of Turkish Studies* 40) Cambridge, Mass.: Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 2013, s. 315-326.

Rescher, O. (trc.)
Eš-šaqâ'iq en-no'mânijje von Tašköprüzâde, enthaltend die Biographien der türkischen und im osmanischen Reiche wir-

kenden Gelehrten, Derwisch-Scheiẖ's und Ärzte von der Regierung Sultan 'Oṯmân's bis zu der Sülaimân's des Grossen. Konstantinopel-Galata 1927.

Restle, Marcell
Istanbul, Bursa, Edirne, Iznik: Baudenkmäler und Moscheen. Stuttgart 1976.

Rhode, Gotthold
Kleine Geschichte Polens. Darmstadt 1965.

Savory, R. M.
"Ismā'īl I", *EI*^{2} IV, s. 186-187.

Savory, R. M.
"Safavid Persia", *The Cambridge History of Islam*. Cilt 1A, haz. P.M. Holt, Ann K.S. Lambton, Bernard Lewis. Cambridge 1978, s. 394-429.

Savory, R. M.
"The Struggel for Suppremacy in Persia after the Death of Timur", *Der Islam* 40 (1965), s. 35-65.

Sarwar, Ghulâm
History of shâh Ismâ'îl Safawî. Aligarh 1939 (yeni baskısı: New York 1975).

Sergeant, R. B.
The Portuguese off the South Arabian Coast. Beirut ^{2}1974.

Simsar, Muhammed Ahmed
The Waqfiyah of 'Ahmed Pāšā. London-Philadelphia 1940.

[H., T.]
"Sinan Paşa", İA X, s. 661-666.

Skarić, Vladislav

Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupaciej. Sarajevo 1937.

Sohrweide, Hanna
"Der Sieg der Safawiden in Persien und seine Rückwirkung auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert", *Der Islam* XLI (1965), s. 95-223.

Speiser, Marie Thérèse (trc.)
Das Selimname des Sa'di b. 'Abd ül-Müte'al. Zürich 1946.

Stoy, M.
"Frankapani", *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. I. Haz. Matthias Bernath-Felix Schroeder. München 1974, s. 522-524.

Sućeska, Avdo
"Die örtlichen Verwaltungsorgane des Osmanischen Reiches bis Ende des 17. Jh.", *Zeitschrift für Balkanologie* I (1962), s. 153-181.

Sümer, Faruk
Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü. (Şah İsmail ile Halifeleri ve Anadolu Türkleri). Ankara 1976.

Šabanović, Hazim
"Firuz-Beg (Feriz-beg)", *Enciklopedija Jugoslavije.* III. Zagreb 1958, s. 340.

Šabanović, Hazim
"Hersek-zāde", *EI*[2] III, s. 340-342.

Şahin, İlhan – Feridun Emecen,
Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm: II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1994.

Şener, Abdulkadir
"Edirne'de Süleyman Paşa Camii Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi* XI (1976), s. 7-17.

Šišić, Ferdo
"Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu o borbana Hrvata s. Turcima (1473-1496)", *Starine* XXXVIII (1937), s. 1-180.

Taeschner, Franz – Paul Wittek
"Die Vezirfamilie der Ğandarlyzāde (14./15.Jhdt.) und ihre Denkmäler", *Der Islam* XVIII (1929), s. 60-115.

Tafralı, O.
Topographie de Thessalonique. Paris 1913.

Tamer, Vehbi
"Fatih devri ricalinden İshak Paşa vakfiyeleri ve vakıfları", *Vakıflar Dergisi* IV (1958), s. 107-124.

Tansel, Selahattin
Osmanlı kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in siyasî ve askerî faaliyeti. Istanbul 1971.

Tansel Selahattin
Sultan II. Bayezit'in siyasî hayatı. İstanbul 1966.

Tansel Selahattin
Yavuz Sultan Selim. Ankara 1969.

Tauer, Félix
"Notice sur les versions persanes de la légende de l'édification d'Aya Sofya", *Fuad Köprülü Armağanı*. İstanbul 1953, s. 487-494.

Tekindağ, Şehabettin
"Bayezid II.'in tahta çıkışı sırasında İstanbul'da vukua gelen hadiseler üzerine notlar", *Tarih Dergisi* X/14 (1959), s. 85-96.

Tekindağ, Şehabettin
"Bayezid'in ölümü meselesi", *Tarih Dergisi* XXIV/24 (1970), s. 1-16.

Tekindağ, Şehabettin
"II Bayezid devrinde Çukur-ova'da nüfuz mücadelesi: İlk Osmanlı Memluklu savaşları (1485-1491)", *Belleten* XXXI (1967), s. 345-373.

Tekindağ, Şehabettin
"Şah Kulu Baba Tekeli isyanı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi* III (1967), s. 34-39; IV (1968), s. 54-59.

Thallóczy, Lajos
Jajcza (bánság, vár es város) története 1450-1527. Budapest 1915.

Thuasne, L.
Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frère de Bayezid II (1459-1495), d'après les documents originaux en grande partie inédits. Étude sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle. Paris 1892.

Tietze, Andreas
"Ein slavisches Lehnwort in den früh-osmanischen Chroniken", *WZKM* 65/66 (1973-74), s. 219-222.

Turan, Ebru
"The Marriage of Ibrahim Pasha (ca. 1495-1536): The Rise of Sultan Süleyman's Favorite to the Grand Vizierate and the Politics of the Elites in the Early Sixteenth-Century Ottoman Empire", *Turcica* 41 (2009), s. 3-36.

Turan, Ebru
The Sultan's favorite: İbrahim Pasha and the making of the Ottoman universal sovereignty in the reign of Sultan Süleyman (1516-1536). PhD thesis, The University of Chicago, 2007.

Turan Şerafettin
"Süleyman Paşa", İA XI, s. 194-197.

Uluçay, Çağatay
"Bayazıd II.in âilesi", *Tarih Dergisi* X/14 (1959), s. 105-124.

Uluçay, Çağatay (Haz.)
Harem'den Mektuplar. İstanbul 1956.

Uluçay, Çağatay M.
Padişahların kadınları ve kızları. Ankara 1980.

Uluçay, Çağatay
"Yavuz Sultan Selim nasıl Padişah oldu?", *Tarih Dergisi* VI (1954), s. 53-90; VII (1954), s. 177-142; VIII (1955), s. 185-200.

(*TD* VI) Uluçay, "Selim" I
(*TD* VII) Uluçay, "Selim" II
(*TD* VIII) Uluçay, "Selim" III

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Bostancı-başı", İA II, s. 738-739.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Cem Sultan'a dair beş orijinal vesika", *Belleten* XXIV/95 (1960), s. 457-483.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Çandarlı", İA III, s. 351-357.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı

Çandarlı vezir ailesi. Ankara 1974.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Davud Paşa", İA III, s. 496.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Değerli vezir Gedik Ahmed Paşa II. Bayezid tarafından niçin katledildi?", *Belleten* XXIX (1965), s. 491-498.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Fatih Sultan Mehmed'in ölümü", *Belleten* XXXIV (1970), s. 231-234; XXXIX/155 (1975), s. 473-481.
(*Belleten* XXXIV) "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" I
(*Belleten* XXXIX) "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü" II

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Fâtih Sultan Mehmed'in vefatı üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i saltanata dâvet arizası", *Belleten* XXV/97 (1961), s. 75-77.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın vezir-i âzamlığına dâir çok kıymetli bir vesika", *Belleten* XXVII (1963), s. 37-44.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"IInci Bayezid'in oğullarından Sultan Korkut", *Belleten* XXX/120 (1966), s. 539-601.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Onbeşinci yüzyılın ilk yarısiyle onaltıncı yüzyılın başlarında Memlûk Sultanları yanına iltica etmiş olan Osmanlı hanedanına mensub şehzâdeler", *Belleten* XVII/68 (1953), s. 520-535.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı. Ankara 1965.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı. Ankara 1948.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı. Ankara 1945.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları. Cilt I: *Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Cilt II: *Cebeci, Topçu, Top Arabaları, Humbaracı, Lağımcı Ocakları ve Kapıkulu Süvarileri.* Ankara 1949.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
Osmanlı Tarihi. Cilt II. Ankara [2]1964.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Otranto zaptından sonra Napoli Kıralı ila dostluk görüşmeleri", *Belleten* XXV/97-100 (1961), s. 595-608.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Sancağa çıkarılan Osmanlı şehzadeleri", *Belleten* XXXIX/156 (1975), s. 659-696.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı
"Yavuz Sultan Selim'in kızı Hanım Sultan ve torunu Kara Osman Şah Bey vakfiyeleri", *Belleten* XL/159 (1976), s. 467-478.

Walsh, J.R.
"Fenārī-zāde", *EI*[2] II, s. 879.

Weil, Gotthold
"Ein unbekannter türkischer Transkriptionstext aus dem Jahre 1489", *Oriens* VI (1953), s. 239-265.

Wiet, Gaston

"Deux princes ottomans à la cour d'Égypte", *Bulletin de l'Institut de l'Égypte* XX (1937-1938), s. 137-150.

Wiet, Gaston (trc.)
Histoire des Mamlouks Circassiens. Chronique d'Ibn Iyās (872-906). Le Caire 1945.
Wiet, *Ibn Iyās* I

Wiet, Gaston (trc.)
Journal d'un bourgeois du Caire. Chronique d'Ibn Iyâs. Rennes 1955.
Wiet, *Ibn Iyās* II

Woods, John E.
The Aqquyunlu: Clan, Confederation, Empire. A Study in 15th/8th Century Turko-Iranian Politics. Minneapolis – Chicago 1976.

Yıldırım, Muhammed İbrahim (trc.)
İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt, VII. Ketîbe: Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Yınanç, Mükrimin Halil
"Ahmed Paşa. Gedik", İA I, s. 193-199.

Zinkeisen, Johann Wilhelm
Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Cilt II. Gotha 1854.
Zinkeisen, *GOR* II

Ziroyeviç, Olga
"Der Sandschakbey von Smederevo Ali-Bey Mihaloğlu", *VII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 25-29 Eylül 1970). Kongreye Sunulan Bildiriler*. Cilt II. Ankara 1973, s. 567-577.

Zlatar, Behija
"O Bosanskom sand□akbegu Skender-Paši i njegovim po-

tomcima", *Prilozi za Orijentalnu Filologiu* 61 (2011), Sarajevo 2012, s. 319-350.

İsmail Erünsal'ın "Türk Edebiyatı Tarihi'nin Arşiv Kaynakları. I: II Bayezid devrine ait bir in'amat defteri" (*Tarih Enstitüsü Dergisi* X-XI (1979-1980), Istanbul 1981, s. 303-342) adlı makale maalesef kullanılamadı. Bu yazı, Barkan'ın da "İstanbul Sarayları'na ait muhasebe defterleri" adlı çalışmasında neşredilen defterden aktarmaları kapsamaktadır.

DİZİN

Kısaltmalar:

B: Bey P: Paşa Ç: Çelebi Bb: Beylerbeyi S: Sancak
Sb: Sancakbeyi Şz: Şehzade